

ემზარ ფაჟავა

EMZAR PAZHAVA

**საქართველოს ევროპული
ორიენტაციის გენეზისი**

**GENESIS OF EUROPEAN
ORIENTATION OF GEORGIA**

თბილისი

Tbilisi

2022

მონოგრაფიაში განხილულია ერთიანი ევროპის ჩამოყალიბების ისტორია, საქართველოს ევროპული ორიენტაციის გენეზისი და მისი ევოლუცია, ევროპული ღირებულებების არსი და მნიშვნელობა საქართველოს ევროპული მომავლისთვის, ქართულ-ევროპული ფასეულობების მსგავსება, ევროკავშირის როლი ქვეყნის განვითარების საქმეში.

ნაშრომი განკუთვნილია, როგორც აღნიშნული საკითხით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისთვის, ისე სოციალური და ჰუმანიტარული მეცნიერებების სფეროში მოღვაწე მკვლევარებისა და სტუდენტებისთვის.

კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის
საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის
ფინანსური მხარდაჭერით [გრანტის ნომერი
YS-18-200]

This work was supported by Shota Rustaveli National
Science Foundation of Georgia (SRNSFG)
[grant number YS-18-200]

ნაშრომში წარმოდგენილი მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორს და შესაძლებელია არ ემთხვეოდეს შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის შეხედულებებს.

რედაქტორი პროფესორი ზურაბ გამეზარდაშვილი

რეცენზენტები: პროფესორი მურმან პაპაშვილი
 პროფესორი ნუგზარ ბარდაველიძე

თარგმნა გიორგი გოცირიძე

წიგნი ვრცელდება უფასოდ

© ემზარ ფაჟავა, 2022

ISBN 978-9941-9787-4-6

სარჩევი

შესავალი.....	8
თავი I. საქართველო ევროკული ორიენტაციის	
სათავებთან.....	10
ევროკის წარმოშობა	10
ქართველების ურთიერთობა ევროკულ	
სამყაროსთან.....	15
თავი II. საქართველოს ევროკული ორიენტაციის	
ევოლუცია.....	20
ქართველ მეფე-მთავართა დასავლური კოლიტიკა	20
თავი III. საქართველოს ევროკისგან წყვეტილი	
კერიოლი.....	28
აზიელი დამკყრობლები და რუსული ანექსია	28
თავი IV. ერთიანი ევროკის იდეის პროექტები და	
საქართველო.....	38
ერთიანი ევროკის იდეის პროექტები	38
ქართველთა მონაწილეობა ერთიანი ევროკის იდეის	
პროექტებში	60
ქართველი განმანათლებლები ევროკული	
ფასეულობების შესახებ	61
ემიგრაციაში მოღვაწე ქართველი მეცნიერები	
ევროკული იდეალების შესახებ	63
თავი V. საქართველოს ევროკეიზაცია.....	68
საქართველოს ევროკეიზაცია რეტროსპექტულ	
ჭრილში.....	68
ევროკეიზაცია თანამედროვე ქართულ რეალობაში.....	70
თავი VI. საქართველოს თანამედროვე	
ევროკული ინტეგრაცია.....	74
საქართველო-ევროკავშირის ერთობლივი	
პროგრამები	74
თავი VII. „აბრეშუმის გზა“ - ხიდი ევროკასა და	
აზიას შორის	86
„აბრეშუმის გზის“ ისტორიული ფუნქციის აღდგენა	86
ახალი აბრეშუმის გზის ტრანსსახელმწიფოებრივი	
პროექტები	87

ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალი.....	90
ინოგეიტის (INOGATE) პროექტები	92
ბაქო-სუფსის მილსადენი	95
ბაქო-თბილისი-ჭეიჭანის (BTC) მილსადენი	96
ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთკავკასიური მილსადენი (SCP)	97
ტრანსანატოლიური მილსადენი (TANAP)	98
აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ინტერკონექტორი	100
ევროაზიური ნავთობსატრანსპორტო ღერეფის პროექტი	101
თავი VIII. ქართულ-ევროპული ღირებულებები	103
საქართველოს ევროპული იდენტობის მატრიცა	103
ქართველთა წარმომავლობა - ეთნიკური მარკერი	105
გეოგრაფიული მარკერი	107
კულტურული მარკერი	108
ქართული ენის ევროპულ ენებთან მსგავსება	109
ქართული დამწერლობის ბერძნულისგან წარმოშობის თეორია.....	110
ქალაქის ფაქტორი	110
განათლება, მეცნიერება	111
ქართული კოლიტიკის ევროპული იდენტობის მარკერები.....	116
ქართულ-ევროპული იდენტობის ინდივიდუალური მახასიათებლები (მარკერები)	118
ქართულ-ევროპული იდენტობები	119
თავი IX. ქართველთა სავანე სტამბულში - ხიდი ევროპისკენ	123
ქართველთა სავანე სტამბულში	123
გაბაძეების ოჯახის წვლილი საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების საქმეში.....	125
ბიბლიოგრაფია.....	127
ილუსტრაციები	271

CONTENT

INTRODUCTION.....	142
CHAPTER I. GEORGIA AT THE ORIGINS OF THE EUROPEAN ORIENTATION	144
THE GENESIS OF EUROPE	144
RELATIONS OF GEORGIANS WITH THE EUROPEAN WORLD	148
CHAPTER II. EVOLUTION OF GEORGIA'S EUROPEAN ORIENTATION OF GEORGIA	154
WESTERN POLICY OF THE GEORGIAN KINGS AND PRINCES	154
CHAPTER III. INTERMITTENT PERIOD APART FROM EUROPE	161
ASIAN CONQUERORS AND RUSSIAN ANNEXATION	161
CHAPTER IV. PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE AND GEORGIA	169
PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE	169
PARTICIPATION OF GEORGIANS IN THE PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE	190
GEORGIAN ENLIGHTENERS ABOUT EUROPEAN VALUES	191
GEORGIAN EMIGRANT SCIENTISTS ABOUT EUROPEAN IDEALS.....	192
CHAPTER V. EUROPEANIZATION OF GEORGIA	198
EUROPEANIZATION OF GEORGIA IN A RETROSPECTIVE VIEW.....	198
EUROPEANIZATION IN MODERN GEORGIAN REALITY	200
CHAPTER VI. MODERN EUROPEAN INTEGRATION OF GEORGIA	203
GEORGIA-EU JOINT PROGRAMS	203
CHAPTER VII. "SILK ROAD" - A BRIDGE BETWEEN EUROPE AND ASIA	227

RESTORING THE HISTORICAL FUNCTION OF THE "SILK ROAD"	227
TRANS STATE PROJECTS OF GEORGIA AND THE EUROPEAN UNION (TRACECA).....	228
BAKU-TBILISI-KARS RAILWAY MAINLINE	232
INOGATE PROJECTS	234
BAKU-SUPSA PIPELINE.....	236
BAKU-TBILISI-CEYHAN (BTC) PIPELINE	237
BAKU-TBILISI-ERZRUM SOUTH CAUCASUS GAS PIPELINE (SCP).....	238
TRANS-ANATOLIAN PIPELINE (TANAP).....	239
AZERBAIJAN-GEORGIA-ROMANIA INTERCONNECTOR	241
EURASIAN OIL TRANSPORT CORRIDOR PROJECT	242
CHAPTER VIII. GEORGIAN-EUROPEAN VALUES.....	244
EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA	244
ORIGIN OF THE GEORGIANS – ETHNIC MARKER	246
GEOGRAPHICAL MARKER.....	247
CULTURAL MARKER.....	248
SIMILARITY OF GEORGIAN LANGUAGE TO EUROPEAN LANGUAGES	249
THE THEORY OF ORIGIN OF GEORGIAN WRITTEN LANGUAGE (SCRIPT) FROM GREEK.....	250
A CITY FACTOR	251
EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA EDUCATION, SCIENCE.....	252
EUROPEAN IDENTITY MARKERS OF THE GEORGIAN POLICY	255
INDIVIDUAL CHARACTERISTICS (MARKERS) OF GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITY.....	258
GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITIES	258
CHAPTER IX. SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL - A BRIDGE TO EUROPE.....	261
SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL	261

THE CONTRIBUTION OF THE ZAZADZE FAMILY TO THE PRESERVATION OF GEORGIAN CULTURAL HERITAGE	262
BIBLIOGRAPHY	265
PHOTO GALLERY	271

შესავალი

მიუხედავად მრავალი დაბრკოლებისა და ხანდახან წყვეტილობისა, საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან კულტურული, რელიგიური, სამხედრო, დიპლომატიური, პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირებისკენ სწრაფვის სურვილი არასდროს განელეობია, რამაც საბოლოოდ განაპირობა ევროპული ფასეულობებისადმი საქართველოს სასიცოცხლოდ აუცილებელი დამოკიდებულება და გადამწყვეტი როლი შეასრულა ქვეყნის ევროპაზე ორიენტაციის განსაზღვრაში.

ამიტომაც დასავლურ სამყაროსთან ისტორიული ურთიერთობის შესწავლასა და ახლებურ გააზრებას გარკვეული გზამკვლევის მნიშვნელობა ენიჭება ქართული სახელმწიფოს მომავლისთვის.

საქართველოს ევროპაზე ორიენტაციის გენეზისის პროცესის მრავალმხრივი (გეოგრაფიული, კულტურული, იდენტური და ა.შ.) კვლევა, იმედროულად საშუალებას მოგვცემს, გამოვავლინოთ ევროპული (დასავლური) კულტურის გავლენა და ურთიერთობა ქართულ კულტურასთან, ევროპის როლი ქართული კულტურის განვითარებაში, დავადგინოთ თუ როგორი იყო ქართულ-ევროპული თანაარსებობისა და თავსებადობის, დასავლური ფასეულობების მიმდებლობის ტრადიცია საუკუნეების განმავლობაში, რა ურთიერთობები არსებობდა მათ შორის და როგორ აისახა იგი ქვეყნის იდენტობაზე, საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ ორიენტაციაზე.

ისტორიულად, საქართველოსთვის, საგარეო-პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი მისი არსებობის ქვაკუთხედს წარმოადგენდა. რაც შეეხება თავად ქვეყნის ევროპაზე ორიენტაციის თემას, მოყოლებული უძველესი დროიდან დღემდე, განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

ამდენად, საქართველოს ევროპაზე ორიენტაცია არ არის თანამედროვე მოცემულობა. მას ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს. სწორედ საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან მუდმივმა კულტურულმა, პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა კავშირებმა (თუ არ ჩავთვლით წყვეტილ პერიოდს, რომელმაც დიდი დაღი დაასვა ქვეყნის შემდგომ განვითარებას) განსაზღვრა ევროპული ფასეულობებისადმი საქართველოს დამოკიდებულება და გადამწყვეტი როლი შეასრულა საქართველოს ევროპულ ორიენტაციაზე.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს ევროპაზე ორიენტაციის გენეზისის კვლევა მისი ევროინტეგრაციის გზაზე აუცილებელ ამოცანას წარმოადგენს, ვინაიდან საქართველოს დასავლურ სამყაროსთან წარსული ისტორიული ურთიერთობის პერსპექტივის შესწავლასა და ახლებურ გაგებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის შემდგომი განვითარების გააზრებისათვის. ეს კი შემოთავაზებული თემის აქტუალობას ერთიორად ზრდის.

როგორც ცნობილია, ზოგადად ქვეყნის განვითარების ვექტორს განსაზღვრავს მრავალი ფაქტორი, მათ შორის კულტურული, ისტორიული და გეოპოლიტიკური.

დღეს კი, ისტორიული განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, ქვეყნის ოკუპაციისა და ანექსიის პირობებში, საქართველოს საგარეო პოლიტიკის უპირობო პრიორიტეტი უნდა იყოს ევროპა და მას სხვა ალტერნატივა არ გააჩნია. აქედან გამომდინარე, საქართველოში ევროპაზე ორიენტაციის, როგორც უმნიშვნელოვანესი საგარეო პოლიტიკური ვექტორის მტკიცებას ისტორიული ლეგიტიმაცია სჭირდება.

ერთი სიტყვით, საქართველოს ორიენტაციის კვლევას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის პერსპექტიული განვითარების გასააზრებლად და ახალ რეალობას ქმნის მისი სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული სივრცის ძირეული რეკონფიგურაციისთვის.

ზემოაღნიშნული საკითხების გარდა ნაშრომში განხილულია საქართველოს ევროპული იდენტობის მახასიათებლებიც, რომლებიც სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში სხვადასხვა რეალობებს ემყარებოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა პერიოდის საქართველო-ევროპის ურთიერთობებზე არაერთი ნაშრომი დაიწერა და იწერება, დღემდე საქართველოს ევროპაზე ორიენტაციის გენეზისის თემაზე განმაზოგადებელი ხასიათის ნაშრომი არ შექმნილა.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ წარმოდგენილი კვლევა საინტერესო სიახლე იქნება ქართული და უცხოური ისტორიოგრაფიისთვის.

თავი I. საქართველო ევროკული ორიენტაციის სათავეებთან

ევროპის წარმოშობა - (ევროპის გეოგრაფიული ცნობის გამოსახვის კონტექსტში)

წარმოდგენილი საკითხის კვლევა იმთავითვე აუცილებელს ხდის იმის განსაზღვრებას თუ როდის შემოვიდა მიმოქცევაში გეოგრაფიული მცნება „ევროპა“, სად იწყებოდა და რა გეოგრაფიულ არეალს მოიცავდა ის, ასევე შევეცდებით მცნების - „ევროპა“ განსაზღვრას.

ტერმინი ევროპა, ზოგიერთი ავტორის აზრით, (ბერძნული "ევრუსი" (εὐρώς) ნიშნავს "ფართოს", ზოგიერთის აზრით კი ის წარმოდგება აქადური სიტყვისგან „ერიბ“/„ერებუ“, რაც ნიშნავს ჩასვლას ანუ ქვეყანა სადაც მზე ჩადის (დასავლეთი), განსხვავებით აზიისგან-„ასუ“/„აკუ“ ნიშნავს ამოსვლას ანუ ამომავალი მზის ქვეყანას. ერთ-ერთი ლეგენდის მიხედვით, ევროპას სახელი აზიის საწინააღმდეგოდ დაერქვა.

ისე, ზოგადად, ევროპა ბერძნული სიტყვისგან „Eurōpē“ მომდინარეობს და დასავლეთს ნიშნავს.

ზოგიერთი ავტორის აზრით კი ეს ტერმინი დაკავშირებულია ქალაქთან, რომლის სახელიც არის ევროპა და რომელიც მდებარეობს მცირე აზიის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში.

სახელი ევროპა პირველად ნახსენებია ჰომეროსის ილიადაში, რომლის მიხედვით, ფინიკიელი მეფის ფენიქსის ასული ევროპა მოიტაცა ზევსმა, მიიღო რა ხარის ფორმა და წაიყვანა კრეტაში. (ჰომეროსი, 1979, გვ. 56) იტალიელი ავტორი ჯუზეპე ალბერტონი კი ასე წერს: „ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, ფინიქიის მეფის აგენორეს (Agenore) ასული ევროპა აცდუნა იუპიტერმა, რომელმაც ხარის სახე მიიღო. ახალგაზრდა ქალი მოიტაცეს და წაიყვანეს კუნძულ კრეტაზე. ამრიგად, ფინიკიური წარმოშობის ევროპა აზიური წარმოშობისა იყო და ამ პარადოქსში ჩაეწერა კონტინენტის ბედი, რომელიც მუდმივად ეძებს იდენტობას საკუთარი გეოგრაფიული კონოტაციიდან გამომდინარე“. (Albertoni , 2003, სტრ. 5)

ამავს იმეორებს ჰეროდოტეს და ამბობს, რომ ევროპე იყო ფინიკიელი მეფის ასული, რომელიც ბერძენებმა მოიტაცეს და კუნძულ კრეტაზე მიიყვანეს, (ჰეროდოტე, 2008, სტრ. 12) როგორც ჩანს, ამ ისტორიას საფუძვლად უდევს სხვადასხვა მითი. ერთ-ერთი ვერსიით, ეს არის ძველბერძნული თქმულება აქაველების მიერ მცირე აზიის ქალ-ღვთაების მოტაცების შესახებ, რომელიც ძვ. წ. აღ-ით XII საუკუნეს ეკუთვნის. ხოლო მეორე ვერსია ბერძნულია, რომელსაც ჰომეროსი იყენებს. ჰეროდოტეს ვარაუდით კი, შესაძლებელია, აგენორას ქალიშვილის სახელი დაერქვა ევროპას. (Геродот, 1972., სტრ. 198).

როგორც ვხედავთ, ევროპის ეტიმოლოგია არაერთგვაროვანია და მისი წარმომავლობის შესახებ მეცნიერებაში ერთიანი აზრი არ არსებობს. თუმცა, სავარაუდოა, რომ ევროპა მაინც საკუთარი სახელიდან მომდინარეობს. ევროპა, როგორც გეოგრაფიული ტერმინი პირველად იხსენიება ჰესიოდესთან ჩვ. წ-აღ-მდე VIII საუკუნეში. პოემაში „აპოლონ პითიელი“ ჰესიოდე ახსენებს ხალხს, რომლებიც ცხოვრობენ პელოპონესსა და ევროპაში, რომელსაც ის კონტინენტური საბერძნეთის პატარა ნაწილად განიხილავს. (Фукидид, 1981, სტრ. 198)

ძველმა ბერძენმა გეოგრაფმა ჰეკატე მილეტელმა, თავის ნაშრომში „დედამიწის ირგვლივ“, პირველმა დაყო დედამიწა ორ ნაწილად-აზია და ევროპა.

როგორც ჩანს, ძველ წყაროებში საკმაო ინფორმაცია მოიპოვება ევროპის შესახებ. იონელები (ძვ.ბერძნული Ἴωνες, Ἴωνες – ერთ-ერთი ძველბერძნული ტომი) ამტკიცებენ, რომ მსოფლიო სამი ნაწილისგან შედგება - ევროპა, აზია და ლიბია..., (ჰეროდოტე, 2008, გვ. 12) წერდა ჰეროდოტე და არ ეთანხმებოდა ამ ვერსიას და ამბობდა, რომ მას უნდა დაემატოს ეგვიპტე.

დიდი ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი ჰეროდოტე (484-525) თავისი "ისტორიის" მეოთხე წიგნში ხშირად ახსენებს ევროპის გეოგრაფიულ საზღვრებს: ერთგან ის ამბობს მდინარე ისტრი (ბერძ. Ἰστριος), (დუნაი) იწყება კელტების ქვეყანაში... და კვეთს ევროპას. (Геродот, 1972., სტრ. 90).

საინტერესოა ასევე ჰეროდოტეს ცნობა ევროპესა და მისი შვილების შესახებ „როდესაც კრეტაზე ევროპეს შვილები სარპედონი და მინოსი ძალაუფლებისთვის წაიჩხუბნენ, გაიმარჯვა მინოსმა და სარპედონი განდევნა თავის მომხრეებთან ერთად“. (Геродот, 1972., გვ. 65).

მისთვის არც ისაა ცნობილი, რატომ ეწოდება ამ ნაწილს ქალის სახელი. ასევე გაუგებარია მისთვის ნილოსი და ფაზისი კოლხეთში რატომ არის ევროპის საზღვარი. (Геродот, 1972., გვ. 298).

ჯუზეპე ალბერტონი ასე წერს: ჰეროდოტე ხაზს უსვამდა, რომ „არავინ იცის, საიდან მიიღო ევროპამ ეს სახელწოდება და უცნობია, ვინ დაარქვა მას ეს სახელი... ბევრმა აღწერა მიწის რუკა და ვერავინ ახსნა იგი გონივრულად“. (Albertoni , 2003, გვ. 6)

იტალიელი ავტორის აზრით: „ჰეროდოტეს ასევე აინტერესებდა კონტინენტების ნამდვილი წარმოშობა, რომელთა სახელწოდებაც მომდინარეობდა ქალისაგან: ლიბია, მკვიდრი ქალი, აზია, პრომეთეს ცოლი და ევროპა, ტვიროსის მეფის ქალიშვილი. ეს უკანასკნელი დასკვნა ჰეროდოტეს არც თუ ისე სარწმუნოდ მოეჩვენა: „ეს ევროპა, წარმოშობით აზიიდანაა და ჩანს, ის არ მისულა ამ მიწაზე, რომელსაც ახლა ბერძნები ევროპას უწოდებენ, არამედ ის წავიდა ფინიკიიდან კრეტაზე და კრეტიდან ლიკიაში“. ასე რომ, ჰეროდოტესთან ვერ ვპოულობთ მითს, რომელიც რამდენჯერმე გაიმეორა გვიანდელი ხანის წყაროებმა, რომლის თანახმად, ევროპა იყო ფინიკიის მეფის აგენორის ახალგაზრდა ქალიშვილი, რომელიც გაიტაცა სანაპიროზე სეირნობისას ხარის სახით გამოჩენილმა ზევსმა. ხარისაგან ცდუნებული ევროპა მის ზურგზე დაჯდა და ზღვის გადაცურვის შემდეგ კრეტაში მიიყვანეს. აქ ზევსმა აღადგინა თავისი გარეგნობა და ახალგაზრდა ქალი წაიყვანა დიტეს მთაზე, სადაც მას შეეძინა მინოსი და რადამანტე. მითის ზოგიერთი ვერსიით, ზევსმა მადლიერების ნიშნად ახალგაზრდა ქალის სახელი დაარქვა დედამიწის "ყველაზე მნიშვნელოვან" კონტინენტს“. (Albertoni , 2003, გვ. 6-7)

როგორც ჩანს, ჰეროდოტესთვის ევროპის საზღვრებიც ბოლომდე დაუდგენელი და გაურკვეველია, თუმცა აშკარაა, რომ ამ დროისთვის უკვე არსებობს მკაფიო წარმოდგენა ამ გეოგრაფიული

ერთეულის მიმართ და მისი ტერიტორიული კონტურებიც მეტნაკლებად გამოკვეთილია.

კიდევ ერთი ძველი ბერძენი ისტორიკოსი, თუკიდიდე აღწერს ოდრისების სამეფოს და აღნიშნავს, რომ „მართლაც ევროპის სახელმწიფოებს შორის იონიისა და პონტოს ეუქსინოს (ბერძ. Πόντος Εὐξεινος) ზღვებს შორის მცხოვრებ ხალხს სიმდიდრით ვერავინ შეედრება, რაც შეეხება სამხედრო ძალას და ჯარების ძლიერებას ევროპელები და აზიელები სკვითების სამეფოს ძალიან ჩამორჩებიან... (Фучидид, 1981, გვ. 198) ამ წყაროს მიხედვით აშკარაა, რომ აქ დასავლეთი საქართველო ევროპად მიიჩნევა.

ევროპა მოხსენიებულია, ასევე არისტოტელეს (384-322) ტრაქტატში „პოლიტიკა“, სადაც ის წერს, რომ ელინები დასახლებულია ჩრდილოეთ ევროპასა და აზიას შორის; გარდა ამისა ჩრდილოეთ ევროპის მოსახლეობა ვაჟკაცობით ჯობია აზიელებს, მაგრამ ჩამორჩებიან ინტელექტით. (Аристотель, 1911, стр. 314).

საგულისხმოა, რომ არისტოტელე ელინებში გამოყოფს ადამიანებს, რომლებიც ევროპისა და აზიის ხალხებისათვის დამახასიათებელ საუკეთესო თვისებებს ითავსებენ და მას მიაწერს ელადის ცენტრალურ გეოგრაფიულ მდებარეობას (Albertoni , 2003, стр. 22).

კიდევ ერთი ბერძენი ისტორიკოსი ისოკრატე თავის ნაშრომში „პანეგირიკი“ მოუწოდებდა ბერძნებს გაერთიანებისკენ.., რათა არ შემოუშვან ბარბაროსები ევროპაში.

ძველი ბერძენი ისტორიკოსი პოლიბიოსი (200-120 წწ) თავის ნაშრომში „მსოფლიო ისტორია“ ევროპისა და აზიის საზღვრად უთითებს მდინარე ტანაისს (მდინარე რუსეთის ფედერაციაში და უკრაინაში, მდინარე დონის მარჯვენა შენაკადი). აღნიშნული ისტორიკოსი მოხსენიებული ჰყავს სტრაბონს თავის „გეოგრაფიაში“, სადაც ის წერს: „როდესაც პოლიბიუსი გვაუწყებს, რომ ევროპა სიდიდით ნაკლებია ლივიასა და აზიაზე ერთად აღებულზე, აკეთებს არასწორ დასკვნას...“ (Страбон, 1967, стр. 14).

ჩვენთვის საინტერესო თვალსაზრისით სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ ბევრჯერ მოიხსენიება ევროპა. ერთგან ის წერს: „აკი ალექსანდრემ გახსნა ჩვენთვის, როგორც გეოგრაფებისთვის, აზიის დიდი ნაწილი და ევროპის ჩრდილოეთი მდინარე ისტრამდე, ხოლო

რომაელებმა ევროპის მთელი დასავლეთი ნაწილი მდინარე ალბისამდე (რომელიც გერმანიას ორ ნაწილად ყოფს) და ისტრის ოლქი მდინარე ტირასამდე. (Страбон, 1967, стр. 109).

სტრაბონი ახსენებს ეფორის ტრაქტატს „ევროპის შესახებ.“ (Страбон, 1967, стр. 41) მართალია, ამ შემთხვევაში უშუალოდ ევროპაზე რაიმე ცნობა არ არის წარმოდგენილი, მაგრამ აშკარაა, რომ ეს ნაშრომი მრავალ ცნობას შეიცავდა ევროპის შესახებ. (აღნიშნული ტრაქტატი ეფორის „საბერძნეთის საყოველთაო ისტორიის“ ბერძ. Ἱστοριὰ καὶ τῶν παράξενων) 30 წიგნის IV წიგნს შეადგენდა. ნაწარმოები მეოთხე საუკუნეს ეკუთვნის. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილმა.

სტრაბონი ასევე იშველიებს ცნობილ ბერძენ მეცნიერს, ალექსანდრიის ბიბლიოთეკის ხელმძღვანელს ერატოსტენეს (Страбон, 1967, стр. 70) (276 -194 ძვ. წ.), რომელიც ასევე განიხილავს ევროპის საკითხს. სტრაბონი ერთგან არ ეთანხმება მას იმის შესახებ, რომ თითქოს ევროპა სამი კონცხისგან შედგება, რადგან მიაჩნდა, რომ მას მრავალი განშტოება ჰქონდა. (Страбон, 1967, стр. 90) „ევროპა გამოიყოფა მრავალი კონცხით, რომელიც ქმნის ნახევარკუნძულს და მისი აღწერა პოლიბიოსს ერატოსტენზე უკეთესი აქვს, თუმცა ის მაინც არასაკმარისია“ (Страбон, 1967, стр. 111) ამბობს სტრაბონი.

საგულისხმოა, რომ სტრაბონი ერთგან მდინარე ევროპასაც ახსენებს და წერს, რომ მდინარე ევროპის სათავეები იწყება ტიტარინის მთებში, რომელიც აკრავს ოლიმპს. (Страбон, 1967, стр. 309) და კიდევ, სტრაბონს დედამიწა დაყოფილი ჰქონდა სამ ნაწილად: ევროპა, აზია და ლივია. საზღვარი კი იყო მდინარეები ტანაისი და ნილოსი. სტრაბონის ეს დედამიწისეული დაყოფა აბსოლუტურად ემთხვევა ჰეროდოტეს აღწერილობას. ხოლო ევროპა, სტრაბონის მიხედვით, მოიცავდა აზოვის ზღვასა და მდინარე დონს, ტერიტორიებს პირენეის ნახევარკუნძულსა და რაინს შორის, ბრეტანს, იბერიასა და კელტიას (Страбон, 1967, стр. 20) ირკვევა, რომ სკანდინავია და ბალტიისპირეთი უცნობი იყო როგორც სტრაბონისთვის, ისე მისი წინამორბედებისთვისაც, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, სტრაბონი უფრო ადრინდელ ავტორთა, განსაკუთრებით, ჰეროდოტესეულ ინფორმაციას ეყრდნობა.

ამდენად, მოხმობილი წყაროების მიხედვით, ძვ.წ აღ. I და ახ.წ. აღ. I საუკუნეებისთვის ევროპას უკვე არა ერთი ავტორი იცნობს, რაც იმას ნიშნავს, რომ გეოგრაფიულ ჭრილში ამ დროისთვის ეს ტერმინი უკვე საკმაო ხნის დამკვიდრებულია და მას ძირითადად გეოგრაფიული დატვირთვა აქვს, თუმცა, თუ ევროპეს მოტაცებასა და აქედან გამომდინარე, ფინიკიელებსა და ბერძნებს შორის არსებულ დაპირისპირებას გავითვალისწინებთ, რომელიც მთელი ისტორიის მანძილზე გრძელდება, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მასში კულტურულ-პოლიტიკური ასპექტებიც შეინიშნება.

ქართველების ურთიერთობა ევროპულ სამყაროსთან

სწორედ ზემოთხსენებული ევროპული სამყაროს განუყოფელი ნაწილი იყო ქართველური ტომები აქ განვითარებული ცივილიზაციის საწყის ეტაპზე, რასაც თავად ბერძნული და რომაული წყაროებიც ადასტურებს.

აკაკი ურუშაძე აღნიშნავს, რომ ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა ჰეროდოტეს ცნობები, რომელიც ეგეოსის ავტოქტონებად მოიაზრებს პელასგებს, ამასვე ადასტურებს თუკიდიდე. ამავ აზრის არიან სხვა ბერძენი და რომაელი ავტორებიც, მათ შორის სტრაბონი, სტეფანე ბიზანტიელი, რომელიც იმოწმებს ნიკოლოზ დამასკელს, რომლის მიხედვით ელადის სხვადასხვა მხარეთა აბორიგენები პელასგები არიან. (ურუშაძე, 1964, გვ. 110).

ევროპელი მეცნიერები კრეჩმერი, ბლუმენბახი, ისევე, როგორც ქართველი მეცნიერები, თვლიდნენ რომ პროტოქართველები ეთნიკურად, ლინგვისტურად და კულტურულად უკავშირდებიან ევროპულ აბორიგენებს – პრე-ინდოევროპელებს, პრე-არიელებს, პრე-კელტებს, მათ შორის, ეტრუსკებს, პელასგებსა და პროტობასკებს. ძველი ბერძნები და რომაელები ამ უპირველეს ევროპის მცხოვრებლებს ეძახდნენ იბერიელებს (გამსახურდია, წერილები ესსეები. საქართველოს სულიერი მისია, 1991, გვ. 9).

ქართველთა განსახლების შესახებ საინტერესოა ზვიად გამსახურდიას მსჯელობა ნაშრომში „საქართველოს სულიერი მისია“, სადაც მას დამოწმებული ჰყავს არა ერთი ქართველი და უცხოელი

მეცნიერი, ვილჰელმ ჰუმბოლდტზე (1767-1835) დაყრდნობით მიუთითებს, რომ იბერები შეადგენდნენ რეგიონის ძირძველ მოსახლეობას სამხრეთ ევროპაში, მათ შორის პირენეისა და ხმელთაშუა ზღვის კუნძულებზე. შემდგომი ევროპული მოსახლეობა ამ ჯგუფის შთამომავალია, რომლებიც პროტოიბერიელების სახითაა ცნობილი, რომლებიც ჰუმბოლდტის კვლევის თანახმად მრავალი განშტოებისგან შედგებოდნენ. (გამსახურდია, წერილები ესსეები. საქართველოს სულიერი მისია, 1991, გვ. 193).

უცხოელ მეცნიერთა ნაშრომებზე დაყრდნობით ზვიად გამსახურდია ასევე ასკვნის, რომ ტროა კოლხური სამყაროა, რადგან ტროელებთან აქაელების დაპირისპირება ელენეს მოტაცების გამო, ერთგვარ შურისძიებას წარმოადგენს ადრე მათ მიერ მედეას მოტაცებისათვის. (გამსახურდია, წერილები ესსეები. საქართველოს სულიერი მისია, 1991, გვ. 195).

ამდენად, ზვიად გამსახურდიას მიაჩნია, რომ კოლხური, პელაზგური, ტროული, მინოსური სამყაროები ერთი და იგივეა და ამის არგუმენტად (მოყოლებული ჰომეროსიდან თანამედროვეობის ჩათვლით) მრავალი ავტორის ნაშრომს იშველიებს.

საინტერესოა ამ მხრივ ცნობილი ქართველი მეცნიერის რისმაგ გორდეზიანის ნაშრომები. ერთგან ის უთითებს, რომ „ჩვენს ქვეყანაში საერთო ევროპული მემკვიდრეობისაკენ ლტოლვას, ერთი ძალზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი ასაზრდოებს. ჩვენი ქვეყანა უხსოვარი დროიდან მონაწილეობდა ხმელთაშუა ზღვის აუზში მიმდინარე პროცესებში. როგორც ირკვევა, ქართველურ ტომებს, შესაძლოა, გენეტიკური ურთიერთობები ჰქონდათ წინაბერძნული ცივილიზაციის მატარებელ ხალხებთან (პელასგებთან, ლელეგებთან, მინოსელებთან და ა.შ.), ასევე იტალიის უძველეს მოსახლეობასთან, ეტრუსკებთან. მიკენური ეპოქიდან მოყოლებული, როგორც ჩანს, სათავეს იღებს ბერძნულ-ქართული ურთიერთობების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია. ამან თავისი არეკვლა ჰპოვა ელინთა მითებში პრომეთესა და არგონავტთა ლაშქრობაზე. ძველი კოლხიდა იქცა საბერძნეთის გარეთ მდებარე ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ქვეყნად, სადაც არგონავტიკის ციკლის მითთა სიუჟეტი ვითარდებოდა. მედეამ, აიეტმა, კირკემ, აფსირტოსმა და სხვა კოლხმა

მითოლოგიურმა პერსონაჟებმა მყარად დაიკავეს ადგილი ბერძნულ მწერლობაში.

უფრო მეტიც, მრავალრიცხოვანი ქართველური ტომები, საკმაოდ ხშირად ფიგურირებენ, როგორც მხატვრულ ლიტერატურაში, ასევე ანტიკურ ისტორიოგრაფიასა და სამეცნიერო ხასიათის თხზულებებში.

შეიძლება ითქვას, რომ ბერძნული და რომაული წყაროები ანტიკური საქართველოს შესახებ უმთავრეს წერილობით წყაროდ მიიჩნევა და არქეოლოგიურ მონაცემებთან ერთად ჩვენი ქვეყნის უძველესი ისტორიის აღდგენის შესაძლებლობას იძლევა.

ამან განაპირობა ის, რომ ანტიკური ლიტერატურის ძეგლები.. ჩვენი ქვეყნის შესახებ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველი ტექსტებია“. (გორდეზიანი რ., ტონია ნ., 2007, გვ. 8).

ძველ ბერძენ და რომაელ ავტორებთან, რომლებიც თავის მხრივ უძველეს გადმოცემებს ეყრდნობოდნენ, ხშირად ვხვდებით არაპირდაპირ მითითებებს პელასგებისა და კავკასიური ტომების იდენტურობის შესახებ. პალასგი თესალიელები, მცირეაზიელი ტროელები, კუნძულ ლემნოსის მკვიდრი პელასგი სინტები და სხვები კოლხთა მონათესავე ტომებადაა მიჩნეული. (ურუშაძე, 1964, გვ. 121).

ამდენად, მცირე აზია, კუნძული კრეტა და ხმელთაშუა ზღვის მრავალი პუნქტი წინაელინური-პელასგური მოსახლეობის სამკვიდრებელი იყო. კრეტის უძველეს ე.წ. „მინოსურ მოსახლეობაში“ კოლხურ ტომებს დიდი ადგილი უნდა სჭეროდათ (ჯანაშია, ხეთების ისტორიისა და ენის საკითხისთვის, შრომები. ტ. III, 1959, გვ. 192) და ამ მოდგმის ხალხებმა წინა აზიის ვრცელ ტერიტორიაზე და სამხრეთ ევროპაში დიდი კულტურული ცენტრები შექმნეს. (ურუშაძე, 1964, გვ. 121).

რაც შეეხება ანტიკურ პერიოდს, ამ დროისთვის ქართულ-ბერძნული ურთიერთობები ინტენსიური ხდება, განსაკუთრებით ე.წ. დიდი ბერძნული ახალშენების დაარსებიდან (ჩვ. წ. VIII-VI ს.ს.). მოყოლებული ჩვ.წ-ის VI ს-დან ბერძნებმა შავი ზღვის სანაპიროზე არაერთი ახალშენი დააარსეს., მათ შორის ფაზისი, გიენოსი, დიოსკურია, პიტინტი. ახალშენების განვითარებას ხელს უწყობდა

”დიდი აბრეშუმის“ სავაჭრო გზაც, რომელიც იწყებოდა ინდოეთიდან და შავ ზღვის გავლით, ფაზისიდან და ბერძნული სამყაროსკენ მიემართებოდა.

ბერძნებს კოლხეთთან ძირითადად სავაჭრო ურთიერთობებით აკავშირებდა, საიდანაც შემოჰქონდათ ქსოვილები, ზეთი, სამკაული, ჭურჭელი და ფუფუნების საგნები. ხოლო გაჰქონდათ ოქრო, რკინა, ხის იშვიათი ჯიშები, სელის ნაწარმი, ბეწვეული და ტყავი.

ბერძნული ახალშენების დაარსებამ დიდი როლი შეასრულა შავი ზღვისპირეთის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიური განვითარების საქმეში. (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები ტომი I, 1970, გვ. 276).

კოლხეთი, როგორც ჩანს, ძვ.წ-ით VI-IV საუკუნეებში საკმაოდ განვითარებული ქვეყანაა, სადაც მაღალ დონეს მიაღწია რკინისა და ოქროს დამუშავებამ. ძვ.წ-ის VI-III საუკუნეებში კოლხეთში იჭრებოდა ვერცხლის ფული - “კოლხური თეთრი“.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, ამ პერიოდისთვის კოლხეთის ანუ ეგრისის სამეფო პოლიტიკურად და ეკონომიკურად განვითარებული და მაღალი კულტურის მქონე ქვეყანაა, რომელსაც აქტიური ურთიერთობა ჰქონდა იმდროინდელ ცივილიზებულ სამყაროსთან და განსაკუთრებით საბერძნეთთან.

კოლხური ტომების შესახებ საინტერესო ინფორმაცია გვაწვდის ქსენოფონტე თავის ნაშრომში “ანაბაზისი”, სადაც წერს, რომ “ამ დროს იქ მეფობდა აიეტის ჩამომავალი”.

ახალშენების დაარსებას ხმელთაშუა ზღვის ელინიზაცია მოჰყვა, რომელმაც დიდი გავლენა იქონია ადგილობრივ მოსახლეობის რელიგიურ, კულტურულ, პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

მოგვიანებით, ახ.წ. I-II საუკუნეებში რომთან ინტენსიური ურთიერთობები ჰქონდა იბერიის სამეფოს, რაც ძირითადად პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ხასიათს ატარებდა. რომაელთა ინტერესების სფეროს წარმოადგენდა ის სავაჭრო გზა, რომელიც აღმოსავლეთის ქვეყნებს კავკასიაზე გავლით დასავლეთის ქვეყნებთან აკავშირებდა. ცნობილია, რომ პომპეუსი საგანგებოდ დაინტერესდა ამ გზაზე სავაჭრო ურთიერთობის განხორციელების შესაძლებლობებით.

ამრიგად, ახ.წ. I-II საუკუნეებში იბერიის სამეფო აქტიურ როლს ასრულებს რომის იმპერიის საგარეო პოლიტიკაში და მის მოკავშირედაც გვევლინებიან. ამის შესახებ რომაელმა ისტორიკოსებმა ტაციტუსმა და დიონ კასიუსმა შემოგვინახეს საკმაოდ დაწვრილებითი ცნობები. (გამყრელიძე გ. , 2014 , გვ. 133).

ხოლო, მას შემდეგ, რაც ქართლსა და რომს შორის მეგობრულ ურთიერთობები ჩამოყალიბდა, ქართლი დასავლური პოლიტიკური და კულტურული ორიენტაციის გზას დაადგა და ამიერიდან ამ კურსმა განმსაზღვრელი როლი ითამაშა არა მარტო ქართლის, არამედ მთლიანად საქართველოს შემდგომი განვითარების საქმეში.

ამავე პერიოდში კოლხეთი (65-47 წწ.) ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეული იყო და მოგვიანებით პონტოს სამეფოს დაექვემდებარა. (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები ტომი I , 1970, გვ. 369).

IV ს-ის დასაწყისიდან კი ქართლი რომის უშუალო დაქვემდებარებაშია და “იბერიის მეფეს რომაელებისაგან უნდა მიეღო თავისი მეფობის ნიშნები”. მახლობელ აღმოსავლეთში იმ დროისათვის შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებიდან გამომდინარე ქართლისთვის უფრო მისაღები უნდა ყოფილიყო რომის პროტექტორატის ქვეშ ყოფნა, ვიდრე მეზობელი ირანის ბატონობა.

ამავე პერიოდში, ქართლსა და ეგრისში ქრისტიანობა ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა, რომელმაც უდიდესი როლი ითამაშა ქართველი ხალხის შემდგომი განვითარების საქმეში, (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები ტომი I , 1970, გვ. 8) რასაც ხანგრძლივი პოლიტიკური, კულტურული და სოციალურ-ეკონომიკური წინაპირობები ედო საფუძვლად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მართალია, ქართველური ტომები უძველესი დროიდან აქტიურად მონაწილეობდნენ ხმელთაშუა ზღვის აუზში მიმდინარე პროცესებში, მაგრამ საქართველოს ევროპული ორიენტაციის გენეზისი ანტიკური პერიოდიდან უნდა დაიწყოს, რადგან მეცნიერების მიერ მიჩნეულია, რომ თანამედროვე ევროპული ღირებულებები სწორედ დროის ამ მონაკვეთიდან იღებს სათავეს.

თავი II. საქართველოს ევროპული ორიენტაციის ევოლუცია

ქართველ მეფე-მთავართა დასავლური კოლიტიკა

საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობა გაგრძელდა ქრისტიანობის მიღების შემდგომაც და მეტ-ნაკლები ინტენსივობით მიმდინარეობდა მთელი ისტორიის მანძილზე და აქტიურად და სასიცოცხლო მნიშვნელობით გრძელდება დღესაც.

ამასთანავე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქრისტიანობის მიღებამ საქართველო კიდევ უფრო დაუკავშირა დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებს და ხელი შეუწყო ქართული კულტურის შემდგომ განვითარებასაც.

თავის მხრივ, ქრისტიანული რელიგიის მიღებამ კიდევ უფრო განამტკიცა ქართლისა და ეგრისის სახელმწიფოების კულტურული ურთიერთობებიც.

IV-VI სს აღმოსავლეთ საქართველოში, ქართლის სამეფოს საგარეო პოლიტიკაში რომთან ურთიერთობა სასანიდურმა ირანმა შეცვალა, ხოლო დასავლეთ საქართველოში, ეგრისის სამეფომ – აღმოსავლეთ რომის (ბიზანტიის) იმპერიასთან გააგრძელა ურთიერთობები.

შესაბამისად, ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობები კვლავ ეგრისის სამეფომ გააგრძელა.

დღევანდელი გადასახედიდან, საქართველოს ევროპული ორიენტაციის ჭრილში, ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია VI საუკუნეში (აღმოსავლეთისა და დასავლეთის, ირანისა და ბიზანტიის დაპირისპირების პერიოდში, რომელიც დასავლეთ საქართველოშიც გადაიკვეთა), ეგრისის ორიენტაციის საკითხი, როდესაც მათ, მიუხედავად ბიზანტიელთა მიერ გუბაზ მეფის მკვლელობისა, დასავლეთს (აღმოსავლეთ რომის იმპერიას, ანუ ბიზანტიას) მიანიჭეს უპირატესობა.

მართალია, VIII ს. ბოლო წლებში დასავლეთ საქართველოში ბიზანტიასთან ურთიერთობები წყდება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ქართველობას არ შეუწყვეტია სწრაფვა ევროპისაკენ.

საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობის მნიშვნელოვანი მაგალითია ასევე ქართველების ჯვაროსნული ლაშქრობებში მონაწილეობა. მიუხედავად იმისა, რომ ქართველები თურქ სელჩუკებთან ბრძოლით იყვნენ დაკავებული, მასში ევროპელებთან ერთად დავით IV აღმაშენებლის (1089-1125) ლაშქარიც იღებდა მონაწილეობას. (მეტრეველი, 1990, გვ. 295).

რაც შეეხება ამ ლაშქრობებს, მასში მუსლიმებისა და ბიზანტიის წინააღმდეგ ჯვაროსნებისა და საქართველოს სამეფო კარის ინტერესები ერთმანეთს დაემთხვა.. (პაპაშვილი, საქართველო დასავლეთის აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები), 2019, გვ. 96-126) სავარაუდოა, ორივე მხარეს შორის ერთგვარ შეთანხმებულ გეგმას ჰქონდა ადგილი; ჯვაროსანთა მეთაურების მიერ კონსტანტინოპოლის პირველმა ალემამ (1203 17 ივლისი) კატალიზატორის როლი შეასრულა თამარ მეფის (1184-1213) კარის მიერ საქართველოს გავლენას დაქვემდებარებული ტრაპიზონის იმპერიის დაარსების გეგმის შემუშავებაში, რაც ბიზანტიის დედაქალაქის საბოლოო დაპყრობის შემდეგ წარმატებით დაგვირგვინდა; საკუთრივ, ლათინთა იმპერიის დაარსება, მეტი ალბათობით, საქართველოსათვის უფრო სასურველი იყო, ვიდრე ბიზანტიის აღდგენა, რადგან იგი შესაძლოა, უფრო რეალური მოკავშირე აღმოჩენილიყო თურქ-სელჩუკების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამის საფუძველს წმინდა ტახტის ჯვაროსნული იდეა ქმნიდა, რადგან პაპობა ერთნაირად გამოდიოდა აღმოსავლელი ქრისტიანების დასაცავად. ამიტომ სრულიადაც არ იყო შემთხვევითი, რომ პაპი ინოკენტი III ჯვაროსნული მიზნით “დაუკავშირდა საქართველოს, რომელიც წინ მიიწევდა დიდ სომხეთში მუსლიმების დამორჩილების ხარჯზე”. (Richard, Histoire des croisades. Le grand livre du mois., 1996, გვ. 306).

ასევე ლოგიკურია ვიფიქროთ, რომ საქართველოს სამეფო კარი კონსტანტინოპოლის ალემას, რომლის პროვოცირებაც თავად ბიზანტიამ მოახდინა, უპრეცედენტო მოვლენად არ განიხილავდა. უფრო მეტიც, ქართველი პოლიტიკოსები მასში რელიგიურ ასპექტებს ვერ ხედავდნენ და არც იმას, თუ რა იყო მათ შორის ისტორიული წინააღმდეგობის არსი. პირიქით, ლათინურ დასავლეთთან და მის

სულიერ მეთაურთან საქართველოს არანაირი რელიგიური პრობლემა არ ჰქონდა (პაპაშვილი, საქართველო დასავლეთის აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები), 2019, სტრ. 126). ამის შედეგი უნდა ყოფილიყო ის, რომ ინოკენტი III, რომელიც თავს მთელი ქრისტიანული სამყაროს ხელმძღვანელად მიიჩნევდა, განსაკუთრებით კონსტანტინოპოლის ლათინთა იმპერიის დაარსების შემდეგ, როცა “...ალტერნატიული საეკლესიო იერარქია შეიქმნა.....” (Шафр , 2008, სტრ. 105) და ბერძნული ეკლესია რომის ეკლესიას დაექვემდებარა, (Stinge L. Charles., 1977, p. 203) ქართულ სახელმწიფოს არ მოუწოდებდა მისი ეკლესიის რომის პონტიფიქსისადმი დამორჩილებაზე.

პირველი ოთხი ჯვაროსნული ლაშქრობის პერიოდში განვითარებულმა ურთიერთობებმა რელიგიურად გამოკვეთა, რომ საქართველოსა და დასავლურ ქრისტიანულ სამყაროს შორის დიდი სულიერი და ბუნებრივი კავშირი არსებობდა. რომაულ კათოლიკურ ეკლესიასთან ექვარისტიული კავშირი შენარჩუნებული იყო. ქართველთა სავანეებს ლათინები პალესტინაში არ შეხებია.

უფრო მეტიც, ჯვაროსნების მიერ კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ (1204) ათონის ქართველებმა პაპის იურისდიქცია აღიარეს და ჟამის წირვის უფუარი პურიტ შესრულება დაიწყეს, რისთვისაც ბერძნებმა მათთან კავშირი გაწყვიტეს. (თარხნიშვილი, 1994, p. 38) მართალია, წმინდა მიწაზე არსებული ქართული მონასტრები ლათინთა საპატრიარქოს კანონიკურად დაემორჩილა, მაგრამ ამას გავლენა ვერ მოახდენდა მათ თვითმყოფადობაზე. რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ქართულ და ლათინურ ეკლესიებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება ჯერ კიდევ არ იყო ანდა არ ამჩნევდნენ.¹

¹ დამატებით იხ. მეტრეველი ე. იერუსალიმის ერთი ხელნაწერი (მეცნიერული აღწერის ცდა). წიგნში: ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, ნაკვეთი I, თბილისი, 2007, გვ. 135-136, 138; მეტრეველი ე. ჯვრის მონასტრის კიდევ ერთი მოსახსენებელი ქართული ხელნაწერი ჯვაროსანთა მოსახსენებლით. ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბილისი, 1997, გვ. 255-259; მენაბდე ლ. ძველი ქართული მწერლობის კერები II, თბილისი, 1980, გვ. 94; წურწუმია მ. ჯვაროსანთა მოსახსენებლები იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ხელნაწერებში, ქართველოლოგია 6, თბილისი, 2010, გვ. 69-95;

თუმცა წმინდა ტახტისათვის ცხადი იყო, რომ ქართული ეკლესია ბერძნულ წესებს მიმდევარი იყო. (თვარაძე, 2004, გვ. 139-147) თუ კონსტანტინოპოლისა და რომის ეპისკოპოსებმა ერთმანეთი ამოიღეს დიპტიქიდან XI საუკუნეში, ქართულმა ეკლესიამ მას ხელი არ ახლო XVII საუკუნის დასაწყისამდე. (ჯავახიშვილი მ., 1997, გვ. 46).

მართალია, დიპტიქში პაპის სახელის მოხსენიება სულაც არ ნიშნავდა საქართველოს ეკლესიის რომის ეკლესიასთან ერთიანობას, (თინიკაშვილი, 2015, გვ. 77) მაგრამ იგი ცხადად ავლენდა რომის ეკლესიისადმი პატივისცემასა და კეთილგანწყობას. (თინიკაშვილი, 2015, გვ. 77) “სწორედ ეს მიჯნავდა საქართველოს ბიზანტიური ანტილათინიზმისაგან“ (თინიკაშვილი, 2015, გვ. 77). ამ ფაქტორს, ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს, როცა საქართველო ლათინთა ბუნებრივი მოკავშირეა, (ავალიშვილი, 1929, გვ. 32) ხოლო ბიზანტიელები განიხილებიან “მოღალატეებად”, როგორც მიზეზი წარუმატებლობისა (Tyrenan , 2007, გვ. 336), შეუძლებელია პაპობაზე გავლენა არ მოეხდინა და ქართული ეკლესიის მიმართ სქიზმამდელი გრძნობებით არ განწყობილიყო.

საქართველოს მეფემ გიორგი IV ლაშამ (1213-1223) პაპ ჰონორიუს III-ის მოწოდებით გადაწყვიტა, მხარი დაეჭირა მეხუთე ჯვაროსნული (1217-1221) ლაშქრობისთვის. (პაპაშვილი, საქართველო რომის ურთიერთობა VI-XX სს, 1995, გვ. 77-79) პაპის მითითებით კარდინალმა პელაგიოსმა, რომელიც ფაქტობრივად ხელმძღვანელობდა ამ ლაშქრობას, 1218 წლის ბოლოს ან 1219 წლის I ნახევარში ეგვიპტის წინააღმდეგ საქართველოს მეფეს სთხოვა სამხედრო დახმარება. ამ უკანასკნელმა ქვეყნის ინტერესები რელიგიური თვალსაზრისით გაზომა და ჯვაროსნობა იტვირთა. (პაპაშვილი, საქართველო-ვატიკანის ურთიერთობა XVII-XVIII საუკუნეებში, 1998, სტრ. 9) მაგრამ 1219 წელს დამიეტასთან ლათინთა დამარცხების შემდეგ, გიორგი IV ლაშამ გადაწყვიტა მონაწილეობა მიეღო ჯვაროსანთა იმ ლაშქრობაში, რომელსაც უნგრეთის მეფე ანდრაშ II უხელმძღვანელებდა. (Tardy, 1968, სტრ. 76).

შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ გიორგი-ლაშას ამ ომში მონაწილეობის მიღების გადაწყვეტილება უმთავრესად ნაკარნახევი

იყო აღმოსავლეთის ქრისტიანული სამყაროსადმი მუსლიმთა მზარდი აგრესიის შედეგების გათვალისწინებით. მაშინ, როცა მუსლიმური საფრთხე “ XIII საუკუნის დასაწყისიდან...ქრისტიანთა კარზე აკაკუნებდა...” (Dan, 2016, p. 15) რაინდი მეფე აღმოსავლეთში წმინდა მიწის დაცვისათვის ბრძოლაში რომის წმინდა ტახტის მესაჭესთან მოკავშირეობას “...წარძღვანებითა პატიოსნისა ჯვარისათა...” (ქართლის ცხოვრება, ტ. II. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, 1959, გვ. 152) საქართველოს სამხედრო-რელიგიურ მოვალეობად მიიჩნევდა. მეფეს ეს მიზნები განუხორციელებელი დარჩა, რადგან 1223 წელს მონღოლებთან ბრძოლაში მიღებული ჭრილობის გამო გარდაიცვალა.

მეფე გიორგი IV-ის პოლიტიკა ჯვაროსნებთან მიმართებაში გააგრძელა მისმა დამ, რუსუდან მეფემ (1223–1245). რუსუდანმა 1223 წლის მეორე ნახევარის დასაწყისში (პაპაშვილი, საქართველო დასავლეთის აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები), 2019, გვ. 140) რომში საგანგებოდ გაგზავნა ანის ეპისკოპოსი დავითი, რომელსაც რომის პაპთან მისი და მხედართმთავარ ივანე მხარგრძელის წერილები გაატანა.² რუსუდან მეფე პაპს აღუთქვამდა ლაშა გიორგის პოლიტიკური კურსის გაგრძელებას და აუწყებდა წმინდა მიწაზე ჯვაროსნულ ლაშქრობაში საქართველოს მონაწილეობას: “...მზად ვართ, მთელი ჩვენი ლაშქრით მოვიდეთ ქრისტიანების დასახმარებლად. პირადად მე ვაპირებ წმ. მიწებისათვის ომში მონაწილეობის მიღებას 40 ათასი მებრძოლით, რადგან, როგორც თქვენთვის ცნობილია, მე და ჩვენი ქვეყნის ბევრმა წარჩინებულმა თავადმა ჯვარი მივიღეთ”. (ტაბაღუა, 1984, გვ. 179).

ვერც რუსუდან მეფემ განახორციელა პაპისადმი მიცემული პირობა. 1225 წელს ჯალალ ედ-დინის შემოსევამ საქართველოს მხედართმთავრობას ჯვაროსნებზე ფიქრი დაავიწყა. მათი მოკავშირე საქართველო თავად განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა.

² დამატებით იხ: თამარაშვილი მ. ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის; ტაბაღუა ი. საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში; პაპაშვილი მ. საქართველო-რომის ურთიერთობა;

ხოლო მას შემდეგ, რაც მონღოლები შემოესივნენ საქართველოს რუსუდან დედოფალი პაპს გრიგოლ IX დახმარება სთხოვა, სანაცვლოდ პირობას იძლეოდა, რომ ქართული ეკლესია, რომის ეკლესიას შეუერთდებოდა. რუსუდან დედოფლის ამ განზრახვას პაპმა „ღვთაებრივი შორსმჭვრეტელობის ნიშნად“ უწოდა. მონღოლების წინააღმდეგ ბრძოლაში პაპობის მეთაურობით დასავლეთმა საქართველოს სამხედრო დახმარება ვერ აღმოუჩინა. ამას ხელი არ შეუშლია კათოლიკე მისიონერთა საქმიანობისათვის. პაპი ინოკენტი IV (1243-1254), ალექსანდრე IV (1254-1261), ურბან IV (1261-1264), ნიკოლოზ III (1277-1280), ნიკოლოზ IV (1288-1292), კლიმენტი V (1305-1314), თანმიმდევრულად ნერგავდნენ საქართველოში ეკლესიათა გაერთიანების იდეას, მაგრამ ამაზე ქართველ პოლიტიკოსებს სერიოზულად არ უზრუნიათ. (თამარაშვილი, 2016, გვ. 83-93)³.

თუმცა პაპობის ტრადიციული ზრუნვა ეკლესიათა ერთიანობისათვის საქართველოში დავის საგანი არ ყოფილა. ქართული მხარე უარს ამბობდა უნიაზე. ცხადია, ამას შეეძლო დასავლეთთან კავშირის გაწყვეტა მოჰყოლოდა, რაც ქართველ მესვეურებს არ სურდათ.

ამდენად, საქართველო ვატიკანის ურთიერთობა იყო ქართველ მეფე-მთავართა დასავლური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი მიმართულება XIII-XVIII საუკუნეებში, რომელიც დაიწყო რომში სამხედრო პოლიტიკური მოკავშირის ძიების მცდელობით მაჰმადიანი აგრესორების წინააღმდეგ და დამთავრდა საქართველოში კათოლიკე მისიონერების მოღვაწეობის გაშლით. (პაპაშვილი, საქართველო რომის ურთიერთობა VI-XX სს, 1995, გვ. 100).

აქვე მართებულია ისიც ითქვას, რომ თურქ-სელჩუკებთან და მონღოლებთან თავგანწირული ბრძოლებით საქართველომ შეანელა ევროპის ქვეყნებზე ამ დამპყრობლების შეტევითი ტალღები, თუმცა თავად გახდა შემდგომ მსხვერპლი ოსმალთა და სპარსელთა მუდმივი თავდასხმებისა.

XV ს-ის II ნახევრიდან XVII ს-ის I მესამედამდე სამეფო სამთავროებად დაქუცმაცებულ საქართველოს გადარჩენის ურთულესი

³ დამატებით იხ. თამარაშვილი მ. ისტორია კათოლიკობისა..., გვ. 18-39; პაპაშვილი მ. საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX სს, გვ. 83-93.

პერიოდი ედგა. მთელი XVI ს-ის განმავლობაში საქართველო გამუდმებულ ბრძოლაში იყო ჯერ სპარსეთთან, შემდეგ კი ოსმალეთთან, რომელიც სპარსეთის ძლიერ და დაუცხრომელ მეტოქედ იქცა. (ჯავახიშვილი ი. , ქართველი ერის ისტორია, ტ. IV, 1967, გვ. 341) ორივე იმპერია ერთმანეთს მეტოქეობდა მედგრად მებრძოლი პატარა ქვეყნის დამორჩილებაში, რომელსაც დამხმარე-მოკავშირე არ ჰყავდა. (მესხია , 1991, გვ. 3).

ყოველივე ამან დიდი ზიანი მიაყენა საქართველოში კათოლიკობას. ძირითადად ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ ოსმალეთმა ჩაკეტა ევროპიდან საქართველოში მიმავალი გზა. საქართველოს მოსაზღვრე რაიონებში ოსმალთა ფაშები ფხიზლად ადევნებდნენ თვალყურს ჩვენი ქვეყნისაკენ მომავალთ: მათ იმდენად შეუკრეს გზა კათოლიკე მისიონერებს, რომ მთელი XVI საუკუნის განმავლობაში ისინი საქართველოში არ ყოფილან. (თამარაშვილი, 2016)ამავე საუკუნის შუა ხანებისათვის ევროპისათვის სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენდა ოსმალური საფრთხე. მას შემდეგ რაც ოსმალებმა ხელთ იგდეს კონტინენტური საბერძნეთი, უნგრეთი და ვენეციის სამფლობელოებში შეიჭრნენ, “ჯვაროსნული ლაშქრობების ესქატოლოგიური ფორმულა კვლავ აღსდგა: ქრისტიანობის გამარჯვება მოითხოვდა ქრისტიანთა ერთიანობას”. (Медведев, 1995) საქართველოსათვის “ოსმალეთის რკინის ფარდამ” ყველაზე მეტად გაამძაფრა დასავლეთში მოკავშირის ძიების პრობლემა. აქ ისტორიული ხსოვნა მეტად მტკიცე აღმოჩნდა პაპობასთან კავშირში. ამას ნათლად ადასტურებს ქართლის მეფეების ლუარსაბ I-ისა (1527-1556) და ოსმალების წინააღმდეგ 22 წლის მანძილზე უშიშრად მებრძოლი სიმონ I-ის (1556-1569; 1578-1599) მიერ პაპობასთან დიპლომატიური კავშირის აღდგენა. წმინდა ტახტი (პაპი სიქსტუს V და კლიმენტი VIII) დიპლომატიურ ხერხებს არ იშურებდა, რომ ევროპის ანტი-ოსმალური პოლიტიკური ძალებისათვის საქართველოს ბრძოლა ოსმალების წინააღმდეგ საერთაშორისო ევროპული პოლიტიკის კონტექსტში წარმოედგინა. მართალია, პაპობამ მორალური მხარდაჭერის გარდა ვერაფერი იღონა, მაგრამ მუსლიმებთან უთანასწორო ბრძოლაში ჩაბმულ ქართველ პოლიტიკოსებს ასეთი მხარდაჭერაც იმედის ნაპერწკალს უწერგავდა.

ასევე აქტიური ურთიერთობები ჰქონდა ევროპასთან სამეგრელოს სამთავროს. ოდიშის მთავარმა, ლევან მეორე დადიანმა (1611-1657 წწ.) ჩამოიყვანა კათოლიკე მისიონერები სამეგრელოში და დაიწყო სავაჭრო და კულტურული ურთიერთობები ევროპასთან. მოგვიანებით კი დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის ქალიშვილმა სალომე დადიანმა საფრანგეთის სამეფო კარზე ჯვარი დაიწერა ფრანგ პრინც აშილ მიურატზე.

1783 წელს კი, ქართლ-კახეთის სამეფომ, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპულ სამყაროსთან დაახლოების სურვილი ძალიან დიდი იყო, საჭიროდ ჩათვალა რუსეთთან გეორგიევსკის ტრაქტატზე მოეწერა ხელი, რომლითაც რუსეთს ირან-ოსმალეთის ექსპანსია უნდა შეეჩერებინა.

მოგვიანებით, რუსეთმა თანდათან ტრაქტატის დარღვევა დაიწყო და საქართველომ დაკარგა სახელმწიფოებრიობა, ქართული ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ავტოკეფალია და თავისუფლება.

ქვეყანა კი, დღემდე რუსული ანექსიისა და ოკუპაციის მსხვერპლია და განიცდის ორსაუკუნოვანი დეფორმირებული ცნობიერების პრობლემას. (ბარამიძე, 2014, სტრ. 48-54) აქედან გამომდინარე, დღესაც, ინტელიგენციისა და მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილს, მიაჩნია, რომ რუსული სივრციდან გამოსვლა შეუძლებელია, რუსეთი დიდი სახელმწიფოა და მასთან დაპირისპირებით ვერაფერს მივაღწევთ. ასეთი მიდგომა, დაპყრობილი ერის ფსიქოლოგიისა და საბჭოური აზროვნების პროდუქტია. იგი ეწინააღმდეგება ეროვნულ იდეას და თავისუფლებისკენ სწრაფვას.

როგორც ვხედავთ, მრავალი დაბრკოლების მიუხედავად, ქართველ მეფეებსა და მთავრებს დიდი სურვილი ჰქონდათ ევროპასთან კავშირ-ურთიერთობების დამყარებისა და ახერხებდნენ კიდევაც მას. მათ არასდროს შეუწყვეტიათ გზების ძიება ევროპისაკენ.

თავი III. საქართველოს ევროპისგან წყვეტილი პერიოდი

აზიელი დაპყრობლები და რუსული ანექსია

„ევროპისგან წყვეტილი დრო“ წარმოდგენილ კვლევაში ქართველების ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობების წყვეტას გულისხმობს, ჩვენს მიერ შემოტანილმა ამ ტერმინმა დაგვაცენა იმ აუცილებლობის წინაშე, რომ დავადგინოთ, თუ ამან რა შედეგი მოიტანა ყველა მიმართულებით. შესაბამისად გვსურს ქრონოლოგიური პრინციპით ვაჩვენოთ წყვეტილობის ეტაპები და პერიოდები.

როგორც წინა თავებში აღვნიშნეთ, სანამ აზიელი დამპყრობლები გამოჩნდებოდნენ პოლიტიკურ არენაზე ქართულ სამეფოებს უკვე დიდი ხნის კულტურული, რელიგიური, სამხედრო, დიპლომატიური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობები ჰქონდათ ევროპული იდენტურობის საფუძვლად მიჩნეულ ბერძნულ, რომაულ და მოგვიანებით ბიზანტიურ სამყაროსთან.

ბრძოლა იბერია-ლაზიკის დაპყრობისთვის ირანსა და რომს შორის I საუკუნეში დაიწყო და VII საუკუნემდე, არაბების შემოსევამდე გაგრძელდა. ორივე დამპყრობელი ცდილობდა პოლიტიკურ-ეკონომიკური უპირატესობის მოპოვებას მცირე აზიის ტერიტორიაზე, მაგრამ ქართული სამეფოებიც აქტიურად იბრძოდნენ სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისთვის, მიუხედავად იმისა, რომ არც ერთს არ ჰქონდა რესურსი დამოუკიდებლად შეწინააღმდეგებოდა ესოდენ დიდ იმპერიებს.

მიუხედავად იმისა, რომ IV-VI საუკუნეებში აღმოსავლეთ საქართველოში-სასანიდების ირანის, ხოლო დასავლეთ საქართველოში-აღმოსავლეთ რომის (ბიზანტიის) იმპერიის შემოტევები გაძლიერდა, ქართლიც და ეგრისიც ჯერ კიდევ ინარჩუნებდნენ დამოუკიდებელი სამეფოების სტატუსს, თან საინტერესოა ისიც, რომ ბიზანტიის პოლიტიკური ბატონობის პერიოდში ეგრისისა და მოგვიანებით ლაზიკის მეფეები თავიანთ სამეფო საქმეებს თავისუფლად განაგებდნენ, მხოლოდ ფორმალურად ხდებოდა მათი დამტკიცება ბიზანტიის კეისრისაგან.

თბილისის აღებისა და იბერია ეგრისიდან ირანელების განდევნის შემდეგ კეისარი ჰერაკლე ცდილობდა საკუთარი გავლენის გაძლიერებას ორივე ქვეყანაში, მაგრამ ამ დროს სამხრეთ კავკასიაში გამოჩნდნენ არაბი დამპყრობლები.

ამასთანავე, ბიზანტია ცდილობდა უზრუნველყო თავისი ბატონობა მთელი შავი ზღვის სანაპიროზე. ბიზანტიის კეისარი არაბების შემოტევის წინააღმდეგ შავ ზღვაზე ერთგვარ ბუფერულ ზონად (შემოტევის წინააღმდეგ) აფხაზეთის და სამხრეთის საზღვარზე ტაო-კლარჯეთის სამთავროს აწინაურებს, რომლის პირველი ერისთავიც ქართლის ერისთავი აშოტ კურაპალატი (786 – 813) გახდა, რომელსაც ბიზანტიის კეისრის მფარველობა ჰქონდა.

ორივე ეს სამთავრო ბიზანტიის მფარველობაში იმყოფებოდა და ყოველნაირად ხელს უწყობდნენ მათ გაძლიერებას, რათა მედგარი წინააღმდეგობა გაეწიათ არაბებისთვის.

იმავდროულად, ეს კუთხეები წარმოადგენდნენ არაბებისგან შევიწროებული და დევნილი ქართველების თავშესაფარს. (ჯავახიშვილი ი., ქართველი ერის ისტორია ტ. II, 1908, გვ. 89) ისინი იხიზნებოდნენ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში: ტაო-კლარჯეთში, აფხაზეთსა და ეგრისში, რომლებიც, როგორც უკვე ითქვა ბიზანტიის მფარველობის ქვეშ იყვნენ, სადაც მშვიდობა სუფევდა. აღმოსავლეთ საქართველოდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში გაიხიზნას იმ დროს ფართო ხასიათი ჰქონდა. (მაგალითად, ნერსე ქართლის ერისთავი აფხაზეთში გაიხიზნა თავისი ამალით-დიდებულებით, ყმებითა და მოსამსახურეებით. ეგრისში გაიხიზნენ თავიანთი ამალით ქართლის ერისთავები: არჩილი, იოანე, ჯუანშერი და სხვ.

VI საუკუნიდან დაწყებული VIII საუკუნის ჩათვლით ჯერ სპარსელებისგან და შემდეგ არაბებისგან შევიწროებული აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა აღნიშნულ მხარეში იხიზნებოდა და აქ პოულობდა მეტ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თავისუფლებას. ამგვარად, VII- VIII საუკუნეებში ჩნდება ეგრისის გაქართველებული ნაწილები აჭარაში, გურიასა და იმერეთში. (საქართველოს ისტორია ტ III , 2012 , გვ. 210-216).

მთლიანობაში, უნდა ითქვას, IV-X სს. საქართველოში შეიმჩნევა მნიშვნელოვანი ცვლილებები, როგორც სოციალურ-

ეკონომიკური განვითარების, ასევე საგარეო-პოლიტიკური ურთიერთობის თვალსაზრისითაც, მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება, მეფის ხელისუფლების გაუქმება, ერისმთავრის ხელისუფლების წარმოქმნა, ადრეფეოდალური დაქუცმაცებულობა, ფეოდალური სამეფო-სამთავროების წარმოშობა და ბრძოლა გავლენისთვის. ეს ხანა მნიშვნელოვანია, ასევე ქართველი ხალხის ბრძოლით სასანიდების ირანისა და არაბთა აგრესიის წინააღმდეგ.

მართალია, საქართველოს გაერთიანების პროცესი ფაქტობრივად ბაგრატ III-ის (980 წ) გამეფებიდან იწყება, მაგრამ ის საუკუნეების განმავლობაში გრძელდებოდა, რადგან აღმოსავლეთი საქართველო კვლავ არაბების ხელში რჩებოდა. მისი შემოერთება მხოლოდ დავით აღმაშენებელმა შეძლო 1122 წელს, როდესაც თბილისი აიღო, არაბები განდევნა საქართველოდან და სატახტო ქალაქი თბილისში გადმოიტანა. აღმაშენებელმა საბოლოოდ შეძლო ქართული ფეოდალური სამთავრო-საერისთავოების გაერთიანება. (მაკალათია, 1992, გვ. 65) სწორედ აქედან იწყება საქართველოს აღმავლობის პერიოდი და დიდ ძლიერებას მიაღწია გიორგი III და თამარ მეფის დროს.

საქართველოს აღმავლობის პერიოდი მონღოლთა გამოჩენამ შეაჩერა და ეს იმ დროს, როდესაც ევროპის ქვეყნები პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ წინსვლას განიცდიდნენ, მკვიდრდებოდა რენესანსი, განმანათლებლობა, მიმდინარეობდა კულტურის, მეცნიერების არნახული განვითარება, დამპყრობლების რკალში მყოფი საქართველოს მთავარი საზრუნავი მტერთან ბრძოლა და საკუთარი თვითმყოფადობის შენარჩუნება იყო. (საქართველოს ისტორია ტ III, 2012, გვ. 6) თუმცა, მონღოლთა პერიოდშიც არ შეწყვეტილა საქართველოს დასავლეთთან ურთიერთობა. XIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან საქართველოს პორტები ბათუმი და სევასტოპოლი (სოხუმი) ისევ მოქმედებდა და აქ მოდიოდნენ ევროპელი ვაჭრები, საქართველოში გამოჩნდნენ ასევე ფრანცისკელებისა და დომინიკელების ორდენები და დაიწყეს დამკვიდრება საქართველოში.

მიუხედავად ასეთი რთული ვითარებისა, საქართველომ არა თუ შეძლო საკუთარი სახელმწიფოებრიობის გადარჩენა და

გარკვეულწილად სამხრეთ კავკასიაში პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ცენტრის ფუნქციის შენარჩუნებაც, არამედ შეანელა კიდევ ევროპის ქვეყნებზე ამ დამპყრობლების შეტევითი ტალღები.

სამწუხაროდ, მონღოლების ურდოების პარალელურად, XV საუკუნეში არანაკლებ საშიშროებას წარმოადგენდა ოსმალთა იმპერიაც.

ოსმალების მიერ კონსტანტინოპოლის აღებამ (1453 წ.) და ბიზანტიის დიდ ნაწილზე კონტროლის დამყარებამ მნიშვნელოვნად განსაზღვრა საქართველოს მომავალი, რადგან კულტურული, მაღალგანვითარებული ქრისტიანული სახელმწიფოს ნაცვლად მას დაუმეზობლდა განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი, აგრესიული და მეტად ძლიერი მუსლიმური იმპერია, რომელმაც გადაკეტა გზა ევროპისკენ, ვისთანაც საქართველოს საუკუნეების განმავლობაში ჰქონდა პოლიტიკური, ეკონომიკური, და კულტურულ ურთიერთობები და მოწყვიტა ქვეყანა კაცობრიობის სულიერი, პოლიტიკური, მეცნიერების განვითარების კერებს, რითაც შეაფერხა ქვეყნის შემდგომი განვითარება. (საქართველოს ისტორია ტ III , 2012 , გვ. 6).

ამდენად, კონსტანტინოპოლის დაპყრობამ საქართველოს ევროპასთან ურთიერთობა საგრძნობლად შეაფერხა და თუ აქამდე ევროპელები ქართველ მეფეებს თხოვდნენ დახმარებას, ახლა მდგომარეობა შეიცვალა და ქართველი მეფეები თვითონ ითხოვენ ევროპისაგან დახმარებას.

პარალელურად, 1514 წელს დაწყებული ოსმალეთ-ირანის ომი კარგა ხანს გაგრძელდა და უკანასკნელის დამარცხებით დამთავრდა და ამ ომით დაიწყო ახალი ეპოქა სამხრეთ კავკასიის ცხოვრებაში.

ამ დროიდან მოყოლებული კიდევ უფრო გამწვავდა საქართველოს ბრძოლა დამპყრობლების წინააღმდეგ. ამ ბრძოლებს მსხვერპლთან ერთად ერთიანი ქვეყანის ცალკეულ სამთავროებად დაშლა მოჰყვა, გახშირდა ერთმანეთს შორის დაპირისპირებაც, მაგრამ საქართველომ ამჯერადაც შეძლო სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება.

ამდენად, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ოსმალეთის იმპერიის ჩამოყალიბებამდე, ბიზანტიის გავლენა, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოში არაბების ბატონობა ჩამოყალიბდა და პოლიტიკურ ასპარეზზე ოთხი ძლიერი და მსხვილი ფეოდალური ერთეული აფხაზეთის, ტაო-კლარჯეთის, ქართლისა და კახეთის საერისთავო გამოდის. სწორედ ამ ოთხი პოლიტიკური ერთეულის გაერთიანება გახდა მოგვიანებით ერთიანი საქართველოს შექმნის ქვაკუთხედი.

რაც შეეხება კულტურულ-სარწმუნოებრივ ასპექტებს დასავლეთ საქართველოს ჯერ საბერძნეთთან, შემდეგ რომთან და ბიზანტიასთან უფრო მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდა, ვიდრე ირანთან. ტერიტორიულადაც ლაზიკა რომის მოსაზღვრე იყო, საიდანაც უფრო ადრე და ადვილად შემოდიოდა განათლება და კულტურა, ვიდრე შორეული ირანიდან. ამიტომაც ქრისტიანობაც ადრე გავრცელდა დასავლეთ საქართველოში, ვიდრე აღმოსავლეთ საქართველოში.

ამ მხრივ განსხვავებული ვითარება იყო აღმოსავლეთ საქართველოში, რომელსაც უფრო მეტი ურთიერთობა ჰქონდა აზიურ სამყაროსთან, განსაკუთრებით ირანელებთან, რაც ასევე ტერიტორიული სიახლოვით იყო განპირობებული, ირანელებს დიდი წვლილი მიუძღვით ქართლის პოლიტიკური ერთეულის შექმნაში, თუმცა მოგვიანებით ისინი დამპყრობლებად მოველინა ქვეყანას და განვითარებისთვის შემაფერხებელ გარემოებად იქცა, ირანელებს არაბები ენაცვლებიან, რომლებმაც უფრო მეტად დააზიანეს ქართული სახელმწიფო ინსტიტუტი და შემდეგ მონღოლები გვევლინებიან დამპყრობლებად, რომლებმაც დიდი შრომით გაერთიანებული ქართული სახელმწიფოს კულტურული, ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარება კიდევ უფრო შეაფერხეს, პოლიტიკურად დააქუცმაცეს და ეკონომიკურად დაასუსტეს.

ამდენად, აზიელმა დამპყრობლებმა ბევრად უფრო მეტი ზიანი მიაყენეს აღმოსავლეთ საქართველოს კულტურულ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განვითარებას, ვიდრე ბიზანტიამ დასავლეთ საქართველოს.

XVIII საუკუნის დასასრულს კი, მუსლიმური სახელმწიფოების გარემოცვაში მოქცეული, პოლიტიკურად და ეკონომიკურად დასუსტებული და დაშლილი ქვეყნის წინაშე მწვავედ დადგა ახალი საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი, რათა დასრულებულიყო საქართველოზე მაჰმადიანური სახელმწიფოების გაუთავებელი თარეში და ქართველი ხალხის შევიწროება.

თავის მხრივ, რუსეთის იმპერიაც, რომელიც შავსა და კასპიის ზღვებზე გაბატონებას ცდილობდა, ამ იდეის განსახორციელებლად სწორედ საქართველოს მიიჩნევდა.

ქართლ-კახეთის მეფეებსაც მიაჩნდათ, რომ შესაძლებელი იყო რუსეთის ინტერესების საკუთარი ქვეყნის სასარგებლოდ გამოყენება, რაც საბოლოოდ 1783 წელს გეორგიევსკის ტრაქტატის გაფორმებით დასრულდა. სამწუხაროდ, ამ ქვეშევრდომობას სულ მალე დაქუცმაცებული, მაგრამ დამოუკიდებელი ქართული სამეფო-სამთავროების ანექსია და ავტოკეფალიის გაუქმება მოჰყვა.

საბოლოოდ საქართველო, XIX საუკუნეს დამდეგს დაპყრობილი და რუსეთის გუბერნიად ქცეული შეხვდა, რომელიც ამიერიდან, როგორც ქვეყანა, მსოფლიო პოლიტიკურ რუკაზე 1801 წლიდან აღარ არსებობდა.

მიუხედავად ამისა, ქართველი ხალხი სხვადასხვა ფორმით ისევ განაგრძობდა უკომპრომისო ბრძოლას რუსეთის ცარიზმის ძალადობის წინააღმდეგ.

XX საუკუნის დასაწყისში, მსოფლიოში პოლიტიკური ვითარება ძირეულად შეიცვალა, პირველმა მსოფლიო ომმა და რუსეთის ოქტომბრის რევოლუციამ, საქართველოს მცირე ხნით თავისუფლების მოპოვების საშუალება მისცა და 1918 წლის 26 მაისს აღდგა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა.

თუმცა ეს მხოლოდ სამი წელი გაგრძელდა, 1921 წლის 25 თებერვალს, ქართველი ხალხის ინტერესების საწინააღმდეგოდ, ქვეყანა ამჯერად საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შემადგენელი ნაწილი გახდა. დაიწყო არნახული პოლიტიკური რეპრესიები, კერძო საკუთრების, პიროვნების უფლებებისა და თავისუფლების უარყოფა. სამოცდაათწლიანი მმართველობის შემდეგ საბჭოთა კავშირი დაიშალა და საქართველო XX საუკუნის დასასრულს

1991 წელს უკვე მეორედ გახდა დამოუკიდებელი ქვეყანა. საქართველოსა და ევროკავშირის დაახლოების პერიოდიც სწორედ აქედან იწყება.

ამდენად, საუკუნეთა განმავლობაში ქართულ სახელმწიფოს მრავალი წინააღმდეგობა ახლდა თან. გარეშე მტერი თუ შინა აშლილობა. ჯერ სპარსელების, შემდეგ არაბების, მონღოლების, თურქ-სელჩუკების, მეფის რუსეთის, საბჭოთა კავშირის და ბოლოს ისევ რუსეთის ფედერაციის დაპყრობითი ომები და ოკუპაცია, რამაც, მართალია, გარკვეულწილად შეაფერხა ქართული სახელმწიფოს ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობები, (ფაჩავა, საქართველო ევროპული ორიენტაციის სათავეებთან, 2019, გვ. 112) მაგრამ მიუხედავად ამისა, საქართველოს მაინც არ შეუწყვეტია გზების ძიება ევროპული იდეალებისაკენ და ახერხებდა ამას სხვადასხვა ფორმით.

ქართველ მეფეებსა და მთავრებს დიდი სურვილი ჰქონდათ ევროპასთან კავშირ-ურთიერთობების დამყარებისა, „საუკუნეების განმავლობაში საქართველოს მეფეები ევროპასთან კავშირისთვის იღწვოდნენ...“. (პაპაშვილი, საქართველო რომის ურთიერთობა VI-XX სს, 1995, გვ. 107) რაზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი ქართველების ჯვაროსნებთან კავშირის კონტექსტში და ამაზე აქ არ შევჩერდებით.

გავიხსენოთ თუნდაც მონღოლების პერიოდი, როდესაც კათოლიკე მისიონერები ჩამოდიოდნენ და მოღვაწეობდნენ საქართველოში 1233-1507 წლებში.

ამ მხრივ ასევე აღსანიშნავია, საქართველო ვატიკანის ურთიერთობები, რომელიც ქართველ მეფე-მთავართა დასავლური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი მიმართულება იყო XIII-XVIII საუკუნეებში, რომელიც დაიწყო რომში სამხედრო პოლიტიკური მოკავშირის ძიების მცდელობით მაჰმადიანი აგრესორების წინააღმდეგ და დამთავრდა საქართველოში კათოლიკე მისიონერების მოღვაწეობის გაშლით. (პაპაშვილი, საქართველო რომის ურთიერთობა VI-XX სს, 1995, გვ. 8).

ოსმალებმა მე-16 საუკუნეში მისიონერებს კი გადაუკეტეს გზა საქართველოსაკენ, მაგრამ ლუარსაბ I და სიმონ მეფე აქტიურად

ცდილობდნენ ჩამოეყალიბებინათ დასავლეთთან ერთად (ტრანსილვანია, ესპანეთი, რომის საღვთო იმპერია) ბრძოლისუნარიანი ანტიოსმალური კოალიცია.

ირანმა მისიონერების შემოსვლა საქართველოში შეაფერხა, მაგრამ კავშირები ვერ შეაჩერა.

გარდა ამისა, მე-17-18 საუკუნეებში საქართველო დიპლომატიურ-რელიგიურ და კულტურულ კავშირებს ამყარებს დასავლეთთან მისიონერების მეშვეობით და ეცნობა მათ მიღწევებს.

არც XIX-XX საუკუნეებში, რუსული ანექსიის პირობებში, შეუწყვეტია საქართველოს ევროპასთან ურთიერთობები. უფრო მეტიც საქართველო რუსეთს იყენებდა როგორც ფანჯარას ევროპასთან ურთიერთობაში, რადგანაც თვით რუსეთსაც ჰქონდა მაშინ სურვილი გამხდარიყო ევროპული ცივილიზაციის ნაწილი, განსხვავებით დღევანდელი რეალობისა.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, XII საუკუნეში საქართველოში პარლამენტის მსგავსი ორგანოს შექმნის იდეა ყუთლუ-არსლანის მეთაურობით, რომელმაც მეფის უფლებების შეზღუდვა მოითხოვა ახალი ორგანოს, „კარავის“ სახით, რომელიც დემოკრატიული მმართველობის გარკვეულ სახეს წარმოადგენდა.

გარდა ამისა, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ისიც, საქართველოში სადაც არათუ სიკვდილით დასჯა, არამედ ადამიანის ღირსების შემლახავი სასჯელებიც აკრძალული იყო. 1662 წელს ერთ-ერთი თეატინელი მისიონერი წერდა, რომ ოდიშის სამთავროში მართლმსაჯულება დამნაშავეს სიკვდილით არასოდეს სჯიდა. „მეგრელები გმობენ ჩვენი ქვეყნების (იგულისხმება დასავლეთ ევროპის ქვეყნების-ე.ფ.) მართლმსაჯულებას დამნაშავეს [სიკვდილით] დასჯის გამო“ -წერდა წმინდა ტახტს თეატინელი მამა.⁴

როგორც ვხედავთ საქართველო აქტიურად მონაწილეობდა ყველა იმ მოვლენებში, რომელიც ევროპასა და აზიაში მომდინარეობდა, მაგრამ არ ისწრაფოდა ისლამური კულტურის ქართულ

⁴ დამატებით იხ.ევროპული წყაროები საქართველოს შესახებ (XVII საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედი). იტალიური და ლათინური ტექსტები თარგმნეს, შესავალი და შენიშვნები დაურთეს მურმან პაპაშვილმა, ელდარ მამისთვალიშვილმა და ზურაბ გამეზარდაშვილმა, თბ, 2018 წ, გვ. 31.

რეალობაში დასამკვიდრებლად და ეს იმიტომ, რომ საქართველოს ევროპული არჩევანი დიდი ხნის წინ ჰქონდა გაკეთებული, ჯერ კიდევ ანტიკური პერიოდიდან და ბოლოს მაშინ, როცა მან ქრისტიანობა მიიღო, რასაც აზიური სამყაროსგან საქართველოს საბოლოო ცივილიზაციური გამიჯვნა მოჰყვა.

ამასთანავე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საბერძნეთთან, რომთან და მოგვიანებით ბიზანტიასთან საქართველოს პოლიტიკურ დაპირისპირებას, განსხვავებით აზიელი და რუსი დამპყრობლებისგან, ქვეყნისთვის საზიანო გავლენა არ ჰქონია, აქედან გამომდინარე დღევანდელი დასავლური კურსი სრულიად ბუნებრივი და პრაგმატულიცაა და მას ქართულ საზოგადოებაში დიდი კონსენსუსი აქვს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ ყველა ამ დამპყრობლებს შორის მაინც ყველაზე ორგანიზებული ბრძოლა „რუსეთის იმპერიამ“ გამოუცხადა ევროპული ცივილიზაციის ნაწილს და მის მხარდამჭერ ქართულ სახელმწიფოს, რომელიც დღემდე გრძელდება.

1992 წელს კი, საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, ევროკავშირმა ოფიციალურად აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა და დაახლოების პერიოდიც სწორედ აქედან იწყება, რაც წარმატებით გრძელდება დღესაც.

მართალია, 2008 წლის აგვისტოში რუსეთმა მოახდინა ქვეყნის ოკუპაცია, რომლის ერთ-ერთი მიზანიც საქართველოს ევრო-ატლანტიკური მიმართულების ვექტორის შეცვლა იყო, მაგრამ ამანაც არა თუ ვერ შეაჩერა ეს პროცესი, არამედ დააჩქარა კიდევ. რასაც 2016 წელს საქართველო-ევროკავშირის შორის ასოცირების შეთანხმება მოჰყვა. ხოლო 2017 წელს ძალაში ოფიციალურად შევიდა ევროკავშირის/შენგენის ტერიტორიაზე უვიზოდ მოგზაურობა.

2022 წელს კი ევროპულმა საბჭომ აღიარა საქართველოს ევროპული პერსპექტივა და მზადაა ქვეყანას მიანიჭოს კანდიდატის ქვეყნის სტატუსი მას შემდეგ, რაც დასრულდება დამატებითი რეფორმები.

მიუხედავად ამდენი აგრესიისა, საქართველომ ისტორიის თითქმის ყველა მონაკვეთში შეძლო ყოფილიყო მიმღები განსხვავებული კულტურებისა და მულტიკულტურალიზმისა და ტოლერანტობის თვალსაზრისით უნიკალური ქვეყნად ჩამოყალიბდა. (ბარამიძე, 2014, გვ. 48-54).

ამდენად, როგორც ვხედავთ, წყვეტილი დრო კვლევის მიხედვით პირობითი ცნება აღმოჩნდა, რადგან აზიელი და რუსი დამპყრობლების პირობებშიც კი არ შეუწყვეტია საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობები.

IV. ერთიანი ევროპის იდეის პროექტები და საქართველო

ერთიანი ევროპის იდეის პროექტები

ერთიანი ევროპის იდეის შესახებ წარმოდგენები უძველესი დროიდან ყალიბდებოდა, ხოლო მისი კვლევა მსოფლიო ისტორიოგრაფიის ყურადღების ცენტრში იყო მუდამ და არის დღემდე.

ათასწლეულების განმავლობაში "ევროპული იდეა" თუ "კონცეპტი ევროპა" მოიცავდა სხვადასხვა კონცეფციას - გეოგრაფიულს, ეკონომიკურს, პოლიტიკურს, კულტურულს, ისტორიულს და უკავშირდებოდა თავისუფლების იდეას ანტიკურ პერიოდიდან მთელი ისტორიის მანძილზე.

ერთიანი ევროპის იდეა საწყის ეტაპზე განიხილებოდა, როგორც გარეშე მტრების წინააღმდეგ თავდაცვის საშუალება. ისტორიულად ეს იყო აზიის ქვეყნები, მოგვიანებით კი მეორე მსოფლიო ომის დამანგრეველი შედეგები, რუსეთის იმპერია, საბჭოთა კავშირი და დღეს კვლავ რუსეთი გვევლინება აგრესორის როლში.

თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ერთიანი ევროპის იდეა, ხშირ შემთხვევაში, იწვევდა გარკვეულ შიშებს, რომ შეიქმნებოდა დამოუკიდებელი ევროპული სახელმწიფოების გაერთიანება შეზღუდული უფლებებით. ასეთი შიშები ბუნებრივად არსებობდა ევროპის ქვეყნებისა და ხალხების გაერთიანების იდეების წარმოშობისა და განვითარების ადრეულ ეტაპზეც. მსგავსი შეშფოთება არსებობს ევროპის მრავალ სახელმწიფოში მათი განვითარების მიმდინარე ეტაპზეც.

ერთიანი ევროპის იდეის პროექტის პირველი ნიშნები ჩნდება IX-X საუკუნეებში. ამ დროით თარიღდება საერთო ევროპული პოლიტიკის შექმნა კარლოს დიდისა Charles the Great (768–814) და მისი პირდაპირი მემკვიდრეების იმპერიის სახით, რომელიც მოგვიანებით ისტორიაში შევიდა გერმანელი ერის საღვთო რომის

იმპერიის (962-1806) სახელით და მთელ ევროპას წარმოადგენდა, როგორც ერთიან პოლიტიკურ მთლიანობას.

შუასაუკუნეების ევროპის ერთ-ერთი გამაერთიანებელი მთავარი ძალა ეფუძნებოდა, როგორც სასულიერო, ისე საერო ხელისუფლებას.

ქრისტიანული სარწმუნოება თავის მხრივ შეეცადა დასავლეთ ევროპის საზოგადოების რელიგიურ ჰომოგენურობას და გააძლიერა ქრისტიანული რელიგიის როლი, როგორც საყოველთაო მნიშვნელობის მოვლენა ყველა ევროპელისათვის. აქედან გამომდინარე, რელიგიური კუთვნილება გახდა ევროპული სამყაროსადმი ინდივიდის მიკუთვნების მთავარი ნიშანი. ამის მკაფიო მაგალითს წარმოადგენდა ჯვაროსნული ლაშქრობები, რომელიც საერთო ევროპულ საქმედ იქცა, რომელთა დროშის ქვეშ ძირითადად გაერთიანებულნი იყვნენ ევროპელი ხალხები.

მუსლიმური სამყაროსაგან დამუქრებულმა საგარეო საფრთხემ მნიშვნელოვნად გაძლიერა რომის პაპის ტახტის გავლენა საერო ძალაუფლებაზე. ამგვარად, რომაულ-კათოლიკური ეკლესია საკუთარ თავს აყენებდა ნებისმიერი საერო ძალაუფლებაზე მაღლა მთელს ფეოდალურ ევროპაში. აქედან გამომდინარე, გასაკვირი არ არის, რომ პირველი ევროპული პროექტები გახდა ევროპის გაერთიანების იდეის ამ ვერსიის პროდუქტი და ეფუძნებოდა ევროპას, როგორც ქრისტიანულ სამყაროს.

დაპირისპირება ევროპასა და მუსლიმურ აღმოსავლეთს შორის რეკონკისტათი⁵ დაიწყო მერვე საუკუნეში და გაგრძელდა ჯვაროსნული ლაშქრობებით XI- ის დასასრულსა და XII საუკუნის დასაწყისში, რომლის მიზანი წმიდა მიწის მუსლიმთაგან გათავისუფლება და უფლის საფლავის ქრისტიანთა ხელში გადასვლა იყო.

მართალია, ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა წარუმატებლობა განიცადეს, მაგრამ მას უკვალოდ არ ჩაუვლია. ჯვაროსნულმა მოძრაობებმა სათავე დაუდეს „...დასავლეთ ევროპული ტრანს და

⁵ აქ მხედველობაშია დაკარგული ქრისტიანული მიწების დაბრუნების პროცესი. **რეკონკისტა** (ესპ. Reconquista - დაბრუნება). იხ. <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Reconquista>

ზენაციონალური ინსტიტუტების⁶ შექმნას“ (Медведев С. А. Европейский проект и Европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, М, 1995, pp. 42-43), რაზეც მსჯელობის გაგრძელებას აუცილებლობას აქ ვერ ვხედავთ.

ისტორიულად პირველი ევროპის გაერთიანების პროექტი ეკუთვნის საფრანგეთის სამეფო კარის სამართალმცოდნესა და პუბლიცისტს პიერ დიუბუას Pierre Dubois (1250-1320). „წმინდა მიწის გათავისუფლების შესახებ“ (Derecuperatione terrae Sanctae) ტრაქტატში მისი მიზანი იყო ომების შეწყვეტა, ევროპის ქვეყნების დიდი ნაწილის, მათ შორის ბიზანტიის ჩათვლით პოლიტიკური გაერთიანება და "ქრისტიანული რესპუბლიკის" შექმნა საფრანგეთის მეფის ხელმძღვანელობით, რომელიც ევროპული მონარქების კონფედერაცია იქნებოდა ევროპული მონარქების ერთგვარ ფედერაციაზე დაყრდნობით. (Heater, 1992) დიუბუას პროექტში ასევე მინიშნებული იყო საარბიტრაჟო სასამართლოზეც, სადაც უმთავრესად გაუგებრობები და კონფლიქტები წყდებოდა. (Dawson, 1947).

მშვიდობის იდეა, როგორც ევროპული საზოგადოების უმაღლესი ღირებულება, ასევე კარგად იქნა გამოხატული დიდი იტალიელი პოეტის, დანტე ალიგიერის (1265 -1321) მიერ. სხვადასხვა წერილებსა და ტრაქტატებში დანტე მხარს უჭერდა ძლიერ იმპერიას, რომელიც ევროპაში მშვიდობის გარანტი იქნებოდა. ამ შემთხვევაში, ავტორი განსაკუთრებით დიდ იმედებს ამყარებდა საფრანგეთის მონარქსა და გერმანელ იმპერატორზე. დანტესთვის, ევროპული სამყარო იყო ქრისტიანული სამყარო და ეს იყო ქრისტიანული სათნოება, რომელიც უნდა გამხდარიყო შიდა-ევროპული შერიგების საფუძველი.

1453 წელს, კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ ევროპელი მონარქები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ გაერთიანებული ძალებით უნდა ებრძოლათ საერთო მტრის წინააღმდეგ.

⁶ აქ მხედველობაშია კათოლიკობის ისეთი საერთოევროპული ინსტიტუტები, როგორცაა: მონასტერი, სამონასტრო ორდენები, ჯვაროსნული ლაშქრობების თავისებური „ევროპული ჯარი“.

კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ, როცა ოსმალები არ სჯერდებოდნენ ბიზანტიის მიწებს და მათი ჯარი თანდათანობით მიიწევდა დასავლეთისაკენ, ევროპელი მონარქები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ გაერთიანებული ძალებით ებრძოლათ საერთო მტრის წინააღმდეგ.

ერთიანი ძალებით საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლის იდეაა გადმოცემული ბოჰემიის (თანამედროვე ჩეხეთის) მეფის ირჟი პოდებრადელის პანევროპული პროექტიც Jiri Z Podebrad (1420–1471). სადაც ის საფრანგეთს, ჩეხეთსა და ვენეციას შორის კავშირზე საუბრობდა თურქეთის წინააღმდეგ.

ამ პერიოდისთვის ბიზანტიის იმპერია, რომელიც ევროპის განუყოფელი და სპეციფიკური ნაწილი იყო, ისტორიის არენიდან გაქრა თურქების დაპყრობის შედეგად. ბიზანტიის იმპერიის ადგილზე აღმოცენებული ოსმალეთის იმპერია მრავალი საუკუნის მანძილზე ჩამოყალიბდა ევროპის ცივილიზაციის სასაზღვრო ზონაში და ევროპა მათი ექსპანსიის საფრთხის ქვეშ ცხოვრობდა. ეს იძლეოდა ძლიერ იმპულსს, რათა შემდგარიყო ევროპული გაერთიანება. ეს ერთიანობა იქნებოდა ქრისტიანული, ვინაიდან ოსმალებთან ომი საღვთო ომის ხასიათს იმენდა.

სწორედ ამ საფრთხის წინააღმდეგ გაერთიანებას ითვალისწინებდა ირჟი პოდებრადელის ანტიოსმალური პანევროპული ლიგის შექმნის იდეა, რომელიც ევროპელებს სთავაზობდა საერთო კავშირის შექმნას ფრანგების, გერმანელების, ესპანელებისა და იტალიელების მეთაურობით. რომლის ხელმძღვანელი ორგანო უნდა ყოფილიყო კავშირის საბჭო, რომელიც უნდა შემდგარიყო ქრისტიანული ქვეყნების ხელმძღვანელებისაგან და საბჭოს პრეზიდენტისაგან. ინგლისი, ისევე როგორც კათოლიკური პოლონეთი და ლიტვა, რომ აღარაფერი ვთქვათ მართლმადიდებელ მოსკოვზე, არ შედიოდნენ დაგეგმილ კავშირში.⁷

ამდენად, ირჟი პოდებრადელის "ლიგა" მიზნად ისახავდა ანტიოსმალური კოალიციის შექმნას და გარე საფრთხეების თავიდან

⁷დამატებით იხ. Pánek J, A History of the Czech Lands. Prague. Carolinum, 2009.

აცილებას. დოქტრინაში ნათლად გამოიკვეთა ერთმორწმუნე ქრისტიანული ევროპული სამყაროს სტაბილურობის აღდგენის შესაძლებლობა. ალიანსის მონაწილეებს უნდა დაედოთ ფიცი, რომ ერთმანეთის წინააღმდეგ არ გამოიყენებდნენ იარაღს და კავშირის წევრებსა და სხვა ქრისტიან მონარქებს შორის დავების მოგვარების მიზნით, საჭიროების შემთხვევაში, ირუი სთავაზობდა საარბიტრაჟო სასამართლოს შექმნას.

სამწუხაროდ, ჩეხეთის მეფემ თავისი იდეის განხორციელება ვერ შესძლო კათოლიკურ ეკლესიასთან დაპირისპირების გამო. უფრო კონკრეტულად, რამდენადაც ჩეხეთის მეფის გეგმაში წმინდა ტახტისთვის რაიმე სახით წამყვანი როლი არ იყო გათვალისწინებული, პაპობამ ყველაფერი გააკეთა, რომ მისი რეალიზაციისათვის ხელი შეეშალა.

ევროპის ქრისტიან სახელმწიფოებს შორის დაპირისპირების შეწყვეტისა და ევროპულ ალიანსში გაერთიანებისკენ მოუწოდებდა ესპანელი ჰუმანისტი ხუან ლუის ვივესი Juan Luis Vives (1492-1540).

ერთიანი ევროპის იდეის მიზნით პოეტმა და ჰუმანისტმა პაპმა პიუს II 1458 წელს მიმართა ქრისტიან მონარქებს შეკრებილიყვნენ და განეხილათ თურქეთის წინააღმდეგ „ევროპის“ ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის საკითხი. პაპს მიაჩნდა, რომ ერთიან ევროპას შეუძლია მოიგერიოს გარეშე რელიგიური მტრები. სწორედ პიუს II იყო პირველი, რომელმაც თავის მხრივ გააცნო საზოგადოებას ევროპის, როგორც "საერთო სახლის", იდეა. უფრო კონკრეტულად, პაპის პროექტში პირველად მოხდა, რომ ადრე არსებული ტერმინი „ქრისტიანული სამყარო“ - „ევროპული სამყაროთი“ შეიცვალა. აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ ტერმინი „ქრისტიანული ევროპა“ სრულიად აქტუალური კონცეპტია თანამედროვე ევროპისთვისაც.

აღსანიშნავია, რომ ეს ნაბიჯი ასევე შეიძლება ჩაითვალოს პიუს II-ის რელიგიური ტოლერანტობის მტკიცებულებად აღმოსავლეთის განხეთქილებასთან მიმართებაში, და როგორც გაგრძელება წმიდა საყდრის ტრადიციული პოლიტიკისა "დიდი" ევროპის გაერთიანების მისაღწევად, ქრისტიანობის კათოლიკური ვერსიის საფუძველზე, ანუ კავშირის მეშვეობით. ამ ტიპის პირველი მცდელობა ჯერ კიდევ 1274 წელს მოხდა, როდესაც რომის დედა-

ეკლესია მოუწოდებდა წმინდა რომის იმპერიას, პაპსა და ბიზანტიას შერიგებისკენ, ანუ ეკლესიათა უნიისაკენ, ამას მოჰყვა ე.წ. წარუმატებელი ფლორენციის უნია 1439 წელს, რომელიც მიღებულაქნა მაშინ უკვე მომაკვდავი ბიზანტიის მიერ.

პაპ პიუს II -ის ინიციატივა არც თუ ისე წარმატებული აღმოჩნდა. ქრისტიანული ევროპის მონარქების უმრავლესობამ არ უპასუხეს მის მიმართვას. ამ ინიციატივის წარუმატებლობის მიზეზად ასახელებდნენ, როგორც პაპის პროექტის გადაჭარბებულ იდეალიზმს, ასევე რელიგიურ შეხედულებებში ევროპული საზოგადოების სეკულარიზაციას.

მას შემდეგ, რაც ქრისტიანული სამყარო დაიყო კათოლიკურ და პროტესტანტულ რეგიონებად, ახალ ევროპულ რეალობაში, ქრისტიანული ევროპის დოქტრინამ დაკარგა თავის თეოკრატიული კომპონენტი. შესაბამისად დღის წესრიგში დადგა ევროპული ერთიანობის არარელიგიური იდეები.

ამ მხრივ საინტერესოა ფრანგი მწერლის, ემერიკ კრუსეს *Cruce Emeric* (1590–1648) იდეები. მან პირველმა დააყენა საკითხი ევროპული ერთიანობის ეკონომიკური საფუძვლის შესახებ. თავის ტრაქტატში "ახალი კინეა", მას ვაჭრობისა და ხელოსნობის განვითარება ევროპაში მშვიდობისათვის აუცილებელ საფუძვლად მიაჩნდა (Mansfield, 2013, სტრ. 2-22)⁸ ამ მიზნით ის ევროპის მონარქებს მოუწოდა შეექმნათ სახელმწიფოთაშორისო ასამბლეა, სადაც არაქრისტიანული სახელმწიფოებსაც მიეცემოდათ მონაწილეობის საშუალება. (German A, Reza De La, 2015, სტრ. 146-160).

XVII საუკუნის ევროპული ერთიანობის ერთ-ერთი ცნობილი პროექტი სალის პირველი ჰერცოგის, მაქსიმილიენ დე ბეტუნის *Maximilien de Béthune, 1st Duke of Sully* (1559-1641 წ.წ.) "დიდი პროექტია". ამ პროექტის (1638) მიხედვით, ევროპა უნდა გამხდარიყო თანაბარი ზომისა და პოტენციალის მონარქიისგან შემდგარი კონფედერაცია, რომელიც შემადგენლობაში შევიდოდა

⁸ Mansfield A, *Émeric Cruce's "Nouveau Cynée" (1623), universal peace and free trade**. *Journal of Interdisciplinary History of Ideas* 2(2013) p. 2-22.

<https://www.ojs.unito.it/index.php/jihi/article/view/170/374> (შემოწმებულია 26.08.2022)

ყველა ქვეყნის 40 წარმომადგენელი, რომელთაგან 20-ს ნიშნავდა რომის პაპი, რომის საღვთო იმპერიის იმპერატორი, საფრანგეთის მეფე, იტალიისა და ესპანეთის სუვერენები, დანარჩენ 20-ს-ნიშნავდა 10 მონაწილე-სახელმწიფო. საბჭო ყოველ სამ წელიწადში შეიცვლიდა წევრებს და დაექვემდებარებოდა ექვს რეგიონალურ საბჭოს. გენერალური საბჭოს ძირითადი ამოცანა და უფლება იქნებოდა საარბიტრაჟო დავების განხილვა ევროპის ქვეყნებსა და მათ სუბიექტებს შორის. საბჭოს გადაწყვეტილებები სავალდებულო და საბოლოო უნდა ყოფილიყო. ძირითადად საბჭოს მიზანს წარმოადგენდა ერთიანი შეიარაღებული ძალების შექმნა. (German A, Reza De La, 2015, სტრ. 146-160).

აღსანიშნავია, რომ ევროპის კონფედერაციის ფარგლებში ბეტუნი არ მოიაზრებდა თურქეთს⁹ და რუსეთს.¹⁰

ამგვარად, ბეტუნის პროექტის მიხედვით ევროპის კონფიგურაცია ამკარად ატარებდა ცივილიზაციურ ხასიათს, რომელიც დღესაც პოპულარულია და მრავალი მიმდევარი ჰყავს ევროპაში.

ამასობაში ევროპულ საზოგადოებაში ძალებს იკრეფდა პაციფისტური ტენდენციები. ევროპელი ჰუმანისტები, რომლებიც ომის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, მოუწოდებდნენ ყველა ევროპელს ძმობისკენ და გაერთიანებისკენ. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფიგურა XV საუკუნის დიდი ნიდერლანდელი ჰუმანისტი ერაზმ როტერდამელი Erasmus Roterodamus (1466-1536) იყო.

როტერდამელმა საკუთარ ანტისაომარ განწყობას რელიგიური ასპექტები დაუკავშირა, ეს პერიოდი ევროპაში რეფორმაციული მოძრაობა დასაწყისს დაემთხვა. საღვთო რომის იმპერიის ცენტრალური ევროპის პროვინციებმა უარი თქვეს ვატიკანის ძალაუფლების აღიარებაზე და შექმნეს საეკლესიო ორგანიზაციის ახალი მოდელი. ამგვარად დაიბადა ქრისტიანული დოგმის პროტესტანტული ვერსია. აქედან გამომდინარე, ერაზმი საზოგადოებას რელიგიურ

⁹ აქ კრიტიკრიუმად მიჩნეული იყო რელიგიური განსხვავება.

¹⁰ რუსეთი ამ ფედერაციაში იმიტომ არ შეიყვანა სიულიმ, რომ მისი სამფლობელოების დიდი ნაწილი, ჯერ ერთი, გადაჭიმული იყო აზიაში, მეორე, რუსეთის მაცხოვრებლები ბარბაროსებად მიაჩნდა და მესამე, მათ შორის იყო რელიგიური განსხვავება.

ერთიანობისთან ერთად პაციფიზმსაც ქადაგებდა: ერაზმმა მოუწოდა ევროპელებს უარი ეთქვათ დავების სისხლიანი გზით მოგვარებაზე, რადგან ისინი ყველა ღვთის შვილები იყვნენ.

სამწუხაროდ, რელიგიური დაპირისპირება დიდხანს გაგრძელდა ევროპაში და ოცდაათწლიან რელიგიური ომში გადაიზარდა (1618–1648). ამ საშინელმა ომმა პაციფის ახალი ტალღა გამოიწვია, რომლის თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ ჩეხეთის მოაზროვნე-თეოლოგი და უნივერსიტეტის პროფესორი იან ამოს კომენსკი და პარიზელი ბერი და მასწავლებელი ემერიკ კრუსე.

იან ამოს კომენსკის Jan Amos Komenský (1592-1670 წ.წ.) მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი ასპექტი, სხვა საკითხებთან ერთად, იყო მისი მოსაზრებები ევროპაზე და ევროპული ერთიანობის მიღწევის გზებზე. მისი აზრით, საყოველთაო საერთაშორისო ენის იდეა იყო ის გასაღები, რითაც ევროპელი ხალხები ერთმანეთთან მშვიდობიან თანაცხოვრებას შეძლებდნენ.

ევროპის მომავალი მშვიდობიანი მოწყობის ინიციატივით გამოდიოდა ასევე ინგლისელი მწერალი და რელიგიური მოაზროვნე უილიამ პენი William Penn (1644-1718), პენი ევროპელებს სთავაზობდა ევროპის ლიგისა და კონფედერაციის ჩამოყალიბებას, რომელშიც გაერთიანდებოდა ყველა ევროპული ქვეყანა, მათ შორის "თურქებიც და რუსებიც". ამჯერად ლიგის უმაღლესი ორგანო უნდა ყოფილიყო კონგრესი (პარლამენტი), რომელთა ფუნქცია იქნებოდა არბიტრაჟი და საჭიროების შემთხვევაში, კონფლიქტში მყოფი ქვეყნების მშვიდობისკენ იძულებით შემობრუნება. პენის ეს პროექტი ძალიან ჰგავდა დე ბეტუნის "დიდი პროექტს".

თავის პროექტში, პენი შეეხო ევროპის ლიგაში გადაწყვეტილების მიღების მრავალდონიანი სისტემის შემოღებას. მან გამოყო სამი დონე: ზენაციონალური, სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი. პენის მიერ შემოთავაზებული ეს სტრუქტურა თავის დროზე იყო ნოვატორული. იდეა გადარჩა და დღემდე წარმატებით ხორციელდება ევროკავშირის ინსტიტუციურ სტრუქტურებში.¹¹

¹¹ დამატებით იხ. „An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe“ (1693); Archibug D, William Penn, the Englishman who invented the European

ერთ-ერთი ყველაზე სისტემური და კონცეპტუალური ევროპული პროექტი ეკუთვნის ასევე ფრანგ აბატს შარლ დე სენ-პიერს abbé de Saint-Pierre (1658-1743). თავის ტრაქტატში „მარადიული მშვიდობა ევროპაში“ (1712-1729), ის ყურადღებას უთმობს ერთიანი ევროპული გაერთიანების წინაპირობების ჩამოყალიბებასა და მისი მექანიზმების შექმნას, სადაც ის მეზობელ ისლამური სახელმწიფოებსაც მოიაზრებდა.

სენ პიერის აზრით, ევროპული ხალხების დაახლოება ხელს შეუწყობდა ევროპაში "მარადიული მშვიდობის" დამკვიდრებას. მისთვის მარადიული მშვიდობის" საფუძველი იყო სტატუს კვოზე დაფუძნებული "ევროპული ბალანსი". სენ-პიერი ხაზგასმით აღნიშნავდა დიპლომატიური მოლაპარაკებების როლს და მიიჩნევდა, რომ მოლაპარაკებების პროცესი გარანტირებულად ხელსაყრელია ყველა შეთანხმებისთვის. თუმცა, XVIII საუკუნის ევროპული პოლიტიკის რეალობა არ იძლეოდა მშვიდობიანი ევროპის იმედს, სტატუს კვოს საფუძველზე, რასაც სენ-პიერის პროექტის მრავალი კრიტიკოსი აღნიშნავდა. ამავდროულად, ავტორის უდავო დამსახურება იყო ევროპული საზოგადოების ინტეგრაციის გრძელვადიანი სისტემა.

კრიტიკოსებს შორის იყო ჟან-ჟაკ რუსოც Jean-Jacques Rousseau (1712–1778). რომელიც პიერის კონფედერაციას უფრო ფრთხილად უყურებდა და მიაჩნდა, რომ ეს გაერთიანება არ უნდა ყოფილიყო ხელოვნური და ამბივალენტური, რადგან საუკუნეების განმავლობაში არსებული დაპირისპირებების ასე უცებ მოგვარება, როგორც ჩანს რთულად ეჩვენებოდა. მითუმეტეს, სან პიერი ამ გაერთიანებაში ქრისტიანულის გარდა ილამურ სახელმწიფოებსაც მოიაზრებდა.

მარადიულ მშვიდობას მიუძღვნა თავისი ნაშრომი დიდმა გერმანელმა ფილოსოფოსმა იმანუელ კანტმა (1724-1804). კანტიც ევროპული ქვეყნების კონფედერაციის შექმნის იდეით გამოდიოდა.

კანტმა სახელმწიფოს შიდა ორგანიზაციის საფუძვლები დაუკავშირა მის საგარეო-პოლიტიკურ საქმიანობას. ფილოსოფოსის აზ-

რით, რეჟიმი, რომელიც ახდენს საკუთარი მოქალაქეების შევიწროებას, არ შეუძლია გაატაროს მორალური, სამართლიანი საგარეო პოლიტიკა. ამდენად, 18-ე საუკუნის ბოლოსა და 19-ე საუკუნის დასაწყისში, კანტმა კარგად ჩამოაყალიბა საერთაშორისო სამართლის ძირითადი დილემა, რომელიც აწესებს კონკრეტული სახელმწიფოს ლეგიტიმურობისა და ეროვნული სუვერენიტეტის პირდაპირ დამოკიდებულებას ქვეყანაში ადამიანის უფლებების პატივისცემის თვალსაზრისით.

ცალკე აღსანიშნავია ისიც, რომ ერთიანი ევროპული იდეის ჰუმანური ტრადიციების საპირისპიროდ ჩნდება „ერთიანი ევროპის“ ევროცენტრისტული მიმართულება, რომელიც კოლონიზაციის პროცესებმა გამოიწვია და მოგვიანებით რასობრივი თეორიის შექმნის საფუძველი გახდა. მე-20 საუკუნის ნაცისტურ-ევროპული პროექტის „ახალი ევროპა“ განხორციელებაც ევროცენტრიზმის დამსახურება იყო.

მოგვიანებით, ევროპელებსა და სხვა კულტურის წარმომადგენლებს შორის კონტაქტების გააქტიურებამ, რომელიც ეფუძნებოდა ჰუმანურ და საგანმანათლებლო ტრადიციებს, ხელი შეუწყო ევროპული იდეოლოგიური მემკვიდრეობის ლიბერალური კომპონენტის ჩამოყალიბებას.

შესაბამისად, ევროპული კულტურა-მხოლოდ ერთია მრავალ კულტურას შორის, რომელთაგან თითოეულს გააჩნია თავისი ღირებულება და თანაბარი უფლებები სხვებთან მიმართებაში. უნივერსალიზმი, გაგებული, როგორც ტოლერანტობა სხვა საზოგადოებების ნორმებსა და ღირებულებებთან მიმართებაში, დღეს, ევროპის საზოგადოების ეთიკური კოდექსის ერთ-ერთი დომინანტია.

XIX საუკუნის დასაწყისში „ევროპული გაერთიანება“ ნაპოლეონ ბონაპარტის მეთაურობით, საფრანგეთის იმპერიის ეგიდით წარიმართა. ნაპოლეონის პროექტების განხორციელებას მოჰყვა ცენტრალური და დასავლეთ ევროპის პოლიტიკური სივრცის გადამწყვეტი რესტრუქტურირაცია და მოდერნიზაცია. არსებობა შეწყვიტა გერმანელი ერის საღვთო რომის იმპერიამ (1806). მოხდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების სამართლებრივი და პოლიტიკური რეჟიმების გაერთიანება საფრანგეთის მოდელთან. კერძოდ, რიგი

ქვეყნების კანონმდებლობაში ჩართული იყო საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი (ე.წ. ნაპოლეონის კოდექსი).

ევროპაში საფრანგეთის ჰეგემონიის დამყარებას ძლიერი წინააღმდეგობა შეხვდა და 1814 წელს ნაპოლეონის მიერ ევროპის ძალისმიერი მეთოდით გაერთიანების გეგმამ საბოლოო კრაზი განიცადა.

შესაბამისად, აქტუალური გახდა ევროპული პოლიტიკური სივრცის რეორგანიზაციის ახალი პროექტი.

1815 წელს, ვენის კონგრესზე ხელმოწერილი წმიდა ალიანსის აქტით გამოცხადდა ევროპული პოლიტიკის დაბრუნება ქრისტიანულ მორალურ ნორმებზე. გარდა ამისა, ევროპული სისტემის ქვაკუთხედი გახდა ლეგიტიმაციის პრინციპი-ტრადიციული მონარქების უფლებების პატივისცემა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარიდან ერთიანი ევროპული იდეის ახალი აღმავლობა იწყება. ამ იდეის წარმოდგენლები იყვნენ ევროპის სხვადასხვა ქვეყნების ლიბერალები და ნაციონალისტები. მათ შორის - ჯუზეპე მაძინი, მოძრაობა "ახალგაზრდა ევროპის" დამფუძნებელი, ლუი ბლანი, ლაიოშ კოშუტი და სხვები. ადრე განხილული ევროპული პროექტების ავტორებისგან განსხვავებით, "ახალგაზრდა ევროპის" წარმომადგენლები მოითხოვდნენ არა ევროპული ქვეყნების, არამედ ევროპული საზოგადოების კონსოლიდაციას.

1849 წელს პარიზში მსოფლიოს III კონგრესზე ვიქტორ ჰიუგომ ისაუბრა ერთიანი ევროპის მომავალზე და აღნიშნა, რომ „დადგება დღე, როდესაც ამ კონტინენტის ყველა ერი, საკუთარი ინდივიდუალურობის დათმობის გარეშე, მჭიდრო გაერთიანებად შეიკვრება და დიდ ევროპულ ძმობას დაუდებს საფუძველს. დადგება დღე, როდესაც აღარ იარსებებს საბრძოლო ველი...“

მიუხედავად ამ განწყობებისა, XIX საუკუნის მიწურულსთვის, ევროპა დაპირისპირებული ბლოკების არენას წარმოდგენდა: ცენტრალური ევროპული ძალების გაოთხმაგებული კავშირი ჩაება კონტინენტზე ჰეგემონიისთვის ბრძოლაში ძველ კოლონიურ იმპერიებთან და რუსეთთან ერთად. აქედან გამომდინარე, პირველი

მსოფლიო ომის დაწყებამდე, ევროპული იდეა წარმოადგენდა გაურკვევლობას დიდ პოლიტიკაში.

პირველი მსოფლიო ომის შედეგებმა ევროპული იდეის განვითარებისთვის ახალი პირობები შექმნა. პირველ რიგში, სრულიად კომპრომეტირებული იყო ნაციონალიზმი და იმპერიალიზმი.

ომის შედეგად დაიშალა კონტინენტური ევროპის ოთხი ყველაზე დიდი გერმანიის, რუსეთის, ავსტრია-უნგრეთისა და ოსმალეთის იმპერია.

ევროპული პოლიტიკური სივრცე, რომლის ჩამოყალიბებაც ხდებოდა საუკუნეების განმავლობაში, ორად გაიყო. 1917 წელს ბოლშევიკური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ რუსეთი გავიდა ევროპული პოლიტიკური სივრციდან.

1920 წელს, შექმნილი ვითარების ფონზე, პირველი რეაქცია პანევროპული მოძრაობის გაფორმება იყო. 1923 წელს გრაფმა რიჰარდ კუდენჰოვე კალერგიმ Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi (1894-1972) გამოაქვეყნა მანიფესტი „პან-ევროპა“, რომელშიც იგი საუბრობდა ევროპული ეკონომიკის კრახზე, ევროპის სახელმწიფოების კატასტროფულ დასუსტებაზე და სთავაზობდა არსებული კრიზისიდან გამოსავალს. (Daniel C. Villanueva., 2005, სტრ. 67-80).

მისი აზრით, ევროპის სახელმწიფოები უნდა გაერთიანებულიყვნენ, რათა არსებულ მოწინააღმდეგეს ეფექტიანად დაპირისპირებოდნენ.

აღნიშნულ ქვეყნებთან ეფექტიანი კონკურენციისთვის იგი ევროპის ქვეყნებს სთავაზობდა საერთო ბაზრის შექმნას და მის აღჭურვას აუცილებელი ზენაციონალური ინსტიტუტებით. კერძოდ, საუბარი იყო საერთაშორისო არბიტრაჟსა და საბაჟო კავშირზე.

პოლიტიკური კუთხით, კალერგი გამოდიოდა საერთო ევროპული სამხედრო კავშირის შექმნის ინიციატივით, რათა დაეცვათ ევროპის აღმოსავლეთი საზღვრები, რუსეთის მიმართულებით. პან-ევროპის ავტორი არ განიხილავდა თუ რა კავშირი ექნებოდა ზენაციონალურ ინსტიტუტებს პან-ევროპის წევრი, სუვერენული სახელმწიფოების ნაციონალურ ინსტიტუტებთან. ამიტომაც, საბოლოოდ პროექტი უფრო მეტად ლოზუნგი აღმოჩნდა, ვიდრე

რეალური მოქმედებების პროგრამა. ამ პროექტით მან გააღვიძა ახალი, ევროპული იდეის მხარდამჭერი, ომის შემდგომი თაობა.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ კალერგის ბევრი წინადადება მოთხოვნადი აღმოჩნდა რეალური ინტეგრაციის მშენებლობის სტადიაზე.

1930 წელს ევროპულმა პროექტებმა პირველად შეიძინა საერთაშორისო-სამართლებრივი სტატუსი და ერთა ლიგაში დარეგისტრირდა არისტიდ ბრიანის (წარსულში საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის) მემორანდუმი ევროპული ფედერალური კავშირის ორგანიზების შესახებ.

პანევროპეიზმის მხურვალე მომხრე იყო არისტიდ ბრიანი Aristide Briand(1862-1932). მან წამოაყენა გეგმა ევროპის გაერთიანების შესახებ, რომელიც „ფედერალური კავშირისა“ და „საერთო ბაზრის“ ნიადაგზე უნდა მომხდარიყო. ის იყო პირველი, რომელმაც ნათლად ჩამოაყალიბა ევროპის ქვეყნების ინტეგრაციის საფუძველი. მისი ძირითადი მიზანი იყო ეკონომიკის აღმავლობა და ევროპელთა ცხოვრების დონის ამაღლება.

სხვათაშორის, ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაციის შემდეგ, როდესაც საქართველოს მთავრობამ თავშესაფარი საფრანგეთში მიიღო, არისტიდ ბრიანი რჩებოდა საქართველოსა და კავკასიის დამოუკიდებლობის იდეის მხარდამჭერად, ის რამდენიმეჯერ შეხვდა კავკასიის რესპუბლიკათა წარმადგენლებს და ერთიანი მოქმედებებისაკენ მოუწოდა. 1922 წლის იანვარში კანში გამართულ ანტანტის საბჭოს სხდომაზე, რომელსაც ბრიანი ხელმძღვანელობდა, მიიღეს რეზოლუცია, რომელიც რუსეთისაგან ამიერკავკასიიდან საოკუპაციო ჯარების გაყვანას მოითხოვდა. (სარალიძე, 2017, გვ. 352-366).

1933 წელს, როდესაც გერმანიის სათავეში ნაცისტები მოვიდნენ პან-ევროპული კავშირის მოღვაწეობა აკრძალეს, რამაც ერთიანი ევროპის იდეის შესუსტება გამოიწვია. ხოლო კუდენჰოვე-კალერგის ყველა წიგნები დაწვეს, რადგან ნაცისტების აზრით "ევროპის გაერთიანება რასების დაუშვებელ შერევას მოიტანდა". ჰიტლერს მიაჩნდა, რომ პან-ევროპა "რასობრივი გარეწრების იდეალი და ებრაელების მიერ ევროპის დაპყრობის ინსტრუმენტი" იყო. პან-

ევროპეიზმის მთავარ მტრებად გერმანელი ნაციონალ-სოციალისტები იქცნენ.

1935 წელი პან-ევროპული მოძრაობისთვის გარდამტეხ წლად იქცა. მეორე მსოფლიო ომის მოახლოებთან, სულ უფრო ნაკლები ყურადღება ეთმობოდა ევროინტეგრაციის იდეებს. შესუსტდა პანევროპული კავშირის გავლენა რეალურ პოლიტიკაზე. პრობლემები მხოლოდ ერთა ლიგის სხდომებზე განიხილებოდა.

ამასობაში, ევროპაში იმძლავრა სახელმწიფოთა ნაციონალისტურმა განწყობებმა, პანევროპული იდეა კი უძლური აღმოჩნდა მათ წინააღმდეგ ბრძოლაში.

მთელი ეს პერიოდი პანევროპული მოძრაობა ნაციისტების წინააღმდეგ გამოდიოდა და მათ ახალი ომის დაუშვებლობისკენ მოუწოდებდა.

პანევროპული კავშირს მრავალი გამოჩენილი ინტელექტუალი შეუერთდა, მათ შორის იყვნენ: პოლ ვალერი, ჰაინრიხ და თომას მანები, შტეფან ცვაიგი, რაინერ მარია რილკე, მიგელ დე უნამუნო, ზიგმუნდ ფროიდი, ალბერტ აინშტაინი, ბერნარდ შოუ, ხოსე ორტეგა-ი-გასეტი, ფრანც ვერფელი, სალვადორ დე მადარიაგა, ოტო ფონ ჰაბსბურგი, კონრად ადენაუერი, შარლ დე გოლი, ჟორჟ პომპიდუ, ფრანც იოზეფ შტრაუსი, ბრუნო კრასიკი და სხვ. (ჯანდიერი, 2014) მიუხედავად ამისა, ევროპამ მაინც ვერ შეძლო თავიდან აეცილებინა მეორე მსოფლიო ომი, რომელიც ნაპოლეონის შემდეგ მსოფლიოს ძალისმიერი ინტეგრაციის მორიგი¹² მცდელობა იყო. მის იდეურ საფუძველს რასობრივი თეორია წარმოადგენდა,¹³

¹² გერმანიის ნაციონალ-სოციალიზმის მიერ წარმოდგენილი ევროპის გაერთიანების ძალისმიერი ვარიანტი ეყრდნობოდა არა მხოლოდ ნაპოლეონის ომების გამოცდილებას, არამედ ძლიერ ნაციონალისტურ ტენდენციებსაც.

¹³ პირველი ნაციონალისტები, რომლებიც ევროპაში ძალაუფლების სათავეში მოვიდა იტალიური ფაშიზმი იყო. ბენიტო მუსოლონიმ (1883-1945) ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ 1922 წელს გამოაცხადა თავისი მოძრაობა „ევროპის ავანგარდად“. იტალიური ფაშიზმი რამდენადმე უშვებდა ევროპეიზმს. თუმცა ფაშისტური ევროპეიზმი უფრო მახე იყო, ვიდრე პოლიტიკური პრაქტიკა. იტალიელი ფაშისტები არასოდეს მიისწრაფოდნენ, რომ მთელი ევროპა დაეპყროთ (მით უფრო გაეერთიანებინათ). ამისათვის მათ უბრალოდ საკმარისი ძალები არ ჰქონდათ.

რომელიც ევროპის ხალხებს განიხილავდა, როგორც იდეალურ არიულ რასასთან დაახლოებულს.

ევროპული იდეის რასობრივი ვერსია შეიმუშავა გერმანულმა ნაციონალ-სოციალიზმმა¹⁴, რომელმაც 1933 წლიდან დაიწყო გერმანიის ეთნიკური წმენდა „რასობრივად უცხო ელემენტებისგან“, რითაც ცდილობდა გაეერთიანებინა ყველა ძირძველი ევროპული ერი, როგორც „ჭეშმარიტად არიული“ რასა.

ჰიტლერისეული ევროპის პროექტის რეალიზება ვერ მოხერხდა ომში დამარცხების გამო.

მიუხედავად ნაცისტური წნეხისა, ერთიანი ევროპის იდეებს მაინც არ შეუწყვეტია არსებობა. უფრო მეტიც, ნაციზმით გამოწვეული კატასტროფის მასშტაბებმა ბიძგი მისცა ომის შემდგომ პერიოდში ევროპული მოძრაობების ზრდას. რაც გამოიხატებოდა მრავალი ორგანიზაციის შექმნაში, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ დასავლეთ ევროპის გაერთიანებასა და ახალი, კონკურენტუნარიანი პროექტების შექმნას, რომლებიც მოსახლეობისა და პოლიტიკოსების მიერ ფართოდ მხარდაჭერილი იქნებოდა. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანი ფიგურა გახდა უინსტონ ჩერჩილი. 1946 წელს თავის ცნობილ ციურისის გამოსვლაში, ჩერჩილმა ისაუბრა აშშ-ს მსგავსი ევროპული ფედერაციის შექმნაზე და აღნიშნა, რომ ევროპის გაერთიანებისთვის პირველი ნაბიჯი ფრანგულ-გერმანული შერიგება უნდა გამხდარიყო.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ დასავლეთ ევროპას საბჭოთა კავშირის სახით ახალი საფრთხე გამოუჩნდა.

¹⁴ ადოლფ ჰიტლერის პირველმა ტერიტორიულმა „შენაძენმა“ გზა გაუხსნა ახალ „ევროფაშიზმს“. არა მხოლოდ გერმანელები, არამედ იტალიელები, უნგრელები, რუმინელები, ბულგარელები, ხორვატები, სლოვაკები ესალმებოდნენ „ახალი ევროპის“ დაბადებას გერმანიის პროტექტორატის ქვეშ. თავიდან გერმანული ნაციონალ-სოციალიზმი იყო მხოლოდ გერმანიისათვის „შიდა სარგებლობის“ პროგრამა და არა მთელი კონტინენტისათვის. „მესამე რაიხის“ შემადგენლობაში ყველა ევროპული მიწის შეერთება მოგვიანებით დაიწყო.

ომის შემდგომი წლების¹⁵ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ერთიანი ევროპის მხარდამჭერთა ჰააგის კონგრესი (1948 წ), სადაც 700-ზე მეტი დელეგატი 16 ქვეყნიდან შეიკრიბა, რათა განეხილათ ინტეგრაციის პრინციპები და გზები. კონგრესსა და შემდგომ დისკუსიებში ყველა პოზიციაზე შეთანხმება ვერ იქნა მიღწეული, თუმცა ყველა მხარე შეთანხმდა მთავარზე: ევროპას უნდა დაეწყო რეალური გაერთიანების პროცესი. ერთი სიტყვით, ჰააგის კონგრესმა განსაზღვრა ევროპის გაერთიანების კონკრეტული პროგრამა.

ევროპის ფედერალურ მოწყობის იდეას მოწინააღმდეგეებთან ერთად, არაერთი გამოჩენილი პოლიტიკური მოღვაწე უჭერდა მხარს, მათ შორის, ჟან მონე Jean Monnet (1888–1979), რობერტ შუმანი Robert Schuman (1886–1963), კონრად ადენაუერი Konrad Adenauer (1876–1967), უინსტონ ჩერჩილი Winston Churchill (1874–1965), ალჩიდე დე გასპერი Alcide de Gasperi (1881–1954), რომლებიც დღეს „ევროკავშირის მამებად“ იწოდებიან.

აღსანიშნავია, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჩამოყალიბებული ბიპოლარული საერთაშორისო სისტემის ფონზე ევროპული სახელმწიფოების ეკონომიკის აღდგენით დაინტერესებული იყო ამერიკის შეერთებული შტატებიც (აშშ). შესაბამისად, 1947 წელს, ევროპული სახელმწიფოების ეკონომიკური გაძლიერების ხელშეწყობის მიზნით, აშშ-მ „მარშალის გეგმის“ (The Marshall Plan) სახელით ცნობილი 4-წლიანი (1947–1951 წწ.) „ევროპის აღდგენის პროგრამის“ (The European Recovery Program, ERP) ფარგლებში 13 მილიარდი დოლარი გამოყო.

¹⁵ ომის შემდგომი წლებში უკვე არსებობდა სხვადასხვა ევროპული მოძრაობები, როგორცაა „პანევროპული კავშირი“, „ევროპის საპარლამენტო კავშირი“, „ევროპის ფედერალისტთა კავშირი“ და სხვ. ისინი ცდილობდნენ ევროპის შეერთებული შტატების შექმნას. ამ პროცესში, ანუ ევროპის გაერთიანების პროცესში, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს უ. ჩერჩილმა და ჟ. მონემ. 1947 წელს (27-31 აგვისტო) ფედერალისტთა ევროპულმა კავშირმა მონტრეში (შვეიცარია) მოიწვია კონგრესი. ამავე წელსვე პოლ ვან ზეელანდის ინიციატივით დაფუძნდა ეკონომიკური თანამშრომლობის ევროპული ლიგა, მისი ხელმძღვანელი ორგანო პრეზიდენტთა საბჭო. მან არანაკლები ზეგავლენა მოახდინა არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ ევროპის სახელმწიფოების კულტურულ დაახლოებაზე. მან რეალური საფუძველი ჩაუყარა თანდათანობით სოციალ-ეკონომიკურ ერთიანობას.

ამრიგად, ევროპის ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესმა დასაბამი მისცა ევროკავშირის სტრუქტურის ჩამოყალიბებას.

1946 წელს ევროპის გაერთიანების იდეა პირველად წამოაყენა დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა უინსტონ ჩერჩილმა, რომელმაც ციურიხში გამოსვლისას ისაუბრა ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის აუცილებლობაზე. თუმცა, ეს იდეა განუვითარებელი დარჩა.

1950 წელს საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა რობერტ შუმანმა წამოაყენა ჟან მონეს ინიციატივა - დასავლეთ ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის საბადოების გაერთიანების შესახებ. (ეს წელი მიჩნეულია ევროინტეგრაციის საწყისად).

წარმოდგენილი ინიციატივა მიზნად ისახავდა ეკონომიკური თანამშრომლობის გზით ევროპაში ომების თავიდან აცილებას, იმავდროულად ეს იდეა შეუწყობდა გერმანიისა და საფრანგეთის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ დაახლოებას, რაც მათი მშვიდობიანი თანაარსებობის საფუძველი გახდებოდა.

ნიშანდობლივია, რომ დიდი ბრიტანეთი თავიდანვე არ იზიარებდა და არ შეერთებია წამოყენებულ ინიციატივას, რამაც გარკვეული უარყოფითი გავლენა იქონია ამ ევროპულ წამოწყებაზე. საბოლოოდ, 1951 წელს ევროპის ექვსი სახელმწიფოს (ბელგია, დასავლეთ გერმანია, ლუქსემბურგი, საფრანგეთი, იტალია და ნიდერლანდები) მონაწილეობით შეიქმნა ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანება. ასევე გადაწყდა, რომ ქვანახშირისა და ფოლადის წარმოებისა და რეალიზაციის მიზნით შექმნილიყო დამოუკიდებელი, ზენაციონალური ორგანო, ე.წ. „უზენაესი ხელისუფლება“, რომლის პირველ პრეზიდენტად დაინიშნა ჟან მონე. (კაპანაძე, ევროკავშირის პოლიტიკა, 2006, გვ. 4).

ზენაციონალური ორგანო იმისთვის იყო შექმნილი, რომ კონფლიქტის შემთხვევაში არ დაზარალებულიყო გაერთიანების წევრი სახელმწიფოების ინტერესები. თავის მხრივ, გაერთიანების წევრი ქვეყნების მთავრობებს უნდა უზრუნველყოთ ამ პროცესების გამართული მიმდინარეობა და შეეცვალათ ეროვნული კანონმდებლობა ისე, რომ დისკრიმინაციულ სავაჭრო ბარიერებს ხელი არ

შეშალათ ინტეგრაციის პროცესებისთვის. საბოლოო ჯამში, ქვანახ- შირის, კოქსისა და ფოლადის წარმოება უნდა ყოფილიყო მინი- მალურ ფასებში, ხოლო მიწოდება ყოველგვარი სავაჭრო ბარიერების გარეშე.

უზენაეს ხელისუფლებას, რომელიც მთავარ მარეგულირებელ და გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოდ ითვლებოდა, ასევე უფლება ჰქონდა გამოეკვლია ბაზარზე მოქმედი ინტეგრაციის პროცესის შემაფერხებელი კერძო კომპანიების საქმიანობა და საჭიროების შემთხვევაში მათზე აკრძალვების დაწესება.

მოგვიანებით, 1957 წელს ხელი მოეწერა ევროპის ეკონომი- კური კავშირისა და ევრატიომის ხელშეკრულებას, რომელიც ძალაში შევიდა 1958 წელს. ჟან მონე და მისი მხარდამჭერები თვლიდნენ, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობა ხელს შეუწყობდა პოლიტიკურ ინტეგრაციას და თავიდან ააცილებდა ომებს ევროპის კონტინენტს.

1959 წელს დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის ხელმძღვა- ნელობით შეიქმნა ახალი ეკონომიკური გაერთიანება, რომელშიც ბრიტანეთის გარდა შევიდნენ ავსტრია, შვეიცარია, პორტუგალია, ნორვეგია, შვედეთი და დანია. ამ გაერთიანების მიზანი იყო ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების წევრი ქვეყნების შთანთქმა. რა თქმა უნდა, ბრიტანეთის სიმპათიები ამ შვიდეულის მხარეს იყო, რადგან ახალი ეკონომიკური გაერთიანება სხვა არაფერი იყო თუ არა თავისუფალი ვაჭრობის სფერო, ეკონომიკური კავშირი, რომელიც ბრიტანეთის სუვერენიტეტსა და პოლიტიკურ ინტერესებს ემსახურებოდა.

მას შემდეგ, რაც დასავლეთ ევროპაში ეკონომიკური აღმავ- ლობის პერიოდი დაიწყო, დიდმა ბრიტანეთმაც გადაწყვიტა შეერთებოდა ევროპის ეკონომიკურ გაერთიანებას. 1961 წელს გაერთიანებაში გაწევრიანებაზე პრემიერ მინისტრმა მაკმილანმა პირველი განაცხადი გააკეთა. თუმცა, საფრანგეთის პრეზიდენტმა შარლ დე გოლმა ვეტო დაადო ბრიტანეთის მიღებას ევროპულ გაერთიანებაში, მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის პრემიერ- მინისტრი პომპიდუ მხარს უჭერდა ბრიტანეთის ამ ინიციატივას. დე გოლის ამგვარი ქმედება გამოწვეული იყო 1963 წელს ამერიკის

შეერთებული შტატების მიერ ბრიტანეთისათვის წყვალქვეშა ხომალდის მიყიდვით.

დიდი ბრიტანეთის მიმართ დამოკიდებულება შეიცვალა 1969 წელს, მას შემდეგ, რაც საფრანგეთისა და გერმანიის სათავეში მოვიდნენ ჟორჟ პომპიდუ და ვილი ბრანდტი.

პომპიდუსა და ბრანდტის პოზიციებმა დააჩქარა ბრიტანეთის ევროგაერთიანებაში ინტეგრაციის პროცესი. 1972 წლიდან დაიწყო მოლაპარაკება დიდ ბრიტანეთთან, დანიასთან, ირლანდიასა და ნორვეგიასთან ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების წევრობაზე, ხოლო 1973 წლიდან ოფიციალურად გახდნენ ამ გაერთიანების წევრები. ერთადერთი ქვეყანა, რომელის მოსახლეობამაც რეფერენდუმზე მხარი არ დაუჭირა გაერთიანებაში შესვლას იყო ნორვეგია, რომელიც დღემდე არ არის ევროკავშირის წევრი. (კაპანაძე, ევროკავშირის პოლიტიკა, 2006, გვ. 7).

1970-იანი წლები ევროგაერთიანების ისტორიაში შევიდა, როგორც კრიზისების პერიოდი. 1975 წელს ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა დიდი ბრიტანეთის გამო, რომელმაც გაწევრიანების ხელშეკრულების გადახედვა და მოლაპარაკებების თავიდან დაწყება მოითხოვა. 1975 წელს დიდ ბრიტანეთში ჩატარდა რეფერენდუმი ქვეყნის ევროგაერთიანებაში დარჩენასთან დაკავშირებით. რეფერენდუმში მოსახლეობის 67.2 პროცენტმა მხარი დაუჭირა ბრიტანეთის ევროგაერთიანებაში დარჩენას.

ეკონომიკურმა კრიზისმა ევროპულ საზოგადოებაში წარმოშვა სკეპტიკური და პესიმისტური განწყობა ევროპული იდეის მიმართ, რომ ინტეგრაცია არ აღმოჩნდა ისეთი გარდაუვალი და აყვავებული, როგორც ეს ზოგადად აღიქმებოდა.

სხვათა შორის, დღეისთვის ერთ-ერთ ყველაზე პროევროპულ პოლიტიკოსად ცნობილი ჟაკ შირაკი 1970-იანი წლებში გამოუსწორებელ ევროსკეპტიკოსად ითვლებოდა. შირაკი ევროგაერთიანების წინააღმდეგი იყო და უარს ამბობდა ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე, რადგან ის საფრანგეთის საერთაშორისო იმიჯის საზიანოდ მიაჩნდა, მან ჟისკარ დ'ესტენის მთავრობას „უცხოების მთავრობა“ უწოდა. იმ პერიოდში ევროსკეპტიკოსები საკმაოდ

აქტიურობდნენ მთელს ევროპაში და მათ შორის ევროპარლამენტშიც.

მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენა ევროპული გაერთიანების ისტორიაში მოხდა 1979 წელს, როდესაც ჩატარდა პირველი ევროპარლამენტის არჩევნები. ამ არჩევნებმა წარმოშვა შესაძლებლობა ევროპული გაერთიანების მომავალი რეფორმირებისათვის.

ევროპარლამენტის რეფორმების საქმეში დიდი წვლილი მიუძღვის ალტიერო სპინელს, რომელმაც 1980-იანი წლებიდან დაიწყო გაერთიანების გაძლიერება და პარლამენტის როლის გაფართოება. მან შეძლო ევროპარლამენტში შექმნილიყო ინსტიტუციონალური საკითხების კომიტეტი. ამ კომიტეტმა 1983 წელს შეიმუშავა ახალი ევროკავშირის დამფუძნებელი ხელშეკრულების პროექტი, რომელიც 1984 წლის თებერვალში ევროპარლამენტმა დაამტკიცა ხმების უმრავლესობით.

ევროპის თანამეგობრობისთვის 1980-იანი წლების მეორე ნახევრის მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ევროპულ ეკონომიკურ გაერთიანებაში ესპანეთისა და პორტუგალიის შესვლა.

ამავე პერიოდის არანაკლებ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო 1989 წელი, როდესაც დაიწყო ევროპის წევრი სახელმწიფოების ერთიან სავალუტო კურსზე გადასვლა. მართალია, დიდი ბრიტანეთი თავიდან შეუერთდა ამ სისტემას, მაგრამ ორ წელიწადში კვლავ გამოეყო ევროპულ სავალუტო კავშირს, თუმცა ამას ხელი არ შეუშლია სხვა სახელმწიფოებისათვის მიეღოთ გადაწყვეტილება გადასულიყვნენ ერთიან სავალუტო სისტემაზე. (კაპანაძე, ევროკავშირის პოლიტიკა, 2006, გვ. 8).

ევროკავშირის განვითარების ახალი ეტაპი დაიწყო 1991 წლიდან, როდესაც გაფორმდა მასტრიხტის ხელშეკრულება. ამ დოკუმენტის შედეგად გაიზარდა ევროპარლამენტის უფლებამოსილება, შეიქმნა ევროპის ცენტრალური ბანკი და დაიწყო სერიოზული მზადება ერთიანი ვალუტის შემოსაღებად.

ევროკავშირის გაფართოების ისტორიაში განსაკუთრებით აღსანიშნავია 1995–2004 წლები, როდესაც მას თავიდან შეედეთი, ავსტრია, ფინეთი, ხოლო მოგვიანებით ლიტვა, ლატვია ესტონეთი,

ჩეხეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უნგრეთი, პოლონეთი, მალტა და კვიპროსი შეუერთდა. 2008 წლისთვის გაერთიანებას კიდევ ორი ქვეყანა-რუმინეთი და ბულგარეთი შეემატა. 2013 წელს კი ბოლო გაფართოების შედეგად მისი წევრი ხორვატია გახდა.

2016 წელს პირველად ევროკავშირის ისტორიაში მისმა წევრმა სახელმწიფომ, დიდმა ბრიტანეთმა გამართა რეფერენდუმი ამ გაერთიანების დატოვების შესახებ, რომლის შედეგად ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობამ, 52 პროცენტმა მხარი დაუჭირა ევროკავშირიდან გასვლას 48 პროცენტის საწინააღმდეგოდ.

2016 წელს ბოსნია და ჰერცეგოვინამ წარადგინა განაცხადი ევროკავშირში გაწევრიანებაზე.

2022 წელს უკრაინამ, საქართველომ და მოლდოვამაც, უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ, წარადგინეს განაცხადი ევროკავშირში გაწევრიანებაზე. უკრაინა და მოლდოვა აღიარებულ იქნა ოფიციალურ კანდიდატებად, ხოლო ბოსნია და ჰერცეგოვინა და საქართველო აღიარებულნი არიან პოტენციურ კანდიდატებად და მათ სთხოვეს დამატებითი რეფორმების დასრულება, სანამ ოფიციალური კანდიდატები გახდებიან.

2022 წლის მონაცემებით, გაწევრიანების მოლაპარაკებები მიმდინარეობს ალბანეთთან (2020 წლიდან), მონტენეგროსთან (2012 წლიდან), ჩრდილოეთ მაკედონიასთან (2020 წლიდან), სერბეთთან (2014 წლიდან) და თურქეთთან (2005 წლიდან). მოლაპარაკებები თურქეთთან ფაქტობრივად შეჩერებულია 2016 წლის სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ დემოკრატიული ინსტიტუტების შესუსტების გამო.

ევროკავშირის ისტორიაში ამ უპრეცედენტო ფაქტის მიუხედავად, კავშირის ლიდერები ინარჩუნებენ ოპტიმიზმს და აცხადებენ, რომ 27-წევრიან გაერთიანებას შეუძლია ბრიტანეთის გარეშეც იოლად გაუმკლავდეს მის წინაშე მდგარ გამოწვევებს.

ამდენად, ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ: ერთიანი ევროპის იდეა, რომლის პირველი ნიშნებიც IX-X საუკუნეებში იღებს სათავეს, ეფუძნებოდა ევროპას, როგორც ქრისტიანულ სამყაროს. ის ევროპასა და გარე მტერებს შორის დაპირისპირებით მიმდინარეობდა.

მოგვიანებით, ევროპამ, როგორც ქრისტიანული სამყაროს იდეამ, თანდათან დაკარგა პოპულარობა, რაც თავიდან განპირობებული იყო დასავლური ქრისტიანული სამყაროს დაყოფით კათოლიკურ და პროტესტანტულ რეგიონებად და პირველი ეროვნული სახელმწიფოების ჩამოყალიბებით. მოგვიანებით კი ოცდაათწლიანი რელიგიური ომებით, რომელიც სისხლიან უბედურებად გადაიქცა (1618–1648) და რამაც პაციფიზმის ახალი ტალღა წარმოშვა. XVII საუკუნის ევროპული პროექტები პოლიტიკური პრაგმატიზმი ეფუძნებოდა და აშკარად ცივილიზაციურ ხასიათს ატარებდა.

რაც შეეხება განმანათლებლობის ფილოსოფიას, რომელიც ევროპაში XVII საუკუნის მეორე ნახევარში წარმოიშვა და XVIII საუკუნეში ევროპული საზოგადოების იდეოლოგიური საფუძველი გახდა, მან ღრმა კვალი დატოვა ევროპული იდეისა და ევროპული პოლიტიკური მოდელის განვითარებაზე.

ევროპული იდეის ჩამოყალიბების პარალელურად ასევე მიმდინარეობდა კოლონიზაციის პროცესები, რამაც თავის მხრივ ხელი შეუწყო ევროცენტრიზმის გაჩენას, რომელიც ჩამოყალიბდა რასობრივი თეორიის საფუძველზე და მიზნად ისახავდა ნაციტურ-ევროპული პროექტის „ახალი ევროპა“ განხორციელებას.

თავის მხრივ, ევროპელებსა და სხვა კულტურის წარმომადგენლებს შორის აქტიურმა ურთიერთობებმა, რომელიც ეფუძნებოდა ჰუმანურ და საგანმანათლებლო ტრადიციებს, ხელი შეუწყო ევროპული იდეოლოგიური მემკვიდრეობის ლიბერალური კომპონენტის ჩამოყალიბებას.

საბოლოოდ, XIX საუკუნეში მიმდინარე ფართომასშტაბიანი სისხლიანი დაპირისპირებები ევროპის სახელმწიფოებს შორის XX საუკუნეშიც გაგრძელდა და ორი მსოფლიო ომით დასრულდა, რამაც მასობრივი პაციფისტური და ევროპული მოძრაობების შესუსტება და ჩახშობა გამოიწვია. მისი შემდგომი აღდგენა უკვე ომების შემდეგ დაიწყო და დამთავრდა ევროკავშირის შექმნით, რომელიც დღეს 27 წევრი სახელმწიფოსგან შედგება.

ქართველთა მონაწილეობა ერთიანი ევროპის იდეის პროექტებში

რაც შეეხება საქართველოს ერთიან ევროპული იდეის პროექტებში მონაწილეობას, ამ მხრივ წინარე ისტორიული მნიშვნელოვანი მაგალითია ქართველთა მიერ ჯვაროსნული ლაშქრობების მხარდაჭერა და მასში მონაწილეობა.

ჯვაროსანთა მოძრაობამ ევროპის ქვეყნების მსგავსად, შეაღწია საქართველოს რელიგიურ, სამხედრო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ქართულ მენტალიტეტში იგი ასრულებდა საერთო მტრის წინააღმდეგ მოქმედების საზიარო იდეალს. (პაპაშვილი, საქართველო დასავლეთის აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები), 2019, გვ. 121). სახელდობრ, მუსლიმური მმართველობისაგან გაეთავისუფლებინათ ქრისტეს საფლავი იერუსალიმში. ამ ბრძოლაში საქართველო ლათინური დასავლეთის ბუნებრივი მოკავშირეა, (ავალიშვილი, 1929, გვ. 32) (ავალიშვილი, 1929, გვ. 32) მაგრამ ქართული სახელმწიფო მოქმედებას იმ საზღვრებში ცდილობდა, სადაც მისი ინტერესების გარანტიების დაცვა იყო შესაძლებელი.

საქართველოს მეფეს დავით IV აღმაშენებელს (1089-1125) ჯვაროსნებთან უშუალო კონტაქტი ჰქონდა. (ავალიშვილი, 1929, გვ. 45) პირდაპირ ბრძოლის ველზე გაეცნო ევროპა და საქართველო დიდგორის ომში. ამ მსოფლიო დონის ბრძოლაში (1121 წ.) 200 ევროპელი რაინდის მონაწილეობა მუსლიმთა ფართო კოალიციის წინააღმდეგ საერთო ქრისტიანულ საქმეს წარმოადგენდა და ამით ამ ომს საერთაშორისო მნიშვნელობა ეძლეოდა. (პაპაშვილი, საქართველო შუა საუკუნეების ევროპულ სამყაროში, 2011, გვ. 127-128) დიდგორმა ფრანგ ჯვაროსნებში აღმოსავლეთში საქართველო მუსლიმთა წინააღმდეგ “...წინა ბურჯად...”, (ავალიშვილი, 1929, გვ. 32)¹⁶ ანუ დასავლური ქრისტიანობის ფორპოსტად აქცია. ამდენად, წმინდა ტახტსა და დასავლელ ჯვაროსან მესვეურებს საქართველოსთან ურთიერთობა აღქმული ჰქონდათ საერთოქრისტიანულ და საერთოევროპულ კონტექსტში.

¹⁶ ავალიშვილი ზ. დასახ. ნაშრ., გვ.18.

დავით აღმაშენებლის შემდეგ თამარ მეფეც მხარს უჭერდა ჯვაროსნულ ლაშქრობას. ლაშა გიორგიც აპირებდა ლაშქრობაში მონაწილეობის მიღებას, მაგრამ მონღოლთა შემოსევისა და თვით მისი გარდაცვალების გამო მას ეს არ დასცალდა. 1225 წელს ჯალალ ედ-დინის შემოსევის გამო ვერც რუსუდან მეფემ განახორციელა პაპისადმი მიცემული პირობა დახმარებოდა ჯვაროსნებს. ამის შემდეგ საბოლოოდ შეწყდა ჯვაროსნებზე ფიქრი, რადგანაც საქართველო თავად აღმოჩნდა განსაცდელის წინაშე და იძულებული გახდა თვითონვე ეძებნა მოკავშირე, რომელიც დახმარებას გაუწევდა ამ მძიმე განსაცდელის ჟამს.

ქართველი განმანათლებლები ევროპული ფასეულობების შესახებ

ევროპული ფასეულობების პოპულარიზაციასა და ქართულ რეალობაში მათი დამკვიდრების საქმეში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის XIX-XX საუკუნის ქართველ მოაზროვნეებსა და განმანათლებლებს¹⁷ ილია ჭავჭავაძეს, აკაკი წერეთელს, ნიკო ნიკოლაძეს, ვაჟა-ფშაველას, არჩილ ჯორჯაძეს, ივანე მაჩაბელს და სხვ. ისინი ევროპელობას თავისუფლების, ჰუმანურობის სიმბოლოდ მიიჩნევდნენ.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ქართველთა ევროპული ხედვა დაეყრდნო სამ ერთმანეთთან დაკავშირებულ იდეას: ევროპას,

¹⁷ ქართველი განმანათლებლების საქმიანობის შესახებ დამატებით იხ. **ადრიან ბრისკუ**, რომელმაც შთამბეჭდავი შედარებითი კვლევა ჩაატარა ქართულ-ალბანურ დისკურსზე ევროპის შესახებ. სადაც განხილულია ამ ორი ქვეყნის ორაზროვანი და ხშირ შემთხვევაში ამბივალენტური მიდგომა ევროპის მიმართ, რომელიც ხან იმედის, ხან კიდეც იმედგაცრუების წყარო იყო მთელი ისტორიის მანძილზე. **ოლივერ რაისნერი**, რომელიც ეხმიანება ბრისკუს ნაშრომს და ეთანხმება ქართველების ამბივალენტურ მიდგომას ევროპული დისკურსის მიმართ.

ასევე აღსანიშნავია **გიორგი ქავთარაძის** სადოქტორო ნაშრომი „დასავლური ღირებულებები ქართულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ აზროვნებაში“, რა თქმა უნდა, კვლევაში გამოყენებული და დამოწმებული ნაშრომები სია სრულყოფილი არაა და იმედია, სხვა ავტორები არ გაგვიანაწყენდებიან.

როგორც გეოპოლიტიკურ სივრცეს, სოციალურ - ეკონომიკური პროგრესის მოდელს და თანამედროვე ცივილიზაციის სამშობლოს. ამ სამმა იდეამ უდიდესი გავლენა მოახდინა საქართველოს ისტორიაზე ეროვნული მოძრაობის დაწყებიდან პირველი დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს შექმნამდე. (Brisku A, 2015, გვ. 515).

„ჩვენ გვსურს დასავლეთ ევროპასთან გავმართოთ საუბარი, – წერდა არ. ჯორჯადე, - ევროპასაც უნდა გავაცნოთ საქართველო, მისი წარსული, აწმყო და მომავლის იმედი. ...ჩვენთვის ევროპის ზნეობრივი თანაგრძნობაც ძვირფასი იქნებოდა, რადგან ამ თანაგრძნობით გავამხნეებდით და წავახალისებდით უსასოო, დაჩაგრულ პატარა ერს“.

მიუხედავად იმისა, რომ ნიკო ნიკოლაძისა და არჩილ ჯორჯაძის მოსაზრებები პოლიტიკური ორიენტაციის შესახებ განსხვავებული იყო (კერძოდ, რუსეთთან მიმართებაში), ზოგადად, ორივე თანხმდებოდა, რომ საქართველოს პოლიტიკური ორიენტირი დასავლეთისაკენ უნდა ყოფილიყო მიმართული, რადგანაც «სინათლე და მოძრაობა» დასავლეთიდან მოდის და, შესაბამისად, ამ ღირებულებების - კანონის უზენაესობის, თავისუფლების, დემოკრატიის, თავისუფალი ბაზრის და სხვათა შესახებ, საქართველოს აღორძინების საფუძველი უნდა გამხდარიყო.

ევროპას მომავლის თვალთ უყურებდნენ ახალგაზრდა ქართველი მწერლებიც, რომლებიც „ცისფერყანწელების“¹⁸ სახელით იყვნენ ცნობილი. ისინი აცხადებდნენ, რომ ქართული კულტურა ყოველთვის იყო ევროპული. ისინი საუბრობდნენ საქართველოს ევროპულ ცივილიზაციაში „დაბრუნებაზე“. (Brisku A, 2015, pp. 515-529) მათი დევიზი იყო „დასავლეთისკენ“.

ცისფერყანწელთა ერთ-ერთი თვალსჩინო წარმომადგენელი ტიციან ტაბიძე (1895-1937) თერგდალეულებს, განსაკუთრებით კი ილია ჭავჭავაძეს საყვედურობდა, რომ მათ ვერ დაინახეს მსგავსება ქართულ და ევროპულ კულტურებს შორის. (ხოფერია, 1997, p. 309)

პაოლო იაშვილიც (1894-1937), რომელიც საკუთარ თავს ცისფერყანწელად თვლიდა, ჩიოდა ევროპული ლიტერატურის

¹⁸ ქართველ პოეტთა და პროზაიკოსთა შემოქმედებითი გაერთიანება 1920-იან წლებში.

ქართული თარგმანების არარსებობაზე. ის სტატიაში, „ჩვენი დროება“, წერდა, რომ ახალგაზრდა პოეტები და მწერლები უნდა გათავისუფლებულიყვნენ აზიური გავლენისგან და წერის ახალი, ევროპული ფორმები აეთვისებინათ.

ევროპული დებატები საქართველოში მთლიანად შეწყდა 1921 წლიდან, რუსეთის მიერ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. ხოლო მრავალი ევროპულად მოაზროვნე პოლიტიკოსი და მწერალი 1937 წელს, სტალინის დიქტატურის დროს დახვრიტეს ან გადაასახლეს.

ევროპაზე დებატები საქართველოში მხოლოდ 1980-იანი წლების ბოლოს ე.წ. პერესტროიკის პერიოდში განახლდა.

ამდენად, ქართველ განმანათლებლებსაც მიაჩნდათ, რომ საქართველოს პოლიტიკური ორიენტირი დასავლეთისაკენ უნდა ყოფილიყო, რაც საქართველოს აღორძინების საფუძველი უნდა გამხდარიყო.

ემიგრაციაში მოღვაწე ქართველი მეცნიერები ევროპული იდეალების შესახებ

ერთიანი ევროპის იდეის მხარდაჭერისა და ჩამოყალიბების საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ემიგრაციაში მყოფმა ქართველმა მეცნიერებმა და პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა.

1918 წელს რუსეთის რევოლუციით ისარგებლეს იმპერიაში შემავალმა ყოფილმა სახელმწიფოებმა და აღადგინეს დამოუკიდებლობა. მათ შორის საქართველომაც. დამოუკიდებელი ქართული რესპუბლიკა აქტიურად ცდილობდა ევროპულ სივრცესა და ორგანიზაციებში ინტეგრაციას, თუმცა 1921 წელს ესეც ჩაიშალა, ამჯერად ბოლშევიკური რუსეთის ოკუპაციის შედეგად, რომელიც 1991 წლამდე გაგრძელდა.

ოკუპაციის შემდეგ მრავალი ქართველი მეცნიერი, პოლიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე იძულებული გახდა სამშობლო დაეტოვებინა და საზღვარგარეთ გამგზავრებულიყო. ემიგრაციაში ყოფნისას მათ იმედი არ დაუკარგავთ, რომ საქართველო კვლავ მოიპოვებდა დამოუკიდებლობას და გაერთიანებულ ევროპაში ღირსეულ ადგილს დაიკავებდა. მათ მრავალი ნაშრომები შექმნეს

ემიგრაციაში (აღსანიშნავია, რომ ეს ნაშრომები დღემდე ბოლომდე შეუსწავლელია, ამიტომაც კვლავ დიდი შრომაა ჩასატარებელი ემიგრანტული მემკვიდრეობის შესასწავლად), რომელთა ნაწილი გაერთიანებული ევროპის შექმნის იდეებს ეძღვნება.

ემიგრაციაში მყოფ ეროვნული მთავრობის თავმჯდომარეს, ნოე ჟორდანიას (1868-1953) მიაჩნდა, რომ ევროპის გზა საუკეთესოა და ქართველებმა ამ გზას უნდა მისდიონ. მისი აზრით, საქართველო ევროპაში უნდა შევიდეს არა რუსეთთან ერთად, არამედ როგორც დამოუკიდებელი, თავისუფალი ქვეყანა. როგორც ჟორდანიას აღნიშნავდა, საქართველო მუდამ ევროპისკენ ისწრაფოდა... საქართველო თავისი ისტორიით ევროპის ნაწილია, მისთვის არაევროპული ურთიერთობა თავს მოხვეულია და ერის გადაშენებისკენაა მიმართული. რუსეთს არ მოელოს ასეთი გადაშენება, ვინაიდან ის თავის ისტორიულ საფუძველზე დგას. აზიელობა ბოლოს და ბოლოს უნდა გათავდეს ევროპიელობით. ეს ბუნებრივი მსვლელობაა, მაგრამ ევროპული ერის, საქართველოს, გააზიელება ძალმომრეობაა. „ჩვენი მომავლის რუსეთის მომავალთან გადაბმა ნიშნავს ჩვენს სავსებით განადგურებას არა მარტო პოლიტიკურად და ნაციონალურად, არამედ ფიზიკურადაც... ბოლშევიზმის ხიდან დემოკრატიზმი ვერ ჩამოვარდება“. ამიტომაც საქართველო დროულად უნდა ჩამოშორდეს რუსეთს, აღადგინოს თავისი სუვერენობა და იაროს საკუთარი გზით. ქართველი ერი საბოლოოდ ევროპის ოჯახში უნდა გაერთიანდეს“.¹⁹

ერთიანი ევროპის იდეის მხარდაჭერის საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს – მიხეილ მუსხელიშვილმა (მიშელ მუსხელი 1903-1964) და ალექსანდრე ნიკურაძემ (1901-1981)²⁰

მიხეილ მუსხელიშვილმა ერთ-ერთმა პირველმა წამოაყენა ევროპის გაერთიანების იდეა, მან განათლება მიიღო გეტინგენის, მიუნხენის, ლიონისა და პარიზის უნივერსიტეტებში. 1931 წელს მუსხელიშვილს იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი

¹⁹ დამატებით იხ. ჟორდანიას ნ. ბრძოლის საკითხები, პარიზი, 1923.

²⁰ ემიგრანტ ევროპოლოგებზე - მიხეილ მუსხელიშვილსა და ნიკო ნიკურაძესთან დაკავშირებით დამატებით იხ. შუბითიძე, ვ. (2013). ვროპა და ქართული პოლიტიკური აზროვნება (საქართველოს ევროპული იდენტობა. თბილისი; ჯაფარიძე, ე. (2019). ევროინტეგრაციის სათავეებთან თბილისი.

მიენიჭა და პარიზის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთერთობების კვლევითი ინსტიტუტის პროფესორი გახდა. მოგვიანებით, 1948 წელს, აირჩიეს სტრასბურგის უნივერსიტეტის პოლიტიკური კვლევების ინსტიტუტის პროფესორად. (მუსხელი, 2019, გვ. 28)

მიხეილ მუსხელიშვილი იმავდროულად „ევროპის ხალხთა კონგრესის“ პირველი ხელმძღვანელი და “ფედერალური ევროპის მოძრაობის” აქტიური მონაწილე იყო.

სტატიაში „საქართველო და ევროპა“ მუსხელიშვილი წერდა, რომ საჭიროა ფიქრი იმაზე თუ რა ადგილს დაიმკვიდრებს თავისუფალი საქართველო ხვალინდელ მსოფლიოში..., როგორ შეუძლია მას თავი დააღწიოს რუსულ აგრესიას. ქვეყანა დგას არჩევანის წინაშე: ან იძულებით დარჩეს რუსეთის შემადგენლობაში ან ახალი მოკავშირე იპოვოს. რეალურად ქვეყანა არჩევანის გარეშეა და არასოდეს შეეგუება რუსეთთან შეერთებას.

1948-1949 წლებში მ. მუსხელის ინიციატივით შეიქმნა საბჭოთა კავშირისა და აღმოსავლეთ ევროპის სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი, რომელსაც შემდგომ „მუსხელის“ ცენტრი ეწოდა. მუსხელის” ცენტრი წარმოადგენდა პოლიტოლოგიისა და საერთაშორისო სამართლის, სოვეტოლოგიის დარგის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცენტრს საფრანგეთში, სადაც მუშავდებოდა ევროინტეგრაციის და ევროპული საზღვრების ერთიანობის იდეა. იგი იყო პირველი ქართველი და ერთ-ერთი პოლიტიკური მოღვაწე მსოფლიოში, რომელმაც ევროგაერთიანების და ევროპული საზღვრების მოშლის იდეა წამოაყენა.

1952 წლიდან მიშელ მუსხელი, როგორც „ევროპის საბჭოს საკონსულტაციო ასამბლეის წარმომადგენელი“ აქტიურად თანამშრომლობს ევროპის საბჭოს საქმიანობაში.

1953 წელს მ. მუსხელიშვილის ინიციატივით დაარსდა “ევროპული ქართული მოძრაობა“, რომლის საპატიო თავმჯდომარე მიხეილ წერეთელი იყო. (შუბითიძე, 2013)

1954 წელს მუსხელიშვილმა „ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაცია“ დაარსა და მისი გენერალური მდივანი გახდა. სტრასბურგში მუსხელმა შექმნა „მუსხელის სამეცნიერო ცენტრი“, რომელიც ევროინტეგრაციის საკითხებს იკვლევდა. აღნიშნული ცენტრის საქმიანობაში

ჩართული იყო მრავალი გამოჩენილი მეცნიერი. (შუბითიძე, 2013, გვ. 139).

მიხეილ მუსხელიშვილს ხშირად იწვევდნენ ამერიკის შეერთებულ შერთებულ შტატებშიც ლექციების წასაკითხად, 1954 წელს მან მოხსენებები წაიკითხა ჩრდილოეთ ამერიკის ყველა დიდ ქალაქში, უნივერსიტეტებში, პოლიტიკურ და დიპლომატიურ წრეებში, იქიდან დაბრუნებული გაემგზავრა სკანდინავიაში სადაც წაიკითხა მოხსენება ევროპის ცივილიზაციაზე - წერდა მაშინდელი ჟურნალი „ბედი ქართლისა. (ბედი ქართლისა, 1954, #17).

1955 წელს გამართულ მსოფლიო კონგრესზე მიშელ მუსხელმა თავის მიმართვაში განაცხადა: „ახლა დადგა დრო ევროპელთა ინტელექტუალური და კულტურული ერთობის გაერთიანების შესახებ“, რაც გულისხმობდა ერთიანი ევროპული განათლების სისტემის გარდაქმნასა და სწავლების ერთიანი მეთოდების შემუშავებას. (შუბითიძე, 2013, გვ. 142).

მუსხელი ერთიანი ევროპული ბაზრის შექმნის აუცილებლობასაც მხარს უჭერდა. 1958 წელს ბრიუსელში ევროპელ პროფესორთა ასოციაციის კონგრესზე მ. მუსხელიშვილმა მოხსენება წაიკითხა ევროპის საერთო ბაზრის შექმნის შესახებ და მის სამართლებრივ ასპექტებზე. (ბედი ქართლისა, 1958, #28-29) ის მიიჩნევდა, რომ ევროპის გაერთიანების შემდგომ უნდა მოხდარიყო ევროპის ბაზრის გაერთიანება, რაც გაადვილებდა სავაჭრო კავშირებს ქვეყნებს შორის და შექმნიდა ერთიან საბაზრო სისტემას ევროპის კონტინენტზე. (შუბითიძე, 2013, გვ. 131).

გერმანიაში მოღვაწეობდა, ასევე, ქართველი მეცნიერი ალექსანდრე ნიკურაძე.²¹ ის კონტინენტური ევროპის კვლევითი ინსტიტუტის ხელმძღვანელი და დამაარსებელი იყო მიუნჰენში, მასთან

²¹ წარმოდგენილი პროექტის ფარგლებში, რუსთაველის ფონდის მხარდაჭერით, მიუნხენის ტექნიკური უნივერსიტეტის არქივში მივლინებისას, მოძიებულ იქნა ნიკო ნიკურაძის პირადი არქივი, რომელიც ძირითადად ბიოგრაფიული ხასიათის აღმოჩნდა და შესაბამისად ამ ნაშრომში აღნიშნული მასალების განთავსება მიზანშეწონილად არ ჩავთვალეთ, ისინი დამუშავდება და ფონდის ეგიდით ცალკე ნაშრომის სახით გამოქვეყნდება.

ერთად ამ ინსტიტუტში მოღვაწეობდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი ზურაბ ავალიშვილი.

ალექსანდრე ნიკურაძემ გერმანულ ენაზე გამოსცა რამოდენიმე წიგნი, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია: „ევროპა-ამერიკა“ (Europa-USA), „ევროპის წარმოშობის შესახებ“ (Um die Gestaltung Europas) „აღმოსავლეთ ევროპა“, (Osteuropa), გადამწყვეტი ბრძოლის საათები ევროპისთვის“ (Die Stunden Der Entscheidung Kampf um Europa), „კავკასია“ (Kaukasus), რომლებშიც განხილულია ევროპული ინტეგრაციის საკითხები. ნიკურაძემ ასევე მრავალი ნაშრომი მიუძღვნა ქართულ - ევროპულ ურთიერთობებს გერმანულ ენაზე, მათ შორის: „კავკასია“, „ქართული არქიტექტურის საკითხისათვის შუა საუკუნეების ევროპულ აღმოსავლეთში“, „სკანდინავიელები და ქართველები პონტო-ბალტიის სანაპიროზე“, „დოქტორი ოტტო გიუნტერ ფონ ვეზენდოკი, როგორც ქართველოლოგი“, „ისტორიოგრაფიული შეხედულებანი ალბანეთის შესახებ“, „დასავლეთ ევროპის რომანული არქიტექტურისა და ქართული არქიტექტურის პარალელების ახსნის ცდა“, „დასავლეთ ევროპა და კავკასია პარალელების სახით“, „სუმერთა პირვანდელი ადგილსამყოფელის საკითხისათვის“ (კავკასია შესაძლოა პირველი სამშობლოა სუმერთა ლითონის) და სხვა. (პროფესორი ალ. ნიკურაძე პარიზში, 1951)²².

1951 წლის სექტემბერში მან პარიზის ქართულ სათვისტომოში წაიკითხა მოხსენება “ზოგადი სურათები ქართულ-ევროპული წარსულიდან”.

1952 წელს საფრანგეთში, ქ. კომპიენტან ალექსანდრე ნიკურაძის ინიციატივით შედგა ევროპულ მეცნიერთა კონგრესი, რომელმაც მიიღო პროფესორ ალექსანდრე ნიკურაძის წინადადება მცნება-ტერმინის “ევროპოლოგიის” „EuropeanStudies“ შემოღების შესახებ, რაც გაზიარებულ იქნა ევროპულ მეცნიერთა მიერ (ჯაფარიძე, 2019, გვ. 142) და გულისხმობდა ევროპული სამეცნიერო დარგების თავმოყრას და ერთ სწავლებად ჩამოყალიბებას.

ამდენად, ემიგრაციაში მოღვაწე ქართველი მეცნიერები მხარს უჭერდნენ ევროპის გაერთიანების იდეას და იმედოვნებდნენ, რომ საქართველო კვლავ მოიპოვებდა დამოუკიდებელობას და გახდებოდა ერთიანი ევროპული ოჯახის სრულფასოვანი წევრი.

²² დამატებით იხ. შარაძე გ. უცხოეთის ცის ქვეშ, წიგნი I. თბილისი.

თავი V. საქართველოს ევროპეიზაცია

საქართველოს ევროპეიზაცია რებროსკეფტულ ჭრილში

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპეიზაციის შესახებ დისკურსი 1990-იანი წლებიდან დაიწყო, ამ თემაზე, როგორც ზოგად, ისე საქართველოს მაგალითზე ლიტერატურა ქართულ ენაზე საკმაოდ მწირია.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ მეცნიერები საქართველოს ევროპეიზაციას განიხილავენ მხოლოდ ევროკავშირთან მიმართებაში. არადა, მნიშვნელოვანია ამ პროცესის შესწავლა რეტროსპექტულ ჭრილშიც, რაც საშუალებას მოგვცემდა დაგვედგინა საქართველოს ევროპეიზაციის მახასიათებლები ისტორიის მთელ მანძილზე, მოყოლებული ანტიკური პერიოდიდან დღემდე.

ამიტომაც, ამ საკითხის გარკვევისთვის გამოვიყენეთ ევროპეიზაციის შესახებ სოციალურ მეცნიერებებში არსებული ის გაგება, რომლის მიხედვით ევროპეიზაცია განხილულია ისტორიულ, კულტურულ, ინსტიტუციურ და პოლიტიკურ კონტექსტში,²³

სადაც, ისტორიული კონტექსტი მოიცავს ისეთ კატეგორიას, როგორცაა “ღირებულებების ექსპორტი”, “ვესტერნიზაცია” და “ევროპულ ოჯახში” დაბრუნება.²⁴

ხოლო კულტურული მიდგომა ევროპეიზაციას განიხილავს, როგორც ნორმების, იდენტობების, იდეებისა და ქცევის წესების დიფუზიის პროცესს, ანუ საუბარია ევროპული კულტურის და ღირებულებების გავრცელების პროცესზე. ეს მიდგომა ეხება,

²³ დამატებით იხ. Featherstone K., and Claudio R., *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, 2003; Kohout, J., —On Patocka’s *Philosophy on History*, *Filosoficky Casopis*, 47 (1), 1999.

²⁴ დამატებით იხ. Lippert B, Gary U, Wolfgang W, — *Europeanization of CEE Executives: EU Membership Negotiations as a Shaping Power*, *Journal of European Public Policy*, 2001.

როგორც პოლიტიკური კულტურის, ისე სხვადასხვა სტრუქტურული რეფორმების პროცესს, მათ შორის, განათლების სისტემაში.²⁵

რაც შეეხება ინსტიტუციურ ადაპტაციას, ის გამოიყენება იმ ცვლილებების აღსაწერად, რომელიც ამა თუ იმ ქვეყანაში ხდება სხვა ინსტიტუტებიდან გამომდინარე. სწორედ ეს პროცესი ასოცირდება ყველაზე მეტად ევროპეიზაციის პროცესთან და იწვევს სახელმწიფო ინსტიტუტების ტრანსფორმაციას.²⁶

და ბოლოს, პოლიტიკური კონტექსტი გულისხმობს პოლიტიკური პროცესების ადაპტაციას და მიმართულებების ტრანსფორმაციას.

აქვე მინდა ავლნიშნო, რომ მოცემულ საკითხზე მსჯელობა მხოლოდ მისი წინ წამოწვევის მცდელობაა და მას უფრო მეტის პრეტენზია არ გააჩნია, რადგან მხოლოდ თეზისების სახით გვექნება მასზე საუბარი.

მართალია, ჩვენ წინა თავებში საუბარი გვქონდა საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ურთიერთობების ისტორიულ კონტექსტზე, მაგრამ არ გვისაუბრია ამ პროცესის ევროპეიზაციაზე და გვსურს მოკლედ გავამახვილოთ ყურადღება ამ საკითხზე.

ვინაიდან, ქართული პოლიტიკური ერთეულები ისტორიულად დაკავშირებული იყვნენ ბერძნულ, რომაულ, ბიზანტიურ და მოგვიანებით კათოლიკურ სამყაროსთან, ეს იმას ნიშნავს, რომ მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში აქ „ვესტერნიზაცია“ (ანუ ევროპეიზაცია) და “ღირებულებების ექსპორტი” მიმდინარეობდა იმ დოზით, რა დოზითაც შესაძლებელი იყო ისტორიის იმ მოცემულ ეტაპზე.

შესაბამისად, ეს მოცემულობა საშუალებას გვაძლევს ისტორიულად ქართველები ევროპის ანუ დასავლეთის სივრცეში მოვიაროთ.

²⁵ დამატებით იხ. Seitter, W., —Adult Education between Europeanization and National Traditions, Zeitschrift fu Pädagogik, 39 (3), 1993.

²⁶ დამატებით იხ. Wessels W, Comitology: Fusion in Action – Politico-administrative Trends in the EU System, Journal of European Public Policy, 5 (2), 1998

ვინაიდან, კულტურული კონტექსტი ღირებულებების გავრცელების პროცესზე მიუთითებს, აშკარაა, რომ ქართველთა ურთიერთობები დასავლურ სამყაროსთან, თავისთავად განაპირობებდა ამ სივრცის კულტურული ღირებულების გავრცელებას ჩვენს ქვეყანაში.

რაც შეეხება ინსტიტუციური და პოლიტიკური ადაპტაციის კონტექსტს, მოყოლებული ანტიკური პერიოდიდან აშკარაა რომ ქართული პოლიტიკა გარკვეულწილად განიცდიდა ბერძნულ, რომაულ და ბიზანტიურ გავლენას (რადგანაც აქტიურად იყო ჩართული იქ მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში), რასაც თავისთავად ინსტიტუციური და პოლიტიკური ადაპტაცია უნდა მოჰყოლოდა, რაზეც ქართული პოლიტიკური ელიტისთვის რომაულ-ბიზანტიური ტიტულების მინიჭებაც ადასტურებს.

ევროპეიზაცია თანამედროვე ქართულ რეალობაში

ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული დეფინიციის თანახმად, ევროპეიზაცია ევროკავშირის ფორმალური და არაფორმალური წესების, ნორმების ეროვნულ დონეზე დანერგვას გულისხმობს, რაც არა მხოლოდ საჯარო პოლიტიკის, არამედ შინაური დისკურსისა და იდენტობების სფეროებსაც ეხება. ამდენად, ტერმინი “ევროპეიზაცია“ ქვეყნის ევროპულ მოდელთან ადაპტაციის კონტექსტში განიხილება.

საქართველოს შემთხვევაში ევროპეიზაციის პროცესის გაგებისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ადაპტაციის, არამედ ევროინტეგრაციის პროცესების შესწავლაც.

თუმცა ისიც ფაქტია, რომ „ევროპეიზაცია არ არის ევროინტეგრაციის ექვივალენტური კატეგორია. ის მართვის სოციალურ-პოლიტიკური პრინციპებისა და მექანიზმების ევროკავშირის სტანდარტებთან ადაპტაციას გულისხმობს და მოიცავს, როგორც მის წევრ, ასევე არაწევრ ქვეყნებსაც“.

ამ პროცესში ასევე ნიშნულგანია იმის გააზრებაც, რომ ევროპეიზაცია ორ ფაზას მოიცავს: გაწევრიანებამდე და გაწევრიანების შემდეგ. გაწევრიანებამდე ქვეყანა ისე უნდა მოემზადოს, რომ შეძლოს დაკისრებული მოვალეობების და პასუხისმგებლობების შესრულება. გარდა ამისა ქვეყანამ საერთაშორისო თანამეგობრობას უნდა დაუმტკიცოს, რომ ის ღირსეული პოტენციური წევრი-სახელმწიფოა. შესაბამისად, ქვეყანაში უნდა განახორციელოს არა ფასადური, არამედ რეალური ცვლილებები.

ევროპეიზაციის პროცესში ასევე მნიშვნელოვანია პირობითობის მექანიზმები, რაც ჩვეულებრივი პრაქტიკაა ევროკავშირში გაწევრიანების წინ და ხშირად გამოიყენება სხვა, ევროკავშირის არაწევრ სახელმწიფოებთან მიმართებაშიც. ბუნებრივია, რომ პირობითობა მხოლოდ მაშინ არის ეფექტური, როდესაც ქვეყანას, რომელსაც პირობები წაეყენება, რეალურად სურს ევროკავშირში გაწევრიანება და იზიარებს დემოკრატიის, ადამიანის უფლებების და უმცირესობების უფლებების დაცვის, ასევე საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტურ პრინციპებს.

პირობითობის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი არის ქვეყნის ევროკავშირში სრული გაწევრიანების პერსპექტივა. სწორედ ამან განაპირობა რეფორმების წარმატებულად და სწრაფად განხორციელება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ისინი მოტივირებულნი იყვნენ გაწევრიანების ნამდვილი პერსპექტივით, რამაც მისცა პოლიტიკოსებს საშუალება სწრაფად გაეტარებინათ რეფორმები ევროკავშირში გაწევრიანების მოტივით.

საქართველო-ევროკავშირის შორის ასოცირების ხელშეკრულებებშიც მრავლად არის პირობითობის ელემენტები.

უკანასკნელი წლების განმავლობაში საქართველომ, უკრაინამ და მოლდოვამ სერიოზული ნაბიჯები გადადგეს ევროკავშირთან დასახლოებლად. მიუხედავად იმისა, რომ მათი ინტეგრაციის დონე ევროკავშირთან განსხვავებულია. (კაპანაძე, პირობითობისა და

სოციალიზაციის გავლენა ევროპული პოლიტიკის მაკოორდინებელი შიდა ისტიტუტების ტრანსფორმაციაზე აღმოსავლეთ ევროპისა და საქართველოს ევროპეიზაციის პროცესში, 2009)

საქართველოს ევროპეიზაციის განვითარების ამ ეტაპზე ჰქონდა გეგმა ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსზე განაცხადი შეეტანა 2024 წლისთვის, მაგრამ რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობის ფონზე მოულოდნელად გაჩნდა შესაძლებლობა საქართველო გახდეს ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი და 2022 წლის 23 ივნისს ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების ლიდერთა გადაწყვეტილებით საქართველოს მიეცა ევროპული პერსპექტივა და შანსი კანდიდატის სტატუსის მისაღებად. ევროპული საბჭო მზადაა კანდიდატი ქვეყნის სტატუსი მიანიჭოს საქართველოს მას შემდეგ, რაც გადაიჭრება საქართველოს განაცხადთან დაკავშირებით ევროკომისიის მოსაზრებაში დასახელებული პრიორიტეტული საკითხები.

ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსის მისაღებად საქართველოს მიერ შესასრულებელ 12 პირობას შორისაა პოლიტიკური პოლარიზაციის დაძლევა, ინსტიტუტების გამართულად მუშაობა და მათი დამოუკიდებლობა, სასამართლოს რეალური დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა, ელიტური კორუფციის შემთხვევების ეფექტიანად გამომიება, დეოლიგარქიზაცია, თავისუფალი მედიაგარემო და ა.შ.

ევროკომისიის მიერ გამოქვეყნებულ ოფიციალურ საბუთში ნათქვამი იყო, რომ კომისია შეაფასებს საქართველოს პროგრესს 2022 წლის ბოლოს.

ეს პროცესი, იმავდროულად, ევროპეიზაციის პროცესის დაჩქარებასაც გამოიწვევს. თუმცა, არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ევროკავშირის მოთხოვნების რეალიზება მარტივი პროცესი არ იქნება.

მიუხედავად ამისა, უნდა მოხდეს პოლიტიკური ელიტისა და საზოგადოების კონსოლიდაცია, რათა მოხდეს ამ ისტორიული შესაძლებლობის განხორციელება.

ამდენად, ამ პირობების განხორციელება ახალ რეალობას შექმნის ქართულ სინამდვილეში, რომელიც სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრცის ძირეულ გარდაქმნას შეუწყობს ხელს, რაც, ერთის მხრივ, პოლიტიკური სტაბილურობის გარანტიაა, მეორე მხრივ კი, ქვეყანის საერთაშორისო საფრთხეებთან, განსაკუთრებით კი რუსეთის ექსპანსიასთან გამკლავების შესაძლებლობა.

თავი VI. საქართველოს თანამედროვე ევროპული ინტეგრაცია

საქართველო-ევროკავშირის ერთობლივი პროგრამები

საქართველოსა და ევროკავშირის დაახლოების პერიოდი იწყება 1992 წლიდან, როდესაც ევროგაერთიანებამ ოფიციალურად აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა.

ევროკავშირის პირველი პროექტი საქართველოში დაიწყო დამოუკიდებელი ქვეყნების თანამეგობრობის ტექნიკური დახმარების პროგრამით (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States. TACIS), რომელიც მიზნად ისახავდა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხებში მხარდაჭერას.

წლების განმავლობაში TACIS-ის პროგრამამ უდიდესი როლი ითამაშა საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოებისა და საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების საქმეში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია რეფორმები სასამართლო და ენერგეტიკულ, საკანონმდებლო ორგანოს ინსტიტუციური განვითარების, საჯარო და საბაჟო მოხელეთა გადამზადების, ტურიზმის, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების, თანამედროვე საერთაშორისო საბუღალტრო სტანდარტების დამკვიდრების სფეროში.

საქართველოსა და ევროკავშირის შორის პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებას ხელი მოეწერა 1996 წელს და ძალაში შევიდა 1999 წელს.

პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება მოიცავდა ურთიერთ თანამშრომლობის მთელ რიგ საკითხებს და მიზნად ისახავდა პოლიტიკური თანამშრომლობის გაღრმავებას, დემოკრატიული მმართველობის გაძლიერებას, ეკონომიკური განვითარებისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მხარდაჭერას, ვაჭრობის წახალისებას.

შეთანხმება ორიენტირებული იყო საკანონმდებლო, ეკონომიკურ, სოციალურ, ფინანსურ, სამეცნიერ, კულტურულ და ტექნოლოგიურ განვითარებაზე.

შეთანხმება ასევე ითვალისწინებდა საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის სტანდარტებთან ეტაპობრივ დაახლოებას მთელ რიგ საკითხებში, მათ შორის: ინვესტიციების, საბაჟო, სამეწარმეო და საბანკო, ინტელექტუალური საკუთრების, დასაქმებულთა, გარემოსა და მომხმარებელთა უფლებების, ადამიანთა, ცხოველთა, მცენარეთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაცვის, ფინანსური მომსახურების, კონკურენციის წესებისა და სახელმწიფო შესყიდვების სფეროში.

შეთანხმებაში დამატებით ხაზგასმულია კონკურენციის სფეროში საკანონმდებლო ჰარმონიზაციის ვალდებულება.

ამ ვალდებულებების საფუძველზე საქართველოს პარლამენტმა 1997 წელს მიიღო დადგენილება, რომლის თანახმად, 1998 წლი 1 სექტემბრიდან საქართველოს პარლამენტის ყველა საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტი შესაბამისობაში უნდა ყოფილიყო ევროკავშირის სტანდარტებთან და ნორმებთან.²⁷

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის პარტნიორობისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობის მიზნით, 2001 წელს დამტკიცდა „საქართველოს კანონმდებლობის ევროგაერთიანების კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის სტრატეგია“, ხოლო 2004 წელს საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის სახელმწიფო პროგრამა და დაახლოების 2004-2006 წლების სამოქმედო გეგმა.²⁸

2006 წელს მიღებულ იქნა შეთანხმება ევროკავშირ-საქართველოს სამოქმედო გეგმის შესახებ ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის (ENP AP) ფარგლებში, რამაც კიდევ უფრო მეტად შეუწყო ხელი საქართველო-ევროკავშირის სამოქმედო გეგმის განხორციელებასა და კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის პროცესის გაგრძელებას.

²⁷ დამატებით იხ. შეთანხმება პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. 22 აპრილი 1996 წ.

²⁸ დამატებით იხ. პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება (Partnership and Cooperation Agreement - PCA). <https://old.infocenter.gov.ge/euinfo-georgia-history/> (გადამოწმებულია. 25.10.2022)

შეთანხმების ფარგლებში, მიღებულ იქნა მრავალი სამართ-
ლებრივი აქტები საბაჟო, სანიტარიულ და ფიტოსანიტარიულ
ნორმებთან დაკავშირებით. მნიშვნელოვანი რეგულაციები იქნა
მიღებული სურსათის უვნებლობისა და მცენარეთა დაცვის
მიმართულებით. საბოლოოდ ქვეყანა გადავიდა ახალ სტანდარ-
ტებზე და ახალ რეგულაციებზე. საკანონმდებლო დაახლოების
პროცესი გავრცელდა მართლმსაჯულების, უსაფრთხოებისა და
ენერგეტიკის საკითხებზეც.

ამდენად, შეთანხმება მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური და
გეოეკონომიკური მოვლენა იყო, რადგან ის ევროკავშირისგან
აღმოსავლეთ ევროპის, სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის
ქვეყნების მიმართ პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრაციისა
და გამყოფი ხაზების თავიდან აცილებას უწყობდა ხელს. იმავ-
დროულად, შეთანხმება მასში მონაწილე ქვეყნებს შორის საერთო
ისტორიულ კავშირებსა და ღირებულებებზე დაფუძნებული
ურთიერთობის შემდგომ გაღრმავებას ისახავდა მიზნად.

ევროპის სამეზობლო პოლიტიკას საფუძველი ჩაეყარა 2003
წელს და დაიწყო 2004 წელს ევროკავშირის მორიგი გაფართოების
შემდეგ. მასში ჩართული იყო 16 სახელმწიფო (ალჟირი, ეგვიპტე,
ტუნისი, მაროკო, ლიბია, იორდანია, ისრაელი, ლიბანი, სირია,
პალესტინა, საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი, უკრაინა,
მოლდოვა, ბელარუსი. მათ შორის, 12 სრულად, ხოლო 4 ქვეყნა
(ალჟირი, ბელარუსი, ლიბია, სირია) ნაწილობრივ.²⁹

ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის მიზანია ევროკავშირის აღ-
მოსავლეთით მდებარე მეზობელი ქვეყნების პოლიტიკური, ეკონო-
მიკური და კულტურული განვითარების მხარდაჭერა.

ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა ორმხრივი თანამშრომლობის
პრინციპს ემყარებოდა და მასში მონაწილე სუბიექტების მხრიდან
გარკვეული ვალდებულებების შესრულებას ითვალისწინებდა.
სამეზობლო პოლიტიკის განხორციელებას კურირებდა ევრო-
კავშირის საგარეო და უსაფრთხოების უმაღლესი წარმომადგენელი.

²⁹ European Neighbourhood Policy. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

ევროკავშირის სამეზობლო პოლიტიკა რეგიონის მიმართ შემუშავებული სტრატეგიული სამოქმედო გეგმების საფუძველზე განხორციელდა. ხოლო მიღწეული პროგრესის შეფასება ხდებოდა ევროკომისიის მიერ დადგენილი სპეციალური პარამეტრების მიხედვით.

მართალია, სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმა ზოგად პრინციპებს ეყრდნობოდა, მაგრამ მისი შინაარსი განსხვავებული იყო თითოეული ქვეყნის დონის, საჭიროებებისა და ინტერესების შესაბამისად. სამოქმედო გეგმის მიმდინარეობაზე დაკვირვებას ევროკავშირის სპეციალური კომისია ახორციელებდა და წელიწადში ერთხელ ქვეყნდებოდა შესრულებული სამუშაოს ანგარიში.

თანამშრომლობა ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის ფარგლებში მრავალ სფეროს მოიცავდა, მათ შორის პოლიტიკურს, ეკონომიკურს, ფინანსურს და ა.შ. სამეზობლო პოლიტიკა ხორციელდებოდა აღმოსავლეთ და ევრო-ხმელთაშუა ზღვის პარტნიორობისა და შავი ზღვის სინერჯის ფორმატში.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ქვეყნებისთვის სამეზობლო პოლიტიკის პროექტი 2004 წლიდან იქნა შეთავაზებული ხოლო 2006 წელს საქართველოსა და ევროკომისიას შორის დასრულდა სამოქმედო გეგმის შეთანხმება და ხელმოწერილ იქნა აღნიშნული დოკუმენტი.

2014 წელს ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმა ასოცირების შესახებ შეთანხმებამ ჩაანაცვლა.

2008 წლის აგვისტოში რუსეთის მიერ საქართველოში განხორციელებულმა სამხედრო აგრესიამ დააჩქარა „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ახალი პაკეტის მომზადება. 2008 წლის 3 დეკემბერს აღნიშნული პარტნიორობის შესახებ ევროკომისიამ გამოაქვეყნა კომუნიკე და 2009 წლის 19 მარტს ევროპული საბჭოს სხდომაზე დაამტკიცა.

„აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ შეთანხმება საქართველოს გარდა გაფორმდა უკრაინასთან, მოლდოვასთან, აზერბაიჯანთან, სომხეთთან და ბელარუსთან. თანამშრომლობის ეს ფორმატი, თავდაპირველად შვედეთისა და პოლონეთის მიერ იყო მომზადებული.

პროგრამა მიზანად ისახავდა პარტნიორ ქვეყნებში პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებასა და რეფორმების განხორციელებას.

„აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ინიციატივა მასში მონაწილე ქვეყნებს ევროკავშირთან დაახლოების უფრო მეტ კონკრეტულ პერსპექტივებს სთავაზობს.

„აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფარგლებში ურთიერთობები ორმხრივი და მრავალმხრივი თანამშრომლობის ფორმატში მიმდინარეობს.

ორმხრივი თანამშრომლობა ევროკავშირისა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის პოლიტიკურ და სამართლებრივ სფეროში თანამშრომლობის გაუმჯობესებას გულისხმობს ასოცირების შესახებ შეთანხმებების (Association Agreements) გაფორმების გზით, რაც თითოეული პარტნიორი ქვეყნის ევროკავშირთან შემდგომი დაახლოებისკენ სწრაფვას უწყობს ხელს. ასოცირების შეთანხმების პერსპექტივა აქვთ იმ ქვეყნებს, რომლებიც საკუთარ თავზე აიღებენ ევროკავშირისა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის თავისუფალი სავაჭრო ზონების შექმნის ვალდებულებას თითოეულ ქვეყანასთან გაფორმებული ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (Deep and Comprehensive Free Trade Areas), შეთანხმების საფუძველზე, როგორც ასოცირების შეთანხმების განუყოფელ ნაწილთან.

თავის მხრივ, მოქალაქეთა უსაფრთხო გარემოში მობილობის ხელშეწყობის მიზნით, ევროკავშირი პარტნიორ ქვეყნებს სავიზო რეჟიმის გამარტივებისა და რეადმისიის შესახებ ხელშეკრულებების (Visa Facilitation and Readmission Agreements) გაფორმების შესაძლებლობებს სთავაზობს. რაც ეტაპოვრივად უნდა მოხდეს უვიზო მიმოსვლის რეჟიმის დამყარების დროს;

არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხია ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერება, ენერგორესურსების მიწოდება, ტრანზიტი, ეფექტიანობის ამაღლება და ენერჯის განახლებადი წყაროების ფართო გამოყენება.

ევროკომისიის მიერ, „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ განხორციელების მიზნით 2010-2013 წლებისათვის გამოყოფილი სუბსიდიები ევროკავშირის სამეზობლო და პარტნიორობის ინსტიტუტის (ENPI) ნაწილს წარმოადგენს და გამოიყენება: ყოვლისმომცველი ინსტიტუციური, (Comprehensive Institutional Building) რეგიონული (Regional Development Programmes) და „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ მრავალმხრივი თანამშრომლობის (EaP Multilateral Dimension) განვითარებისთვის.

რაც შეეხება მრავალმხრივ თანამშრომლობას, ისიც მრავალ ასპექტს მოიცავს, მათ შორის უსაფრთხოების, მიგრაციის, ტრანსპორტის, ენერჯეტიკის, ვაჭრობისა და გარემოს დაცვის სფეროებს. აღნიშნულ საკითხებზე მუშაობა ერთობლივი პროექტების მეშვეობით ხორციელდება.

მრავალმხრივი თანამშრომლობის ინსტიტუციონალური განვითარების მიზნით შეიქმნილია რამოდენიმე პლატფორმა სხვადასხვა სამინისტროებში, მათ შორის დემოკრატიისა და კარგი მმართველობის, ეკონომიკური ინტეგრაციისა და ევროკავშირის პოლიტიკასთან შესაბამისობის, ენერჯოუსაფრთხოება და ა.შ.

აღნიშნული თანამშრომლობის ფარგლებში ასევე შექმნილია და ფუნქციონირებს საჯარო ადმინისტრირების, სასამართლო სისტემის, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების, მიგრაციისა და თავშესაფარის; საზღვრის ინტეგრირებული მართვის, უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკის; გარემოსა და კლიმატის ცვლილების; ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული რეგულაციების სფეროებში თანამშრომლობის, ენერჯოეფექტიანობის, კატასტროფათა პრევენციისა და განახლებადი წყაროების გაზრდის მხარდამჭერი სხვადასხვა ინსტიტუტები.

2011 წელს ევროპარლამენტის წევრებისა და პარტნიორი ქვეყნების პარლამენტების თანამშრომლობის გაძლიერების მიზნით შეიქმნა თანამშრომლობის საპარლამენტო ასამბლეა - „ევრონესტი“ (Euronest).

ასოცირების ხელშეკრულება საქართველოს ინტეგრაციისკენ მიმავალი ყველაზე ეფექტური გზაა, რომელიც საქართველოს მოქალაქეთა კეთილდღეობის ამაღლებას ემსახურება. ასოცირების სამოქმედო გეგმა ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროს მოიცავს.

ასოცირების შესახებ შეთანხმებაზე მოლაპარაკებები 2010 წელს დაიწყო და 2014 წელს მოეწერა ხელი. ხოლო 2016 წლის 1 ივლისს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმება სრულად შვიდა ძალაში.

მართალია, ამ ხელშეკრულებაში არაფერია ნათქვამი ქვეყნის ევროკავშირის წევრობაზე, მაგრამ ეს დამოკიდებულია ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებსა და ევროსტანდარტების შესაბამისი რეფორმების გატარებაზე.

ასოცირების შესახებ შეთანხმების ხელმოწერიდან რამდენიმე წელი გავიდა და აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ჩატარდა მნიშვნელოვანი რეფორმები, როგორც სასაჯელაღსრულების სისტემაში, ისე ჯანდაცვის, გარემოს დაცვისა და სხვა უამრავ სფეროში. თუმცა, ეს ზღვაში წვეთია იმ უამრავ შესასრულებელ ვალდებულებასთან შედარებით, რომლებიც ქვეყანას აკისრია. უდავოა, რომ სახელმწიფოს მიერ სწორი ნაბიჯების გადადგმა უდიდეს სარგებელს მოუტანს თითოეულ მოქალაქეს, მაგრამ თითოეულ რეფორმას სჭირდება კონტროლი. ამ საკითხში მნიშვნელოვანია სამოქალაქო სექტორისა და მედიის როლი.

ასოცირების შეთანხმების ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილი არის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Area).

თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ მოლაპარაკებები 2009 წელს დაიწყო და საბოლოოდ 2014 წელს ოფიციალურად შევიდა ძალაში.

ასოცირების ხელშეკრულების შესავალ ნაწილში ვკითხულობთ, რომ მხარეები ვალდებულებას იღებენ მიაღწიონ ეკონომიკურ ინტეგრაციას წინამდებარე შეთანხმების განუყოფელი ნაწილის საშუალებით, რეგულაციური დაახლოების ჩათვლითა და მხარეთა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) წევრობის

შედეგად წარმოშობილი უფლებებისა და ვალდებულებების შესაბამისად“.

თავიდან, შეღავათიანი სავაჭრო რეჟიმის (GSP) ფარგლებში საქართველოს ევროკავშირში საბაჟო ტარიფის გარეშე 3200 დასახელების პროდუქტის შეტანა შეეძლო. მომდევნო წლებში ამ პროდუქციის ჩამონათვალი 7200-მდე გაიზარდა. დღეს კი ევროკავშირთან საქართველოს უფრო გაუმჯობესებული სავაჭრო რეჟიმი (DCFTA) აქვს, ვიდრე ოდესმე. დღეის მდგომარეობით ნულოვანი საბაჟო ტარიფით 9600 დასახელების პროდუქციის ექსპორტია შესაძლებელი ევროპის ბაზარზე.

მოლაპარაკებების დაწყების წინ ევროკომისიის მიერ პრიორიტეტული იყო ვაჭრობაში არსებული ბარიერების, სურსათის უვნებლობის, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვისა და კონკურენციის საკითხების ლიბერალიზაცია და აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებული საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ეტაპობრივი დაახლოება.

ამ ხელშეკრულების ამოქმედებით, ევროპული სტანდარტების დაკმაყოფილების შემთხვევაში, ქართულ პროდუქციასა და მომსახურებას აქვს შანსი ისარგებლოს ევროკავშირის ქვეყნებთან ვაჭრობის უფლებით, რომელიც 27 ქვეყანას და 500 მილიონზე მეტ მომხმარებელს აერთიანებს.

ეს შეთანხმება ასევე იძლევა შესაძლებლობას, რომ ქვეყანა გახდეს მიმზიდველი ინვესტორებისათვის, რაც ინვესტიციის გაზრდისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის საწინდარი უნდა გახდეს. ხელშეკრულების ამოქმედება იმავდროულად ხელს შეუწყობს ახალი საწარმოებისა და საექსპორტო პროდუქციის შექმნას, მომხმარებლისთვის უსაფრთხო და უვნებელი პროდუქტის მიწოდებას.

შეთანხმების მიხედვით, საქართველოს ევროპული საუკეთესო სტანდარტის შესაბამისი ინსტიტუციური განვითარებისა და გაძლიერების შესაძლებლობა ეძლევა. რაც პოზიტიურად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე.

ქართულ კომპანიებს შესაძლებლობა აქვთ ევროკავშირის ქვეყნებში გასწიონ მომსახურება. დააფუძნონ ფილიალები, დაასაქმონ მოქალაქეები.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოში გაცემული კვალიფიკაციის დამადასტურებელი დოკუმენტების (დიპლომები, სერტიფიკატები და ა.შ.) აღიარება ევროკავშირის მიერ, რაც ქართველი სპეციალისტების მიერ ევროკავშირის ქვეყნებში მომსახურების გაწევას მნიშვნელოვნად გაადვილებს.

შესაბამისად, ქართული პროდუქცია და მომსახურება ევროკავშირის წევრი ქვეყნების სახელმწიფო შესყიდვებში დაშვებას ეტაპობრივად მიიღებს.

მართალია, DCFTA-ს შესაძლებლობების გათვალისწინებით სასურსათო პროდუქციის წარმოების და მიწოდების მიმართულებით საქართველოს საკმაოდ კარგი პოტენციალი აქვს, მაგრამ ჯერ-ჯერობით ამ შესაძლებლობის მინიმუმიც არ არის გამოყენებული, რაც იმას ნიშნავს, რომ მუშაობა ამ მხრივ აქტიურად უნდა გაგრძელდეს.

ხელშეკრულების ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტი მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერასაც გულისხმობს, რომელიც ევროკომისიის, ევროპული საინვესტიციო ბანკისა (EIB) და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის (EBRD) მხარდაჭერით ხორციელდება.

პროგრამა აღნიშნულ სფეროში მონაწილე ქვეყნებს ინვესტიციების მოძიებასა და DCFTA-ით გათვალისწინებული რეგულაციების შესაბამისად წარმოების აწყობაში ეხმარება. რაც მეწარმეებს საშუალებას აძლევს მაქსიმალურად გამოიყენოს DCFTA-ს ფარგლებში არსებული პრეფერენციები და გადავიდნენ ახალ სტანდარტებზე.

საქართველო-ევროკავშირის დაახლოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ვიზალიბერალიზაცია, რომელიც საქართველოს მოქალაქეებისათვის ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან უვიზო მიმოსვლის შესაძლებლობას გულისხმობს, რომელიც 2017 წლის 2 თებერვალიდან ამოქმედდა, მას შემდეგ, რაც ევროპის პარლამენტმა

საქართველოს მოქალაქეებისთვის სავიზო რეჟიმის გაუქმებას დაუჭირა მხარი.

უვიზო რეჟიმის ამოქმედება ნიშნავს თავისუფალ გადაადგილებას შენგენის ზონის ტერიტორიაზე. საქართველოს შემთხვევაში ვიზალიბერალიზაცია 180 დღის განმავლობაში 90 დღით განისაზღვრა ევროკავშირის 22 წევრ, 4 არაწევრ და შენგენის 4 კანდიდატ ქვეყანაში (დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის გარდა).

ევროკავშირთან უვიზო რეჟიმი საქართველოს მოქალაქეებს ევროკავშირში თავისუფლად გადაადგილების სშუალებას აძლევს და საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაციას უწყობს ხელს.

საქართველოს ვიზა ლიბერალიზაციის შედეგად ექნება კონკრეტული ეკონომიკური სარგებელი. ქართველ მეწარმეებს ბიზნეს საქმიანობის საწარმოებლად შეუძლიათ ჩავიდნენ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, შეხვდნენ პოტენციურ ბიზნესპარტნიორებს და ადგილზე შეისწავლონ ბიზნეს გარემო, გაეცნონ ევროკავშირის რეგულაციებსა და საერთო სასოფლო მეურნეობის პოლიტიკის (CAP) სტანდარტებს, რომლის დაკმაყოფილების შემთხვევაში ქართველ ფერმერებს შესაძლებლობა ექნებათ ევროპის ბაზარზე გაიტანონ ეროვნული პროდუქტები.

ძალიან მნიშვნელოვანი საკითხია საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებში მცხოვრები მოქალაქეებისთვის ქართული პასპორტების შეთავაზება, რითაც ევროკავშირში თავისუფლად გადაადგილების შესაძლებლობა ეძლევათ.

ანალოგიური შესალებლობა მიეცა დნესტრიპირეთის მოქალაქეებსაც მოლდოვაში, სადაც 2014-2022 წლის განმავლობაში ბიომეტრიული პასპორტი მოსახლეობის მესამედზე მეტმა აიღო.

აღსანიშნავია, რომ ამ მიმართულებით საქართველოში მთელი რიგი დაბრკოლებებია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოქალაქეებისთვის, რომლებსაც საბჭოთა პასპორტები და არალეგიტიმური ორგანოების მიერ გაცემული დოკუმენტები აქვთ. შესაბამისად, პირს, რომელსაც არა აქვს საქართველოს პასპორტი, მისთვის საქართველოს მოქალაქეობის მინიჭება რთულია. ამას ემატება ისიც, რომ აფხაზებსა და ოსებზე გაიცემა რუსული პასპორტები, რაც დამატებით პრობლემას უქმნით მათ. ამ მხრივ

საინტერესოა უკრაინის მაგალითი, რომელიც რუსეთის მოქალაქეობას არ განიხილავს უკრაინის მოქალაქეობის დაკარგვის საფუძვლად. თუ უკრაინის პრაქტიკას გამოიყენებს საქართველოც რუსეთის პასპორტების მქონე აფხაზებსა და ოსებზე, მაშინ საქართველოს მოქალაქეობის მინიჭება აღარ იქნება მათთვის დაბრკოლება.

საინტერესოა ამ მხრივ ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის მაგალითიც, რომლის მიხედვით, მსგავსად უკრაინისა, ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოქალაქეებზე ადგილობრივი სასამართლოების მიერ გაცემული დოკუმენტები არ განიხილება ლეგიტიმურად. თუ ამ გამოცდილებას გაიზიარებს საქართველო ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოქალაქეების მიმართ, მაშინ არალეგიტიმური ორგანოების მიერ გაცემული დოკუმენტები არ იქნება განხილული, როგორც მათი ლეგიტიმაციის წყარო.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილისა, საქართველოსთვის უვიზო მიმოსვლის შემოღება, ერთგვარი პასუხი იყო იმ ევროსკეპტიკოსების მიმართ, რომლებიც უვიზო მიმოსვლის მიმართ კრიტიკულად იყვნენ განწყობილნი, რასაც ევროკავშირში არსებული მიგრაციული კრიზისი და კრიმინალური ვითარებაც ემატებოდა.

მიუხედავად ამისა, დღეის მდგომარეობით, ვიზალიბერალიზაციამ ქვეყანა კიდევ უფრო დაახლოვა ევროპის ერთიან ოჯახს. ჩვენი მოქალაქეებისთვის უვიზო მიმოსვლის შესაძლებლობის გადაწყვეტილებით, ევროკავშირისა და მისი წევრი-ქვეყნების მხრიდან მოხდა საქართველოს, როგორც სანდო და ღირსეული პარტნიორის აღიარება და დადასტურდა ევროკავშირის მტკიცე მხარდაჭერა საქართველოს ევროინტეგრაციის პროცესისადმი.

უკვე 2022 წლისთვის ევროკავშირის/შენგენის ქვეყნებში უვიზო მიმოსვლით საქართველოს ნახევარ მილიონზე მეტმა მოქალაქემ ისარგებლა და მილიონზე მეტი ვიზიტი განხორციელდა.

მთლიანობაში, ასოცირების შეთანხმება, რომელიც ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროს ეხება, ხელს უწყოს ადამიანის უფლებების დაცვას, დემოკრატიის განვითარებას, გამჭვირვალობის უზრუნველყოფას, ეფექტიანი მმართველობის გაუმჯობესებას, უსაფრთხოებისა და

რეგიონული თანამშრომლობის გაღრმავებას, კერძო საკუთრების უფლებების დაცვას, სტაბილური ეკონომიკური გარემოს უზრუნველყოფას.

საბოლოოდ, ასოცირების ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების წარმატებით შესრულება შეუქცევადს ხდის ქვეყნის ევროინტეგრაციულ მომავალს და ევროპის თანამეგობრობის მხრიდან ქვეყნის სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მხარდაჭერას. ამ მხრივ ასევე მნიშვნელოვანია საგარეო და უსაფრთხოების საკითხებთან დაკავშირებული ხელშეკრულების მუხლები, სადაც მხარეები ადასტურებენ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობას საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში.

თავი VII. „აბრეშუმის გზა“- ხიდი ევროპასა და აზიას შორის

„აბრეშუმის გზის“ ისტორიული ფუნქციის აღდგენა

ისტორიული სავაჭრო-საქარავნო გზა (ანუ როგორც მას უწოდებდნენ „აბრეშუმის გზა“),³⁰ რომელიც აღმოსავლეთს კასპიის, შავ და ხმელთაშუა ზღვებთან აკავშირებდა საფუძველი ჩაეყარა ძვ. წ. II საუკუნეში.

თუმცა, სავაჭრო გზები მანამდეც, ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებიდან არსებობდა საქართველოში, კოლხეთის შავი ზღვის სანაპიროებზე, საიდანაც ბერძნული საქონელი შემოდის სამდინარო გზებით.

საქართველოზე გამავალი საქარავნო გზა საერთაშორისო სავაჭრო ქსელის შემადგენელი ნაწილი იყო, რომელიც ისტორიულად არსებულ სახმელეთო, საზღვაო და სამდინარო გზებს აერთიანებდა. ამ გზით შემოჰქონდათ საქართველოში აბრეშუმი, ხალიჩები, საფეიქრო ნაწარმი და ა.შ.

საუკუნეების განმავლობაში სწორედ აბრეშუმის ამ დიდი გზის ხელში ჩასაგდებად ებრძოდნენ რომისა და ბიზანტიის იმპერიები ჯერ პართიას, შემდეგ სასანიანთა ირანსა და მოგვიანებით არაბთა სახალიფოს.

VII-IX საუკუნეებში არაბთა სახალიფომ დააწესა კონტროლი აბრეშუმის საქარავნო გზაზე.

ხოლო XIII საუკუნიდან მონღოლებმა ხელში ჩაიგდეს და სრულად მოშალეს აღნიშნული სავაჭრო გზა. საქართველომ მთლიანად დაკარგა ის ცენტრალური როლი, რომელსაც ის ასრულებდა საუკუნეების განმავლობაში ამ ორი რეგიონის დაკავშირების საქმეში. (ავდალიანი, 2022, გვ. 11).

³⁰ ტერმინი „აბრეშუმის გზა“ XIX საუკუნის გამოჩენილ გერმანელ მეცნიერს ფერდინანდ ფონ რიხტჰოფენს ეკუთვნის, რომელიც მკვლევარმა პირველად 1877 წელს გამოიყენა.

მოგვიანებით, 1453 წელს კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ ოსმალებმა აბრეშუმის საქარავნო-სავაჭრო გზა მოწყვიტეს დასავლეთის სამყაროს და ამ გზის ფუნქციამაც თავისი მნიშვნელობა თანდათან დაკარგა. XVII საუკუნის მიწურულს კი საოკეანო გზების ათვისების შემდეგ აბრეშუმის გზამ საბოლოოდ არსებობა შეწყვიტა.

მიუხედავად ამისა, აბრეშუმის ისტორიულმა გზამ, თავის დროზე, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების განვითარების საქმეში.

ახალი აბრეშუმის გზის ტრანსსახელმწიფოებრივი პროექტები

რაც შეეხება „ახალი აბრეშუმის გზის“ პროექტს, ის იმ უძველესი მარშრუტის აღდგენას ითვალისწინებს, რომლითაც აზია უკავშირდებოდა ევროპას და რომელსაც არსებობა დიდი ხნის შეწყვიტილი ჰქონდა.

„ახალი აბრეშუმის გზა“ ანუ ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანი - ტრასეკა (TRACECA) არის სახელმწიფო-თაშორისი პროგრამა, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა 1992 წელს, „დიდი აბრეშუმის გზის“ აღდგენის კონცეფციის ფარგლებში.³¹

1993 წელს ბრიუსელში შედგა შეხვედრა ევროგაერთიანების, სამხრეთ კავკასიის (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი) და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს (ყაზახეთი, უზბეკეთი, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი, ყირგიზეთი) შორის. მოგვიანებით, 1996 წელს მას შეუერთდა მონღოლეთი და უკრაინა, 1998 წელს მოლდოვა, ხოლო 2000 წელს თურქეთი, რუმინეთი და ბულგარეთი.

³¹ დამატებით იხ. (ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ძირითადი საექსპორტო ნავთობსადენისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთ-კავკასიური გაზსადენის პროექტების კოორდინაციისა და მათი განხორციელების უზრუნველყოფის ღონისძიებათა შესახებ საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება №492, 2002 წლის 7)

პროექტების განხორციელების დაწყებამ ხელი შეუწყო „აღმოსავლეთ-დასავლეთის ენერგეტიკული დერეფნის“ სრულმასშტაბიანი მშენებლობის პროცესს, რომელმაც ბიძგი მისცა საქართველოს გამხდარიყო რეგიონში, როგორც მძლავრი სატრანზიტო ქვეყნა.

წარმოდგენილი სახელმწიფოთაშორისო პროექტის მიზანი იყო და არის შავი ზღვის რეგიონის, კავკასიისა და შუა აზიის ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების მხარდაჭერა საერთაშორისო ტრანსპორტის, პორტების, რკინიგზისა და ავტომანქანების გაუმჯობესების გზით.

TRACECA-ს პროგრამა ითვალისწინებს ევროპიდან აზიისკენ შავი ზღვის გავლით, ცენტრალური აზიისა და შორეული აღმოსავლეთისაკენ ძლიერი სატრანსპორტო დერეფნის შექმნას. პროექტი ევროკავშირის ფინანსური დახმარებით განხორციელდება.

ეს არის სატრანსპორტო დერეფანი, რომელიც მოიცავს რკინიგზას, სავტომობილო, საჰაერო, საზღვაო, მილსადენ გზებს, საზღვაო ნავსადგურებს, სამგაზავრო და სატვირთო ტერმინალებს.

TRACECA არის ერთიანი ევროპული სისტემის განუყოფელი ნაწილი. ხელშეკრულების მონაწილე ქვეყნები დღეს უკვე მოიცავენ მსოფლიო სივრცის უზარმაზარ ნაწილს ამერიკიდან იაპონიამდე.

2001 წლის 29 სექტემბერს საქართველოსა და აზერბაიჯანის პრეზიდენტებმა ხელი მოაწერეს „საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სამხრეთ-კავკასიური მილსადენის სისტემის მეშვეობით საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიებზე და ამ ტერიტორიების ფარგლებს გარეთ ბუნებრივი აირის ტრანზიტის, ტრანსპორტირებისა და რეალიზაციის შესახებ ხელშეკრულებას“ (შემდგომში – „სამთავრობათაშორისო ხელშეკრულება“), რომელიც 2001 წლის 19 დეკემბერს ერთხმად იქნა რატიფიცირებული საქართველოს პარლამენტის მიერ. ამით დაიწყო „აღმოსავლეთ-დასავლეთის ერთიანი ენერგეტიკული დერეფნის“ სრულმასშტაბიანი რეალიზაციის პროცესი.

2002 წელს კი ოფიციალურად დაიწყო ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენების მშენებლობა.

მსოფლიოში შექმნილი ახალი რეალიების გათვალისწინებით განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა ანტიტერორისტული

ალიანსის ქვეყნების ენერგეტიკული უსაფრთხოების საკითხებს. შესაბამისად, აშშ-ისა და ევროპის ქვეყნები ცდილობენ დაამკვიდრონ ენერგომატარებლების ტრანსპორტირების ახალი, უსაფრთხო და დამოუკიდებელი მარშრუტები.

აქედან გამომდინარე, ბაქო-თბილისი-ერზერუმის მილსადენის პროექტის მხარდაჭერა და მისი დაჩქარებული განვითარება ამ ქვეყნების წინაშე მდგარი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, ნათქვამია ხელშეკრულებაში.³²

გარდა ამისა, აღნიშნული პროექტები საქართველოსა და მასში მონაწილე ქვეყნებს სატრანზიტო ფუნქციასთან ერთდ ენერგეტიკულ დამოუკიდებლობასაც ანიჭებს.

საქართველოსთვის ასვე არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო 2013 წელს ჩინეთის პრეზიდენტის სი ძინპინის ახალი ინიციატივა - „ერთი სარტყელი - ერთი გზა“. აღნიშნული პროექტის რეალიზებით, ქვეყანას კიდევ ერთი უნიკალური შესაძლებლობა ეძლევა გახდეს ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის დამაკავშირებელი ჰაბი და ისარგებლოს ამ გზით მიღებული ეკონომიკური სარგებლით. საქართველოს უკვე აქვს გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება ჩინეთთან და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება ევროკავშირთან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „ანაკლიის ღრმაწყლოვანი პორტის“ მშენებლობაც, რომელიც ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და საერთაშორისო არენაზე სანდოობის თვალსაზრისით, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. ჩინური პროექტის თანახმად, სწორედ ანაკლიის ღრმაწყლოვანი პორტს გამოიყენებენ სატრანზიტო გადაზიდვებისთვის.

ჩინეთის მიერ ინიცირებულ „აბრეშუმის გზის“ პროექტს საქართველო 2015 წელს შეუერთდა, როდესაც ხელი მოეწერა ახალი

³² დამატებით იხ. საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება „სამხრეთ-კავკასიური მილსადენის სისტემის (ბაქო-თბილისი-ერზერუმის გაზსადენი)“ პროექტის განვითარების შესახებ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. 25, 14/03/2002.

აბრეშუმის გზის მემორანდუმს. აღნიშნული დოკუმენტით საფუძველი ჩაეყარა ჩინეთსა და საქართველოს შორის ახალი ტიპის თანამშრომლობას ინფრასტრუქტურის, ლოჯისტიკის, ენერჯეტიკის, სოფლის მეურნეობის და სხვა სფეროებში, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა ჩინური ინვესტიციები საქართველოში.

ვინაიდან, „ახალი აბრეშუმის გზისა“ და „ერთი გზა - ერთი სარტყელის“ პროექტების წარმატებით განხორციელება ეწინააღმდეგებოდა მოსკოვის ინტერესებს, ამ ინიციატივების საპირწონედ, რუსეთმა, 2016 წელს, ახალი პროექტის — „დიდი ევრაზიული თანამშრომლობის“ ინიციატივა წამოაყენა, რომელიც „ევრაზიული ეკონომიკური კავშირის“ ერთგვარი გაგრძელება იყო.

ამით მოსკოვს სურდა არა მარტო შეენარჩუნებინა, არამედ გაეზარდა კიდევ ზეგავლენა მთლიანად პოსტსაბჭოთა სივრცეზე და უშუალოდ ცენტრალურ აზიასა და ცენტრალურ კავკასიაზე. (Zabakhidze, M., Bakradze G., Kutelia B, 2017, p. 9) სწორედ ამ უკანასკნელიდან გამომდინარე, არც თავის დროზე იყო მოსკოვი დაინტერესებული ცენტრალურ კავკასიაზე გამავალი „აბრეშუმის გზის“ სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქციონირებით. რის გამოც „აბრეშუმის გზის“ პროექტების წარმატებით განხორციელებისთვის ერთ-ერთ საფრთხედ მოიაზრებოდა (ლარსენი, 2017., გვ. 23-24).

მთლიანობაში, სამივე პროექტი, არა მარტო გლობალური მნიშვნელობის ეკონომიკური, არამედ ღრმა გეოპოლიტიკურ და იდეოლოგიური დატვირთვის შემცველია, ვინაიდან მასში მონაწილე ევროკავშირი, ჩინეთი და რუსეთი ყოველთვის განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდნენ ევრაზიის რეგიონს.

ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალი

რაც შეეხება, უშუალოდ, ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალს, მისი მშენებლობა 2007 წლიდან დაიწყო, როდესაც აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის სახელმწიფოების მეთაურებმა მოაწერეს ხელიხელშეკრულებას.

რკინიგზის სიგრძე 826 კილომეტრია, აქედან საქართველოს ტერიტორიაზე 254 კილომეტრია. რკინიგზის საქართველოს

მონაკვეთზე პირველმა სატესტო მატარებელმა 2015 წლის იანვარში გაიარა, 2017 წლის ივლისში კი პირველი მატარებელი ყარსიდან საქართველოს საზღვრამდე მივიდა. სარკინიგზო მარშრუტზე სატვირთო ტრანზიტი დაიწყო 2018 წლიდან.

ბაქო-თბილისი-ყარსის პროექტი მიზნად ისახავს შორეული აღმოსავლეთიდან, საქართველოსა და აზერბეიჯანის გავლით, ტვირთების გადაზიდვას ევროპის მიმართულებით.

აღნიშნული პროექტი ასევე ითვალისწინებს მგზავრთა გადაყვანას, რაც ასევე მნიშვნელოვანია საქართველოს ტურისტული პოტენციალის გაზრდისთვის.

რაც თავისთავად იმას ნიშნავს, რომ მსგავსი მაშტაბის პროექტის განხორციელება კონკურენციას გაუწევს რუსეთზე გამავალ ტრანსციმბირულ მაგისტრალს.

თავის მხრივ, რუსეთ-უკრაინის ომის, ევროპისა და ჩინეთის მზარდი ეკონომიკური ინტერესების ფონზე, აღნიშნული მაგისტრალის როლი მნიშვნელოვნად გაიზრდება. სწორედ ამიტომ, ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის პროექტი აზრემუმის გზის პროექტის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

გარდა ამისა, ამ რკინიგზით არა მარტო აზერბაიჯანი, საქართველო და თურქეთი დაუკავშირდება ერთმანეთს, არამედ აღმოსავლეთი და დასავლეთი. ეს მაგისტრალი ბევრ ქვეყანას მისცემს შესაძლებლობას დაიკამაყოფილოს საკუთარი ბიზნეს-ინტერესები. პირველ რიგში, ცენტრალური აზიის ქვეყნებს - საკუთარი ენერგორესურსების დასავლეთისკენ ტრანზიტის ალტერნატიული გზის სახით.

ეს რკინიგზა, როგორც მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი, „ერთი სარტყელი - ერთი გზის“ ინიციატივის პროექტშიც ლოგიკურად ჯდება. (Öğütçü, 2017.)

გარდა ამისა, ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალის პროექტი სამი ქვეყნის ურთიერთობას ძალიან დინამიურს გახდის და მომავლში ახალი ენერგეტიკული სისტემის უსაფრთხოების შემადგენელი ნაწილი გახდება.

იმავდროულად, ეს დერეფანი რუსეთთან დაკავშირებული რისკების თავიდან აცილების ერთ-ერთი მექანიზმი იქნება.

საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს მონაცემებით, 2020 წლის იანვარ-ოქტომბრის პერიოდში ჩინეთიდან საქართველოს გავლით გადაზიდვების რაოდენობა 2019 წელთან შედარებით 35.1%-ით გაიზარდა.

პირველი სატვირთო მატარებელი სტამბოლიდან 2020 წლის დეკემბერში გამოვიდა და ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზით გავლით ჩინეთში, სიანის პროვინციაში ჩავიდა.

2021 წელს, ბაქო-თბილისი-ყარსის (BTK) სარკინიგზო ხაზით თურქეთის ტვირთების გადაზიდვა 98%-ით, თითქმის 2-ჯერ გაიზარდა, რაც ყველაზე მაღალი ზრდის მაჩვენებელია.³³

ამდენად, ბაქო-თბილისი-ყარსის **სარკინიგზო მაგისტრალი** გაზრდის საქართველოს რკინიგზის, როგორც ევროპასა და აზიას შორის ალტერნატიული სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქციას, რასაც სხვა მნიშვნელოვანი რეგიონული პროექტების განხორციელებაც მოჰყვება, რაც იმავდროულად ამ პროექტში მონაწილე ქვეყნებს შორის "ხანგრძლივ და პროგნოზირებად" თანამშრომლობასა და მშვიდობას უზრუნველყოფს.

ინოგეიტის (INOGATE) პროექტები

ინოგეიტს პროექტს 1995 წელს ჩაეყარა საფუძველი, რომლის მიზანიც ბუნებრივი რესურსების ევროპაში ტრანსპორტირების უზრუნველყოფა იყო.

ინოგეიტი (INOGATE) ევროკავშირის, შავი და კასპიის ზღვის ქვეყნების საერთაშორისო თანამშრომლობის ხელშემწყობი ენერგეტიკული პროგრამაა.

საქართველო ინოგეიტის პროგრამას ოფიციალურად 1999 წლის 22 ივლისს შეუერთდა და მის ერთ-ერთ პირველ წევრ სახელმწიფოს წარმოადგენს. ხოლო 2004 წლის 13 ნოემბერს საფუძველი ჩაეყარა ახალ პოლიტიკურ დიალოგს, რომელიც “ბაქოს ინიციატივის” სახელითაა ცნობილი. მის მთავარ მიზანს

³³ დამატებით იხ. Turkey doubled freightage via BTK last year. <https://report.ge/en/economics/turkey-doubled-freightage-via-btk-last-year/>

წარმოადგენდა შავი ზღვისა და კასპიის ზღვის რეგიონების ენერგეტიკული ბაზრების ინტეგრაცია ევროპის ენერგეტიკულ ბაზართან. აღნიშნული ინიციატივის ერთი მხარეა ევროკავშირი, ხოლო მეორე მხრიდან მონაწილეობას იღებენ სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბელორუსი, საქართველო, ირანი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, რუსეთის ფედერაცია, უკრაინა, უზბეკეთი, ტაჯიკეთი, თურქეთი, თურქმენეთი. საკოორდინაციო ოფისი განთავსებულია ქ. კიევში (უკრაინა).

თავიდან აღნიშნული პროგრამა ითვალისწინებდა მილსადენების მშენებლობას, თუმცა მოგვიანებით, 2006 წლიდან პროგრამას დაემატა ენერგეტიკული უსაფრთხოების, ენერგეტიკული ბაზრების ინტეგრაციისა და მდგრადი ენერგეტიკული განვითარების პროექტები.

ინოვეტის პროგრამა 2007 წლიდან ევროპის სამეზობლო და პარტნიორობის ინსტრუმენტის მეშვეობით ფინანსდება.

2009 წლიდან **INOGATE**-ის პროექტებს, პარტნიორ ქვეყნებში ენერგეტიკული ბაზრების განვითარების მიზნით, დაემატა ნავთობისა და გაზის სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

აღსანიშნავია, რომ INOGATE-ის პროგრამის ფარგლებში მუდმივად ტარდება სამუშაო შეხვედრები სხვადასხვა თემებზე.

2009 წლის 9-13 თებერვალს პროგრამის ფარგლებში ბრიუსელში გაიმართა "ენერგეტიკული უსაფრთხოების სემინარი".

2010 წლის 25-27 აპრილს, უკრაინაში, კიევში, INOGATE-ის პროგრამის ფარგლებში გაიმართა ტექნიკური ჯგუფის პირველი შეხვედრა პროექტზე "ელექტროენერჯის სტანდარტების ჰარმონიზაცია".

2010 წლის 17-22 მაისს ბრიუსელში გაიმართა INOGATE-ის ქვეყნის კოორდინატორებისა და სამუშაო ჯგუფების შეხვედრა.

2010 წლის 8-12 დეკემბერს კიშინიოვში, მოლდოვაში გაიმართა სამუშაო შეხვედრა პროექტზე „ელექტროენერჯის სტანდარტების ჰარმონიზაცია“.

2011 წლის 16-23 იანვარს ბრიუსელში გაიმართა მორიგი სამუშაო შეხვედრა პროექტის „ელექტროენერჯის სტანდარტების ჰარმონიზაციის“ შესახებ.

2011 წლის 7-9 თებერვალს, უკრაინაში, კიევში, INOGATE-ის პროგრამის ფარგლებში განხორციელებული პროექტის „ელექტროენერჯის სტანდარტების ჰარმონიზაციის“ დასრულების შესახებ დასკვნითი კონფერენცია გაიმართა.

2011 წლის 17-21 მაისს ბრიუსელში გაიმართა INOGATE-ის ქვეყნის კოორდინატორებისა და სამუშაო ჯგუფის წევრების მომდევნო ნახევარწლიური შეხვედრა.

2011 წლის 13-15 დეკემბერს სამინისტრომ მონაწილეობა მიიღო INOGATE-ის ქვეყნის კოორდინატორებისა და სამუშაო ჯგუფის წევრების შეხვედრასა და SEMISE პროექტის დასკვნით კონფერენციაში ბრიუსელში.

2012 წელს ენერჯეტიკის სამინისტრო კიდევ ერთხელ იყო წარმოდგენილი INOGATE-ის ქვეყნის კოორდინატორებისა და სამუშაო ჯგუფის წევრების შეხვედრაზე და SEMISE პროექტის დასკვნით კონფერენციაზე ბრიუსელში.

2013 წლის 4 აპრილს ენერჯეტიკის სამინისტროსა და INOGATE-ის პროგრამის ტექნიკური სამდივნოს ორგანიზებით მოეწყო სამუშაო შეხვედრა თემაზე „ენერგოეფექტურობა ტრანსპორტის სექტორში“.

2013 წლის 10 მაისს, ენერჯეტიკის სამინისტროში გაიმართა პრეზენტაცია თითოეული წევრი ქვეყნის ენერჯეტიკის სექტორის სტატუსის ანგარიშის მომზადების შესახებ, რომელიც ორგანიზებული იყო INOGATE-ის ტექნიკური სამდივნოსა და ენერჯეტიკის საერთაშორისო სააგენტოს მიერ.

2013 წლის 20 სექტემბერს სამინისტრომ მონაწილეობა მიიღო INOGATE-ის პროგრამის ენერჯეტიკის სტატისტიკის სამოქმედო გეგმის განხორციელების სემინარში.

2014 წლის 17 ივლისს ენერჯეტიკის სამინისტროში ევროკავშირის INOGATE ტექნიკური სამდივნოს პროგრამის ორგანიზებასთან ერთად ენერჯეტიკის სამინისტროს ორგანიზებით გაიმართა საინფორმაციო ღონისძიება.

2014 წლის 25-27 ნოემბერს, სამინისტრომ მონაწილეობა მიიღო ზაგრებში, ხორვატიაში გამართულ საერთაშორისო კონფერენციაში „ენერგეტიკული სტატისტიკის ქსელის“ თემაზე, ენერგეტიკის სტატისტიკის სამოქმედო გეგმების მიღწევებზე (2012-2014) და მონაცემთა ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელობაზე. ენერგეტიკის სტატისტიკისთვის, ბალანსისა და დაგეგმვისთვის.

2022 წლის მდგომარეობით ინოვაციის პროექტი კვლავ აქტიურად აგრძელებს საქმიანობას სხვადასხვა პროგრამების მეშვეობით.

ბაქო-სუფსის მილსადენი

ბაქო-სუფსის მილსადენი პირველი ენერგეტიკული პროექტია საქართველოში, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა „აღმოსავლეთ-დასავლეთის ენერგეტიკული დერეფნის“, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის პროექტების განხორციელებას საქართველოში.

მილსადენის საშუალებით აზერბაიჯანის საბადოდან მოპოვებული ნავთობი დასავლეთ საქართველოში სუფსის ტერმინალამდე მიდის.

მთლიანად მილსადენის სიგრძე 830 კმ-ია. აქედან, საქართველოს მონაკვეთი 375 კმ-ს შეადგენს და ის საბჭოთა პერიოდში აშენებულ სამგორი-ბათუმის ნავთობსადენის მარშრუტს იმეორებს. ამ მილსადენის რეაბილიტაციის ფარგლებში მოხდა სუფსის ტერმინალისა და ახალი ნაგებობების მშენებლობა, რომელიც საერთაშორისო ნავთობ-კონსორციუმმა მხარდაჭერით განხორციელდა. მილსადენის ტევადობა ერთ მილიონ ბარელზე მეტია. პირველი ნავთობი 1998 წლის დასასრულს შევიდა ექსპლუატაციაში და 1999 წლის დასაწყისში საქართველოში შემოვიდა.

დასავლეთ მარშრუტის საექსპორტო მილსადენი (WREP) 2022 წლის I კვარტალში 0.9 მლნ ტონა ნავთობი გაატარა.

საქართველოს ტერიტორიაზე პროექტის მენეჯმენტს კომპანია BP ახორციელებს. პროექტის პარტნიორები არიან: BP – 34,1%,

Chevron – 10,3%, SOCAR – 10%, INPEX – 10%, Statoil – 8,6%, ExxonMobil – 8%, TPAO – 6,8%, Itochu – 3,9%, Amerada Hess – 2,7%.³⁴

ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის (BTC) მილსადენი

ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი (BTC) ინოვაციის ფარგლებში განხორციელებული პროექტია, რომელიც ერთ-ერთი ყველაზე დიდი საინჟინრო პროექტია მსოფლიოში. მისი სრული სიგრძე 1768 კმ-ია. აქედან, 443 კილომეტრი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე, 249 კილომეტრი საქართველოს ტერიტორიაზე და 1076 კილომეტრი თურქეთში გადის. ნავთობსადენის დიამეტრი 42-46 დიუმიანია; აქვს 8 საქაჩი სადგური (2 აზერბაიჯანში, 2 საქართველოში და 4 თურქეთში).³⁵

BTC მილსადენის მშენებლობა საქართველოში 2005 წელს დასრულდა, ხოლო სრული ექსპლუატაცია 2006 წელს დაიწყო.

ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის სიმძლავრე დღითიდღე იზრდება ბოლო მონაცემებით 2021 წელს მილსადენებით საქართველოს გავლით 30.4 მლნ ტონა ნავთობის გადაზიდვა მოხდა და მილსადენში გატარებული ნავთობის მოცულობამ 26 მილიონი ტონა შეადგინა. ხოლო 2022 წლის I კვარტალში 6.7 მლნ ტონა ნავთობის ტრანზიტი განხორციელდა.

აღსანიშნავია, რომ ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენით საქართველო ეკონომიკური სარგებლის სახით წელიწადში 90-110 მილიონ ლარამდე შემოსავალს იღებს. მილსადენით ხდება, ძირითადად, აზერბაიჯანული და მცირე მოცულობებით თურქმენული და ყაზახური ნავთობის გადატანა.

ჯეიჰანის მილსადენის კომპანია დააფუძნებულა საერთაშორისო ენერჯოკომპანიების კონსორციუმის მიერ, მას უშუალოდ ხელმძღვანელობს მილსადენის ოპერატორი “British Petroleum”-ი, რომელიც ფლობს 30,1%-იან წილს. ამ კონსორციუმში, შემდეგ

³⁴ დამატებით იხ. საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაციის ვებ გვერდი. <https://www.gogc.ge/ka/project/baqo-tbilisi-jeihanis-milsadeni/28>

³⁵ დამატებით იხ. საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაციის ვებ გვერდი. <https://www.gogc.ge/ka/project/baqo-tbilisi-jeihanis-milsadeni/28>

ყველაზე მაღალი წილი - 25% აქვს აზერბაიჯანის ნავთობის კომპანიას AZBTC-ს. დანარჩენი მეწილეები არიან: Chevron (8.90%); Statoil (8.71%); TPAO (6.53%); ENI (5.00%); Total (5.00%), Itochu (3.40%); INPEX (2.50%), ConocoPhillips (2.50%) და Hess (2.36%).³⁶

ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთკავკასიური მილსადენი (SCP)

"ბაქო-თბილისი-ერზრუმის" სამხრეთკავკასიური მილსადენის პროექტი 2006 წელს ამოქმედდა, მისი სიგრძე აზერბაიჯანი-საქართველოს მონაკვეთზე 691 კმ-ია. ხოლო საქართველოში 249 კმ-ია. მილსადენი ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის პარალელურად არის გაყვანილი. ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთკავკასიური მილსადენის პროექტის ღირებულება 1 მილიარდი აშშ დოლარია. მილსადენით საქართველოს, თურქეთისა და ევროპის ბაზრებზე ტრანსპორტირებული იქნება აზერბაიჯანის კასპიის ზღვის სექტორში მდებარე შაჰ-დენიზისა ბუნებრივი გაზი, რომელიც გაზის უდიდეს საბადოდ ითვლება. ამ პროექტის მიხედვით საქართველო სატრანზიტო და ბუნებრივი გაზის მომხმარებელი ქვეყანაა.

საქართველოს, როგორც ტრანზიტულ სახელმწიფოს, შეუძლია ტრანსპორტირებული გაზის მოცულობის 5% შეიძინოს შეღავათიან ფასად. გარდა ამისა, დამატებით აქვს შესაძლებლობა წელიწადში ნახევარ მილიარდ კუბურ მეტრამდე გაზის შესყიდვა სპეციალურ ფასში.

ბოლო ხანებში დაიწყო სამხრეთკავკასიური მილსადენებიდან ევროპის ქვეყნებისთვის გაზის მიწოდება თურქეთი-საბერძნეთისა და საბერძნეთი-იტალიის მილსადენების შეერთებით.

³⁶ დამატებით იხ. საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაციის ვებ გვერდი. <https://www.gogc.ge/ka/project/baqo-tbilisi-jeihanis-milsadeni/28>

ტრანსანატოლიური მილსადენი (TANAP)

ტრანსანატოლიური გაზსადენი (TANAP) სამხრეთ კავკასიის მილსადენის გაგრძელებას წარმადგენს თურქეთის აღმოსავლეთ საზღვართან, სადაც ტრანსადრიატიკულ გაზსადენს შეუერთდება, გადაკვეთს საბერძნეთს და იტალიის გაზის ტრანსპორტაციის ქსელში ჩაერთვება. ამ მილსადენს შეიძლება ეწოდოს ევროკავშირისთვის ერთ-ერთი ყველაზე პრიორიტეტული ენერგეტიკული პროექტი, რადგან მას არა მხოლოდ ენერგომიწოდების წყაროებისა და მარშრუტების დივერსიფიცირება შეუძლია, არამედ რუსეთის ენერგო რესურსების ექსპორტის მონოპოლიის შეწყვეტაც ევროპაში. მისი მნიშვნელობა ორმაგად გაიზარდა რუსეთსა და თურქეთს შორის მომხდარი დაპირისპირების შემდეგ.

ზოგადად, პოექტის მიზანია სამხრეთკავკასიური გაზსადენის (ბაქო - თბილისი - ერზრუმი) გაფართოება, ტრანსანატოლიური გაზსადენის მშენებლობა თურქეთში და მისი გაგრძელება ევროპის ტერიტორიაზე ტრანსადრიატიკული მილსადენის (TAP-ის) მეშვეობით.

TANAP-ი სამხრეთ დერეფნის ყველაზე მნიშვნელოვანი პროექტია, რომლის მეშვეობითაც აზერბაიჯანული საბადოდან ბუნებრივი აირი საქართველოს და თურქეთის გავლით საბერძნეთის საზღვრებამდე მივა. ამ გაზსადენის მეშვეობით ევროპელები 20 მლრდ კუბურ მეტრ ბუნებრივ აირს მიიღებენ თავიანთ ქვეყნებში, თურქეთი მიიღებს 6 მლრდ კუბურ მეტრ „ცისფერ საწვავს“. მომავალში იგეგმება გაზსადენის სიმძლავრის გაზრდა 31 მილიარდ კუბურ მეტრამდე. რაც შეეხება მშენებლობას, ის უკვე მიმდინარეობს, 2015 წლის 17 მარტს კი ქ. ყარსში შედგა თურქული მონაკვეთის მილის ჩადების სიმბოლური ცერემონია.

TANAP-ის მთავარი პრობლემა, არის მილსადენის სრულად დატვირთვა, მისი შევსება სხვა ქვეყნებსაც შეუძლიათ. პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, თურქმენეთს, რომლის გაზის მარაგი 13-დან 21 ტრილიონამდე კუბური მეტრია, რაც მსოფლიოში მეოთხეა სიდიდით. ანკარა და ბაქო უკვე აქტიურად მუშაობენ ამ მიმართულებით. მაგალითად, 2015 წლის თებერვლის დასაწყისში

აშხაბადში შედგა თურქმენეთის, აზერბაიჯანისა და თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრთა შორის შეხვედრა. ამ მოლაპარაკებების შემდეგ თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ჩავუშოლლუმ განაცხადა, რომ „თურქეთი და აზერბაიჯანი მოუწოდებენ თურქმენეთს შეუერთდეს TANAP-ის პროექტს“.

პროექტში თურქმენეთის ჩართვის მთავარი დაბრკოლება, რა თქმა უნდა, ჯერ კიდევ გადაუჭრელი საკითხი - კასპიის ზონაა. საქმე ისაა, რომ თურქმენული გაზის ევროპისთვის მიწოდების ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტი, პოტენციურად შესაძლებელი 300 კილომეტრიანი ტრასკასპიური გაზსადენია. თუმცა ამისთვის საჭიროა, რომ ხუთმა კასპიისპირა სახელმწიფომ განსაზღვროს კასპიის ზღვის სტატუსი. მათ შორისაა რუსეთი და ირანი. ასევე ნათელია, რომ ახალი მარშრუტი, რომელიც გვერდს აუვლის ამ ორ ქვეყანას, რაც მათთვის მიუღებელია. ცხადია საჭიროების შემთხვევაში შესაძლებელია ალტერნატიული მილსადენის მშენებლობაც, მიუხედავად იმისა, რომ ეს უფრო ძვირი სიამოვნება იქნება.

2022 წლის 1 ოქტომბერს სოფიაში გამართულ ცერემონიაზე ოფიციალურად გამოცხადდა ბულგარეთის და საბერძნეთის შემაკავშირებელი გაზსადენის (IGB) ამოქმედების შესახებ.

მასში, ევროკომისიის თავმჯდომარესთან ერთად, მონაწილეობა მიიღეს ბულგარეთის, სერბეთის, ჩრდილოეთ მაკედონიის, აზერბაიჯანის პრეზიდენტებმა, ასევე რუმინეთის და საბერძნეთის სახელმწიფოთა მეთაურებმა.

ახალი, 182 კილომეტრის სიგრძის მილსადენით, ბულგარეთი მიიღებს 3-5 მილიარდ კუბურ მეტრამდე გაზს აზერბაიჯანიდან, ასევე თხევად აირს საბერძნეთიდან. პროექტის ერთ-ერთი მიზანია რუსეთის გაზზე დამოკიდებულებისგან გათავისუფლება. და მილსადენის ამოქმედებას ეწოდა „გარდამტეხი მომენტი“ ბულგარეთის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის, „ახალი ერის დაწყება“ ამ ქვეყნისა და მთელი სამხრეთ-აღმოსავლეთი ევროპისთვის. რაც ნიშნავს თავისუფლებას რუსეთის გაზზე დამოკიდებულებისაგან“.

ამდენად, კავკასიის რეგიონში არსებული სატრანზიტო პროექტები, რომლებიც აზიასა და ევროპას აკავშირებს, მასში მონაწილე

ქვეყნებს აძლევს შანსს, აქტიურად ჩაერთოს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში და გახდნენ უსაფრთხოების ერთიანი ევროპული სისტემის განუყოფელი ნაწილი.

გარდა ამისა, აღნიშნული პროექტების განხორციელება ძალიან მნიშვნელოვანია, როგორც საქართველოსთვის, ისე ამ პროექტში მონაწილე ქვეყნისთვის, რომლის გეოპოლიტიკური როლი მკვეთრად გაიზრდება, რომ არაფერი ვთქვათ ეკონომიკურ სარგებელზე.

და ბოლოს, ხსენებული სატრანზიტო პროექტების განხორციელება შეამცირებს რუსეთის გავლენას ევროპის ნავთობის პოლიტიკაზე.

აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ინტერკონექტორი

სამხრეთის დერეფნის ფარგლებში გაზის ტრანსპორტირების ახალი მარშრუტის ჩამოყალიბების მიზნით ასევე მნიშვნელოვანია აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ინტერკონექტორის (AGRI-Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector) პროექტი, რომელიც 2009-2010 წლებში გამართული მოლაპარაკებების შედეგად მიღწეულ შეთანხმების საფუძველზე დაიწყო. აღნიშნული პროექტის ფარგლებში დაგეგმილია საქართველოდან შავი ზღვის გავლით რუმინეთში და შემდეგ ევროპის ბაზარზე გაზის (გათხვეადებული ფორმით) ტრანსპორტირება.

AGRI-ის პროექტის მხარდამჭერ დეკლარაციას ხელი მოეწრა 2011 წელს ბაქოში საქართველოს, აზერბაიჯანისა და რუმინეთის ხელმძღვანელი პირების მიერ, ხოლო ამავე ქვეყნების ნავთობისა და გაზის კომპანიებმა - GOGC (საქართველო) SOCAR (აზერბაიჯანი) და Romgaz (რუმინეთი) - ხელი მოეწერეს აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ინტერკონექტორის პროექტის განმახორციელებელი ერთობლივი კომპანიის - SC AGRI LNG Project Company S.R.L. სადამფუძნებლო ხელშეკრულებას და ურთიერთგაგების მემორანდუმს პროექტის განხორციელების თაობაზე. მოგვიანებით ამ ხელშეკრულებას შეუერთდა უნგრული კომპანია MVM.

2015 წელს პროექტმა მიიღო ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება, რომლის მიხედვით AGRI ევროკავშირის ენერგოდივერსიფიკაციის პოლიტიკას პასუხობს და საერთაშორისო მხარდაჭერით სარგებლობს.

2014 წელს ყირიმის ანექსიის შემდეგ პროექტი შეფერხებული იყო. 2022 წელს რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე დაიწყო აქტიური საუბარი აღნიშნული მარშრუტის ამოქმედებაზე.

ევროაზიური ნავთობსატრანსპორტო დერეფნის პროექტი

ევროაზიური ნავთობსატრანსპორტო დერეფნის (EAOTC) პროექტი არის მნიშვნელოვანი საერთაშორისო პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავს მონაწილე სახელმწიფოებისა და ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერებას.

პროექტი გულისხმობს ორგანიზაციული, ტექნიკური, სამართლებრივი და კომერციული ხასიათის აქტივობების პაკეტის განხორციელებას, ახალი მარშრუტის შექმნას კასპიის რეგიონიდან ევროპისკენ ნავთობის ტრანსპორტირებისთვის. მარშრუტი აზერბაიჯანში კასპიის ზღვის სანაპიროდან დაიწყება, შემდეგ საქართველოს ტერიტორიაზე, შავი ზღვისა და უკრაინის გავლით გაივლის, სადაც ორ მიმართულებით გაიყოფა. სამხრეთის მიმართულება კასპიის ნავთობს მიაწვდის მომხმარებლებს სლოვაკეთში, ჩეხეთში და შესაძლოა, უნგრეთში. ჩრდილოეთის მიმართულება დააკმაყოფილებს კასპიის ნავთობზე მოთხოვნას პოლონეთში, გერმანიაში და ნაფტოპორტ გდანსკის გავლით - ბალტიის სხვა ქვეყნებში. ზემოაღნიშნული მარშრუტი დაგეგმილია იყოს არა მხოლოდ სანდო, არამედ მომგებიანი და კონკურენტუნარიანი ამ ენერგეტიკული ნედლეულის არსებულ სატრანსპორტო მარშრუტებთან მიმართებაში.

2007 წლის 11 მაისს კრაკოვში და 5 ივნისს გდანსკში მასში მონაწილე ქვეყნების ხელმძღვანელებმა ხელი მოაწერეს კომუნისკეს, რომლითაც კასპიური ნავთობის ევროპულ და მსოფლიო ბაზრებზე ტრანსპორტირებისთვის დერეფნის შექმნას დაუჭირეს მხარი.

მანამდე, 2003 წელს ხელი მოეწერა დეკლარაციას კასპიური ნავთობის საქართველოს გავლით ოდესის პორტამდე ტანკერებით გადაზიდვას, საიდანაც ნავთობის ტრანზიტი ოდესა-ბროდიდან პლოცკამდე და შემდეგ არსებული ნავთობსადენით განსაკმდე უნდა განხორციელებულიყო.

ამჟამად უკვე არსებობს ინფრასტრუქტურა ოდესიდან ბროდამდე, თუმცა ასაშენებელია ბროდი-ადამოვოს მონაკვეთი.

პროექტი გააუმჯობესებს ნავთობის ტრანსპორტირების პერსპექტივას პოლონეთის ტერიტორიიდან არამხოლოდ უკრაინის, არამედ ბელარუსის მიმართულებითაც. ისევე როგორც მოზირი-ბროდის ნავთობსადენის გამოყენებას, რომლის მოცულობა წელიწადში 34 მილიონ ტონას შეადგენს.

ევროაზიური ნავთობსატრანსპორტო დერეფნის პროექტის (EAOTC) ფარგლებში 2007 წელს პოლონეთის, ლიტვის, უკრაინის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობათა მეთაურების მიერ დაფუძნდა მილსადენების საერთაშორისო კომპანია შპს “სარმატია,” რომლის მეწილეები არიან სს „საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაცია“ GOGC (კრპორაციის წილი ამ ეტაპზე 16,9%-ს შეადგენს), SOCAR (აზერბაიჯანი), AB “Klaipedos Nafta” (ლიტვა) და PERN “Przyjaźń” S.A. (პოლონეთი), „უკრტრანსნაფტა“ (უკრაინა).

სამწუხაროდ 2008 წელს – პოლონეთში მთავრობის შეცვლის შემდეგ პროექტი გაჩერდა, რადგან მათ მიაჩნდათ, რომ ის არსებულ პირობებში გეოპოლიტიკურ კონფლიქტს იწვევდა და მოსკოვის ინტერესების საწინააღმდეგო იყო, რაც, სავარაუდოდ, რუსეთის ზეწოლით იყო გამოწვეული.

2022 წელს, რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად შექმნილი ახალი გეოეკონომიკური რეალობის გათვალისწინებით, გაჩერებულ ევრო-აზიულ პროექტს ახალი შესაძლებლობები გაუჩნდა.

თავი VIII. ქართულ-ევროპული ღირებულებები

საქართველოს ევროპული იდენტობის მატრიცა

თანამედროვე ქართულ აკადემიურ და პოლიტიკურ დისკურსში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თემა საქართველოს ევროპული იდენტობის საკითხია, რომლის მეცნიერული კვლევა და სწორი პერცეფცია ძალიან მნიშვნელოვანია ქართული სახელმწიფოს ევროპული მომავლისთვის.

ვინაიდან წარმოდგენილი საკითხი ჩვენი კვლევის მხოლოდ მდგენელია, გაგვიჭირდება მისი ფუნდამენტური ანალიზი (მიგვაჩინია, რომ აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით, მისი აქტუალობის და მნიშვნელობის გათვალისწინებით, უნდა ჩატარდეს ცალკე ღრმა და საფუძვლიანი კვლევები), ამიტომ დავჯერდებით საკითხის მოკლე მიმოხილვას, სადაც ევროპული იდენტობის მარკერები განხილულ იქნება მხოლოდ ქართულის ევროპულთან მიმართებაში. ასევე, მოკლე შესავალი გაკეთდება ევროპული იდენტობის გენეზისა და მარკერებზე, რათა გაგვიადვილდეს საქართველოს ევროპული იდენტობის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენა.

რაც შეეხება, ევროპული იდენტობას, მკვლევართა აზრით, ის ანტიკური პერიოდიდან, ბერძნულ-რომაული სამყაროდან იღებს სათავეს (Meier, 2012.) და ამ სამყაროს სამოქალაქო იდეის, ქრისტიანობის სინთეზად მიიჩნევა³⁷, (მამარდაშვილი, 209) რომელიც რეფლექსირებულია ევროპელთა ცნობიერებაში.³⁷

ევროპული იდენტობის ჩამოყალიბებაში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რომაულ კანონმდებლობასა და ქრისტიანულ რწმენასაც.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, მეცნიერები ევროპულ იდენტობის ჩამოყალიბებაში ქალაქის ფაქტორს, მეცნიერებასა და განათლებასაც მოიაზრებენ. (Pagden, 2002)

³⁷ დამატებით *ob.* The Idea of Europe in the Work of Denis de Rougemont and the French Non-Confomists, Faustian Europe, A Blog about Contemporary Europe.

რაც შეეხება, უშუალოდ ევროპული იდენტობის გენეზისის თარიღს, მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს იყო ძვ. წ. VII საუკუნის საბერძნეთი. (Patócka , 1998, გვ. 97-109) ნაწილის აზრით, ევროპა როგორც რეალობა XI-XIII საუკუნეებში გაჩნდა, როდესაც ევროპას ქრისტიანობის ფართო ტალღამ გადაუარა. (Le Goff, 2005)

ამდენად, არსებული განსხვავებული შეხედულებების მიუხედავად, მეცნიერთა საკმაოდ დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ევროპული იდენტობის საფუძვლები ანტიკური ცივილიზაციის წიაღში წარმოიშვა და იდენტობას ძირითადად კულტურულ კონტექსტში განიხილავს (ნადარეიშვილი ქ. ჭეიშვილი თ, 2014) და აქ, უდავოა, ანტიკური საბერძნეთის უდიდესი როლიც. (Meier, 2012.)

თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ანტიკური პერიოდის მკვლევარები ევროპის იდენტობას სხვა ჭრილშიც განიხილავენ.

მაგალითისთვის ჰომეროსთან ბერძნული იდენტობა ეფუძნება წარმოსახვით საერთო წინაპარს - გენეალოგიას. ჰეროდოტესთან კულტურულ იდენტობას უპირატესად პოლიტიკური მოდელი ქმნის, (Thomas)³⁸ ხოლო ისოკრატესთან ბერძენების ბარბაროსებთან დაპირისპირება ევროპის აზიასთან(ბარბაროსებთან) დაპირისპირებით იცვლება და ცივილიზაციის ფაქტორზე გადის. (Romilly, 1992 v. XXXIX, # 1, , გვ. 2-63)

ვინაიდან, ჩვენი მიზანი საქართველოს ევროპული იდენტობის მახასიათებლების გამოვლენა და დადგენაა, ვცდებით ამ მიდგომით გამოვავლინოთ ქართულ-ევროპული იდენტობების მსგავსებები.

მოცემულობას აადვილებს ისიც, რომ ევროპის ქვეყნებს, საერთო ევროპული ცივილიზაციური იდენტობასთან ერთად გააჩნიათ საკუთრივ ნაციონალური იდენტობებიც (მაგალითად: გერმანული, ფრანგული, ესპანური და ა.შ.).

³⁸ დამატებით იხ. Thomas R., Ethnicity, Genealogy and Hellenism in Herodotus, in: Malkin I. (ed.), Ancient Perceptions of Greek Ethnicity, Harvard University Press 2001, 213-234.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე სავსებით ლოგიკურია ევროპული ცივილიზაციური იდენტობის ქვეშ მოვიაზროთ ყველა ის ხალხი ვინც აღნიშნულ მახასიათებლებს აკმაყოფილებს.

ვინაიდან, ცივილიზაციურ და ნაციონალურ იდენტობებს აერთიანებს ისეთი მარკერები, როგორცაა საერთო წარმომავლობა, გარკვეული ჯგუფისადმი კუთვნილება, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ა.შ. ეს მოცემულობა იძლევა საშუალებას ჯერ დადგინდეს ამ ორი იდენტობის მატრიცა, ხოლო შემდეგ მოხდეს მათი ერთმანეთთან შედარება და ბოლოს მათი მსგავსებისა თუ განსხვავების დადგენა.

ქართველთა წარმომავლობა - ეთნიკური მარკერი

რაც შეეხება ქართველთა წარმომავლობას, ამ მხრივ საინტერესოა, როგორც მეცნიერული, ისე მითეოლოგიური და რელიგიური ვერსიები.

მეცხრამეტე საუკუნის ევროპელი (ჰუმბოლდტი, კრეჩმერი, ბლუმენბახი (Humboldt, Krettschmer, Blumenbach), და ქართველი მეცნიერები (ნიკო მარი, აკაკი ურუშაძე, რისმაგ გორდეზიანი, ზვიად გამსახურდია და სხვები) თვლიდნენ, რომ პროტოქართველები ეთნიკურად, ლინგვისტურად და კულტურულად დაკავშირებული იყვნენ ევროპელ აბორიგენებთან – პრე-ინდოევროპელებთან, პრე-არიელებთან, პრე-კელტებთან (pre-Indo-European, pre-Aryan, pre-Celtic), მათ შორის, ეტრუსკებთან, პელასგებთან და პროტობასკებთან (Etruscans, Pelasgians and Proto-Basques). ძველი ბერძნები და რომაელები ამ უპირველეს ევროპის მცხოვრებლებს ეძახდნენ იბერიელებს (Iberians). პირენეის ნახევარკუნძული არის გავრცელების არეალი იმ პროტოიბერიული მოდემისა, რომელსაც ჰქონდა მრავალი განშტოება. (ანჩაბაძე, 2015, გვ. 9).

საინტერესოა ამ მხრივ ცნობილი ქართველი მეცნიერის რისმაგ გორდეზიანის კვლევები. სადაც ის უთითებს, რომ „ჩვენს ქვეყანაში საერთო ევროპული მემკვიდრეობისაკენ ლტოლვას, ერთი ძალზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი ასაზრდოებს. ჩვენი ქვეყანა უხსოვარი

დროიდან მონაწილეობდა ხმელთაშუა ზღვის აუზში მიმდინარე პროცესებში. როგორც ირკვევა, ქართველურ ტომებს, შესაძლოა, გენეტიკური ურთიერთობები ჰქონდათ წინაბერძნული ცივილიზაციის მატარებელ ხალხებთან (პელასგებთან, ლელეგებთან, მინოსელებთან და ა.შ.), ასევე იტალიის უძველეს მოსახლეობასთან, ეტრუსკებთან“. (გორდეზიანი რ, ტონია ნ., 2007).

რაც შეეხება ქართველთა წარმომავლობის მითოლოგიურ ვერსიას, „როგორც ჩანს, მიკენური ეპოქიდან მოყოლებული, სათავეს იღებს ბერძნულ-ქართული ურთიერთობების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია, რამაც თავისი არეკვლა ჰპოვა ელინთა მითებში პრომეთესა და არგონავტთა ლაშქრობაზე. ძველი კოლხიდა იქცა საბერძნეთის გარეთ მდებარე ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ქვეყნად, სადაც არგონავტიკის მითთა სიუჟეტი ვითარდებოდა. ხოლო მედეამ, აიეტმა, კირკემ, აფსირტოსმა და სხვა კოლხმა მითოლოგიურმა პერსონაჟებმა მყარად დაიკავეს ადგილი ბერძნულ მწერლობაში“. (გორდეზიანი რ, ტონია ნ., 2007).

ნიკო მარის აზრით, ქართული ტომი იყო ნოეს ვაჟის, იაფეტის შთამომავალი და წარმოადგენდა ევროპაში იბერიის ინდიგენურ მოსახლეობას, რომელიც მოგვიანებით შეუერთდა კელტებს. ამის შედეგად კელტ-იბერიელები გახდნენ და მოგვიანებით გაერთიანდნენ გოთებთან, გერმანულ ტომებთან, (Marr, 1923) რაც თავისთავად საქართველოს მიაკუთვნებს ევროპას. (ჯავახია, 2010, გვ. 103)

ქართველთა მითოლოგიური წარმომავლობის შესახებ უთითებს ზვიად გამსახურდიაც, მას მიაჩნდა, რომ ამ მხრივ უმნიშვნელოვანესია პრომეთეს მითი, როგორც კაცობრიობის ევოლუციის, ისე ქართველთა ეთნოგენეზისის თვალსაზრისითაც, რომელმაც უნდა განავითაროს წინასწარმეტყველური აზროვნება, ხოლო ეპიმეთემ უნდა განავითაროს განსჯითი, ანუ ინტელექტუალური აზროვნება. ვისი ძეა პრომეთე? იგი არის ძე იაპეტოსისა. (გამსახურდია, წერილები ესსეები საქართველოს სულიერი მისია, 1991, გვ. 197).

გეოგრაფიული მარკერი

რაც შეეხება ქართველური ტომების გეოგრაფიული განსახლების არეალს, მიჩნეულია, რომ უძველესი დროიდან მცირე აზია, კუნძული კრეტა და ხმელთაშუა ზღვის მრავალი პუნქტი წინაელნიური-პელასგური (პროტოქართული) მოსახლეობის სამკვიდრებელი იყო. კრეტის უძველეს ე.წ. „მინოსურ მოსახლეობაში“ კოლხურ (ქართველურ) ტომებს დიდი ადგილი უნდა სჭეროდათ. (ჯანაშია, ხეთების ისტორიისა და ენის საკითხისთვის შრომები. ტ. III. , 1959)³⁹ ძველ ბერძენ და რომაელ ავტორებთან, პალასგი თესალიელები, მცირეაზიელი ტროელები, კუნძულ ლემნოსის მკვიდრი და კოლხთა მონათესავე ტომებადაა მიჩნეული. (ურუშაძე, 1964, სტრ. 121) სწორედ ამ მოდემის ხალხმა წინა აზიის ვრცელ ტერიტორიაზე და სამხრეთ ევროპაში დიდი კულტურული ცენტრები შექმნეს. (ურუშაძე, 1964, სტრ. 121).

ამავე აზრს ავითარებს ზვიად გამსახურდიაც და ასკვნის, რომ ტროა იგივე კოლხეთია, რადგან ტროელებისა და აქაელების დავა ტროელების მიერ ელენეს მოტაცებას უკავშირდება, რამაც ერთგვარი შურისძიება წარმოშვა მანამდე მათ მიერ მედეას მოტაცების გამო. (გამსახურდია, წერილები ესეები საქართველოს სულიერი მისია, 1991, სტრ. 195)

ამდენად, ზვიად გამსახურდიას მიხედვითაც, კოლხური, პელაზგური, ტროული, მინოსური სამყაროები მონათესავე სამყაროებია, უფრო სწორად, ერთი სამყაროა.

ქართველთა განსახლებასთან დაკავშირებით, ზვიად გამსახურდია ასევე იმოწმებს ვილჰელმ ჰუმბოლდტის აზრს, რომელსაც მიაჩნდა, რომ პროტოიბერებისგან წარმოიშვა ევროპის მოსახლეობა, რომლებიც სამხრეთ ევროპის, პირენეის, იტალიის, ხმელთაშუა ზღვის კუნძულების ავტოქტონური მოსახლეობა იყო.

თავად ძველი ბერძნები და რომაელებიც ამ უპირველეს ევროპის მცხოვრებლებს ეძახდნენ იბერიელებს (Iberians).

³⁹ ჯანაშია ს. ხეთების ისტორიისა და ენის საკითხისთვის,“ შრომები. ტ. III. თბ, 1959 წ.

პროკოპი კესარიელის აზრით, მდინარე „ფასისი (დღევანდელი რიონი) ორად ჰყოფს ხმელეთს, ჩამომდინარე წყლის მარცხნივ არის აზია, ხოლო მარჯვნივ ევროპად იწოდება. ევროპის ნაწილშია ლაზთა (ქართული ტომი) ყველა საბინადრო ადგილები. (ყაუხჩი-შვილი, 1934, გვ. 24).

ამდენად, ქართული ტომების გეოგრაფიული განსახლების არეალი უძველესი დროიდან არის მცირე აზია, კუნძული კრეტა და ხმელთაშუა და შავი ზღვის ტერიტორია. ხოლო დასავლეთ საქართველო უფრო სწორად კოლხეთი ისტრულად საბერძნეთსა და ბიზანტიას ემეზობლებოდა და საუკუნეების განმავლობაში ერთგვარი ხიდიც და შემაკავებელი ფაქტორიც იყო ევროპასა და აზიას შორის.

კულტურული მარკერი

კულტურული მარკერი საკმაოდ ფართე სპექტრისგან შედგება, მათ შორისაა რალიგია, ენა, დამწერლობა, ტრადიციები და ასე შემდეგ.

რადგანც რელიგია ცივილიზაციის ყველაზე არსებითი ნიშანია (ტოინზი, 2002, გვ. 86-88) და მისი განვითარების რეალური საფუძველი და მამომრავებელი ძალაა, (ჰანგთინგტონი)ქართველთა მიერ ქრისტიანობის მიღებაც ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქვეყნის შემდგომი განვითარებისთვის, რასაც აზიური სამყაროსგან საქართველოს საბოლოო ცივილიზაციური გამიჯვნა მოჰყვა. ეს იყო გადაწყვეტი ეტაპი ქართული სახელმწიფოს ისტორიაში და მან საბოლოოდ განსაზღვრა ქვეყნის ევროპული იდენტურობა. ეს გადაწყვეტილება იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ მიუხედავად გარეშე მტრების მიერ საქართველოს მრავალგზის დაპყრობისა, ევროპასთან ურთიერთობების ხანდახან წყვეტილობისა, ქვეყანამ საკუთარი თვითმყოფადობა და სახელმწიფოებრიობა დღემდე შეინარჩუნა. (ფაჟავა, საქართველო ევროპული ორიენტაციის სათავეებთან, 2019)

დღესაც, ქართველები თავიანთ თავს ერთიან ქრისტიანულ სამყაროში აღიქვამენ. რომელიც საერთო ევროპულ ანუ

ქრისტიანული შუა საუკუნეების ცივილიზაციას ეფუძნებოდა. (ჯავახია, 2010, გვ. 113).

ქართული ენის ევროპულ ენებთან მსგავსება

რაც შეეხება ქართული ენის ევროპულ ენებთან მსგავსების საკითხს, აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრებები არსებობს.

პირველი მეცნიერები, რომლებმაც ქართული ენა ინდოევროპულ ენებს დაუკავშირეს იყვნენ ესპანელი ფილოლოგი ლორენცო ჰერვასი (Lorenzo Hervás 1735–1809) და ფრანგი ქართველოლოგი მარი ბროსე (1802-1880), რომლებიც ქართველურ ენებს იაფეტურ ენათა ჯგუფს მიაკუთვნებდნენ და ამით ქართულს ინდოევროპულ ენათა ოჯახში მოიაზრებდნენ.

ბროსე ქართული ენის გრამატიკის (1834) დასკვნაში აღნიშნავდა ქართული ენის ფონეტიკურ და ლექსიკურ მსგავსებას ინდოევროპულ ენებთან. (Brosse, 1834.).

ინდოევროპულ ენათა ოჯახს მიაკუთვნებდა ქართველურ ენებს გერმანელი ფილოსოფოსი გოთფრიდ ლაიბნიციც Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716).

ლაიბნიცის შეხედულებებს ქართული ენის შესახებ უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა სამეცნიერო წრეებში.

ქართველური ენების ინდო-გერმანულთან მსგავსებაზე მიუთითებდა გერმანელი ლინგვისტი იულიუს ფონ კლაპროთი Heinrich Julius Klaproth (1783 – 1835). (Klaproth, 1814)

ქართული ენის ინდოევროპულ ენებთან (სანკრიტთან) ნათესაობას ამტკიცებდა ლინგვისტური მეცნიერების ერთ-ერთი ფუძემდებელი, გერმანელი მეცნიერ ფრანც ბოპი. Franz Bopp (1791 - 1867).

იაფეტურ ენათა ჯახს მიკუთვნებდა ქართველურ ენებს ნიკო მარიც (Niko Marr 1865-1934), რომელიც ამავე ენების ოჯახს მიაკუთვნებდა სამხრეთ ევროპის უძველეს და თანამედროვე ენებს, მათ შორის ეტრუსკულს, პელაზგურს, ბერძნულს და ბასკურს.

ქართული დამწერლობის ბერძნულისგან წარმოშობის თეორია

თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული ანბანის წარმოშობის ერთ-ერთ ძირითად თეორიად ევროპული განიხილება, რომლის მიხედვით ქართული ანბანი წარმოშობილია ბერძნულისგან. ეს ჰიპოთეზა გერმანელ პალეოგრაფს ვიქტორ გარდტ-ჰაუზენს Victor Emil Gardthausen (1843 – 1925) ეკუთვნის. ამ თეორიას იზიარებენ აკაკი შანიძე, თამაზ გამყრელიძე, დიმიტრი ბაქრაძე, კორნელი კეკელიძე და სხვები.

ამ თეორიის მიხედვით, ქართული ასო-ნიშნების თანამიმდევრობა ბერძნულის მსგავსია.

კორნელი კეკელიძის აზრით, არსებულ მოსაზრებებს შორის ყველაზე მეტად მისაღებია ქართული ანბანის ბერძნულისაგან წარმოშობის ვერსია.

პავლე ინგოროყვასაც ქართული დამწერლობა არქაული ბერძნული ანბანის საფუძველზე შექმნილად მიაჩნდა.

თამაზ გამყრელიძე ამტკიცებდა, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი ბერძნულიდანაა წარმოშობილი და შექმნილია ქრისტიანობის შემოდების შემდეგ. (გამყრელიძე თ., 2011)

ამდენად, ქართული დამწერლობაც მსგავსად ბერძნულისა და ლათინურისა ევროპული ცივილიზაციის ჩარჩოში შეგვიძლია განვიხილოთ.

ქალაქის ფაქტორი

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, ყველა მეცნიერი, დასავლური (ევროპული) ცივილიზაციისა და არა მხოლოდ დასავლურის ერთ-ერთ უპირველეს ნიშნად ქალაქების არსებობას აღიარებს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ქალაქები წარმოიქმნა ისტორიული განვითარების იმ საფეხურზე, როცა საზოგადოებაში მოხდა შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება და სოციალური დიფერენციაცია. ამის გამო სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებთან დაკავშირებული მოსახლეობის ძირითად ნაწილს გამოეყო სხვა სოციალური

ჯგუფები (ხელოსნები, ვაჭრები), რომელთა კონცენტრაციამ გარკვეულ დასახლებულ პუნქტებში გამოიწვია ქალაქური ტიპის დასახლებების შექმნა. ქალაქების შექმნამ დიდი გავლენა მოახდინა საზოგადოების განვითარებაზე. ისინი იქცნენ სახელმწიფო ხელისუფლების და კულტურის განვითარების ორგანიზაციულ, კერძოდ, სამშენებლო საქმისა და არქიტექტურის განვითარების ცენტრებად, ხელი შეუწყვეს ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარებას. ქალაქებში ჩაისახა სავაჭრო და სავანშო კაპიტალი. ქალაქის ხელოსნობასთან იყო დაკავშირებული ტექნიკის პროგრესი.

საქართველოში ქალაქები ჯერ კიდევ ანტიკურ პერიოდში არსებობდა. ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთში წარმოიქმნილი ქართული ქალაქები იყო: სარკინე, უფლისციხე, ურბნისი, მცხეთა, ვანი, წუნდა, ფასისი, დიოსკურია, ბიჭვინთა, გიენოსი, სამშვილდე, ხუნანი, შორაპანი, დიმნა, თუხარისი და სხვა.

ანტიკური ხანის მიწურულს უკვე ახალი ქალაქები დაწინაურდა: უჯარმა, ჟალეთი, თბილისი, რუსთავი, ხორნაბუჯი. ამ ქალაქებზე გადიოდა საერთაშორისო სავაჭრო-სატრანზიტო გზები. ადრე შუა საუკუნეებიდან დაწინაურდა თბილისი, უჯარმა, ჭერემი, მართალია, გვიან შუა საუკუნეებში, საგარეო ფაქტორთა გამო, საქართველოში ბევრი ნაქალაქარი გაჩნდა, მაგრამ საქალაქო ცხოვრება საქართველოში არასდროს არ ჩამკვდარა. (თოფჩიშვილი, 2012).

განათლება, მეცნიერება

რაც შეეხება განათლებას, მეცნიერებას, ხელოვნებასა და მწერლობას ცივილიზაციის ეს ნიშანები საქართველოში ადრე შუა საუკუნეებიდანვე შეიმჩნევა.

ამ მხრივ მნიშვნელოვანია საქართველოში და საზღვარგარეთ არსებული საგანმანათლებლო კერები, რომლებმაც უდიდესი როლი შეასრულეს ქართული კულტურის განვითარებაში.

საქართველოში არსებულ საგანმანათლებლო კერებს შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია კოლხეთის ფილოსოფიურ სკოლა, სადაც სწავლობდნენ IV საუკუნის ბერძენი რიტორი და

ფილოსოფოსი თემისტიოსი (317-388) და მისი მამა ევგენიოსი. აღნიშნულ სკოლაში ბერძნებთან ერთად ადგილობრივებიც სწავლობდნენ, რაც ქართული ფილოსოფიური ცენტრის არსებობაზე მიუთითებს. თემისტიოსისა და ევგენიოსის ფილოსოფიური ნააზრევებიდან მტკიცდება, რომ კოლხეთის სკოლაში გაბატონებული იყო პლატონისა და არისტოტელეს ფილოსოფიური შეხედულებანი.

ქრონოლოგიურად და მსოფლმხედველობრივად კოლხეთის სკოლასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული IV საუკუნის მეორე ნახევრის ცნობილი მოღვაწე ბაკურ იბერიელიც.

ქართული და ევროპული ფილოსოფიური აზროვნების ურთიერთკავშირის თვალსაზრისით, ყველაზე საინტერესო ფიგურაა V საუკუნის მოღვაწე პეტრე იბერი (411-491). რომელსაც ეკუთვნის **“არეოპაგიტული წიგნები”**, (ეს ნაშრომი შეცდომით მიეწერებოდა პავლე მოციქულის მოწაფეს დიონისე არეოპაგელს (ე.პონიგმანი, შ.ნუცუბიძე). პეტრე იბერიელის წიგნებმა შუა საუკუნეების აზროვნებასა და კულტურაზე დიდი გავლენა მოახდინა და რენესანსის ფილოსოფიურ საფუძვლადაც კი იქცა.

ნიშანდობლივია, რომ ქართველი ახალგაზრდები განათლებას ბერძნულ ენაზე იღებდნენ და ამით უკავშირდებოდნენ შუა საუკუნეების ბიზანტიურ მწერლობასა და ძველ ანტიკურ იდეებს. ამის თვალსაჩინო მაგალითს იძლევა იოანე პეტრიწისა და არსენ იყალთოელის მიერ განათლების მიღება მანგანის აკადემიაში.

საქართველოს ბიზანტიასთან (ევროპასთან) კულტურული და პოლიტიკური ერთობის გაცნობიერების ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ VI საუკუნის შუა ხანებში აგათია სქოლასტიკოსის ნაწარმოებში გადმოცემული ქართველი წარჩინებულის ფარტაზის აზრიც, სადაც ის ამბობს: ქართველებს საერთო აქვთ ბიზანტიელებთან **“საზოგადოებრივი კანონები, სახელმწიფო წყობა და ცხოვრება”**, **“აზრთა ერთიანობა”**, **სარწმუნოება**, **“წმინდა საიდუმლოთა უმწიკველოება”** და, საერთოდ, **“მშობლიური წესები”**.

საქართველოს პარალელურად საგანმანათლებლო კერები ყალიბდებოდა საზღვარგარეთ, კერძოდ, ათონის ივერთა მონასტერში, შავ მთაზე ანტიოქიაში, ბულგარეთში პეტრიწონის მონასტერში, პალესტინაში ჯვრის მონასტერში.

ბიზანტიის იმპერიის ტერიტორიაზე დაარსებული ქართული მონასტრები განსაკუთრებით ხელს უწყობდნენ მთარგმნელობით საქმიანობას, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც საერთოდ კულტურული განვითარების, ისე ახალი იდეების შემოტანისა და ადგილობრივი ეროვნული იდეების გამდიდრება - გაღრმავების თვალსაზრისითაც. (დიდებაშვილი, 2010)

ამის დასტურია „სიბრძნე ბალაჰვარისის“ თარგმნა ქართულიდან ბერძნულად, რომელიც დასავლეთ ევროპაში XI საუკუნიდან გახდა ცნობილი და რომელიც საფუძვლად დაედო შემდგომ თარგმანებს ევროპულ ენებზე.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია საქართველოში XI-XII საუკუნეებში არსებული მეცნიერებისა და განათლების ისეთი კერების არსებობა, როგორცაა გელათისა და იყალთოს აკადემიები.

სწორედ ასეთი კერების დამსახურებაა ის, რომ მთელი ისტორიის მანძილზე საქართველოში არ შეწყვეტილა მხატვრული ლიტერატურის შექმნა, რომელთა ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა, ამიტომაც გამოვყოფთ მხოლოდ რამოდენიმეს, მათ შორის: V საუკუნით დათარიღებული უძველესი ქართული მხატვრული ნაწარმოები - „შუმანიკის წამება.“ X საუკუნის მხატვრულ - საისტორიო თხზულება - “გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება,” XII საუკუნის ქართული ლიტერატურის შედეგრი - შოთა რუსთაველის “ვეფხისტყაოსანი”.

ქართველთა განათლების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა 1629 წელს რომში ნიკიფორე ირბახის (ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილი) დახმარებით შედგენილი ქართულ-იტალიური ლექსიკონის გამოცემას.

ქართული ანბანი ლოცვებითურთ იმავე წელს დაიბეჭდა იგივე სტამბაში. (კარიჭაშვილი, 1929, გვ. 31-34) 1643 და 1670 წლებში მისიონერმა მარიო მაჯიომ ორჯერ გამოსცა „ქართული ენის გრამატიკა.“ მომდევნო წლებშიც არაერთი წიგნი დაიბეჭდა რომში.

დიდი იყო ევროპელი მისიონერების როლი ქართული კულტურის განვითარების საქმეში. მათ XVII ს-ის ევროპული სამყაროსათვის საქართველოს გაცნობის საქმეში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანეს. თეატინელმა მამებმა (დონ პიეტრო ავიტაბილე,

დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე, დონ კლემენტე გალანო, დონ კრისტოფორო კასტელი, დონ არქანჯელო ლამბერტი) თავიანთ ნაშრომებში (რელაციონები, ნახატები, წიგნები) ევროპელ მკითხველებს აჩვენეს, რომ ქართველთა მენტალობა, ნიჭიერება, ზნე-ჩვეულებები (მიუხედავად განსხვავებებისა), პაპობასთან სარწმუნოებრივი კავშირისადმი ლტოლვა დიდად არ განასხვავებდა ამ ხალხს ევროპელებისაგან. უფრო სწორად, ისინი მოფიქრებულად, ღრმა მინიშნებებით წარმოსახავდნენ ქართველთა სიახლოვეს დასავლეთ ევროპელებთან, რაც მათი თანამედროვეებისათვის დაწვრილებით ახსნას არ საჭიროებდა. უფრო მეტიც, კათოლიკე მისიონერები ქართულ სამყაროში ახალ რეალობას ქმნიდნენ. დასავლურ სამყაროს მოწყვეტილ საქართველოში მათი საქმიანობით ქვეყანა ევროპის სინამდვილის შესახებ თავის წარმოდგენებს აფართოებდა და მათი მიღება, როგორც „თავისიანის“, მართლმადიდებელი რწმენის დათმობის გარეშე მიმდინარეობდა. ეს იმაზე მიუთითებდა, რომ „კულტურული ადაპტაცია“ და „ევროპეიზაცია“ ქართული სინამდვილისათვის მისაღები იყო რელიგიური კომპრომისების გარეშე. ეს ორმხრივი ურთიერთობა არ ეფუძნებოდა „უცხოს“ შეცნობის პრინციპებს. ასეთ შემთხვევაში საქმე არ გვექნებოდა რელიგიური დიალოგის გამართვასთან. ბერძნული სქიზმის მიმდევარ ქართველებთან კომუნიკაცია კათოლიკური დოქტრინების „ჭეშმარიტების“ გაგებას და „თავისიანის“ მიერ მის მიღებას ისახავდა მიზნად.

მოწინავე ქართველი არქიელები მისიონერთა თეოლოგიურ განათლებასა და მათ მორალურ სრულყოფილებას დიდად აფასებდნენ. იმდროინდელ ქართველ სასულიერო მესვეურებს სურდათ, რომ ეს ღვთისმოსავი და განათლებული ადამიანები თავისი ხალხისათვის ზნეობის მაგალითად დაესახათ. ასევე მათი საშუალებით აემადლებინათ ქართველი სამღვდელოების განათლებისა და კულტურის დონე. განუზომლად დიდი იყო თეატინელი მამების როლი კულტურულ-საგანმანათლებლო სარბიელზე. მათ მიერ დაარსებულ სკოლებში (გორი, ოზურგეთი, ზუგდიდი) სწავლა-განათლებას იღებდნენ ქართველი ახალგაზრდები. ალბათ, თეატინელთა წიფურისა (ზუგდიდი) სკოლაში მიიღო განათლება ანტონ (ანტონიო) ჯერემიამ, რომელიც 1644 წლის 8 დეკემბერს

მიიღეს რომში კონგრეგაციის კოლეჯში. აქ 7 წლის სწავლით მან 22 წლის ასაკში დაიცვა დისერტაცია თეოლოგიურ მორალში. ეს ფაქტი ნათლად ასახავს იმ ვითარებას, რომ ქართულ ნიჭსა და გენს თანაბარ პირობებში, ცივილიზებულ გარემოში, შეეძლო სწავლა-განათლების საქმეში ევროპელისათვის დამახასიათებელი თვისებები გამოეფლინა: დაუღალავი შრომისმოყვარეობა, საზრიანობა, მიზანდასახულობა, სწავლისადმი სიყვარული, სახელის მოხვეჭის ნიჭი და უნარი. (პაპაშვილი, საქართველოში კრისტოფორო კასტელის ყოველდღიურობის ერთი ეპიზოდის ანალიზი. გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი. #20, 2021)

გარდა ამისა, საუკუნეების განმავლობაში ვითარდებოდა ქართული საისტორიო მწერლობა, ფილოსოფიური მეცნიერება, სახვითი ხელოვნებაც. მაღალი დონის იყო ჭედური ხელოვნება. ქართველები შესანიშნავ მინიატურებსაც და რელიეფურ სკულპტურებსაც ქმნიდნენ. საყოფელთაოდ ცნობილია ქართული მოზაიკა და ფრესკული ხელოვნება. მაღალი დონის ფრესკებითა მოხატული საქართველოს მთაში (სვანეთი) ორიგინალური და მრავალრიცხოვანი ბაზილიკები.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ქართული მუსიკალური კულტურა. ბევრი შედეგრი აქვს ქართველ ხალხს შექმნილი სიმღერების სფეროში (ორი, სამი და ოთხხმიანი გუნდური სიმღერები). მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია აქვს ქართულ ხალხურ მრავალფეროვან ქორეოგრაფიას. მისი განვითარების პროცესში შეიქმნა თეატრალიზებული ქართული ცეკვებიც. (ჩიქოვანი, 2014, გვ. 33)

საინტერესო ვითარება იყო სამართლის სფეროშიც. ქართველებს დაწერილი სახელმწიფო სამართალი გააჩნდათ. მაგალითად ბაგრატ კურაპალატის, ბექა-აღბუღასა და ვახტანგ VI-ის სამართლის ძეგლები შეიძლება დავასახელოთ.

როგორც ვხედავთ ქართული კულტურა დასავლურთან თანაარსებობით იქმნებოდა და ვითარდებოდა, რაც საფუძველს გვაძლევს ვიმსჯელოთ ამ ორი კულტურული მახასიათებლების მსგავსებასა და ერთიანობაზე.

ქართული პოლიტიკის ევროპული იდენტობის მარკირები

თანამედროვე რეალობაში პოლიტიკური იდენტობის თემა ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია. (Hekman, 2004, გვ. 33).

ქართული პოლიტიკის ევროპული იდენტობის მარკირებიც, მსგავსად სხვა მახასიათებლებისა, ანტიკური პერიოდიდან იღებს სათავეს, რამდენადაც ქართული პოლიტიკური ინსტიტუტებიც ამ დროიდან აქტიურად იყო ჩართული ყველა იმ პოლიტიკურ პროცესებში, რომელშიც თავდაპირველად საბერძნეთი, მოგვიანებით რომი და ბიზანტია მონაწილეობდა.

ამ მხრივ აღსანიშნავია ძვ. წ. VI საუკუნიდან კოლხეთის პოლიტიკური ურთიერთობები ბერძნულ სამყაროსთან. ძვ.წ I საუკუნის 60-იანი წლებიდან ქართლის სამეფოს ”მეგობრობა და მოკავშირეობა” რომის იმპერიასთან და კოლხეთის სამეფოს რომის პოლიტიკურ სისტემაში ჩართვაც. (ფიფია, 2012, გვ. 3) მოგვიანებით, V საუკუნიდან, რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ (476 წ), ეს ურთიერთობები ბიზანტიის იმპერიასთანაც გაგრძელდა.

ამ ურთიერთობების დასტურია ასევე ქართული პოლიტიკური ელიტისთვის რომაულ–ბიზანტიური ტიტულების მინიჭება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ქართული პოლიტიკა გარკვეულწილად ეფუძნება ბერძნულ, რომაულ და ბიზანტიურ წანამძღვრებს და ის ერთგვარ ლეგიტიმაციის წყაროს წარმოდგენდა მოცემულ ვითარებაში, შესაბამისად იმ პერიოდში ქართველები საკუთარ პოლიტიკურ იდენტობას სწორედ ამ სამყაროს უკავშირებდებოდნენ, რომელიც მეტ–ნაკლები ინტენსივობით გაგრძელდა მთელი ისტორიის მანძილზე და გრძელდება დღესაც.

ამასვე ამტკიცებს ეგრისის სამეფოს სახალხო კრებაზე ეგრისის დიდებულის ფარტაზისა და მისი მომხრეების აზრი, სადაც წყდებოდა სამეფოს მომავალი პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი, რომლის მიხედვით ქართველებს უფრო მეტი აქვთ საერთო ბიზანტიელებთან, ვიდრე აღმოსავლეთის ქვეყნებთან.

რაც შეეხება, ქართული პოლიტიკის თანამედროვე ევროპულ განზომილებას, მასაც ძირითადად ლეგიტიმაციის ფუნქცია აკისრია საზგადოებრივ - პოლიტიკურ სპექტრში და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როგორც ნაციონალური, ისე ევროპაზე ორიენტირებული ელიტების პოლიტიკური აზროვნების მიმართულების განსაზღვრაში.

დღევანდელი ქართული სახელმწიფოს პოლიტიკა, ცდილობს ჩამოაყალიბოს ისეთი იდენტობა, რომელიც კარგად ერგება ევროპულ პოლიტიკურ დღის წესრიგს, რაც გულისხმობს სამოქალაქო პასუხისმგებლობის, ქვეყნის პოლიტიკური ინსტიტუტების მიმართ ნდობის ამაღლებას. (Tarkhan-Mouravi, 2009., გვ. 9-33) თუმცა ხშირ შემთხვევაში სახეზეა პოპულისტური რიტორიკაც.

ამდენად, საქართველოს პოლიტიკური იდენტობის მატრიცა ეყრდნობა ევროპულს, ხოლო მისი თანამედროვე მარკერებიც ევროპულია, სხვა საკითხია, რამდენად გამართულად მუშაობს ეს ინსტიტუტები.

ასევე მნიშვნელოვანია საქართველოს კონსტიტუციაში არსებული ჩანაწერი „საქართველოს ევროპის კავშირსა და ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციაში ქვეყნის სრული ინტეგრაციის უზრუნველყოფის შესახებ“. (საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 78. 24/08/, 1995).

გარდა ამისა, ქვეყანაში უკვე ხორციელდება ასოცირების ხელშეკრულებისა (2016 წლიდან) და ვიზალიბერაციის (2017 წლიდან) პროგრამები. რომელსაც უზარმაზარი სარგებელი მოაქვს ქვეყნისთვის და საზოგადოებისთვის.

ხოლო 2022 წლის 23 ივნისს ბრიუსელში გამართულ ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების ლიდერთა სამიტზე საქართველოს ევროკავშირის წევრობის კანდიდატობის სტატუსთან დაკავშირებით მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვით საქართველოს ეძლევა ევროპული პერსპექტივა და პირობები კანდიდატის სტატუსის მისაღებად.

ევროპული საბჭო მზადაა კანდიდატი ქვეყნის სტატუსი მიანიჭოს საქართველოს მას შემდეგ, რაც გადაიჭრება საქართველოს

განაცხადთან დაკავშირებით ევროკომისიის მოსაზრებაში დასახელებული პრიორიტეტული საკითხები.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, საქართველო აქტიურად მონაწილეობდა ევროპაში მიმდინარე პროცესებში და საერთო ღირებულებებს ქმნიდა მოცემულ გეოგრაფიულ, პოლიტიკურ და კულტურულ სივრცეში.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართული პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული ეგზისტენცია დაკავშირებული იყო ცივილიზაციათაშორისი და კულტურათაშორისი დაპირისპირების არეალთან, მან შეძლო საკუთარი იდენტობის შენარჩუნება.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფო (მეფე ფარნაოზის დროს) შეიქმნა (ჩამოყალიბდა), როგორც ჰეტეროგენული - დასავლურ-აღმოსავლური წარმონაქმნი, რომელმაც გონივრულად გადაწყვიტა სხვადასხვა ცივილიზაციური პრინციპების სინთეზის პრობლემები, მოგვიანებით გარდაიქმნა როგორც დასავლურ-ბერძნული, რომაული და შემდეგ ბიზანტიური ცივილიზაციის ნაწილად. (ჩხარტიშვილი, 2020, გვ. 8).

საბოლოოდ კვლევის ანალიზმა აჩვენა, რომ საქართველოს ევროპული იდენტობის მატრიცა ძირითადად დაეფუძნა ყველა იმ მარკერებს, რომელსაც ეყრდნობა ევროპული და ქართული იდენტობის მახასიათებლები, კერძოდ საერთო წინაპარი, მითები, გეოგრაფიული და კულტურული ფაქტორი თავისი ფართო სპექტრით.

ქართულ-ევროპული იდენტობის ინდივიდუალური მახასიათებლები (მარკერები)

რაც შეეხება, ქართულ იდენტობას ინდივიდუალურ მარკერებს, ისიც მსგავსად კოლექტიურისა, საუკუნეთა მანძილზე ყალიბდებოდა და მრავალი წინააღმდეგობა ახლდა თან: გარეშე მტერი თუ შინა აშლილობა. ჯერ სპარსელების, შემდეგ არაბების, მონღოლების, თურქ-სელჩუკების, მეფის რუსეთის, საბჭოთა კავშირისა და ბოლოს ისევ რუსეთის ფედერაციის დაპყრობითი ომები თუ ბოლოს ოკუპაცია.

რასაკვირველია, ასეთმა რთულმა ისტორიულმა მემკვიდრეობამ მოსახლეობის უმეტეს ნაწილში, მთლიანად ერის წარსულის, აწმყოსა თუ მომავლის ხედვაში დიდი გავლენა იქონია და თავისი წვლილი შეიტანა ქართული იდენტობის ჩამოყალიბებაში, მეტიც, მან გაამძვრა „ქართველობის“ განცდა, რაც თავის მხრივ ერის თვითმყოფადობის გადარჩენის უმთავრესი იარაღი იყო საუკუნეების განმავლობაში გარეშე მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში, განსაკუთრებით, „რუსიფიკაციისა და კომუნისტური ფსევდოინტერნაციონალიზმის წნეხისგან“.

აქედან გამომდინარე, ქართული იდენტობის ინდივიდუალური მატრიცა უმეტესწილად ისეთ პრიმორდიალურ ‘მოცემულობებს’ (‘givens’) დაეყრდნო, (Smith, 1994., გვ. 375-399) როგორცაა: ენა, ტერიტორია, აღმსარებლობა, ტრადიციები, ნათესაური კავშირები, კულტურა და სხვა.

ქართულ-ევროპული იდენტობები

ქართულ-ევროპული ღირებულებების გააზრებისთვის, (Francisco, 1999.) მნიშვნელოვანია მათი თავსებადობის შესახებ არსებული რამოდენიმე განსხვავებული დისკურსის განხილვა ქართული მენტალობის საფუძველზე, რომლის მიხედვით ქართველებსა და ევროპელებს მსგავსი ან განსხვავებული ღირებულებები აქვთ. (წულაძე ლ, ესებუა ფ, კახიძე ი, კვინტრაძე ა, ოსეფაშვილი ი, ამაშუკელი მ, 2016, გვ. 240).

ამ დისკურსის მიხედვით, ქართულ-ევროპული ღირებულებების მსგავსების მაგალითია ტოლერანტობა, ეთნიკური, რელიგიური უმცირესობების მიმდებლობა, ქალის პატივისცემა (რაც მიჩნეულია გენდერული თანასწორობის გამოხატულებად) და ამ თვალსაზრისით საქართველო უნიკალური ქვეყანაა, ამიტომაც შეძლო საქართველომ ისტორიის თითქმის ყველა მონაკვეთში, ყოფილიყო მიმღები განსხვავებული კულტურებისა და სწორედ ამან შეუწყო ხელი ქართული იდენტობის შენარჩუნებას. (ბარამიძე, 2014, გვ. 52).

ამავე კონტექსტში შეიძლება განხილულ იქნას თანამედროვე ქართველების მისწრაფება დემოკრატიული ფასეულობების დამკვიდრებისა და სამოქალაქო ჩართულობისკენ, რაც იმავდროულად დემოკრატიული და ევროპული პრინციპებია. ამდენად, დემოკრატიული ქვეყნის შენების მცდელობა ქართველების ევროპელობის გამოხატულებაა (წულაძე ლ, ესებუა ფ, კახიძე ი, კვინტრაძე ა, ოსეფაშვილი ი, ამაშუკელი მ, 2016, გვ. 139) რაც ქართველებისთვის დამახასიათებელი ისტორიული თვისებად მიიჩნევა, რომ გამოკითხოს ის ქართველები, რომლებიც ევროპაში ცხოვრობენ ან უცხოვრიან, მათი უმეტესობა იტყვის, რომ მათ ევროპაში ცხოვრება არ უჭირდა, ანუ მათ არ უჭირდათ ადამიანებთან ურთიერთობა, მათთან დამეგობრება, ისეთ ქვეყნებშიც კი, რომლებიც ძალიან ჩაკეტილად ითვლება საზოგადოებრივი ურთიერთობის თვალსაზრისით. ქართველები იქაც კი ახერხებენ კარგ კომუნიკაციას და დამეგობრებას ადგილობრივებთან, რაც ხაზს უსვამს იმას, რომ ქართველებისთვის ევროპული კულტურა მათ შორის ყოფითი კულტურაც კი, სრულიად მისაღებია.

მოსახლეობის ნაწილი დემოკრატიულ ღირებულებებს არა სპეციფიკურ-ევროპულად, არამედ უნივერსალურად მიიჩნევს და სწორედ ამ უნივერსალურობის გამო ქართველებიც იმავე ღირებულებების მატარებლად შეიძლება ჩაითვალოს.

კანონის უზენაესობა, სიტყვის თავისუფლება, ადამიანის უფლებების დაცვა, არც ერთ ქართულ ღირებულებას არ ეწინააღმდეგება. ხოლო ოჯახის ან მშობლების პატივისცემა ევროპული ღირებულებაც არის.

რაც შეეხება ქართულ-ევროპული ღირებულებების განსხვავებას, აქ აშკარაა, რომ ქართულ და ევროპულ ღირებულებებს შორის განსხვავება არ არის ფუნდამენტური. მათ შორის თანხვედრა მეტია, ვიდრე განსხვავება. ნიშანდობლივია, რომ მსგავსი განსხვავებები ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორისაც შეინიშნება, თუმცა ევროკავშირის დევიზი – „ერთობა მრავალფეროვნებაშია“ განსხვავებული კულტურული თავისებურებების მქონე ერებს აერთიანებს და ამ სხვაობებს მათთვის დაბრკოლება არ შეუქმნია ევროინტეგრაციის გზაზე.

არ არსებობს ფუნდამენტური განსხვავებები ქართულ-ევროპულ ღირებულებებში, პირიქით, თანხვედრაა ისტორიულადაც და კულტურიდან გამომდინარეც. რა თქმა უნდა, ევროკავშირის ქვეყნებს შიგნითაც არის განსხვავებები და თუ განვაზოგადებთ, მაშინ საერთო უფრო მეტია, ვიდრე განსხვავება.

ხოლო, თითქოს, ქართველები ნაკლებ ტოლერანტულები არიან, თუნდაც რელიგიურ უმცირესობათა მიმართ სიცრუეა, რადგან შემორჩენილი ტოლერანტობის მაგალითად გვერდიგვერდ აშენებული სხვადასხვა სარწმუნოების სალოცავები შეიძლება დავასახელოთ.

საინტერესოა, რომ ტოლერანტობა, რომელიც ევროპულ ღირებულებად მიიჩნევა, ქართული რეალობისთვის უცხო არ არის, უფრო მეტიც, საქართველო ისტორიულად ყოველთვის ტოლერანტული იყო, სადაც ტრადიციულად პატივს სცემდნენ სხვის უფლებებს. ეროვნული უმცირესობებისა და იმ ადამიანების მიმართ, რომლებიც არ იყვნენ აქაური კულტურის წევრები, მათ მიმართ მტრული დამოკიდებულება არასდროს ყოფილა. ეს მიდგომა უფრო საბჭოური მოვლენაა.

ხოლო არსებითი განსხვავება საბჭოურ და ევროპულ ღირებულებებს შორის სწორედ უმცირესობათა მიმართ დამოკიდებულებაა. ევროპული ინდივიდუალიზმი თითოეულ ადამიანს ითვალისწინებს მაშინ, როცა საბჭოური კოლექტივიზმი ინდივიდის იგნორირებას ახდენს. სწორედ ეს უკანასკნელი განიხილება ქართველებისთვის თავსმოხვეულად საბჭოური რეჟიმის მიერ.

და ბოლოს, ქართული და ევროპული ფასეულობები განსხვავდება და ევროპა უპირატესი ღირებულებების მქონეა. აქ ავტორები მართებულად მიიჩნევენ, რომ ევროპული ფასეულობების მაგალითია: შრომისმოყვარეობა, განსხვავებულის მიმართ მიმდებლობა, დროის დაფასება, პლურალიზმი და ა. შ.. მიჩნეულია, რომ ქართველები ამ ყველაფრის ნაკლებობას განიცდიან, თუმცა ამ მხრივ თავისუფლად შეიძლება ევროპის ამ ფასეულობებთან დაახლოება ქვეყნისა და საზოგადოების სათანადოდ განვითარების შემთხვევაში.

არც ადამიანის უფლებებია ქართული საზოგადოებისთვის უცხო, რომელიც ერთის მხრივ, დგას ინდივიდზე, რომელიც უნდა დაიცვას და რომელზეც უნდა იზრუნოს სახელმწიფომ, რაც დემოკრატიული მმართველობის საფუძველია. ხოლო მეორე მხრივ, არის საბჭოური მენტალიტეტი, რომელიც ინდივიდის სრულ იგნორირებას ახდენს და აბსოლუტურად უარყოფს მის ფუნდამენტურ უფლებებს.

ამდენად, ქართული და ევროპული ღირებულებების განსხვავებულად წარმოჩენა ანტიდასავლური პროპაგანდაა, რადგანაც ევროპული ღირებულებები იმავდროულად ქართულიცაა.

თავი IX. ქართველთა სავანე სტამბულში - ხილი ევროპისკენ

ქართველთა სავანე სტამბულში

საზღვარგარეთ არსებული კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელობა ფასდაუდებელია ქართული სახელმწიფოსთვის, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში უცხოეთში არსებული ქართული კულტურის კერების უდიდესი დამსახურება იყო, რომელთა საშუალებით საქართველოს შეეძლო მაშინდელი განათლებული ქვეყნების კულტურული განვითარებისთვის თვალ-ყური ედევნებინა.

ამ მხრივ ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უჭირავს სტამბოლის ქართულ სავანეს, საზღვარგარეთ არსებული ქართული კულტურისა და განათლების უმნიშვნელოვანეს კერას. ეს სავანე ერთგვარი ხიდი იყო ქართულ-ევროპული ურთიერთობებისთვის. ამას განაპირობებდა ისიც, რომ თვითონ სტამბულიც (კონსტანტინოპოლი) კაცობრიობის კულტურისა და განათლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კერა იყო და უძველესი დროიდანვე იზიდავდა ქართველებს. საუკუნეთა განმავლობაში საქართველოში სწორედ ამ გზით შემოდიოდა ევროპული ცივილიზაცია, სადაც მოღვაწეობდნენ ქართველი ფილოსოფოსები, მთარგმნელები, გამოჩენილი სასულიერო პირები. (ფუტკარაძე, 2012, გვ. 8).

წლების მანძილზე სტამბოლის ქართული სავანე საქართველოდან და საზღვარგარეთის მრავალი ქვეყნის კულტურული ცენტრიდან მარაგდებოდა სამეცნიერო და მხატვრული ლიტერატურით. მის არქივში თავი მოიყარა ძალიან დიდმა ეპისტოლარულმა მემკვიდრეობამ, ისტორიულმა წყაროებმა, რომლებიც წარმოაჩენენ ჩვენი სახელოვანი წინაპრების ცხოვრებისა და შემოქმედების დღემდე უცნობ მონაკვეთებს, ეს მასალები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ წარსულისა და დღევანდულობისთვის, არამედ მომავალი თაობებისთვის.

ქართველ კათოლიკეთა სავანე, მასთან არსებული ბიბლიოთეკა და არქივი 1861 წელს დააფუძნა ახალციხელმა მღვდელმა

პეტრე ხარისჭირაშვილმა სტამბოლის ერთ-ერთ უბანში – ფერიქოში (ანგელოზთა უბანში), სადაც მე-18 საუკუნეში ჩასახლება დაიწყო ქართველმა კათოლიკეებმა. აქედან მოყოლებული სავანე ხანგრძლივი დროის განმავლობაში წარმოადგენდა საზღვარგარეთ არსებული ეროვნული ძალების შემაკავშირებელ ცენტრს. ტაძრი იმავდროულად, სტამბოლში სამუშაოდ ჩასული ქართველი ემიგრანტების შეკრების ადგილიც იყო. იქვე, ტაძრის გვერდით მდებარე თანამედროვე შენობაში განთავსებული იყო ქართული კათოლიკური ეკლესიის ბიბლიოთეკის არქივი.

1921 წლის მარტში სავანეს თავი შეაფარა საქართველოდან განდევნილმა დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამაც, ამიტომაც აქ მრავლადაა ქართველი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეების პუბლიცისტური და პირადი ხასიათის წერილები, მემუარული ჩანაწერები, ემიგრაციაში მყოფი საქართველოს I რესპუბლიკის, ეროვნული მთავრობის სამსახურებრივი ბარათები, მათი საქმიანობის ამსახველ დოკუმენტები, ისტორიული წყაროები.

განსაკუთრებით ღირებულია გასული საუკუნის 20-იანი წლების მასალები, რადგან საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში, ტოტალიტარული რეჟიმის გამო, ამ პერიოდის ქართული ემიგრაციის მოღვაწეობა ნაკლებად იყო ცნობილი ქართული საზოგადოებისათვის. სტამბოლის სავანე კი ამ დროს ქართული ემიგრაციის ერთ-ერთ საყრდენსა და საიმედო თავშესაფარს წარმოადგენდა.

აქვეა მრავალი ისტორიულ დოკუმენტები, კერძო წერილები, ნაწარმოებთა ხელნაწერები, რომლებიც მე-20 საუკუნეში ქართული ემიგრაციის საქმიანობაზე ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის. (ლომთათიძე, 2019, გვ. 3).

ეკლესიის ბიბლიოთეკის არქივში ასევე დაცულია უამრავი დოკუმენტი სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა ტაძრის შესახებ, რომლებსაც თურქეთში მოღვაწე მეცნიერმა მურად ქასაბმა მიაკვლია. დოკუმენტების უმეტესობა ოსმალურ ენაზეა დაწერილი.

ზანაძეების ოჯახის წვლილი საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების საქმეში

1966 წელს ეკლესიის მხარდაჭერის მიზნით შეიქმნა ფონდი, რომლის თავმჯდომარედ პავლე ზაზაძე აირჩიეს, რომელიც წლების განმავლობაში ზრუნავდა და პატრონობდა მონასტერს. მისი გარდაცვალების შემდეგ მონასტერზე ზრუნვა გააგრძელეს მისმა მემკვიდრეებმა, სიმონ და პავლე (პოლ) ზაზაძეებმა. ზაზაძეები დღემდე პირნათლად ემსახურებიან სავანეს და მასთან არსებულ ბიბლიოთეკას.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია სავანის როლი თურქ და ქართველ ხალხს შორის ურთიერთობის საქმეში. მონასტერის მიმართ მზრუნველობით გამოირჩეოდა, როგორც ოსმალეთის ისე თურქეთის რესპუბლიკის ხელისუფალნი. ისინი დახმარებასაც უწევდნენ ეკლესიას. ამ ურთიერთობებს მრავალი სტატია მიეძღვნა ქართულ-თურქულ პრესასა და ჟურნალში.

საზღვარგარეთ ქართული კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების საქმეში გაწეული წვლილისთვის, საქართველოს პრეზიდენტმა, სალომე ზურაბიშვილმა სტამბოლის ქართული კათოლიკური ასოციაციის თავმჯდომარე პოლ ზაზაძე ოქროს საწმისის ორდენით დააჯილდოვა. პრეზიდენტმა მადლობა გადაუხადა პოლ ზაზაძესა და მის ოჯახს ქართული კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის საქმეში გაწეული სამსახურისთვის.

პოლ ზაზაძემ, თავის მხრივ, მადლობა გადაუხადა ქვეყნის პრეზიდენტს მისი ოჯახის ღვაწლის დაფასებისათვის.

„ჩვენი ოჯახისთვის დიდი პატივია ეს უნიკალური ჯილდო, ზაზაძეების ოჯახი უკვე სამი თაობაა რაც ქართულ საქმეს აკეთებს სტამბულში ქართული საგანძურის გადარჩენის, შენარჩუნებისა და გამდიდრებისთვის. ჩემმა წინაპრებმა მაქსიმუმი გააკეთა საქართველოსთვის. მათ ეს ადგილი საკუთარი ოფლით, სისხლითა და გულით შეინარჩუნეს.

დღეს სავანეს მდიდარი ბიბლიოთეკა აქვს, 80 000 წიგნადი ფონდით, დოკუმენტებით, სურათებითა და წერილებით, რომელიც

საქართველოს კულტურისთვისა და ისტორიისთვის სასარგებლო უნდა გახდეს. ასე რომ, ეს არის ჩვენი როლი, და ვცდილობთ მაქსიმუმი გავაკეთოთ საქართველოსთვის“, – აღნიშნა პოლ ზაზაძემ. (ჯანელიძე).

ძნელია არ დაეთანხმო ბატონი პოლ ზაზაძის ამ სიტყვებს. მართლაც, პოლისთან ერთად „პოლის მამა სიმონი და ბაბუა პავლე მთელი ცხოვრების მანძილზე სტამბულის ქართული სავანის დაუღალავი მცველები იყვნენ,“ (Marmara, 2018) რითაც უდიდესი წვლილი შეიტანეს ქართული კულტურის განვითარების ისტორიაში.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია შუშანა ფუტკარაძის ღვაწლი სტამბოლის ქართულ სავანეში დაცული მასალების შესწავლა-მოპოვების თვალსაზრისით. ფუტკარაძე წლების მანძილზე აქტიურად იკვლევდა სტამბოლის ქართულ სავანეს, მან მეცნიერთა ჯგუფთან ერთად სამეცნიერო პროექტის: „სტამბოლის ქართული სავანის არქივისა და ბიბლიოთეკის ეპისტოლარული და მემუარული მემკვიდრეობის შესწავლა“ ფარგლებში მოპოვებული მასალების საფუძველზე გამოსცა საკმაოდ ვრცელი მონოგრაფია „წერილები სტამბოლის ქართული სავანიდან“,⁴⁰ ეს წიგნი არის წყარო-მცოდნეობის ბაზა რომლის საფუძველზეც, საქართველოს უახლესი ისტორიით დაინტერესებულ მკვლევარებს შეუძლია სხვადასხვა სამეცნიერო სტატიის მომზადება.

მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ სტამბოლის ქართული სავანის ბიბლიოთეკასა და არქივში დაცული მასალები დღემდე სათანადოდ არაა შესწავლილი. აქედან გამომდინარე, საჭიროა ამ ეპისტოლარული მემკვიდრეობის მეცნიერული დამუშავება, რომლის მეშვეობით სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვა სრულიად ახალი, დღემდე უცნობი მასალა, რომელიც გაამდიდრებს და გაამრავალფეროვნებს საერთო ქართულ კულტურულ მემკვიდრეობას.

⁴⁰ დამატებით. იხ. მალაყმაძე რ, ფუტკარაძე შ, ფუტკარაძე ე, ფუტკარაძე შ „წერილები სტამბოლის ქართული სავანიდან“ ბათუმი 2020 წ.

Bibliography

- Dan, T. (2016). *Doctoral Thesis: Pope Innocent III (1198-1216)*. Sibiu.
- გამყრელიძე, თ. (2011). *ძველი ქართული ასომთავრული დამწერლობა*. თბილისი.
- მეტრეველი, რ. (1990). *დავით IV აღმაშენებელი*. თბილისი.
- პროფესორი ალ. ნიკურაძე პარიზში. (1951). *ბედი ქართლისა, #10*.
- Aavalishvili, Z. (1989). *jvarosanta droidan (otkhi saistorio narkvevi)*,. Paris.
- Albertoni , G. (2003). *Europa in costruzione. La forza delle identità, La ricerca di unità (Secoli IX-XIII)*. Trento.
- Aristotle. (1911). *Politics*. Moscow.
- Brisku A. (2015 წლის Vol. 65, No. 7/10). So fern und doch so nah Das Europabild in Georgien: Eine Ideengeschichte. გვ. 515-529.
- Brosse, M. (1834.). *L'art libareli ou grammaire georgienne*. Paris.
- Daniel C. Villanueva. (2005). Richard von Coudenhove-Kalergi's "Pan-Europa" as the Elusive . *The object of Longing Rocky Mountain Review of Language and Literature. Vol. 59, No.*
- Dawson, C. (1947). *Religion and the Rise of Western Culture* New York.
- Francisco, J. (1999. წლის September). How thick is blood? The plot thickens . . . : if ethnic actors are primordialism, what remains of the circumstantialist/primordialist controversy? *Ethnic and Racial Studies, Vol. 22, # 5*, გვ. 789–820.
- Gamkrelidze, G. (2014). *sakartvelos romauli periodis arkeologia*. Tbilisi.
- Gamsaxurdia, Z. (1990). *Sakartvelos sulieri missia. Ganatleba. (English translation: The Spiritual Mission of Georgia. Tbilisi: 1991)*. Tbilisi: Ganatleba.

Gardapkhadze st. Gordeziani L, Dularidze T, Tarkhnishvili T, Nadareishvili K, Fkhakadze M. (2012). *demokratiuli tendentsiebi: ant`ikuri samqaro da sakartvelo* . Tbilisi.

German A, Reza De La. (2015). The 1623 Plan for Global Governance: the obscure history of its reception. *Revista Brasileira de Política Internacional* 58, núm. 2, 83. 146- 160.

Gordeziani, R Tonia N. (2007). *Antikuri literatura sauniversiteto kursi*. Tbilisi: logosi.

Heater, D. (1992). *The Idea of European Unity*. Palgrave Macmillan.

Hekman, S. (2004). *Private Selves, Public Identities: Reconsidering Identity Politics*. Pennsylvania: State University Press.

Herodotus. (2008). *History. Book I.* . Tbilisi.

Homer. (1979). *Iliad.*) Tbilisi: Soviet Georgia.

Janashia, S. (1959). *khetebis istoriisa da enis sakitkhistvis, T. III*. Tbilisi.

Javakhishvili, M. (Tbilisi). *sakartvelos martlmadidebeli eklesiis urtiertoba romis katolikur eklesiastan XI-XIV saukuneebshi*. 1997.

Klaproth, J. (1814). *Kaukasische Sprachen. Anhang zur Reise in den Kaukasus und nach Georgien. Halle & Berlin: Buchhandlung des Hallischen Waisenhauses*.

Le Goff, J. (2005). *The Birth of Europe*, Blackwell Publishing.

Mansfield, A. (2013). Émeric Crucé's "Nouveau Cynée" (1623), universal peace and free trade. *Interdisciplinary History of Ideas* 2 (2013, 2-22.

Marmara, R. (2018). *Document's pour l'histoire de L'eglise Georgiane*. Topkapi,.

Marr, N. (1923). *Der japhetische Kaukasus und das dritte ethnische Element im Bildungsprozess der mittelländischen Kultur*. Kohlhammer, Berlin/Stuttgart/Leipzig.

Meier, C. (2012.). *A Culture of Freedom: Ancient Greece and the Origins of Europe*. New York

Öğütçü, Ö. (2017.). *Baku-Tbilisi-Kars Railway and Regional Connectivity*. Daily Sabah, February 20.

Pagden, A. (2002). *Europe: Conceptualizing a Continent*, 33 in Pagden A. (ed.), *The Idea of Europe from Antiquity to the European Union*. Cambridge.

Papashvili, M. (1995). *sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss*. Tbilisi: Agmashenebeli.

Papashvili, M. (1998). *sakartvelo-vatikanis urtiertoba XVII-XVIII saukuneebshi*. Tbilisi,.

Papashvili, M. (2019). *sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi)*. Tbilisi.

Papashvili, M. (tbilisi). *sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi)*, 96-126. 2019.

Patôcka, J. (1998). *Spiritual Crisis of European Humanity in Husserl and Masaryk*, in: Novak J.

Richard, J. (1996). *Histoire des croisades. Le grand livre du mois*.

Richard, J. (1996). *Histoire des croisades. Le grand livre du mois*.

Romilly, J. D. (1992 v. XXXIX, # 1, წლის April). Isocrates and Europe, Greece and Rome. გვ. 2-63.

sakartvelos istoria tomi II. (2010). Tbilisi.

sakartvelos istoriis nark'vevebi tomi I. (1970). Tbilisi.

sakartvelos istoriis narkvevebi tomi I. (1970). Tbilisi.

Shaff, F. (2008). *Istoriya Khristianskoy Tserkvi.Srednevekovoye khristianstvo 1049-1294 g. po R. KH. T. V. , s.105*. Sankt-Peterburg.

Smith, A. (1994. წლის July). The problem of national identity: ancient, medieval, and modern? *Ethnic and Racial Studies*, Volume 17, Number 3, გვ. 375-399.

Stinge L. Charles. (1977). *Humanis and the Church Fathers: Ambrogio Traversari (1386-1439) and Christian Antiquity in the Italian Renaissance*. State University of New York Press.

Stinge, L. C. (1977). *Humanis and the Church Fathers: Ambrogio Traversari (1386-1439) and Christian Antiquity in the Italian Renaissance*. New York Press.

Strabo. (1967.). *Geography*, Leningrad.

Tardy, L. (1968). Relations entre la Hongrie et la Géorgie au XIII-e-XVIII-e siècles. *Bedi Kartlisa revue de kartvelologie*, vol. XXV, 83. 76.

Tarkhan-Mouravi, G. (2009.). Political Process and Parties in Georgia”. In: Kay Lawson (Ed.), Vol. III. Post-Soviet and Asia Political Parties (Volume Co-Editors: Baogang He, Anatoly Kulik ,and Kay Lawson). Santa Barbara, Oxfo. *Political Parties and Democracy*, 9-33.

Tarkhnishvili , M. (1994). *Tserilebi*. Tbilisi.

Thomas, R. (᠔. 3.). Ethnicity, Genealogy, and Hellenism in Herodotus. in: *Malkin I. (ed.), Ancient.*

Thucydides. (1981). *History*. Moscow.

Tinikashvili, D. (2015). *kartvelebisa da dasavlet evrop'elta religiur-polit'ik'uri urtiertoba XI-XIII saukuneebshi*. Tbilisi.

Tvaradze, A. (2004). *sakartvelo da kavkasia evropul tsqaroebshi*. Tbilisi .

Tyerman, C. (2007). *God's War: A New History of the Crusades*. London.

Tyrenan, C. (2007). *God's War: A New History of the Crusades*. London.

Urushadze, A. (1964). *dzveli koli argonavtebis avtorizebuli ts'gv.110*. Tbilisi.

Zabakhidze, M., Bakradze G., Kutelia B. (2017). *Georgia and China: "Carry Away Small Stones to Move a Big Mountain*. Tbilisi.

Аристотель. (1911). *Политика* . Москва.

Геродот. (1972.). *История в девяти книгах*. Москва.

Медведев С. А. *Европейский проект и Европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, М., 83.42*. (1995).

Медведев, С. А. (1995). *Европейский проект и европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук*. Москва.

Страбон. (1967). *География*. Ленинград.

Фукидид. (1981). *История* . Москв.

Шафф, Ф. (2008). *История Христианский Церкви. Средневековое христианство 1049-1294 г. по Р. Х. Т. V*. Санкт-Петербург.

ავალიშვილი, ზ. (1929). *ჯვაროსანთა დროიდან. ოთხი საისტორიო ნარკვევი, მეორე გამოცემა*. პარიზი.

ავდალიანი, ე. (2022). *საქართველო და აბრეშუმის სავაჭრო გზები (XIII-XIV სს)*. თბილისი: მერიდიანი.

ანჩაბაძე, ზ. (2015). *ევროპული საქართველო*. თბილისი: დამანი.

ბარამიძე, ც. (2014). კავკასიური და ევროპული იდენტობა კომპარატიულ ჭრილში, *საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული კონფერენცია ევროპული ღირებულებები და იდენტობა, მოხსენებები* (გვ. 48-54). თბილისი: სტუ გამომცემლობა.

(2002 წლის 7). *ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ძირითადი საექსპორტო ნავთობსადენისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთ-კავკასიური გაზსადენის პროექტების კოორდინაციისა და მათი განხორციელების უზრუნველყოფის ღონისძიებათა შესახებ საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება №492*. თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე.

ბედი ქართლისა. (1954, #17).

ბედი ქართლისა. (1958, #28-29). *ევროპელ პროფესორთა ასოციაციის კონგრესი*. პარიზი.

გამსახურდია, ზ. (1991). *წერილები ესეები*, საქართველოს სულიერი მისია. თბილისი.

გამსახურდია, ზ. (1991). *წერილები ესეები საქართველოს სულიერი მისია*. თბილისი: ხელოვნება.

გამყრელიძე, გ. (2014). *საქართველოს რომაული პერიოდის არქეოლოგია*. თბილისი.

გარდაფხაძე ქ გორდეზიანი ლ დულარიძე თ თარხნიშვილი თ ნადარეიშვილი ქ ფხაკაძე მ. (2012). *დემოკრატიული ტენდენციები: ანტიკური სამყარო და საქართველო*. თბილისი.

გარდაფხაძე ქ. გორდეზიანი ლ, დ. თ. (2012). *დემოკრატიული ტენდენციები: ანტიკური სამყარო და საქართველო*. თბილისი.

გვ., ჰ. თ. (1979). *ილიადა*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

გორდეზიანი რ., ტონია ნ. (2007). *ანტიკური ლიტერატურა საუნივერსიტეტო კურსი*. თბილისი.

დიდებაშვილი, ფ. (2010). ქართული და ევროპული ფილოსოფიური აზროვნების ურთიერთმიმართების საკითხისთვის გვ. . *საქართველო ევროპულ სივრცეში* (გვ. 168-193). თბილისი: ტექნიკური უნივერსიტეტი.

თამარაშვილი, მ. (2016). *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*. თბილისი.

თარხნიშვილი, მ. (1994). *წერილები*. თბილისი.

თვარაძე, ა. (2004). *საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში (საქართველო და ჯვაროსნული აღმოსავლეთი ჟაკ დე ვიტრის ცნობების მიხედვით)*. თბილისი.

თინიკაშვილი, დ. (2015). *ქართველებისა და დასავლეთ ევროპელთა რელიგიურ-პოლიტიკური ურთიერთობა XI-XIII საუკუნეებში. სადოქტორო დისერტაცია*. თბილისი.

თოფჩიშვილი, რ. (2012). *მითი კავკასიური ცივილიზაციის შესახებ*. თბილისი.

კაპანაძე, ს. (2006). *ევროკავშირის პოლიტიკა*. თბილისი,; სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი.

კაპანაძე, ს. (2009 წლის თბილისი). *პირობითობისა და სოციალიზაციის გავლენა ევროპული პოლიტიკის მაკოორდინებელი შიდა ისტიტუტების ტრანსფორმაციაზე აღმოსავლეთ ევროპისა და საქართველოს ევროპეიზაციის პროცესში*. თბილისი.

კარიჭაშვილი, დ. (1929). *ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორია*. თბილისი.

ლარსენი, ჯ. (2017.). *საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობები: სარტყელისა და გზის გეოპოლიტიკა*. თბილისი.

ლომთათიძე, თ. (2019). ქართული ემიგრაცია მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში (სტამბულის ქართველთა სავანეში დაცული ნინო დადიანის წერილების მიხედვით). *საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები*. თბილისი,; უნივერსალი.

მაკალათია, ს. (1992). *სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ, წ.* თბილისი.

მამარდაშვილი, მ. (209). „*ევროპული პასუხისმგებლობა*.

მესხია, შ. (1991). *ლუარსაბ I და სიმონ I, , გვ.3.* თბილისი.

მუსხელი, მ. (2019). *ერთიანობა მრავალფეროვნებაში*. თბილისი.

ნადარეიშვილი ქ. ჭეიშვილი თ. (2014). ევროპული იდენტობა ანტიკურ კონტექსტში მასალები, თბ, წ. *ევროპული ღირებულებები და იდენტობა*. თბილისი.

პაპაშვილი, მ. (1995). *საქართველო რომის ურთიერთობა VI-XX სს*. თბილისი: აღმაშენებელი.

პაპაშვილი, მ. (1998). *საქართველო-ვატიკანის ურთიერთობა XVII-XVIII საუკუნეებში*. თბილისი.

პაპაშვილი, მ. (2011). საქართველო შუა საუკუნეების ევროპულ სამყაროში. *საქართველო ევროპულ სივრცეში* (გვ. 127-128). თბილისი: სტუ.

პაპაშვილი, მ. (2019). *საქართველო დასავლეთის აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები)*. თბილისი.

პაპაშვილი, მ. (2021). საქართველოში კრისტოფორო კასტელის ყოველდღიურობის ერთი ეპიზოდის ანალიზი. გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი. #20. *შრომათა კრებული*.

სარალიძე, ლ. (2017). არისტიდ ბრიანი და კავკასიის ერთიანობის იდეა. *საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები*, ტ. XII,, გვ. 352-366.

საქართველოს ისტორია ტ III. (2012). თბილისი.

საქართველოს ისტორიის ნარკვევები ტომი I. (1970). თბილისი.

(1995). *საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 78. 24/08/*. თბილისი: საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე.

ტაბალუა, ი. (1984). *საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში*. ტ I. თბილისი.

ტონიზი, ა. (2002). *ისტორიის გააზრება*. Airis-Press.

ურუშაძე, ა. (1964). *ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში*. თბილისი.

ფაჟავა, ე. (2019). საქართველო ევროპული ორიენტაციის სათავეებთან. *ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები*. #1, გვ. 112.

ფაჩავა, ე. (2019). საქართველო ევროპული ორიენტაციის სათავეებთან. *ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები #1*.

ფიფია, კ. (2012). *რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა კოლხეთში*. თბილისი: უნივერსალი.

ფუტკარაძე, შ. (2012). *სტამბოლის ქართული სავანე*. თბილისი: არტანუჯი.

ქართლის ცხოვრება, ტ. II. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. (1959). თბილისი.

ყაუხჩიშვილი, ს. (1934). „გეორგიკა“ ტ. II. თბილისი.

შუბითიძე, ვ. (2013). *ეროპა და ქართული პოლიტიკური აზროვნება (საქართველოს ევროპული იდენტობა*. თბილისი.

ჩიქოვანი, გ. (2014). *ევროპული იდენტობა. პუბლიცისტური წერილების კრებული*.

ჩხარტიშვილი, მ. (2020). *ქართული ეროვნული იდენტობა: კვლევისათვის რელევანტური თეორიული მიდგომის შერჩევის საკითხი Studying Georgian National Identity: In Search of a Theory*. გვ. 8. თბილისი.

წულაძე ლ, ესებუა ფ, კახიძე ი, კვინტრაძე ა, ოსეფაშვილი ი, ამაშუკელი მ. (2016). ევროპეიზაციის პერფორმანსი - პოლიტიკური და პოპულარული დისკურსები ევროპეიზაციის შესახებ საქართველოში. 237-271.

ხოფერია, ნ. (1997). ევროპა თუ აზია? ტიციან ტაბიძე: ირონია და ცინიზმი: პრობლემა მემარცხენობის პოეზიაში. *ლიტერატურის მატრიანე*, გვ. 309.

ჯავახია, ბ. (2010). საქართველოს ევროპული იდენტობა შუა საუკუნეებში. *საქართველო ევროპულ სივრცეში* (გვ. 103). თბილისი: ტექნიკური უნივერსიტეტი.

ჯავახიშვილი, ი. (1967). *ქართველი ერის ისტორია, ტ. IV*. თბილისი.

ჯავახიშვილი, ი. (1908). *ქართველი ერის ისტორია ტ. II*. თბილისი.

ჯავახიშვილი, მ. (1997). *საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან XI-XIV საუკუნეებში*. თბილისი.

ჯანაშია, ს. (1959). *ხეთების ისტორიისა და ენის საკითხისთვის, შრომები. ტ. III*. თბილისი.

ჯანაშია, ს. (1959). *ხეთების ისტორიისა და ენის საკითხისთვის, შრომები. ტ. III*. თბილისი.

ჯანდიერი, ი. (2014, ოქტომბერი 30). „როგორ ეყრებოდა საფუძველი ევროკავშირს“. 2014 წ. . *ინტერნეტ ჟურნალი გზა*.

ჯანელიძე, გ. (თ. გ.). *სტამბოლის ქართველთა სავანე*. მოპოვებული <https://nostal.ge/2018/03/18/stambolis-qartvelta-savane/>-დან

ჯაფარიძე, ე. (2019). *ევროინტეგრაციის სათავეებთან თბ. წ.* თბილისი.

ჰანგთინგტონი, ს. (თ. გ.). *ცივილიზაციათა შეჯახება და მსოფლიო წესრიგის გარდაქმნა*.

ჰეროდოტე. (2008). *ისტორია წიგნი I*. თბილისი.

ჰომეროსი. (1979). *ილიადა*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

**Funded by Shota Rustaveli National Science
Foundation of Georgia**

EMZAR PAZHAVA

**GENESIS OF EUROPEAN
ORIENTATION OF GEORGIA**

**Tbilisi
2022**

The monograph discusses the history of the formation of Europe, the history of Georgia's relationship with the European world, and its evolution, the essence and importance of European values for the European future of Georgia, the similarity of Georgian and European values, the role of the European Union in the development of the country;

The work is intended for the public, researchers, and students interested in social sciences and humanities. In addition, it will be of great help to specialists and non-specialists interested in European issues.

The presented paper is of great practical importance from the point of view of further development of the country.

The work is published within the framework of the project "The Genesis of European Orientation of Georgia" financed by the Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (Grant agreement # YS-18-200)

The opinions presented in the paper belong to the author and may not coincide with the views of the Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia.

Editor **Professor Zurab Gamezardashvili**
Reviewers: **Professor Murman Papashvili**
 Professor Nugzar Bardavelidze
Translated by **Giorgi Gotsiridze**

The book is distributed free of charge

© EMZAR PAZHAVA, 2022

CONTENT

INTRODUCTION	142
CHAPTER I. GEORGIA AT THE ORIGINS OF THE EUROPEAN ORIENTATION	144
THE GENESIS OF EUROPE	144
RELATIONS OF GEORGIANS WITH THE EUROPEAN WORLD	148
CHAPTER II. EVOLUTION OF GEORGIA'S EUROPEAN ORIENTATION OF GEORGIA	154
WESTERN POLICY OF THE GEORGIAN KINGS AND PRINCES	154
CHAPTER III. INTERMITTENT PERIOD APART FROM EUROPE	161
ASIAN CONQUERORS AND RUSSIAN ANNEXATION	161
CHAPTER IV. PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE AND GEORGIA	169
PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE	169
PARTICIPATION OF GEORGIANS IN THE PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE	190
GEORGIAN ENLIGHTENERS ABOUT EUROPEAN VALUES	191
GEORGIAN EMIGRANT SCIENTISTS ABOUT EUROPEAN IDEALS	192
CHAPTER V. EUROPEANIZATION OF GEORGIA	198
EUROPEANIZATION OF GEORGIA IN A RETROSPECTIVE VIEW	198
EUROPEANIZATION IN MODERN GEORGIAN REALITY	200
CHAPTER VI. MODERN EUROPEAN INTEGRATION OF GEORGIA	203
GEORGIA-EU JOINT PROGRAMS	203
CHAPTER VII. "SILK ROAD" - A BRIDGE BETWEEN EUROPE AND ASIA	227

RESTORING THE HISTORICAL FUNCTION OF THE "SILK ROAD"	227
TRANS STATE PROJECTS OF GEORGIA AND THE EUROPEAN UNION (TRACECA).....	228
BAKU-TBILISI-KARS RAILWAY MAINLINE	232
INOGATE PROJECTS	234
BAKU-SUPSA PIPELINE.....	236
BAKU-TBILISI-CEYHAN (BTC) PIPELINE	237
BAKU-TBILISI-ERZRUM SOUTH CAUCASUS GAS PIPELINE (SCP).....	238
TRANS-ANATOLIAN PIPELINE (TANAP).....	239
AZERBAIJAN-GEORGIA-ROMANIA INTERCONNECTOR	241
EURASIAN OIL TRANSPORT CORRIDOR PROJECT	242
CHAPTER VIII. GEORGIAN-EUROPEAN VALUES.....	244
EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA	244
ORIGIN OF THE GEORGIANS – ETHNIC MARKER	246
GEOGRAPHICAL MARKER.....	247
CULTURAL MARKER.....	248
SIMILARITY OF GEORGIAN LANGUAGE TO EUROPEAN LANGUAGES	249
THE THEORY OF ORIGIN OF GEORGIAN WRITTEN LANGUAGE (SCRIPT) FROM GREEK.....	250
A CITY FACTOR	251
EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA EDUCATION, SCIENCE.....	252
EUROPEAN IDENTITY MARKERS OF THE GEORGIAN POLICY	255
INDIVIDUAL CHARACTERISTICS (MARKERS) OF GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITY.....	258
GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITIES	258
CHAPTER IX. SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL - A BRIDGE TO EUROPE.....	261
SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL	261

THE CONTRIBUTION OF THE ZAZADZE FAMILY TO THE PRESERVATION OF GEORGIAN CULTURAL HERITAGE	262
BIBLIOGRAPHY	265
PHOTO GALLERY	271

INTRODUCTION

Despite many obstacles and occasional intermittence, Georgia's desire to pursue cultural, religious, military, diplomatic, political, and economic ties with the European world has never faded, which ultimately determined Georgia's crucial attitude towards European values and played a decisive role in the formation of the country's orientation.

That is why the study of the historical relationship with the Western world and a new conceptualization is given the importance of a certain guide for the future of the Georgian state.

A versatile (geographic, cultural, identical, etc.) study of the genesis process of Georgia's orientation towards Europe will at the same time allow us to reveal the influence and relationship of European (Western) culture with the Georgian one, the role of Europe in the development of the Georgian culture, and also determine what kind of coexistence the Europeans and the Georgians had and how their traditions were compatible with each other. We also try to identify what kind of acceptance of Western values Georgia has had over the centuries, what relationships have existed between them, and how it reflected on the country's identity and domestic and foreign political orientation.

Historically, for Georgia, the issue of foreign-political orientation was the cornerstone of its existence. As for the issue of the country's orientation towards Europe itself, from ancient times to the present, it has a special place in Georgian historiography.

Thus, Georgia's orientation towards Europe is not a modern fact. It has deep historical roots. It was Georgia's permanent cultural, political, and economic ties with the European world (not counting the intermittent period that set a great foundation for the country's further development) that determined Georgia's attitude to European values and played a decisive role in Georgia's European orientation.

From this viewpoint, the study of the genesis of Georgia's orientation towards Europe is a necessary task on the way of its European integration, since the study and new understanding of the

perspective of Georgia's past historical relationship with the Western world is of great importance for conceptualizing of the country's further development. This doubles the relevance of the proposed topic.

As it is known, in general, the development vector of the country is determined by many factors, including cultural, historical, and geopolitical.

And today, at the modern stage of historical development, under conditions of occupation and annexation of the country, the unconditional priority of Georgia's foreign policy should be Europe and it has no other alternative. Therefore, the assertion of orientation towards Europe as the most important foreign political vector in Georgia needs historical legitimacy.

Thus, the study of Georgia's orientation is of special importance for understanding the prospective development of the country and it creates a new reality for the fundamental reconfiguration of its social, political, economic, and cultural space.

Although lots of work have been written and being written about the Georgian-European relationships, no generalizing work over the topic of Georgia's European orientation genesis has been created so far. Until now, Georgian-European relationships were discussed in terms of the historical relationships between the two countries or between Georgia and its neighboring countries. Considering this, the study of the genesis of Georgia's orientation towards Europe and its evolution will be interesting news for Georgian historiography. When researching the above-mentioned issues, the attention will be focused on historical, geographical, cultural, and political relations.

The characteristics of the genesis of Georgia's orientation to Europe, which were based on different realities in different historical eras, should be generalized.

The formation of Georgian identity and its similarities and differences with European ones should also be generalized.

Chapter I.

GEORGIA AT THE ORIGINS OF THE EUROPEAN ORIENTATION

THE GENESIS OF EUROPE

For the research of the presented issue, first of all, we will present when the geographical commandment "Europe" came into circulation, where it started, and what geographical area it covered, and we will also try to define the commandment "Europe".

The term Europe, according to some authors, (Greek "Eurus" (εὐρύς) means "wide"; according to others, it comes from the Akkadian word "Erib"/"Erebus", which means sunset, i.e. the land where the sun sets (west), unlike Asia- "Asu"/"Aku" means rising or the land of the rising sun. According to one of the legends, Europe was named the opposite of Asia.

In general, Europe comes from the Greek word Eurōpē which means west.

According to some authors, this term is linked with a city named Europe, which is located in the southwestern part of Asia Minor.

The name Europe is mentioned for the first time in Homer's Iliad, according to which "the Phoenician King Phoenix's daughter Europa was kidnapped by Zeus, took the form of a bull and took her to Crete. (Homer, 1979 , p. 57) "Italian author Giuseppe Albertoni writes: "According to Greek mythology, Europe, the daughter of the Phoenician King Agenor, was seduced by Jupiter, who took the form of a bull. A young woman was kidnapped and taken to the island of Crete. Thus, the Europe of Phoenician origin was of Asian origin, and the fate of the continent is reflected in this paradox, which is constantly searching for identity-based on its geographical connotation. (Albertoni, 2003, p. 5).

Herodotus repeats the same and says that Europe was the daughter of the Phoenician king, kidnapped by the Greeks, and brought to the island of Crete. It seems that this story is based on various myths. According to one of the versions, it is an ancient Hittite legend about

the abduction of the goddess of Asia Minor by the Achaeans, dated to XII c. BC. And the second version is Greek, which is used by Homer. According to Herodotus, it is possible that Europe was named after Agenor's daughter.

As we can see, the etymology of Europe is heterogeneous and there is no unified opinion in (Herodotus, 2008, p. 12) science about its origin. However, it is likely that Europe still derives its name from itself. Europe as a geographical term is first mentioned by Hesiod c. In the 8th century BC. In the poem "Apollo the Pythian", Hesiod mentions the people living in the Peloponnese and Europe, which he considers a small part of mainland Greece.

The ancient Greek geographer Hecataeus of Miletus, in his work "Around the Earth", was the first to divide the Earth into two parts - Asia and Europe.

It seems that there is a lot of information about Europe in ancient sources. "The Ionians (B.C. Greek Ἴωνες, Ἴωνες — one of the ancient Greek tribes) claim that the world consists of three parts - Europe, Asia, and Libya... (Herodotus, 2008, p. 12)", - wrote Herodotus and disagreed with this version, saying that Egypt should be added to it.

The great historian and geographer Herodotus (484-525) in the fourth book of his "History" often mentions the geographical boundaries of Europe: on the one hand, he says that the river Isteria (Greek. Ἴστρος), (Danube) originates from the land of the Celts... and crosses Europe. Herodotus' note about Europe and her children is also interesting: "When the children of Europe Sarpedon and Minos fought for power in Crete, Minos won and banished Sarpedon with his supporters". (Herodotus, 2008, p. 65)

It is not even known to him why this part is named after a woman. It is also ambiguous to him why the Nile and Phasis in Kolkheti (Albertoni , 2003, p. 6)⁴¹ are considered the borders of Europe.

Giuseppe Albertoni writes as follows: Herodotus emphasized that "no one knows where Europe got its name from, and it is not known who gave it this name...Many have described the map of the land and

⁴¹ Albertoni G, დასახელებული ნაშრომი. გვ. 6.

no one has been able to explain it reasonably. (Herodotus, 2008, p. 298)⁴²"

According to the Italian author: "Herodotus was also interested in the true origin of the continents whose names were derived from women: Libya, the native woman, Asia, the wife of Prometheus, and Europe, the daughter of the king of Tyre. This last conclusion did not seem very credible to Herodotus: "This Europe is originally from Asia, and it seems that she did not come to this land, which the Greeks now call Europe, but she went from Phoenicia to Crete and from Crete to Libya."

Thus, we cannot find the myth in Herodotus, repeated several times in later sources, according to which Europe was the young daughter of the Phoenician king Agenor, who was kidnapped by Zeus in the form of a bull while walking on the beach. Seduced by the bull, Europe sat on his back and after crossing the sea, she was brought to Crete. Here, Zeus regained his appearance and took the young woman to Mount Dite, where she gave birth to Minos and Rhadamanthus. According to some versions of the myth, Zeus named Earth's "most important" continent after the young woman, as a sign of gratitude. (Albertoni, 2003, pp. 6-7)

It seems that the borders of Europe for Herodotus are ambiguous and not completely defined, although, by this time, there is already a clear idea of this geographical unit and its territorial contours are more or less defined.

Another ancient Greek historian, Thucydides, describes the kingdom of Odrysae and notes that ...indeed, no one can compare to the people by their richness living among the states of Europe, between the Ionian and Pontus Euxinus (Greek: Πόντος Εὐξένοϛ) seas, and in terms of military power and the strength of the armies, the Scythian kingdom is very much superior to the Europeans and Asians. (Thucydides, 1981, p. 198) They fall behind... According to this source, it is clear that Western Georgia is considered as Europe.

⁴² ჰეროდოტე. დასახელებული ნაშრომი. გვ. 298.

Europe is also mentioned in Aristotle's (384-322) treatise "Politics", where he writes that the Hellenes were settled between northern Europe and Asia; In addition, he highlights, that the population of Northern Europe is better than Asians in terms of courage, but they are inferior in intelligence (Aristotle, 1911, p. 314).

Notably, Aristotle distinguishes people among Hellenes who put together the best qualities characteristic of the peoples of Europe and Asia. (Albertoni, 2003, p. 22)

Another Greek historian, Isocrates, in his work "Panegyric" calls the Greeks to unite... and not to let barbarians come into Europe.

The ancient Greek historian Polybius (200-120) in his work "World History" claims the Tanais River (the river in the Russian Federation and Ukraine, the right tributary of the Don River) as the border between Europe and Asia. This historian is mentioned by Strabo in his "Geography", where he writes: "When Polybius informs us that Europe is smaller in size than Libya and Asia taken together, he makes a wrong conclusion..." (Strabo, 1967., p. 22).

Europe is mentioned many times in Strabo's "Geography" from an interesting point of view. He writes: "Alexander opened to us as geographers a large part of Asia and the north of Europe as far as the river Istria, and the Romans all the western part of Europe as far as the river Albis (which divides Germany into two parts) and the region of Istria as far as the river Tiras". (Strabo, 1967., p. 109)

Strabo mentions Ephorus' treatise "On Europe. (Strabo, 1967., p. 41) "Although there is no direct reference to Europe in this case, it is still clear that this work contained many references to Europe. (The above-mentioned treatise of Ephorus "General History of Greece" *Ἱστοριὰ κοινῶν πράξεων*) represented book IV of 30. The work belongs to the fourth century. Unfortunately, only a small part has reached us.

Strabo also "calls for help" the famous Greek scholar Eratosthenes (Strabo, 1967, p. 70) (276-194 BC), head of the library of Alexandria, who has discussed the issue of Europe as well. Strabo, on the one hand, disagrees with him in saying that Europe is made up of

three capes because he thought it had many branches (Strabo, 1967, p. 90). "Europe is separated by many capes which form a peninsula, and Polybius describes it better than Eratosthenes, though it is still insufficient". (Strabo, 1967., p. 111) says Strabo.

It is notable that Strabo also mentions the river Europe and writes that the origins of the river Europe begin in the Titarin mountains, which surround Olympus (Strabo, 1967., p. 309). And again, Strabo divided the earth into three parts: Europe, Asia, and Libya, bordered by the rivers - Tanais and Nile. This earthly division of Strabo coincides with the description of Herodotus. And Europe, according to Strabo, included the Sea of Azov and the Don River, the territories between the Pyrenean Peninsula and the Rhine, Brittany, Iberia, and Celtia. It turns out that Scandinavia and the Baltic were unknown to both Strabo and his predecessors, because, as we have mentioned, Strabo relies on information from earlier authors, especially Herodotus.

Thus, by the 1st century, A.D. Europe was familiar to many authors, which means that in the geographical framework that term has been established for a long time and it had a geographical meaning. Although, if we consider the abduction of Europe and, therefore, the conflict between the Phoenicians and the Greeks, which continues throughout history, we can conclude that cultural-political aspects can also be found.

RELATIONS OF GEORGIANS WITH THE EUROPEAN WORLD

Exactly the Kartvelian tribes were an integral part of the above-mentioned European world at the initial stage of the civilization have developed here, which is confirmed by the Greek and Roman sources.

Akaki Urushadze points out that the notes by Herodotus, who considers the Pelasgians to be the autochthons of the Aegean, are of particular interest. Thucydides has similar notes. Other Greek and Roman authors are of the same opinion, including Strabo, Stephen of Byzantium, who verifies Nicholas of Damascus, according to whom the

aborigines of various parts of Hellas are Pelasgians. (Urushadze, 1964 , p. 110).

European scientist Blumenbach, as well as Georgian scientists, believed that proto-Georgians are ethnically, linguistically, and culturally related to European aborigines - pre-Indo-Europeans, pre-Aryans, pre-Celts, including Etruscans, Pelasgians and proto-Basques. The ancient Greeks and Romans called these first inhabitants of Europe Iberians. (Gamsaxurdia, 1990, p. 9).

Zviad Gamsakhurdia's discussion about the Georgian's resettlement is noteworthy in his work "Spiritual Mission of Georgia", where he uses many sources including Georgian and foreign scientists. Based on Wilhelm Humboldt (1767-1835), indicates that the primary autochthonous population of Southern Europe: the Pyrenees, and the Mediterranean islands were Iberian. This population was called the Proto-Iberians, from whom the later European population derived, who lived from the Pyrenean Peninsula to the Mediterranean basin, the Balkans, modern Greece, the Caucasus, as well as Asia Minor, and Palestine. This was the dissemination area of the Proto-Iberian lineage, with many branches, - according to Wilhelm Humboldt. (Gamsaxurdia, 1990, p. 193).

Based on the works of foreign scholars, Zviad Gamsakhurdia also concludes that Troy is the same Kolkhian world, since the dispute between the Achaeans and the Trojans, the Trojans explain the abduction of Helen as a kind of revenge for their earlier abduction of Medea. (Gamsaxurdia, 1990, p. 195)

Thus, according to Zviad Gamsakhurdia, the Kolkhian, Pelasgian, Trojan, and Minoan worlds are related worlds, or rather, one world, and he uses the works of many authors as an argument for this (from Homer to modern times).

In this regard, the works of the famous Georgian scientist Rismag Gordeziani are very interesting. On the one hand, he points out that "one very important factor nurtures the longing for a common European heritage in our country. Our country has participated in the ongoing processes in the Mediterranean basin since time immemorial. As it turns

out, the Kartvelian tribes may have had genetic relations with the pre-Greek civilization peoples (Pelasgians, Leleges, Minoans, etc.), as well as with the ancient population of Italy, the Etruscans. The centuries-old history of Greek-Georgian relationships seems to have originated from the Mycenaean era. This found its reflection in the Greek myths about Prometheus and the Argonauts' expedition. Ancient Colchis became one of the most important countries outside Greece where the storyline of the myth of the Argonaut cycle developed. Medea, Aetius, Circe, Apsirtos, and other Colchian mythological characters firmly established their names in Greek literature.

Moreover, numerous Kartvelian tribes appear quite often in fiction, as well as in ancient historiography and scientific writings.

It can be said that Greek and Roman sources are considered the most important written sources about ancient Georgia. Alongside archaeological data, they provide an opportunity to restore the ancient history of our country.

This determined the fact that the monuments of ancient literature are texts containing important information about our country. (Gordeziani, R Tonia N, 2007, p. 8)

Among the ancient Greek and Roman authors, who relied on ancient legends and narration, we often find indirect references to the identities of the Pelasgians and the Caucasian tribes. The Pelasgian Thessalians, the Trojans of Asia Minor, the Pelasgian Synths living on the island of Lemnos, and, others are considered to be related tribes of the Colchis. (Urushadze, 1964 , p. 121).

Thus, Asia Minor, the island of Crete, and many parts of the Mediterranean Sea are considered to be the heritage of the pre-Hellenic-Pelasgian population. The Colchian tribes should have had a remarkable role and place (Janashia, 1959, p. 192) in the ancient Crete "Minoan population". The people of this tribe created large cultural centers over the vast territory of ancient Asia and southern Europe. (Urushadze, 1964 , p. 121).

As for the ancient period, the Georgian-Greek relationships have become intense by that period, especially since the so-called Great

Greek New Buildings (VIII-VI cc. B.C.) till VI c. A.D. During this period Greeks founded numerous settlements on the eastern coast of the Black Sea. For example, Apsalos (near Poti), Gyenos (near Ochamchire), Dioskuria (near Sokhumi), Pityunti (near Bitchvinta). The promotion of new buildings was facilitated by the "Great Silk" trade road, which ran from India to the Black Sea, to the city of Phasis, and headed to the Greek world.

The Greeks were mainly engaged in trade relations with Colchis. Textiles, jewelry, pottery, and other luxury items such as oil were imported from Greece. Flax and flax products, furs, leather, as well as valuable types of wood, gold and iron were exported from Georgia.

The establishment of Greek New Buildings definitely played an important role in developing the cultural-economic relationships between the people of the Black Sea coast and the ancient world and, in general, fostered trade-economic life in these places and somewhat accelerated the process of socio-economic development among the local population. (Sakartvelos istoriis nark'vevebi tomi I, 1970, p. 276).

Colchis seemed to be a well-developed country by the 6th-4th centuries BC. Iron processing reached a high level. The numerous discovered pitchers indicate the advancement of viticulture and winemaking. Goldsmithing was at a very high level of development as well. The existence of local money indicates the high development of Colchis. Silver coins were minted in Colchis in the VI-III centuries BC, called "Kolkhuri Tetri". "Kolkhuri Tetri" has also been found outside Georgia (in Crimea, near Trabzon, in the Fergana Valley in Central Asia), which indicates its use in international trade circulation.

Xenophon's "Anabasis" contains interesting information about the Georgian tribes who lived on the southeastern Black Sea coast. Xenophon writes that "...at that time the descendant of Ayet reigned there..."

Thus, the Kingdom of Colchis or Egrisi represented a politically and economically advanced state with a developed culture, which had active economic, cultural and political relationships with the civilized world of that time, especially with Greece.

The establishment of the New Building was followed by the Hellenization of the Mediterranean Sea, and its influence on the local population was huge from the religious, cultural, political, socio-economic viewpoint.

Later, (I-II cc. A.D.) the Kingdom of Iberia set the intensive relationships with Rome, which had mainly political and economic nature. The area of interest of the Romans was represented by the trade road that connected the eastern countries with the western countries through the Caucasus. It is known that Pompey was particularly interested in the possibilities of trade relationships on this road.

Thus, the kingdom of Iberia in the I-II centuries A.D. played an active role in the foreign policy of the Roman Empire and even was considered as their ally. The Roman historians Tacitus and Dion Cassius have given us quite detailed information about this. (Gamkrelidze, 2014, p. 133).

Since Kartli received the political status of a "friend of Rome", it is quite clear that the rulers of Kartli adopted a western cultural and political orientation, and since that political course became the determining factor for the entire subsequent history of Kartli (and Georgia as a whole).

In the same period, Colchis (during the time of Aristarchus 65-47) represented a separate administrative unit, which was later subordinated to the Kingdom of Pontus, (sakartvelos istoriis narkvevebi tomi I, 1970, p. 369) which was a Roman vassal.

From the beginning of the 4th century, a direct protectorate of Rome was established in Kartli. "The King of Iberia had to receive the signs of his reign from the Romans". In the political situation created at that time in the Near East, such an attitude from Rome should have been more favorable and acceptable for the Kartli government than the domination of neighboring Iran over them.

After that, Christianity became the official state religion in Kartli and Egrisi, which was the basis of a whole complex of cultural-political and socio-economic conditions.

This event is an indicator of the Georgian high cultural level and state strength, which is confirmed by the extremely important fact that this religion, which came to us from the Eastern Roman Empire, did not remain Greek-language, but soon after Georgian-language was created, which in itself led to the creation of the Georgian alphabet (Asomtavruli) and eventually, not only Translation of Georgian Christological literature, but national writing has rapidly developed as well. And this was of great importance for the further development of the Georgian people. (sakartvelos istoria tomi II, 2010, p. 8).

Although only Colchis was involved in the first stage of relationships with the ancient world, and later Iberia joined it, it must be said that this relationship was organic, which took place without alienation and confrontation. These relationships should have been the result of deep historical memory and centuries-old coexistence.

Therefore, Georgia's aspiration towards the European world seems natural.

Thus, despite the fact that the Kartvelian tribes have participated in the ongoing processes in the Mediterranean basin since time immemorial, the genesis of the European orientation of Georgia should begin from the ancient period, since, at this stage, scientists believe that modern European values originate from this period

Chapter II.

EVOLUTION OF THE EUROPEAN ORIENTATION OF GEORGIA

WESTERN POLICY OF THE GEORGIAN KINGS AND PRINCES

Georgia's relationship with the European world lasted even after the adoption of Christianity and was more or less close throughout history and the relationships still remain active and vital even today.

At the same time, Christianity played an important role in the further development of Georgian culture. On the one hand, it further connected Georgia with the developed countries of the West, and on the other hand, the development of Christian ideas greatly contributed to the further development of the Georgian culture.

The adoption of Christianity, itself, have strengthened the state-cultural relationships between Kartli and Egerisi.

In the IV-VI centuries, the foreign policy for both Kartli has changed – Rome was changed by Sassanid Iran and as for the Egrisi Kingdom, they changed their foreign policy to Eastern Roman Empire (Byzantium).

Accordingly, relations with the European world were continued by the Kingdom of Egrisi.

From today's viewpoint in terms of Georgia's European orientation, the orientation of Egrisi in the 6th century (during the period of the confrontation between the East and the West, -Iran and Byzantium, which also affected Western Georgia) is of great importance. Despite the assassination of King Gubaz by the Byzantines, (the Eastern Roman Empire - Byzantium) the preference was given to the West.

It is true that in the last decades of the 8th century, in West Georgia the relationships with Byzantium have been broken. Although, the Georgians have not stopped striving toward Europe.

An important example of Georgia's relationship with the European world is the participation of Georgians in the crusades.

Although the Georgians were engaged in the battle with the Turkish Seljuks, the army of David IV The Builder (1089-1125) took part in it alongside the Europeans. (Gardapkhadze st. Gordeziani L, Dularidze T, Tarkhnishvili T, Nadareishvili K, Fkhakadze M., 2012, p. 31).

As for those crusades, the interests of the crusaders and Georgia against the Muslims and Byzantium coincided (Papashvili, sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi), 96-126, tbilisi, p. 98). It is likely that some kind of agreed plan took place between both parties; The first seizure of Constantinople by the Crusader commanders (July 17, 1203) acted as a catalyst in the development of a plan by King Tamar (1184-1213) to establish the Empire of Trebizond under the influence of Georgia, which was crowned with success after the final conquest of the Byzantine capital; In fact, the establishment of the Latin Empire was more likely for Georgia rather than for the restoration of Byzantium, because Latin Empire could have been a more real ally in the fight against the Seljuk Turks. The basis for this was the crusading idea of the Holy See, because the papacy came out in the same way for protecting the Eastern Christians. Therefore, it was not at all accidental that Pope Innocent III, for the purpose of the crusade, "joined Georgia, which was advancing at the expense of the subjugation of Muslims in Great Armenia". (Richard, Histoire des croisades. Le grand livre du mois, 1996, p. 306).

It is also logical that Georgia did not consider the capture of Constantinople, which was provoked by Byzantium itself, as an unprecedented event. Moreover, Georgian politicians did not see religious aspects in it, nor what was the essence of the historical contradiction between them. On the contrary, Georgia had no religious problems with the Latin West and its spiritual leader. (Papashvili, sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi), 2019) The result of this should have been that Innocent III, who considered himself the head of the entire Christian world, especially after the establishment of the Latin Empire of Constantinople, when "...an alternative church hierarchy was

created...“ (Shaff, 2008, p. 105) and the Greek Church was subordinated to the Roman Church, (Stinge, 1977, p. 66) did not call the Georgian state for the subjection of its Church to the Pontifex of Rome.

The relationships developed during the first four crusades highlighted that there was a great spiritual and characteristic connection between Georgia and the Western Christian world. The Eucharistic connection with the Roman Catholic Church was preserved. Latins in Palestine did not ruin the Georgian monasteries.

Moreover, after the seizure of Constantinople by the Crusaders (1204), the Georgians of Athos recognized the jurisdiction of the Pope and began to perform the Mass with unleavened bread, which made the Greeks break the ties with them. (Tarkhnishvili, 1994, p. 38) The Georgian monasteries in the Holy Land canonically submitted to the Latin Patriarchate, but this did not affect their indigeneity. This indicates that there was not important difference between the Georgian and Latin churches, or the difference was not deliberately ignored. (Tvaradze, sakartvelo da kavkasia evropul tsqaroebshi, sakartvelo da jvarosnuli aghmosavleti zhak de vitris tsnobebis mikhedvit, 2004)

However, it was clear to the Holy See that the Georgian Church followed the Greek rules. (Tvaradze , 2004, pp. 139-147) If the bishops of Constantinople and Rome removed each other from the diptych in the 11th century, the Georgian Church did not do so until the beginning of the 17th century. (Javakhishvili, Tbilisi, p. 46)

It is true that mentioning the Pope's name in the diptych did not necessarily mean that the Georgian Church was united with the Roman Church, but it clearly showed respect and goodwill towards the Roman Church. "This is what separated Georgia from Byzantine anti-Latinism." (Tinikashvili, 2015, p. 77) During the crusades, when Georgia was a clear ally of the Latins, (Aavalishvili, 1989, p. 32), and the Byzantines were considered as the "traitors", this factor was the reason for the failure, (Tyerman, 2007) should have had a great influence on the papacy, and the latter arouse pre-schism feelings in the Pope towards the Georgian Church.

Georgian King Giorgi IV Lasha (1213-1223) decided to support the Fifth Crusade (1217-1221) at the request of Pope Honorius III. (Papashvili, sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss, 1995, p. 78) Cardinal Pelagius, who actually led this crusade, according to the instructions of the Pope, at the end of 1218 or the first half of 1219, asked the King of Georgia for military assistance against Egypt. The latter measured the interests of the country from a religious point of view and agreed. (Papashvili, sakartvelo-vatikanis urtiertoba XVII-XVIII saukuneebshi, 1998, p. 9) But after the defeat of the Latins at Damietta (1219), Giorgi IV Lasha decided to take part in the crusade led by the Hungarian king Andras II. (Lajos, 1968, p. 76)

Possibly Giorgi-Lasha's decision to participate in this war was mainly dictated by the consequences of the growing aggression of Muslims toward the Christian world of the East. While the Muslim threat was "knocking at the door (Dan T. , 2016, p. 15)of the Christians from the beginning of the 13th century... the Knight King has been fighting for the protection of the Holy Land alongside the Holy Throne of Rome" ... (kartlis tskhovreba, vol. II, 1959, p. 152) He reckoned it as a military-religious duty of Georgia. These goals remained unfulfilled. In 1221, Giorgi IV Lasha was preparing to march to Syria-Palestine, but he died in 1223 due to a deadly wound received in the battle with the Mongols.

Giorgi IV Lasha's policy regarding the relations with the Crusaders was continued by his sister - Rusudan (1223-1245). Giorgi-Lasha could not respond to the Pope for the Pelagios' call, though Rusudan sent Bishop Davit of Ani to Rome at the beginning of the second half of 1223, (Papashvili, sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi), 2019, p. 3) together with Ivane Mkhargrdzeli (Tamarashvili, p. 8) to the Pope. Queen Rusudan promised the Pope to continue the political course of Giorgi IV Lasha regarding Georgia's participation in the crusade to the Holy Land and announced: "...since we have already received your order, we are ready to come with our entire army to help the Christians. Personally, I am going to participate in the war for the

Holy Land with 40 thousand fighters, because, as you know, many noble princes and I of our country have received the cross." (Tabagua, 1984, p. 179).

Unfortunately, neither Rusudan kept her promise to the Pope. In 1225, Jalal Ed-Din's invasion made the cavalry of Georgia forget to think about the crusades. Their ally Georgia was faced with the ordeal itself.

After the Mongol invasion in Georgia, Queen Rusudan asked Pope Gregory IX for help, in return she promised that the Georgian Church would join the Church of Rome. The Pope called this intention of Queen Rusudan "an example of divine foresight." (Tabagua, 1984, p. 176) In the fight against the Mongols, the West under the leadership of the papacy could not find military assistance to Georgia. This did not prevent the activity of Catholic missionaries. Pope Innocent IV (1243-1254), Alexander IV (1254-1261), Urban IV (1261-1264), Nicholas III (1277-1280), Nicholas IV (1288-1292), Clement V (1305-1314), consecutively introduced the idea of unification of churches in Georgia, however Georgian politicians did not care about it. (Tamarashvili, pp. 18-39).

However, the papacy's traditional care for the unity of the churches was not a subject of dispute in Georgia. The Georgian side refused to unite. Obviously, this could lead to a breakup with the West, which was against the intentions of the Georgians.

Thus, the relationship between Georgia and the Vatican was an important direction of the Western policy of the Georgian kings in the 13th -18th centuries, which began with an attempt to find a military-political ally in Rome against the Muslim aggressors and ended with the expansion of Catholic missionaries' activities in Georgia. (Papashvili, sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss, 1995, p. 100)

It could be said that Georgia slowed down the offensive waves of Turk-Selchuks and Mongols on European countries by self-sacrificing battles against them although it itself became a victim of constant attacks by Ottomans and Persians.

In 1453, the conquest of Byzantium and Constantinople by the Ottomans significantly hindered Georgia's relationships with Europe, and if earlier the Europeans asked the Georgian Kings for alliance and assistance, further on the situation has changed and the Georgian Kings themselves were asking the Europe for help.

From the second half of the 15th century to the first third of the 17th century, Georgia, fragmented into royal principalities, faced the most difficult period – the survival period. Throughout the 16th century, Georgia was involved in constant battles - first with Persia, and then with the Ottomans, who became a strong and invincible rival of Persia (Javakhishvili I. , 1967, p. 341). Both empires vied with each other to subjugate a small, struggling country that had no allies. (Meskhia, 1991., p. 3)

All this caused a great damage to Catholicism in Georgia. This was mainly due to the fact that the Ottoman Empire blocked the road from Europe to Georgia. In the regions bordering Georgia, the Ottoman Pashas kept a watchful eye on border: they blocked the way for the Catholic missionaries so, that they have not been in Georgia for the entire 16th century. (Tamarashvili, pp. 70-71) By the middle of the same century, the Ottoman threat became a serious challenge for Europe. After the Ottomans captured mainland Greece, Hungary, and invaded the Venetian dominions, "the eschatological formula of the Crusades was revived: the victory of Christianity required the unity of Christians." (Medvedev, 1995, pp. 47-50)" For Georgia, the "Ottoman Iron Curtain" intensified the problem of finding an ally in the West.

Here, the historical memory regarding the links with the papacy turned out to be strong. This is clearly confirmed by the restoration of diplomatic relations with the papacy by the kings of Kartli Luarsab I (1527-1556) and Simon I (1556-1569; 1578-1599), who fought fearlessly against the Ottomans for 22 years. The Holy See (Pope Sixtus V and Clement VIII) spared no diplomatic means to present Georgia's fight against the Ottomans to the European anti-Ottoman political forces in the context of international European politics. The papacy could not provide anything except moral support for Georgia, but such

support still instilled a spark of hope among the Georgian politicians engaged in an unequal battle against Muslims.

Samegrelo principality also had active relationships with Europe. The head of Odishi, Levan II Dadiani (1611-1657), brought Catholic missionaries to Samegrelo and started trading-cultural relationships with Europe. Later, Salome Dadiani, the daughter of Davit Dadiani and Ekaterine Chavchavadze, married the French prince Achill Murat at the French royal court.

In 1783, the Kingdom of Kartl-Kakheti, despite the great desire to get closer to the European world, found it necessary to sign the Georgievsky Treaty with Russia, according to which Russia had to stop Iran-Ottoman expansion.

Later, Russia gradually began to violate the treaty and Georgia lost its statehood, the centuries-old autocephaly of the Georgian Church, and its freedom.

The country itself, still suffers from the consequences of the Russian annexation and occupation and the affected consciousness problems. (Baramidze, 2014)

Thus, even today, a certain part of the intelligentsia and the population believe that it is impossible to leave Russian space, that Russia is a great state and that nothing can be achieved by confronting it. Such an approach is a product of the conquered nation's psychology and Soviet thinking. It is against the national idea and striving for freedom.

As we can see, despite many obstacles, the Georgian kings and princes had a great desire to establish relationships with Europe and managed to do so. They never stopped looking for ways to Europe.

Chapter III.

INTERMITTENT PERIOD APART FROM EUROPE

ASIAN CONQUERORS AND RUSSIAN ANNEXATION

“Intermittent period apart from Europe” in the presented work implies the period of the Georgian-European relationship breakup. Accordingly, we strive for identifying the consequences for each side. Thus, we want to show the stages and periods of the “Intermittent time” chronologically.

As we mentioned in the previous chapters, before the Asian invaders appeared on the political arena, the Georgian kingdoms have had long cultural, religious, military, diplomatic, political and economic relations with the Greek, Roman and later Byzantine worlds – the cornerstones of the European identity.

The battle for the conquest of Iberia-Lazika between Iran and Rome began in the 1st century and lasted till the 7th century, before the Arab invasion. Both conquerors tried to gain political-economic advantage of Asia Minor territory, but the Georgian kingdoms also fiercely fought for the preservation of their statehood, despite the fact that none of them had the resources to oppose independently such large empires.

Although the invasions of Sassanid Iran in Eastern Georgia and the Eastern Roman (Byzantine) Empire in Western Georgia took intense character in the IV-VI centuries, both Kartli and Egrisi still maintained the status of independent kingdoms. It is noteworthy, that during the period of Byzantine political domination, the Kings of Egrisi and later Lazika were free to rule the country. The approval as the Kings by the Byzantine Caesar was just a formality.

After capturing Tbilisi and expulsing the Iranians from Iberia-Egrisi, Caesar Heracles tried to strengthen his influence in both countries, but at this time Arab invaders appeared in the South Caucasus.

At the same time, Byzantium tried to ensure its domination over the entire Black Sea coast. The Byzantine emperor promotes the Tao-

Klarjeti principality on the border of Abkhazia and the south as a kind of buffer zone (against invasion) against the Arab invasion, whose first Eristavi was Ashot Kurapat (786-813), the Eristavi of Kartli, who had the patronage of the Byzantine emperor.

Both of these principalities were under the patronage of Byzantium, and they helped them to strengthen in every possible way in order to resist the Arabs.

Meanwhile, those regions were considered as the shelter for the persecuted and displaced persons. (Javakhishvili I. , 1967, p. 89)⁴³ They used to flee to safety to the South-Western Georgia: Tao-Klarjeti, Abkhazia and Egrisi, which, as we have already mentioned, were under the protection of Byzantium. Sheltering from East to South-West Georgia was of a massive character by that time. (For example, Nerse – the Eristavi of Kartli was sheltered in Abkhazia with their nobles, serfs and servants. The aristocracy of Kartli were fled with their army in Egrisi: Archil, Ioane, Juansher, etc. (Javakhishvili I. , 1967, p. 208) which in the V-VI centuries as a result of the long wars between Iran and Rome was almost deserted.

From the 6th century to the 8th century, the population of Eastern Georgia, harassed first by the Iranians and then by the Arabs, moved to the above-mentioned area and found more political and economic freedom there. Thus, in the 7th -8th centuries, the new parts of Georgia - Adjara, Guria and Imereti have appeared. (sakartvelos istoria Vol. III , 2012, pp. 210-212)

Overall, it should be said that the significant changes have been observed in Georgia in IV-X centuries, both in terms of the country's socio-economic development and foreign-political relations. The turning point is the declaration of Christianity as the state religion, the abolition of the monarchy, the formation of the power of the chieftain, the fragmentation of feudalism, the emergence of feudal kingdoms and the struggle for the expansion and strengthening of these new feudal units. Which in turn meant a struggle for the unification of the country.

⁴³ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია ტ. II, თბ, 1908 წ. გვ. 89.

This age is also important for the struggle of the Georgian people against Sassanid Iran and Arab aggression.

It is true that the process of reunification of Georgia actually begins with the reign of Bagrat III (980 AD), but the process lasted for centuries, as Eastern Georgia remained in the hands of the Arabs. Only Davit Agmashenebeli (David IV The Builder) managed to rejoin it in 1122, when he took Tbilisi back, expelled the Arabs from Georgia and moved the throne city to Tbilisi. Davit Agmashenebeli was finally able to unite the Georgian Feudal Principalities. (Makalatia, 1992) This is where the period of Georgia's rise begins.

The period of the rise of Georgia was stopped by the Mongol invasions. This was the political, socio-economic progress time for the European countries, the Renaissance, enlightenment was taking place, the unprecedented development of culture and science was taking place, the conception and strengthening of new bourgeois relations was being introduced. the main concern of Georgia, surrounded by the conquerors, was the protection of their homeland from the enemies and the preservation of their identity. (sakartvelos istoria Vol. III , 2012, p. 6).

However, the Georgian-European relationships kept up even during the Mongol invasions. From the second half of the 13th century, the Georgian ports of Batumi and Sevastopol (Sokhumi) continued to operate. European merchants used to arrive. Franciscan and Dominican orders also appeared in Georgia and started to settle in Georgia.

Despite such a difficult situation, Georgia not only was able to save its statehood and maintain the function of the political and socio-economic center in the South Caucasus to some extent, but also significantly slowed down the offensive waves of these invaders on European countries.

Unfortunately, alongside the Mongol hordes, the Ottoman Empire was no less dangerous in the 15th century.

The capture of Constantinople by the Ottomans (1453) and the establishment of control over a large part of Byzantium significantly determined the future of Georgia, because instead of a cultural, highly developed Christian state, it became surrounded by a low-level,

aggressive and very powerful Muslim empire, which blocked the way to Europe. This kind of situation has lasted for centuries. The Ottoman dominance have made Georgia to cut off political, economic, and cultural relationships with Europe and isolated the country from the spiritual, political, and scientific centers of development of mankind, thereby hindering the further development of the country. (sakartvelos istoria Vol. III , 2012, p. 6).

Thus, the conquest of Constantinople significantly hampered Georgia's relationships with Europe, and if Europeans used to ask Georgian Kings for help, the situation completely changed and the Georgian Kings themselves were asking for help from Europe.

At the same time, the Ottoman-Iranian war broke out, which started in 1514 and lasted for a long time and ended with the defeat of the latter, and with this war, a new era in the life of the South Caucasus began.

From that time onwards, the fight of Georgia against the invaders intensified even more. These battles resulted in the disintegration of the united country into separate principalities. The domestic conflicts became more frequent, but Georgia was able to maintain its statehood this time as well.

Thus, before the establishment of the Ottoman Empire, the influence of Byzantium was established in South-West Georgia, and the domination of the Arabs influenced Eastern Georgia. So, four strong and large feudal units emerged in the political arena - Abkhazia, Tao-Klarjeti, Kartli and Kakheti. It was the unification of these four political units that later became the cornerstone of the creation of a unified Georgia.

As for cultural and religious aspects, Western Georgia first had closer relations with Greece, then with Rome and Byzantium, and later with Iran. Territory-wise, Lazika was bordering Rome, from where education and culture came earlier and easier than from distant Iran. That is why Christianity was spread earlier in Western Georgia than in Eastern Georgia.

In this regard, the situation was different in Eastern Georgia, which had more contact with the Asian world, especially with the Iranians, which was also due to the territorial closeness, the Iranians made a great contribution to the creation of the political unit of Kartli, although later they invaded the country and became an obstacle for development. The Iranians were replaced by the Arabs, who damaged the Georgian state institution even more, and then the Mongols appear to us as conquerors, who hindered the cultural, economic and political development of the united Georgian state, gained for the price of blood and sweat even more, politically crippled and economically weakened it.

Thus, the Asian invaders did much more damage to the cultural, economic and political development of Eastern Georgia than Byzantium - to Western Georgia.

At the end of the 18th century, the politically and economically weakened and disintegrated country, surrounded by Muslim states, faced the issue of a new foreign policy orientation in order to end the endless strife of the Muslim countries in Georgia and the oppression of the Georgian people.

The Russian Empire itself was trying to dominate the Black and Caspian seas. The kings of Kartl-Kakheti also believed that it was possible to use the interests of Russia in favor of their own country, which finally ended with the signing of the Georgievsky Treaty in 1783. Unfortunately, this subjugation was soon followed by the annexation of fragmented but independent Georgian principalities and the abolition of autocephaly.

Finally, in the 19th century, Georgia was conquered and turned into a Russian province, and since 1801 the country with such a long history was wiped out from the world political map.

Nevertheless, the Georgian people continued their uncompromising struggle against the violence of Russian Tsarism in various forms.

At the beginning of the 20th century, the political situation in the world has fundamentally changed, the First World War and the October

Revolution of Russia allowed Georgia to gain freedom for a short time, and on May 26, 1918, state independence was restored.

However, this lasted only three years - on February 25, 1921, against the interests of the Georgian people, the country became a constituent part of the Union of Soviet Socialist Republics. The era of unprecedented and bloody political repressions began. The communist regime completely deprived people of their private property, individual rights and freedom. After seventy years of rule, the Soviet Union collapsed and Georgia became an independent country for the second time in 1991. The period of Georgian-European Union relations starts from there.

Thus, over the centuries, the Georgian state was accompanied by many contradictions and difficulties – was it an enemy or domestic disturbance. The wars of conquest and occupation by the Iranians, then the Arabs, the Mongols, Persians, Turk-Selchuks, Tsarist Russia, the Soviet Union, and finally the Russian Federation, which, although, to some extent hindered the relations of the Georgian state with the European world, (Pazhava, 2019, p. 112) but despite this, Georgia still did not stop looking for ways to European ideals and managed to do it in different ways.

The Georgian Kings and Princes had a great desire to establish relations with Europe, "for centuries, the Kings of Georgia sought for a connection with Europe...". (Papashvili, sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss, 1995, p. 107)

An important example of this was the participation of Georgians in the crusades. (which we wrote about in the previous chapters and we will not dwell on it again).

Let us even recall the period of the Mongols, when Catholic missionaries used to come and work in Georgia in 1233-1507.

In this regard, Georgia-Vatican relations are worth noting, which was an important direction of the Western policy of the Georgian Kings in the 13th-18th centuries, which began with the attempt to find a military-political ally in Rome against the Muslim aggressors and

ended with the expansion of Catholic missionaries' activities in Georgia. (Papashvili, sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss, 1995, p. 8)

In the 16th century, the Ottomans blocked the missionaries' way to Georgia, but Luarsab I and King Simon actively tried to form a resisting anti-Ottoman coalition with the West (Transylvania, Spain, the Holy Roman Empire).

Iran hindered the entry of missionaries to Georgia, but could not contradict the ties.

In addition, in the 17th-18th centuries, Georgia established diplomatic, religious and cultural ties with the West through missionaries and was informed of their achievements constantly.

Even in the 19th-20th century, under the conditions of Russian annexation, Georgia's relations with Europe were not interrupted. Moreover, Georgia used Russia as a window for the European relationships. Unlike today's reality, Russia itself, had the desire to become a part of the European civilization.

It is worth mentioning that a parliament-like body in Georgia in the 12th century, under the leadership of Kutlu-Arslan, demanded the restriction of the king's rights in the form of a new body, a "Karavi," which represented a certain form of democratic governance.

In addition, it is important that in the world history of the Middle Ages, Georgia was the country, where not only the death penalty, but also the humiliating punishments were prohibited.

Moreover, in 1662, one of the Theatine missionaries wrote that justice in the principality of Odishi never condemned a criminal to death. "The Megrelians condemn the justice system of our countries (meaning the countries of Western Europe-E.F.) for punishing the guilty [with death]" - wrote the Father from Theatine to the Holy Throne. (Papashvili M, Mamistvalishvili E Gamezardashvili Z., 2018 , p. 31)

As we can see, Georgia actively participated in all the events that originated in Europe and Asia, although did not strive to establish Islamic culture in the Georgian reality, and this is because Georgia had made its European choice a long time ago.

At the same time, it is notable that Georgia's political conflict with Greece, Rome and later Byzantium, unlike the Asian and Russian conquerors, did not have such a harmful effect on the country. Therefore, Georgia's current Western course is completely natural and pragmatic, and it has a great consensus in Georgian society.

It is also worth mentioning that among all these conquerors, the most organized battle was declared by the "Russian Empire" against the part of European civilization and its supporting Georgian state, which continues up to date.

In 1992, after the declaration of independence by Georgia, the European Union officially recognized Georgia's independence, and the rapprochement period begins from here, which continues successfully even today.

After Russian invasion to Georgia, in August 2008, one of their goals was to change the vector of the Euro-Atlantic direction of Georgia. Although this did not stop this process, but even accelerated it. It was followed by the Association Agreement between Georgia and the European Union in 2016. In 2017, visa-free travel to the EU/Schengen territory officially came into force.

In 2022, the European Council recognized Georgia's European perspective and is ready to grant the country the status of a candidate country.

Despite numerous aggressions, Georgia has been able to be receptive to different cultures in almost every period of history and has developed into a unique country in terms of multiculturalism and tolerance. (Baramidze, 2014).

Thus, as we can see, the intermittent time according to the research turned out to be a conditional concept, because even under the conditions of the Asian and Russian conquerors, relations with the European world of Georgia did not stop.

Chapter IV.

PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE AND GEORGIA

PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE

The concepts about the idea of a united Europe have been formed since ancient times, and its research has always been at the center of world historiography attention and it still is.

Over the millennia, the "European idea" or the "concept of Europe" included various concepts - geographical, economic, political, cultural, historical, and was associated with the idea of freedom from antiquity throughout history.

Initially, the idea of a united Europe was considered as a defensive wall against the external enemies. Historically, the Asian countries were considered as the enemies, and later the things have changed, followed by the devastating results of the Second World War, the Russian Empire, the Soviet Union, and today Russia appears again in the role of the aggressor.

However, it should also be said that the idea of a United Europe, in many cases, caused certain fears that a union of independent European states with limited rights would be created. Such fears naturally existed in the early stages of the origin and development of the ideas of the unification of European countries and peoples. Similar concerns exist in many European countries even at the current stage of their development.

The first signs of the project of the idea of a United Europe appear in the IX-X centuries. The creation of a common European policy in the form of the empire of Charles the Great (768-814) and his direct heirs' dates back to this time, which later entered history under the name of the Holy Roman Empire of the German nation (962-1806) and represented the whole Europe as a single political unit.

One of the main unifying forces of medieval Europe was based on both ecclesiastic and secular authority.

The Christian faith itself, tried religious homogeneity of the Western European society and strengthened the role of the Christian religion, as the event of a general importance for all Europeans. Therefore, religious affiliation became the main sign of belonging to the European world. A clear example of this is the Crusades, which became a common European affair and unified the European peoples under its flag.

The external threat from the Muslim world significantly strengthened the influence of the Pope's throne on secular power. Thus, the Roman Catholic Church placed itself above any secular power throughout feudal Europe. Therefore, it is not surprising that the first European projects became the product of this version of the idea of European unification and were based on Europe as a Christian world.

The confrontation between Europe and the Muslim East began with the Reconquista in the eighth century and continued with the crusades at the end of the XI and the beginning of the XII century, the goal of which was to liberate the Holy Land from the Muslims and to hand over the Lord's tomb to the Christians.

Frankly, the Crusades failed, but they surely left the traces. The crusading movements gave rise to "...the creation (Medvedev, 1995, pp. 42-43) of Western European trans and national institutions", though we do not see the topicality of this issue for further discussion.

Historically, the first European unification project belongs to Pierre Dubois (1250-1320), a lawyer and publicist of the French royal court. In the treatise "Derecupatione Terrae Sanctae", his goal was to end the wars, politically unite a large part of European countries, including Byzantium, and create a "Christian Republic" under the leadership of the King of France, which would have been a confederation (Heater, 1992) of European monarchs based on a kind of federation of European monarchs. An arbitration court was also noted in the Dubois project, where primarily, misunderstandings and conflicts would have been solved. (Dawson, 1947)

The idea of peace as the highest value of European society was also well expressed by the great Italian poet Dante Alighieri (1265 -

1321). In various letters and treatises, Dante supported a strong empire that would guarantee peace in Europe. In this case, the author placed especially high hopes on the French monarch and the German Emperor. For Dante, the European world was Christendom, and it was Christian virtue that should become the basis of intra-European reconciliation.

Eventually, in 1453, after the fall of Constantinople, the European monarchs came to the conclusion that they should fight against the common enemy standing together.

The Pan-European project of Jiri Z Podebrad (1420-1471), King of Bohemia (modern Czech Republic), also conveys the idea of fighting a common enemy with united forces, where he spoke about the alliance between France, the Czech Republic and Venice against Turkey.

By that time, the Byzantine Empire, which was an indivisible and significant part of Europe, disappeared from the arena of history as a result of the Ottoman conquest. The Ottoman Empire, which arose on the site of the Byzantine Empire, was formed as the threat for European civilization, and Europe lived under the threat of their expansion. This gave a strong impulse to the formation of the European Union. The concept of this unity had a Christian nature, since the war against the Ottomans was taking on the character of a divine war.

Exactly that idea of Jiri Podebradel considered the for creation of the Anti-Ottoman Pan-European League, which offered the Europeans to create a common union under the leadership of the French, Germans, Spanish and Italians. The governing body of which was to be the Council of the Union, consisting of the heads of Christian countries and the President of the Council. England, as well as Catholic Poland and Lithuania, and surely, Orthodox Moscow, were not included in the planned union.

Thus, Jiří Podebradel's "League" aimed to create an anti-Ottoman coalition and prevent external threats. The doctrine clearly outlined the possibility of restoring the stability of the monotheistic Christian European world. The members of the alliance had to take an oath not to use arms against each other, and to settle disputes between the members

of the alliance and other Christian monarchs. Besides, Jiri proposed the creation of the Arbitration Court.

Unfortunately, the Czech King could not implement his idea due to conflict with the Catholic Church. More specifically, as far as the plan of the Czech King did not consider any leading role for the Holy See, the papacy did everything to prevent its implementation.

The Spanish humanist Juan Luis Vives (1492-1540) called for an end to the conflict between the European Christian states and for their unification in the European alliance.

For the idea of a united Europe, the poet and humanist Pope Pius II in 1458 asked the Christian monarchs to gather and discuss the issue of a new crusade of "Europe" against Turkey. The Pope believed that a united Europe could repel religious enemies. It was Pius II who first introduced the idea of Europe as a "common house" to society. More specifically, for the first time in the Pope's project, the previously existing term "Christianity" was replaced by "European world". It should also be said here that the term "Christian Europe" is a completely relevant concept for modern Europe as well.

It is also worth noting that this step can also be considered as a proof of Pius II's religious tolerance in relation to the Eastern schism, and as a continuation of the traditional policy of the Holy See to achieve the unification of "Greater" Europe, based on the Catholic version of Christianity, particularly - through the Union. The first attempt of this type took place back in 1274, when the Mother Church of Rome called the Holy Roman Empire, the Pope and Byzantium for reconciliation, for the Uniate of Churches. This was followed by the so-called The Failed Uniate of Florence in 1439, which was adopted by dying Byzantium.

The initiative of Pope Pius II was not very successful. Most of the monarchs of Christian Europe did not respond to his appeal. The reasons for the failure of this initiative were cited as the excessive idealism of the Pope's project, as well as the secularization of the European society in religious views.

After Christian world was divided into Catholic and Protestant regions, the doctrine of Christian Europe lost its theocratic component for the new European reality. Accordingly, non-religious ideas of European unity were put on the agenda.

In this regard, the ideas of the French writer Cruce Emeric (1590-1648) are worth noting. He was the first to raise the issue of the economic principles of European unity. In his treatise "New Cyneas", he considered the development of trade and crafts to be a necessary basis for peace in Europe. (Mansfield, 2013, 83. 2-22) For this purpose, he called on the monarchs of Europe to create an interstate assembly, where non-Christian states would also be allowed to participate (German A, Reza De La, 2015, 83. 146-160).

"The Great Project" by Maximilien de Béthune, 1st Duke of Sully (1559-1641) is considered to be one of the famous projects of the European unity of the 17th century. According to this project (1638), Europe was to become a confederation of monarchies of equal size and potential, consisting of 40 representatives of all countries, 20 of whom were appointed by the Pope, the Holy Roman Emperor, the King of France, and the sovereigns of Italy and Spain. Another 20 representatives were appointed by the participating countries. The Council would change its members every three years and be subordinated to six Regional Councils. The main task and right of the General Council would be to consider arbitration disputes between European countries and their subjects. The decisions of the Council should be binding and final. Basically, the aim of the Council was creating a Unified Armed Forces. (German A, Reza De La, 2015, 83. 146-160).

It should be noted that according to Bethune's project, Turkey and Russia were not included in the framework of the European Confederation and it clearly had a civilizational character, which is still popular today and has many followers in Europe.

Meanwhile, pacifist trends were gaining strength in European society. European humanists who were against the war called for brotherhood and unity among all Europeans. The most important figure

among them was Erasmus Roterodamus (1466-1536), a great Dutch humanist of the 15th century.

Roterodamus related religious aspects to his anti-war character. This period coincided with the beginning of the reformation movement in Europe. The Central European provinces of the Holy Roman Empire refused to recognize the power of the Vatican and created a new model of Church organization. Thus, the Protestant version of Christian dogma was formed. Therefore, Erasmus preached pacifism as well as religious unity to the community: Erasmus urged Europeans to refuse to settle their disputes with blood because they all were the children of God.

Unfortunately, religious conflict in Europe lasted for a long time and turned into the Thirty Years' War of Religion (1618–1648). This terrible war gave rise to a new wave of pacifism, prominent representatives of which were the Czech thinker-theologian and University professor Jan Amos Comenius and the monk and teacher Emeric Kruse from Paris.

Amongst other things, an important aspect of Jan Amos Komenský's (1592-1670) work was his views on Europe and ways to achieve European unity. In his opinion, the idea of a universal international language was the key to enable European peoples to coexist peacefully with each other.

The English writer and religious thinker William Penn (1644-1718) also took the initiative for the future peaceful arrangement of Europe. Penn proposed to the Europeans for the formation of the League and Confederation, which should have united all the European countries including Russia and Turkey. The higher body was supposed to be the Congress (Parliament), whose function would be to arbitrate and, if necessary, force the countries in conflict to turn to peace. Penny's project was very similar to de Bethune's "Great Project".

In his project, Penn highlighted the introduction of a multi-level decision-making system in the League of Europe. He distinguished three levels: supranational, state and local. This structure proposed by

Penn was innovative by that time. The idea survived and it is still successfully implemented in the EU institutional structures.

One of the most systematic and conceptual European projects belongs to the French abbot Charles de Saint-Pierre (1658-1743). In his treatise "Eternal Peace in Europe" (1712-1729), he pays attention to establishing the prerequisites for a single European union and creating its mechanisms, where he also considered the neighboring Islamic states. (Seth C Kulesa R, 2017, pp. 23-25)

According to Saint-Pierre, bringing the peoples from Europe together would facilitate the establishment of "eternal peace" in Europe. For him, the basis of "eternal peace" was a "European balance" based on the status quo. Saint-Pierre emphasized the role of diplomatic negotiations and believed that the negotiation process was guaranteed to be favorable to all agreements. However, the reality of European politics of the 18th century was ambiguous and did not give hope for a peaceful Europe based on the status quo, as many critics of the Saint-Pierre project pointed out. At the same time, a long-term system of integration of European society was an undoubted merit of the author.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) was among the critics as well, who looked more carefully at Pierre's confederation and believed that this union should not be artificial and ambivalent, since it seemed difficult to settle the conflicts that had existed for centuries in such an easy way, moreover, Saint-Pierre considered Islamic states in addition to the Christian ones in this union.

The great German philosopher Immanuel Kant (Kant, 2020, p. 176) (1724-1804) dedicated his work to "Eternal Peace". Kant also came up with the idea of creating a Confederation of European countries.

Kant linked the principles of the internal organization of the state with the activities of the foreign policy. According to the philosopher, a regime that oppresses its own citizens cannot pursue a moral, just foreign policy. Thus, in the late 18th and early 19th centuries, Kant well formulated the basic dilemma of international law, which establishes

the direct dependence of the legitimacy of a particular state and national sovereignty on the respect of human rights in the country.

It is worth noting that, unlike to the humanistic traditions of the United European idea, the Eurocentric direction of "United Europe" appears, which was caused by the processes of colonization and later became the cornerstone for the creation of the racial theory. The implementation of the Nazi-European project "New Europe" of the 20th century was also the merit of Eurocentrism.

Later, the intensification of contacts between Europeans and representatives of other cultures, based on humane and educational traditions, contributed to the formation of the liberal component of the European ideological heritage.

Therefore, European culture is only one among many cultures, each of which has its own value and equal rights in relation to others. Universalism, understood as tolerance towards the norms and values of other societies, is one of the dominant ethical codes of the European Community today.

At the beginning of the 19th century, the "European Union" took place under the leadership of Napoleon Bonaparte, under the auspices of the French Empire. The projects implemented by Napoleon were followed by a crucial rearrangement and modernization of the political space of Central and Western Europe. The Holy Roman Empire of the German nation ceased to exist (1806). The legal and political regimes of Western European countries were merged with the French model. In particular, the French Civil Code (the so-called Napoleonic Code) was included in the legislation of a number of European countries.

The establishment of French hegemony in Europe was met with tough opposition, and in 1814 Napoleon's plan to unite Europe by force finally collapsed.

Correspondingly, a new project of reorganization of the European political space has become relevant.

In 1815, the Act of Holy Alliance signed at the Congress of Vienna announced the return of European politics to Christian moral

norms. In addition, the cornerstone of the European system became the principle of legitimation - respect for the rights of traditional Monarchs.

From the second half of the 19th century, a new rise of the single European idea begins. Representatives of this idea were liberals and nationalists from various European countries. Among them - Giuseppe Mazzini, the founder of the "Young Europe" movement, Louis Blanc, Lajos Kossuth and others. Unlike the authors of the previously discussed European projects, representatives of "Young Europe" demanded the consolidation of European society, not just European countries.

In 1849, at the III World Congress in Paris, Victor Hugo spoke about the future of a united Europe and noted that "The day will come when all the nations of this continent, without giving up their individuality, will unite in a close union and lay the foundation for a great European brotherhood. One day, no more battlefields will exist..."

Despite this attitude, by the end of the 19th century, Europe became an arena of opposing blocs: a quadrupled alliance of Central Europe engaged in a struggle for hegemony on the continent, along with the old colonial empires and Russia. Therefore, before World War I, the European idea represented an uncertainty in big politics.

The results of the World War I created new conditions for the development of the European idea. First of all, nationalism and imperialism were completely compromised.

The four largest empires of continental Europe - Germany, Russia, Austria-Hungary and the Ottoman Empire - were disintegrated as a result of the war.

The European political space, which was being formed for centuries, was divided into two parts. After the victory of the Bolshevik Revolution in 1917, Russia withdrew from the European political space.

In 1920, the first reaction against the backdrop of the created situation, was the creation of a Pan-European movement. In 1923, Count Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi (1894-1972) published the manifest "Pan-Europe", in which he spoke about the collapse of the

European economy, the catastrophic weakening of the European states and suggested a way out of the existing crisis (Daniel C. Villanueva., 2005).

In his opinion, European states should be united in order to face the existing enemy effectively.

In order to compete with the mentioned countries efficiently, he proposed to the European countries to create a common market and equip it with the necessary supranational institutions. In particular, it was about international arbitration and customs union.

From a political point of view, Kalergi came up with the initiative of creating a Pan-European military union to protect the eastern borders of Europe, the implication of which was Russia. The author of Pan-Europe did not consider the relationships of supranational institutions with the national institutions of the sovereign member states of Pan-Europe. That is why, in the end, the project turned out to be more of a slogan than a real course of action. With this project, he awakened a new, post-war generation supporting the European idea.

In 1930, European projects first acquired an international-legal status, and Aristide Briand's (former French foreign minister) memorandum on the organization of a European Federal Union was registered in the League of Nations.

Aristide Briand (1862-1932) was a great supporter of Pan-Europeanism. He put forward his plan for the unification of Europe, which had to take place on the basis of a "Federal Union" and a "Common Market". He was the first to clearly establish the principles of the integration of the European countries. Its main goal was to boost the economy and raise the standard of living of the Europeans.

By the way, after the occupation of the Democratic Republic of Georgia by Bolshevik Russia, and after taking a political shelter in France by the Georgian government, Aristide Briand remained a supporter of the idea of independence of the Caucasus and Georgia in particular. He met several times with the representatives of the Caucasus republics and called for common actions. At a meeting of the Entente Council in Cannes in January 1922, chaired by Brian, a

resolution was passed requiring Russia to withdraw its occupation troops from Transcaucasia. (Saralidze, 2017, p. 354)

The situation changed in 1933, when the German Nazis banned the activities of the Pan-European Union on their territory, which weakened the idea of a United Europe. All the books of Coudenhove-Kalerg were subjected to burning, because according to the Nazis "the unification of Europe would bring an unacceptable mixing of races". Adolf Hitler called Pan-Europe "An ideal of racial exclusion and a tool for the conquest of Europe by the Jews". Therefore, at that time the German National Socialists became the main enemies of Pan-Europeanism.

1935 was a turning point in the development of the Pan-European Union. The closer the World War II was the less attention was paid to the ideas of European integration by the countries. The influence of the Pan-European Union on real politics has weakened a lot. It was possible to discuss the problems only at the meetings of the League of Nations (it was the only organization that was against the European chaos).

In the meantime, the nationalist attitudes of the states gained strength in Europe, and the Pan-European idea turned to be powerless in the fight against them.

Throughout this period, the Pan-European movement comes out against the Nazis and calls them not to allow a new war.

Numerous outstanding intellectuals joined the Pan-European Union, including: Albert Einstein, Bernard Shaw, Paul Valery, Heinrich and Thomas Mann, José Ortega-y-Gasset, Stefan Zweig, Rainer Maria Rilke, Miguel de Unamuno, Sigmund Freud, Franz Werfel, Salvador De Madariaga. Pan-European Union was joined by the prominent politicians as well: Otto von Habsburg, Konrad Adenauer, Charles de Gaulle, Franz Josef Strauss, Bruno Kreisky, Georges Pompidou and others (Jandieri, 2014).

Nevertheless, World War II was inevitable and Europe was unable to avoid it. It was another attempt to forcefully integrate the world after Napoleon. Its ideological basis was the racial theory, which considered the peoples of Europe close to the ideal Aryan race.

The racial version of the European idea was developed by German National Socialism, which began the ethnic cleansing of Germany from "racially foreign elements" from 1933, thereby trying to unite all indigenous European nations as a "truly Aryan" race.

Hitler's European project could not be realized due to the defeat in the war.

Despite the Nazi pressure, the ideas of a United Europe did not cease to exist. Moreover, the scale of the catastrophe caused by Nazism encouraged the growth of European movements in the post-war period, which was manifested in the creation of many organizations aimed at the unification of Western Europe and the creation of new, competitive projects that would be widely supported by the population. Qualitative growth was expressed in the active support of pro-European positions by "old school" politicians. In this regard, Winston Churchill became an important figure. In his famous Zürich speech, Churchill spoke about the creation of a European Federation similar to the USA and noted French-German reconciliation as the first step for the European unification.

Soon after the end of the World War II, very tense relations established between the East and the West. The Soviet Union became a source of danger for Western democracy.

An important event of the post-war years was The Hague Congress of Supporters of United Europe (1948). More than 700 delegates from 16 countries gathered to discuss the principles and ways of integration. Not all the interests were met at the Congress and at the further meetings as well, though all parties agreed on the main point: Europe had to start the process of real unification. In a word, The Hague Congress defined a specific program for the unification of the European Union.

Along with opponents, the idea of a European Federal Arrangement was supported by a number of prominent political figures, including Jean Monnet (1888-1979), Robert Schuman (1886-1963), Konrad Adenauer (1876-1967), Winston Churchill. Churchill (1874-

1965), Alcide de Gasperi (1881-1954), whom today we call "Fathers of the European Union".

It should be noted that against the backdrop of the bipolar international system established after the World War II, the United States of America (USA) was also interested in restoring the economy of European states. Accordingly, in 1947, in order to promote the economic strengthening of European states, USA within the framework of the 4-year (1947-1951) "European Recovery Program" (ERP) known as "The Marshall Plan" allocated 13 billion dollars.

Thus, the process of European economic integration gave rise to the formation of the structure of the European Union.

The idea of unification of Europe was first put forward by the Prime Minister of Great Britain, Winston Churchill, who spoke about the necessity of creating the United States of Europe in a speech in Zurich (Switzerland) on September 19, 1946. However, the idea was left undeveloped.

1950 could be considered the beginning of European integration, when the French Minister of Foreign Affairs, Robert Schuman, voiced the initiative of the French politician, Jean Monet - to unite the coal and steel mines of Western Europe.

Ultimately, in 1951 the European Coal and Steel Union was created, which included six states - Belgium, West Germany, Luxembourg, France, Italy and the Netherlands. It was decided to create an independent supranational body, the so-called "Supreme Authority" that would manage issues related to the production and sale of coal and steel in these countries. Jean Monet was appointed as the first President of the Supreme Authority. (Kapanadze, 2006, p. 6) In 1953, a common market for iron, coal, ore and scrap was created, and later, a common market for steel.

In 1957, the Treaty of Rome was signed and entered into force in 1958, establishing the European Economic Union and Euratom. Jean Monnet and his followers also believed that economic integration was a precursor to future political integration, which, if achieved, would prevent future bloodshed and wars on the European continent.

The main goal of the Schuman plan was to prevent wars in Europe. The Union of Coal and Steel itself served the only purpose — to ensure the peaceful coexistence of Germany and France and to deepen the economic and later political interdependence of the two countries.

European Union in the early 50s was not properly shared in Great Britain. They believed the idea to be utopian, so Great Britain did not join the six-country initiative. By the way, the restraint on the part of Great Britain gave quite a negative charge to this European initiative.

The Schuman Plan considered the mechanism of maintaining control over the national interests of the six countries — in the form of the so-called Council of Ministers. The Council of Ministers was created in order not to harm the interests of the French and German states in case of a conflict issue. Ultimately, coal, and steel should have been produced at minimum prices and delivered to high consumption facilities without any trade barriers. The governments of the six countries should have ensured the smooth running of these processes and changed national legislation so that discriminatory trade barriers should not hindered integration processes.

States were also prohibited from giving subsidies to state or other enterprises operating in the field of integration. Anyway, the Supreme Authority was considered the main regulatory and decision-making body. It had the right to investigate the activities of private companies operating in the market and hindering the integration process.

By the way, in the early 50s, the creation of the European Defense Union was started, but this initiative was soon forgotten.

In 1959, under the leadership of Great Britain, on the initiative of Prime Minister McMillan, an Economic Union of seven states was created, in which, addition to in Britain, Austria, Denmark, Norway, Portugal, Sweden and Switzerland entered. One of the main goals of this Union was to absorb the “arrogant” six (member countries of the European Economic Union). Of course, British sympathies were more on the side of such an organization, because the area of free trade was

nothing more than an economic union that did not show any threat to British sovereignty and political interests.

1960-74 was a period of economic growth in Western Europe, which made Great Britain to show more interest in joining the Economic Unions. The first application on joining the Unions by Prime Minister McMillan was made in 1961. Despite the positive attitude of French Prime Minister Pompidou, French President Charles de Gaulle vetoed Britain's admission to the European Union. This kind of action was a follow-up of the 1963, when the United States of America sold the Polaris submarine missile to Britain.

The attitude towards Great Britain has changed after Georges Pompidou and Willy Brandt came to the head of France and Germany in 1969.

After that, the process of British integration into the European Union accelerated. An agreement with Great Britain, Denmark, Ireland and Norway was signed in 1972, and these countries, except Norway became full members of the European Economic Union in 1973. The only country that did not support joining the unions in the referendum was Norway. Norway is still not a member of the European Union. For some reason, it is still against the European Union, as evidenced by another referendum in 1994. (Kapanadze, 2006, p. 7)

The 1970s are known as the “Era of crises” for European Economic Unions. During this period, such terms as "Euro sclerosis" and "Euro pessimism" emerged.

As for “Euro pessimism”, this term refers to a skepticism towards the European idea and a belief that integration is not as inevitable and prosperous as it is generally perceived.

In 1975, the European Economic Union faced a crisis, after Great Britain demanded a fresh start of negotiations and revision of the Accession Treaty. In June 1975, a referendum was held in Great Britain on whether Great Britain should continue its membership of the Union, with 67.2 percent in favor of Britain remaining in the European Union.

In 1977, Roy Jenkins became the president of the European Commission, who introduced the idea of a European monetary system.

A similar project was developed by Pompidou in 1972, but its implementation failed due to the oil crisis that began in the mid-70s. Roy Jenkins had the support of French President Giscard d'Estaing and Helmut Schmidt regarding the European Monetary Union, but failed to persuade British Prime Minister James Callaghan.

Nevertheless, the European Monetary Union came into force in 1979. Its development was pre-planned and consisted of several stages. The third stage of this project considered the introduction of the common currency, which eventually entered into force in 1999, when the national currencies in the territory of the Eurozone were replaced by the Euro. In the same period, the expansion of the European Economic Union to new member states took place. Greece, with which Europe had frozen relations in 1969-74, managed to restore democracy in the country and soon submitted the first official application for EU membership.

Initially, the European Commission refused to accept Greece because they did not match any economic criteria. Nevertheless, the Council of Ministers and the European Council supported the admission of Greece into the Unions due to political considerations, to avoid the loss of the revived democracy and the spread of communism in the country. In addition, Greece's entry into the European Union coincided with Spain's and Portugal's aspirations for closer integration with the European Union. Both Spain and Portugal, like Greece, represented recently liberated countries from the military dictatorship, so the European states were not in a hurry to refuse them. Notably, Greece quickly distanced its aspirations from Spanish and Portuguese interests, as France doubted the prospect of Spanish integration due to a threat to French agricultural production since appearthe ance of a new producer on a market.

The second important event that happened in the 70s was the introduction of the electability of the European Parliament. Although the Treaty of Rome provided for the election of members of the Assembly, member states preferred to send their representatives of the Parliament to the European Forum. However, after the Paris Resolution

in 1974, which institutionalized the European Council, it was decided to finally allow the election of parliamentarians in order not to lose the balance within the European Economic Unions. It is noteworthy that France and Great Britain were in favor of deputizing the parliamentarians, while the majority of small EEC member states, including Italy, supported the election of European parliament members. The same position was shared by the European Commission, which wanted to acquire a new partner in the form of the Parliament in the fight against the Council of Ministers.

Ultimately, the first elections were held in 1979 and laid the foundation for the origin of new Parliament membership in the European Union. It should be noted that at the initial stage the consequences of a new model Parliament was not obvious, although the increased role of the Parliament became evident after the adoption of the Single European Act and the Maastricht Treaty establishing the European Union.

Another problem that arose at the turn of the 70s and 80s was related to the huge sums paid by Great Britain to the budget of the European Economic Union. Margaret Thatcher from the first day of becoming the Prime Minister was against such a waste of funds by Britain, because it was a fact that Great Britain, together with Germany, was the largest contributor to the budget of the European Union, and received only a small part of the funds back. Although Thatcher's demand for a new budget deal was clear to everyone, but Thatcher's demanding manner and specific methods of diplomacy significantly slowed down to achieve a compromise.

Ultimately, in 1980, the leaders of the European states reached a compromised agreement, but after its expiration, in 1983, the problem re-emerged in full throttle. After the series of failed summits in the early 1980s European governments decided to satisfy British interests. In 1984, an agreement was reached at Fontainebleau, according to which Great Britain's financial contribution to the budget of the European Union was significantly reduced (Great Britain saved more than 10 billion pounds between 1984 and 1990). At the same time, the

satisfaction of British budgetary interests paved the way for new initiatives, the most important of which is the creation of a common market.

The European Parliament elections in 1979 created an opportunity for the future reform of the European Union. The expansion of the functions of the European Parliament is closely related to the name of Altiero Spinelli. Spinelli, appointed to the commission by Italy in 1970, unexpectedly resigned in 1976 and chose to continue his work in the European Parliament. In 1980, Spinelli established the so-called “The Crocodile Club”, which aimed to strengthen European Unions and expand the role of Parliament. The club was named after the Crocodile Restaurant in Strasbourg. Spinelli managed to create a committee of institutional issues in the European Parliament, where he began to raise issues relevant to the European Union. In 1983, this committee worked out the European Union foundation Treaty, which was to replace all the previous treaties related to the European Union foundation. In February 1984, the European Parliament adopted this treaty by 237 votes to 31. Although it was clear that the governments of the member states would not approve this project under any circumstances, the European Parliament showed its strength and proved to the skeptics that it was in favor of European integration and represented one of the driving forces. In the second half of the 1980s, the European Community underwent a significant transformation. First of all, it was related to the quantitative growth of European Economic Unions, considering the entry of Spain and Portugal into it.

The development of the Common Market in the late 80s is closely related to the President of the Commission, Jacques Delors. The Delors’s Commission made a great contribution to the development of the European Union and the growth of its economic potential.

At the same time, the necessity of carrying out institutional reforms has also matured. The Treaty project prepared by the Parliament, as well as the report of the specially created Dougie Commission, launched negotiations on new institutional reforms and a new redistribution of the balance of power within the European Union.

The Intergovernmental Conference opened in Luxembourg in the early September of 1985 and lasted until January 1986. Finally, in February 1986, a Single European Act was created, which was signed by all countries. It is worth noting that with the Single European Act, Delors managed to lay the foundation for economic and monetary integration. As a result of his initiative, a whole chapter was added to the agreement, according to which the convergence of economic and monetary policy was declared as the main goal of the future development of the Union.

After the Single European Act, the entry into the final phase of the common market was put on the agenda. Several EU countries, and France in particular, have prioritized finalizing the common market.

The first stage of the European Monetary Union began in 1989, which meant joining the single exchange rate. Since Great Britain joined this system, the pound withdrew from the European Monetary Union, although this did not prevent other countries from moving to a single currency system by 2000. (Kapanadze, 2006, p. 11)

1991 and the Maastricht Treaty represent a new stage in the development of the European Union, according to which the European Union is based on European Economic Union, Justice and Internal Affairs and Common Foreign and Security Policy. It was decided that they should be administered at national levels, without the intervention of the Commission and other EU institutions. As a result of the Maastricht Treaty, the power of the European Parliament was increased, the European Central Bank was created and serious preparations for introducing a single currency began.

1995 was the year of another European Union expansion. Three countries of the European Free Trade Area — Sweden, Austria and Finland — became the thirteenth, fourteenth and fifteenth members of the European Union. This expansion was one of the most painless for the European Union, because its new members already represented highly developed countries that had the power to withdraw more funds for the European budget than they received [9,15-28].

1990s was the period of EU integration as well. In 2004, 10 countries joined the European Union: Lithuania, Latvia, Estonia, Czech Republic, Slovakia, Slovenia, Hungary, Poland, Malta, and Cyprus. The number of EU members has increased to 25. The purpose of the European Union enlargement was to develop the Eastern and Central European countries freed from Soviet rule and to catch up with Western European living standards through admission to the European Union. By that moment only the Greek part of the island of Cyprus represents the European Union, because the Greek Cypriot population refused to join the Turkish part of Cyprus, according to referendum. Two more countries, Romania and Bulgaria, had joined the European Union in 2008, and in 2013, Croatia became the last country to join European Union.

In 2016, for the first time in the history of the European Union, its member state leaves the European Union voluntarily. As a result of the referendum held in Great Britain, it was decided to leave the European Union. The majority of participants, 52 percent, supported leaving the European Union. The number of "Remainers" in the European Union was 48%.

Despite this unprecedented fact in the history of the European Union, the leaders of the Union remain optimistic and say that the 27-member union can easily cope with the faced challenges without Britain.

An unprecedented fact also happened in 2022, when the European Union granted candidate status to Ukraine and Moldova, and candidate member state to Georgia. It is true that the above-mentioned status was granted against the backdrop of the Russia-Ukraine war, but on the other hand, it is a unique chance for these countries to become EU member states in the near future.

Thus, based on all of the above, we can conclude: the idea of a United Europe, the first signs of which originate in the 9th, and 10th centuries, was based on Europe as the Christian world. It was a confrontation between Europe and external enemies.

Later, the idea of Europe as Christendom gradually lost popularity, which was initially due to the division of the Western Christian world into Catholic and Protestant regions and the formation of the first nation-states. It was followed by thirty years of religious wars, which turned into real bloodshed (1618-1648) and which gave birth to a new wave of pacifism. The European projects of the XVII century were based on political pragmatism and were clearly civilizational by its character.

What concerns the Enlightenment philosophy, which arose in Europe in the second half of the 17th century and became the ideological basis of European society in the 18th century, it left a deep mark on the development of the European idea and the European political model as well.

Along with the formation of the European idea, the processes of colonization were also worth noting, which in turn contributed to the emergence of Eurocentrism, which was formed on the basis of racial theory and aimed at the implementation of the Nazi-European project - "The New Europe".

In turn, active relations between Europeans and representatives of other cultures, based on humane and educational traditions, helped in the formation of the liberal component of the European ideological heritage.

Finally, the large-scale bloody confrontations between European states started in the 19th century never ceased in the 20th century, as was followed by two World Wars, which weakened and suppressed mass pacifist and European movements. Its further restoration begins already after the wars.

Today, the European Union consists of 27 independent, sovereign states, who aspire for prosperity and economic progress.

PARTICIPATION OF GEORGIANS IN THE PROJECTS OF THE IDEA OF A UNITED EUROPE

What concerns to Georgia's participation in the projects of the common European idea, the example of participation in the Crusades by Georgians is of a great importance in this regard.

Like European countries, the Crusades penetrated into the religious, military and political life of Georgia. In Georgian mentality, it acted as a shared ideal against a common enemy. (Papashvili, sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi), 96-126, tbilisi, p. 121) Namely, to free the tomb of Christ in Jerusalem from Muslims. In this struggle, Georgia is a natural ally of the Latin West (Aavalishvili, 1989, p. 32), though the Georgian state tried to act within the limits to protect the guarantees of its interests.

Georgian king David IV Agmashenebeli (The Builder) (1089-1125) had direct contact with the Crusaders (Aavalishvili, 1989, p. 45). The famous "Didgori" war, with participation of 200 European knights (1121 AD) represented a common Christian affair against enormous coalition of Muslims and thus gave this war international significance. (Papashvili, sakartvelo shua sauk'uneebis evropul samqaroshi, 2011, pp. 127-128) Among the French Crusaders, "Didgori" turned Georgia into a "...front bastion... (Aavalishvili, 1989, p. 18)" against the Muslims in the East, that is, an outpost of Western Christianity. Thus, the Holy See and the Western Crusaders perceived their relationship with Georgia in a common Christian and common European context.

After Davit Agmashenebeli, King Tamar continued to support the Crusades. Lasha-Giorgi was also going to participate in the campaign, but due to the Mongol invasion followed by his death, he was unable to do so. Nor Queen Rusudan kept her promise to the Pope to help the Crusaders as Jalal al-Din in started to ruin Georgia in 1225. Thus, due to the terrible situation within the country Georgians could not think about the Crusades, and it itself was forced to seek for an ally in that desperate situation.

GEORGIAN ENLIGHTENERS ABOUT EUROPEAN VALUES

Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, Niko Nikoladze, Vazha-Pshavela, Archil Jorjadze, Ivane Machabel, and others made a special contribution to the popularization of European values and their establishment in Georgian reality.⁴⁴ They considered Europeanness a symbol of freedom and humanity.

From the second half of the 19th century, the European vision of Georgians was based on three interrelated ideas: Europe as a geopolitical space, a model of socio-economic progress, and the homeland of modern civilization. These three ideas had a great influence on the history of Georgia from the beginning of the national movement to the creation of the first independent Georgian state. (Brisku A, 2015, p. 515)

"We want to talk to Western Europe, - wrote A. Jorjadze, - ...we should introduce Georgia to Europe, introduce our past, present, and future hopes. For us, the moral sympathies from Europe should be precious and thus, we can encourage our poor and desperate little nation.

Although Niko Nikoladze and Archil Jorjadze's views on political orientation differed (in particular on Russia's issue), in general, both agreed that Georgia's political orientation should be directed to the West, as "light and movement" came from the West, and therefore these

⁴⁴ Many works have indeed been devoted to the activities of Georgian enlighteners of the 19th-20th century, but there are few studies in which their views on Western values are discussed. However, several authors can be named, including Adrian Briscoe, who has conducted an impressive comparative study of the Georgian-Albanian discourse on Europe. Where the ambiguous and often ambivalent approach of these two countries towards Europe, which has sometimes been a source of hope and sometimes disappointment throughout history, is discussed. Oliver Reisner echoes Briscoe's work and agrees with Georgians' ambivalent approach to European discourse.

Giorgi Kavtaradze's doctoral thesis "Western Values in Georgian Public-Political Thought" is also interesting. Of course, the list of works used and certified in the research is not complete, and hopefully, other authors will not offend us.

values - the rule of law, freedom, democracy, free market, and so on - should have been the basis for Georgia's revival.

Young Georgian writers who are known as "Tsisperqantselebi,"⁴⁵ looked at Europe with the eyes of the future. They claimed that Georgian culture has always been European. They talked about Georgia's "return" to European civilization. (Brisku A, 2015, p. 515) Their motto was "Toward the West". N, (Khoferia, 1997, p. 309)

Tician Tabidze (1895-1937), one of the prominent representatives of Tsisperqantselebi, scolded Tergdale residents, especially Ilia Chavchavadze, for not seeing the similarities between Georgian and European cultures. (Khoferia, 1997, p. 515)

Paolo Iashvili (1894-1937), who considered himself a Tsisperqantselebi, complained about the lack of Georgian translations of European literature. In his article, "Our Times" he wrote that young poets and writers should free themselves from Asian influences and adopt new, European forms of writing.

The European debate in Georgia has been completely stopped since 1921, after the Sovietization of Georgia by Russia. And many European-minded politicians and writers were shot or exiled in 1937 during Stalin's dictatorship.

The debate on Europe in Georgia only has been updated at the end of the 1980s in the so-called the period of perestroika.

Thus, the Georgian educators also believed that the political orientation of Georgia should be towards the West, which should become the basis for the revival of Georgia.

GEORGIAN EMIGRANT SCIENTISTS ABOUT EUROPEAN IDEALS

Georgian scientists and political figures working in emigration made a significant contribution to the support and formation of the idea of a united Europe.

⁴⁵ Tsisperqantselebi - creative union of Georgian Symbolist poets and prose writers that dominated Georgian literature in the 1920s.

The former members of the Empire have benefitted from the Russian Revolution of 1918 and restored their independence, including Georgia. The independent Georgian Republic actively sought for integration into European space and organizations, although it also has been wrecked in 1921, this time by the occupation of Bolshevik Russia, which lasted until 1991.

After the occupation many Georgian scientists, politicians and public figures were forced to leave their homeland and flee abroad. Being emigrated they have not lost the hope that Georgia would regain its independence and it would have a worthy place in the united Europe. While on emigration they have created many works (It should be noted that these works have not been fully studied so far, so there is still a great deal of work to be done in studying the immigrant heritage), some of which were devoted to the ideas of creating a united Europe.

The Chairman of the National Government-in-Exile, Noe Zhordania (1868-1953), believed, that "the way to Europe is the only way", No other way has ever been invented in the history than the way to Europe, it is obvious we should be on this way, the way to Europe ". (Zhordania, 1923)

According to Zhordania, Georgia should join Europe not as a part of Russia, but as an independent, free country. Russia twice rejected Europe (after Peter the First and since 1917), and Georgia has always been on its way to Europe. Georgia, historically is a part of Europe and Western culture and non-European relationship for the country seems forced and it could lead to the extinction of the nation. Russia should not face an extinction, as it stands on its historical basis. Asianization should be finished after all, turning into Europeanization. It is a natural process, but transforming by force the European nation into an Asian one is a complete disruption of the natural process. It is a deadly move ... "Connecting our future with Russia's future means our complete destruction both politically, nationally and physically ...Democracy cannot fall from the tree of Bolshevism." Correspondingly, Georgia has to move away from Russia as soon as possible, restore its sovereignty

and keep going in its own way ... The Georgian nation must eventually join the European family “. (Zhordania, 1923).

Georgian scientists working in emigration made special contribution to the idea of the united Europe- Mikheil Muskhelishvili (1903-1964) and Alexander Nikuradze (1901-1981).

Mikheil Muskhelishvili was one of the first to lay the foundation for the idea of a united Europe. He received the education at the universities of Göttingen, Munich, Lyon, and Paris. In 1931, Muskhelishvili was awarded the degree of Doctor of Legal Sciences and was appointed as a Professor at the Research Institute of International Relations of the University of Paris. Later in 1948, he was elected as a Professor at the Institute of Political Studies of the University of Strasbourg.

Mikheil Muskhelishvili was one of the first to put forward the idea of creating a European Union, a European Federation. In his view, European federalism - this is not only of a vital necessity for European nations, but also a guarantee of peace and the guarantee of common prosperity, freedom and dignity in Europe - wrote in the paper *The Formation of European Federalism*.

Mikheil Muskhelishvili was the organizer of the creation of the United European Congress of People and the first President, the Member of the Federal European Movement Committee, Vice-President of the Bureau of the European Unity International Center. He was actively involved in the election of representatives of the United Europe in France and was a member of the editorial committee of the magazine "Formation of Europe".

In the article "Georgia and Europe" Muskhelishvili wrote about the necessity to escape the Russian aggression and the ways to think about the place of free Georgia in tomorrow's world. The country faced a dilemma: either to remain part of Russia by force or to seek an ally. To tell the truth, it has no choice for the simple reason that Georgia is mentally closer to Europe rather than to Russia and indeed, Georgia will never agree to join Russia.

By the initiative of M. Mouskhely in 1948-1949, the Scientific Research Center of the USSR and Eastern Europe (the so-called Socialist) was founded, which later was called the Mouskheli Center (it is still called Muskheli Center). Mouskheli Center was one of the major centers of political science and international law in the field of sociology in France, where the idea of European integration and the dismantling of European borders was being worked out. He was the first Georgian and one of the political figures in the world to propose and support the idea of the European Union and European borders

Since 1952 Michel Mouskheli possessed a "mandate of the representative of the Council of Europe" and was actively involved in the work of the Council of Europe. (Muskheli, 1952)

In 1953, the first "Georgian-European Movement" was formally established in Strasbourg, the founder and initiator was Mikheil Muskhelishvili. This movement aimed the dissemination of the idea on the unification of sovereign, democratic Georgia to the Commonwealth of European States.

In 1954 he founded the European University Association and became its Secretary General. In Strasbourg, Muskhelishvili created a Mouskhely Science Center. At this center, European integration issues has been studied. Michel founded the International Scientific Society, in which outstanding scholars, such as George Wall, Robert Moss, Guy Ero, Henry Chambry, and others participated. Professor Mikheil Muskhelishvili had prepared and published two large volumes of this center's collection before his death, which are followed by his extensive preface. (Shubitidze, p. 139)

Mikheil Muskhelishvili was often invited to give lectures in the United States of America. In 1954, he gave lectures in all the big cities, Universities, and political and diplomatic circles of North America. After returning from there, he went to Scandinavia, where he gave a lecture on European civilization - wrote the then-magazine "Bedi Kartlisa. (Bedi Qartlisa", 1956 #21-22)

At the World Congress in Trieste in September 1955, the keynote speaker, addressed the leaders of the civilized world: Now is the time

to unify Europe's intellectual and cultural unity, (Bedi Qartlisa” , 1956 #21-22) which would then include modernization initiatives for a unified European education system, a project approaching today's Bologna process, prospects for European intellectual mass mobility and convergence, harmonization of European educational programs. Michel Mouskhely was proposing to develop higher education institutions in European countries, develop the mobility of good teachers and students in European higher education institutions and develop good relations. (Shubitidze)

Mouskhely in Brussels at international European tribunes called for the need to create a single European market. In 1958, at the Pavilion of the C.E.C.A World Exhibition in Brussels, the next meeting of the European Professors' Association was held, the agenda comprised two issues: European Common Market and European Common Institutions. The reports concerned the legal nature of European economic integrity. M. Muskhelishvili read an extensive report on the creation of the European common market, its integration, and its legal aspects. He believed that the European market should be merged after the unification of Europe, which would facilitate trade between the countries and create a single market system on the European continent. The creation of a common market system would facilitate the unification of European countries and the consolidation of their overall strength after the unification.

Georgian scientist Aleksandre Nikuradze⁴⁶ also worked in Germany. He was the head and founder of the Continental European Research Institute in Munich, and the prominent Georgian scientist Zurab Avalishvili worked with him in this institute.

Alexander Nikuradze has published several books in German. Among them are: Europa-USA, Um die Gestaltung Europas, "Eastern

⁴⁶ Within the framework of the presented project, with the support of the Rustaveli Foundation, during a business trip to the archives of the Technical University of Munich, the personal archive of Niko Nikuradze was searched, which was found to be mainly biographical, and therefore we did not consider it appropriate to place the materials mentioned in this work, they will be processed and published as a separate work under the auspices of the foundation.

Europe" (Osteuropa), "Die Stunden Der Entscheidung Kampf um Europa", "Caucasus", "From dream to Work", which discuss European integration issues, as well as the history of Georgia. Additionally, Nikuradze wrote several publications in German about Georgian-European connections, including: "The Caucasus", and "On the Issue of Georgian Architecture Middle Ages of East Europe." Mikhail Tarkhnishvili (due to death), Scandinavians, and Georgians on the Pontic Baltic Coast. "Dr. Otto Gunter von Wessendok as a Kartvelologist, "Historiographical Views on Albania, "Trying to explain the parallels between Roman European architecture and Georgian architecture" Western Europe and the Caucasus, "On the Sumerian Origin Issue" (the Caucasus may be the first hometown of Sumerian metal) and others. (Al. Nikuradze parizshi , 1951 #10)

In 1951, he gave a report at the Georgian Diaspora in Paris - "General Images from the Georgian-European Past."

In 1952, in France, the Congress of European Scientists at the La Brevier Palace was held, with the initiative of Alexander Nikuradze, where the term "Europeology" was first introduced he European scientists by Alexander Nikuradze and later the term was adopted by them. (Bedi Qartlisa", 1956 #21-22).

Thus, Georgian emigration scholars supported the idea of European unity and hoped that Georgia would again gain independence and become a full member of the united European family.

Chapter V. **EUROPEANIZATION OF GEORGIA**

EUROPEANIZATION OF GEORGIA IN A RETROSPECTIVE VIEW

Despite the fact that the discourse on Europeanization started in the 1990s, the literature in the Georgian language on this topic, both in general and on the example of Georgia, is quite scarce.

It is also worth noting that scientists discuss the Europeanization of Georgia only in relation to the European Union. However, it is important to study this process retrospectively, which would allow us to determine the characteristics of the Europeanization of Georgia throughout history, from the ancient period to the present day.

Therefore, to clarify this question, we used the social science understanding of Europeanization, according to which Europeanization is considered in a historical, cultural, institutional and political context⁴⁷.

Here, the historical context includes such categories as "export of values", "Westernization" and "return to the European family"⁴⁸.

And the cultural approach considers Europeanization as a process of diffusion of norms, identities, ideas, and rules of behavior, that is, we are talking about the process of spreading European culture and values. This approach refers to the process of both political culture and various structural reforms, including the education system⁴⁹.

As for institutional adaptation, it is used to describe the changes that occur in one or another country based on other institutions. This

⁴⁷ For more details see Featherstone Kevin and Claudio Rafaella, *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, 2003; Kohout, J., —On Patocka's Philosophy on History, *Filosoficky Casopis*, 47 (1), 1999.

⁴⁸ For more details see Lippert B, Gary U, Wolfgang W, —Europeanization of CEE Executives: EU Membership Negotiations as a Shaping Power, *Journal of European Public Policy*, 2001.

⁴⁹ For more details see Seitter, W., —Adult Education between Europeanization and National Traditions, *Zeitschrift fu Pädagogik*, 39 (3), 1993.

process itself is most associated with the process of Europeanization and leads to the transformation of national institutions.

And finally, the political context refers to the adaptation of political processes and the transformation of directions⁵⁰.

I would also like to point out that the discussion on the given issue is only an attempt to bring it forward and it has no claim to anything more, as we would cover it only in the form of theses.

It is true that in the previous chapters we talked about the historical context of Georgia's relations with the European world, but we did not cover the Europeanization of this process and we would like to briefly focus on this issue.

Since the Georgian political units were historically linked with the Greek, Roman, Byzantine, and later Catholic worlds, this means that "Westernization" (Europeanization) and "export of values" took place throughout that period as much as it was possible at that historical stage.

Correspondingly, the given situation allows us to think of Georgians as of in the area of Europe or the West.

Since the cultural context indicates the process of the spread of values, it is obvious that the relations of Georgians with the Western world in itself determined the spread of the cultural values in our country.

What concerns the context of institutional and political adaptation, it is clear that since the ancient period, Georgian politics was influenced by Greece, Rome, and Byzantium to some extent (because it was actively involved in the foreign political processes), which in itself should have resulted in institutional and political adaptation. This is confirmed by the granting of Roman-Byzantine titles to the Georgian political elite.

⁵⁰ For more details see Wessels W, Comitology: Fusion in Action – Politico-administrative Trends in the EU System, *Journal of European Public Policy*, 5 (2), 1998.

EUROPEANIZATION IN MODERN GEORGIAN REALITY

According to one of the most widespread definitions, Europeanization refers to the introduction of formal and informal rules and norms of the European Union at the national level, which applies not only to public policy but also to domestic discourse and identities. Thus, the term "Europeanization" is considered in the context of the country's adaptation to the European model.

In the case of Georgia, to understand the process of Europeanization, it is important to study both the processes of adaptation and the processes of European integration as well.

However, in fact, "Europeanization is not an equivalent category to European integration. It implies the adaptation of socio-political management principles and mechanisms to EU standards and includes both its member and non-member countries."⁵¹

The comprehension of the fact that Europeanization has two phases regarding this process is worth noting – 1. before becoming a member and 2. after membership; Before becoming a member, the country should prepare in such a way that it can fulfill the assigned duties and responsibilities. In addition, the country must prove to the International Community that it is a worthy potential member-state. Accordingly, the country should implement not fake but real changes.

Conditionality mechanisms are also important in the process of Europeanization, which is a common practice before joining the European Union and is often used in relation to other non-EU states as well. Naturally, conditionality is effective only when the country to which the conditions are imposed really wants to join the EU and shares the fundamental principles of democracy, protection of human rights and minority rights, as well as a market economy.

The most important factor of conditionality is the prospect of the country's full accession to the European Union. This is what led to the

⁵¹ For more details see Sedelmeier U. Europeanization in New Member and Candidate States. *Living Reviews in European Governance*, 6 (1). 2011. Retrieved from: <http://www.europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2011-1/>

successful and rapid implementation of reforms in Central and Eastern European countries. They were motivated by the real prospect of becoming a member, which enabled politicians to rapidly implement reforms by the cause regarding EU membership⁵².

There are many elements of conditionality in the association agreements between Georgia and the European Union.

During the last few years, Georgia, Ukraine, and Moldova have taken serious steps to get closer to the European Union. Although their level of integration with the EU is different. (Kapanadze, pirobitobisa da sotsializatsiis gavlena evropuli politikis makoordinebeli shida institutebis transpormatsiaze aghmosavlet evropisa da sakartvelos evropizatsiis p'rotsesshi, 2009)⁵³

At this stage of the development of Europeanization, Georgia had a plan, to apply for EU Membership Candidate Status by 2024, but against the backdrop of the Russia-Ukraine war, an opportunity suddenly arose for Georgia to become a candidate for EU Membership, and on June 23, 2022, by the decision of the leaders of the EU member states, Georgia was given a chance to receive a European perspective and candidate status. The European Council is ready to grant the status of a candidate country to Georgia after the priority issues mentioned in the opinion of the European Commission regarding Georgia's application are resolved.

Among the 12 conditions to be fulfilled by Georgia in order to receive the status of a candidate for EU membership are the overcoming of political polarization, proper functioning of institutions and their independence, real independence and impartiality of the Court, effective investigation of cases of elite corruption, deoligarchization, free media environment, etc.

⁵² For more details see Grabbe H, *The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, 2006.

⁵³ For more details see Kapanadze S, *pirobitobisa da sotsializatsiis gavlena evropuli politikis makoordinebeli shida institutebis transpormatsiaze aghmosavlet evropisa da sakartvelos evropizatsiis protsesshi*. Tbilisi, 2009. ts'.

The official document published by the European Commission stated that the Commission will evaluate the progress of Georgia at the end of 2022.

At the same time, this process will lead to the acceleration of the Europeanization process. However, based on the current situation, we can say that the realization of EU requirements will not be an easy process.

Nevertheless, the political elite and society must consolidate in order to realize this historic opportunity.

Thus, the implementation of these conditions will create a new reality in the Georgian feasibility, which will contribute to the fundamental transformation of the social, political and economic space, which, on the one hand, is a guarantee of political stability and, an opportunity to deal with the country's international threats, especially the expansion of Russia – on the other one.

Chapter VI.
MODERN EUROPEAN INTEGRATION OF GEORGIA
GEORGIA-EU JOINT PROGRAMS

Georgia-European Union period of close relationship begins in 1992, when the European Union officially recognized Georgia's independence.

The first project that the European Union launched in Georgia was the Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States (TACIS) program, which aimed to support political, economic and social issues.

Over the years, the TACIS program has greatly contributed to the development of civil society and market economy in Georgia. Many projects were implemented within its framework, including: training of newly appointed judges; structural reforms in the energy sector; institutional development of the Parliament; training of public officials; small and medium business development; training of customs officials; establishment of new accounting standards in commercial banks; development of tourism strategy; assistance in ensuring security in seaports, etc.

Commission On April 22, 1996, the representatives of the EU member states, the Presidents of the European and Georgia signed an Agreement on Partnership and Cooperation between Georgia and the European Union. The agreement entered into force in 1999. The European Union signed similar agreements with 10 other countries of Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia.

Agreements on Partnership and Cooperation⁵⁴ included many directions of cooperation, within the framework of which the parties undertook to work together to achieve separate goals.

The general objectives of the Partnership and Cooperation Agreement are:

⁵⁴ For more details see shetankhmeba part'niorobisa da tanamshromlobis shesakheb. sakartvelos sakanonmdeblo matsne. 22 aprili 1996.

- Developing an appropriate framework for political dialogue;
- Strengthening democratic governance and supporting economic development;
- Supporting the switching to the market economy;
- Trade and investment encouragement.

Partnership and Cooperation Agreements are also focused on legislative, economic, social, financial, scientific, cultural and technological development.

The Agreement on Partnership and Cooperation between the European Union and Georgia provides for a continuous process of convergence and harmonization with the European Union standards. According to Article 43 of the Agreement, Georgia should gradually approximate its legislation to the EU legislation.

According to the above-mentioned article, the priority spheres in terms of legislative harmonization are: company investments, customs, business, and banking law; intellectual property; protection of employees' rights; financial services, competition rules, and public procurement; protection of human, animal and plant health and life; environmental protection; protection of consumer rights; indirect taxation, technical rules, and standards; Nuclear legislation and transport.

Article 44 of the Agreement additionally emphasizes the obligation of legislative harmonization in the field of competition.

On September 2, 1997, the Parliament of Georgia adopted Resolution No. 828, according to which, from September 1, 1998, all legislative and normative acts of the Parliament of Georgia must comply with the standards and norms of the European Union.

The "Strategy of Harmonization of Georgian Legislation with European Union Legislation" developed by the Governmental Commission for Promoting Partnership and Cooperation between Georgia and the European Union was approved by the order No.613 of the President of Georgia, on June 14, 2001. And May 8, 2004, the Government of Georgia approved the State Program for Harmonization of Georgian Legislation with European Union Legislation.

In August 2004, the 2004-2006 unified action plan for the approximation of Georgian legislation with EU legislation was developed.

In November 2006, the adoption of the European Union-Georgia Action Plan (ENP AP) within the framework of the European Neighborhood Policy brought the process of approximation of Georgian legislation to the EU legislation to a qualitatively new level.

Since 2007, the harmonization of legislation has continued in accordance with the European Neighborhood Policy of the Georgia-EU Action Plan (ENP AP).

Within the framework of the Agreement, the Government of Georgia implemented important reforms in important areas of public administration. In particular, a new customs code was adopted, new sanitary and phytosanitary norms were established. Important regulations have been adopted in the direction of food safety and plant protection, a fundamental reform of the field of technical regulation and standards has been implemented, and the country has finally moved to a voluntary system of standards, separating the functions of the state and the private sector in the field of quality assurance.

It is noteworthy that the process of legislative convergence envisaged by the course of action was extended to the issues of justice, freedom, security, and energy.

The Partnership and Cooperation Agreement represents an important geopolitical and geoeconomic event, as it aimed to avoid political and economic division from the European Union towards the countries of Eastern Europe, South Caucasus, and Central Asia. At the same time, the agreement was based on the desire to develop close relations between the EU and partner countries based on common historical ties and values.

The Agreement on Partnership and Cooperation between Georgia and the European Union was signed for a period of 10 years. The

Agreement on Partnership and Cooperation was replaced by the Georgia-EU Association Agreement.⁵⁵

The European Neighborhood Policy (ENP) is the main cooperation mechanism with the neighboring countries to the South and East. The Neighborhood Policy aims to support the process of political, economic and cultural approximation between the European Union and its neighboring countries, which serves to implement the idea of a united and free Europe by spreading democracy, stability, and prosperity.

The Neighborhood Policy of the EU was developed in 2004, after the admission of new member states to the European Union, in order to avoid dividing lines with neighboring states and to support stability, security, and prosperity in the area.

The European Neighborhood Policy consists of 16 countries (Egypt, Algeria, Tunisia, Morocco, Libya, Jordan, Israel, Lebanon, Syria, Palestine, Georgia, Azerbaijan, Armenia, Ukraine, Moldova, and Belarus). 12 countries fully participate in the Neighborhood Policy, and the participation of 4 countries (Algeria, Belarus, Libya, and Syria) extends to separate mechanisms of neighborhood policy.

The European Neighborhood Policy is based on the principle of mutual ownership, which implies certain actions on the part of the European Union and individual entities participating in the Neighborhood Policy. Policy objectives are facilitated by the European External Action Service, which assists the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European Commissioner, who directly oversees the European Neighborhood Policy.

The neighborhood policy of the European Union is implemented by the European Commission in cooperation with neighboring countries, based on strategic course of actions developed for the country or region.

⁵⁵ For more details see Cooperation Agreement - PCA).
<https://old.infocenter.gov.ge/euinfo-georgia-history/>

The Action Plan in relations with all countries of the Neighborhood Initiative is based on general principles, however, its content differs according to the current level of cooperation with a given country, the country's needs and common interests. The implementation process of the action plan is monitored by the EU Special Commission and the European External Action Service, once a year the EU publishes a report on the implementation of the action plan.

The European Neighborhood Policy is based on close cooperation in the following directions:

- Financial assistance;
- Economic integration and access to the EU market;
- Simplification of the visa regime with the European Union;
- Supporting the reforms in the technical and public policy of the countries participating in the Neighborhood Policy.

The European Neighborhood Policy is also implemented in the following formats of multilateral cooperation:

- Eastern Partnership;
- Euro-Mediterranean partnership;
- Synergy of the Black Sea.

The participants of the European neighborhood policy are Moldova and the countries of the Southern coast of the Mediterranean Sea - Algeria, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Morocco, Syria, Tunisia, and the de facto state of Palestine.

The European Neighborhood Policy was proposed for the countries of the South Caucasus region from June 2004 and covered new directions beyond the existing cooperation between the countries of the region and the European Union.

The Georgia-EU European Neighborhood Policy action plan agreement was concluded between the Government of Georgia and the European Commission in November 2006. The action plan was adopted on November 14, 2006, and 5 years were determined for its implementation.

From 2006 to 2014, the Office of the Minister of State coordinated with ministries and relevant agencies on the issues of

integration into European and Euro-Atlantic structures. An annual plan for the implementation of the European Neighborhood Policy Action Plan in the format of a logical framework (matrix) in which each event was scheduled (to implement the priorities of the Action Plan). At the same time, an annual report on the implementation of the European Neighborhood Policy Action Plan (ENP AP) was prepared.

In 2014, after the signing of the Association Agreement, the European Neighborhood Policy Action Plan (ENP AP) was replaced by the Action Plan for the Implementation of the Association Agreement.

The Eastern Partnership (EaP) proposal, as a new format of cooperation with the Eastern neighboring countries of the European Union (Azerbaijan, Belarus, Moldova, Georgia, Armenia, and Ukraine), was initially developed by Sweden and Poland.

The Russian military intervention in Georgia in August 2008 led to the acceleration of the aforementioned process and some extent led to the positive response of the European Union to this initiative, and in December 2008, the European Commission was instructed to submit proposals related to this initiative.

The European Commission published the Communiqué on "Eastern Partnership" on December 3, 2008, which was approved by the European Council on March 19, 2009.

The "Eastern Partnership" summit is held once in two years. Its main goal is to make political decisions.

The main goal of the "Eastern Partnership" initiative developed by the European Commission is to promote the implementation of the European Neighborhood Policy (ENP), but this initiative goes further and beyond and offers special prospects to the partner countries to get closer to the EU.

"Eastern Partnership" offers countries the maximum of opportunities, taking into account the political and economic situation in partner countries, as well as the intensity of reforms.

Cooperation within the framework of "Eastern Partnership" is being developed in two directions: in bilateral and multilateral cooperation formats. The ultimate goal of bilateral cooperation is to create a broad

political and legal framework and further deepen the cooperation of partner countries with the European Union, while the goal of multilateral cooperation is to provide a new format that enables cooperation in the field of common interests and the ability to deal with challenges. Such a format of security, migration, and trade, as well as in transport, energy, environmental protection and other fields, through the implementation of joint projects, aims to develop cooperation processes in the region.

Bilateral cooperation between the European Union and each partner country envisages further deepening of cooperation, which includes:

- Establishing new, comprehensive contract relations through the signing of Association Agreement, which is deeper than the Partnership and Cooperation Agreement (PCA), and which meets the needs of the member countries for further approximation with the European Union. These agreements will be signed with countries that are ready to undertake the appropriate level of obligations;

- Creation of free trade zones between the European Union and partner countries, based on Deep and Comprehensive Free Trade Areas signed with each country, as an integral part of the Association Agreement;

- Promoting the mobility of citizens in a safe environment. For this purpose, the European Union offers partner countries the opportunity to sign Visa Facilitation and Readmission Agreements. Consecutive steps will be taken to establish a visa-free travel regime;

- Strengthening energy security, which takes into account supply and transit of energy resources, as well as increasing the efficiency of energy resources and wide use of renewable energy sources;

- The importance of establishing cooperation on the principle of joint ownership, which implies the proper responsibility dissemination to all participating parties;

The European Commission has allocated 600 million euros for the years 2010-2013 for the implementation of the "Eastern

Partnership", which is part of the European Neighborhood and Partnership Instrument (ENPI) and is used for:

1. For assistance to partner countries within the Comprehensive Institutional Development Program (Comprehensive Institutional Building) (175 million euros);

2. For regional development programs (Regional Development Programs), which aim to reduce economic and social differences between partner countries (75 million euros);

3. For the development of "Eastern Partnership" multilateral cooperation (EP Multilateral Dimension) (350 million euros).

An institutional structure of multilateral cooperation by the communication of the European Commission was formed, which includes four thematic platforms, lead initiatives and panels. The multilateral format of the "Eastern Partnership" is coordinated by the Office of the State Minister of Georgia in matters of integration into European and Euro-Atlantic structures. The following sectoral ministries are responsible for the platforms:

➤ The platform I - Democracy, Good Governance, and Stability (Democracy, Good Governance and Stability) - Office of the State Minister of Georgia for Integration into European and Euro-Atlantic Structures;

➤ Platform II – Economic Integration and Convergence with EU Policies – Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia;

➤ Platform III - Energy Security - Ministry of Energy of Georgia;

➤ Platform IV – Interaction between people – Ministry of Culture and Monuments Protection of Georgia.

The leading initiatives are functioning to implement joint projects such as: prevention, readiness and fight against natural and man-made disasters; integrated border operation; promotion of small and medium-sized businesses; environmental management and regional electricity markets; improved energy efficiency and increased use of renewable sources.

The following panels were created: integrated border management; fight against corruption; public administration reform; improved functioning of the judicial system; migration and shelter; common security and defense policy; environment and climate change; Trade and trade-related regulatory cooperation related to Deep and Comprehensive Free Trade Agreements; Small and medium business policy; transport; Agriculture and Development; Research and innovation.

"Euro Nest" - Parliamentary Assembly of Cooperation, which was established on May 2-3, 2011 in Brussels, in order to strengthen the cooperation between the members of the European Parliament and the parliaments of the partner countries, functions within the framework of the "Eastern Partnership". On February 13-15, 2013, Tbilisi, a session of the Committee on Political Issues, Human Rights Protection and Democracy of the Euro Nest Parliamentary Assembly was held.

Within the framework of the "Eastern Partnership" initiative of the European Union, the civil society was institutionalized for the promotion of active cooperation between the non-governmental organizations of the European Union and the partner countries. For this purpose, the Civil Society Forum (EP Civil Society Forum - CSF) was founded in Brussels on November 17, 2009.

Five working groups are currently functioning within the framework of the Civil Society Forum, four of them are similar in content to the thematic platforms of multilateral cooperation of the "Eastern Partnership", and the decision to establish the 5th thematic group "Social Partnership and Solidarity" was made on November 28-30, 2011 and it was adopted at the third CSF meeting in Poznan, Poland.

The work of CSF is led by a steering committee consisting of 18 members, whose members are the coordinators of each working group, national facilitators from partner countries, as well as representatives of the European Union and international non-governmental organizations. Steering Committee Secretariat is located in Brussels.

The meetings of the Civil Society Forum are held annually. At the meetings, recommendations for the European Union and partner

countries are developed, facilitators (National Facilitators), two working group coordinators (Working Group Coordinators), and three EU Coordinators are selected.

In order to guide the work of CSF, national platforms have been created in each partner country. 126 local and international non-governmental organizations are united in the National Platform of Georgia. It has four thematic groups. The activity of the national platform is managed by the coordination council, which includes two co-coordinators of each working group. The chairman of the "Georgian National Platform of the Eastern Partnership Civil Society Forum" is Mr. Lasha Tughushi - the director of "Liberal Academy - Tbilisi".

The Coordinating Department on "Eastern Partnership" issues, the Office of the State Minister for Integration into European and Euro-Atlantic structures actively cooperates with the representatives of the "Georgian National Platform of Eastern Partnership Civil Society".

It should be noted that on November 20-21, 6th annual meeting of the Eastern Partnership Civil Society Forum will be held in Georgia, Batumi.

After five years of its establishment, the platform has transformed from a Meeting of Civil Society Representatives into an Institutionalized Policy Forum that brings together the EU and the countries of the "Eastern Partnership" (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine) by sharing their ideas and best practices, with the aim of European integration in the EU's Eastern Neighborhood.

Although the "European Neighborhood Policy" and "Eastern Partnership" programs are not an alternative to the prospect of joining the European Union, they, contribute to the deepening of the process of integration of the partner countries into the European Union through bilateral and multilateral cooperation, spread of common values, improve security and foster economic development in the region.

Thus, Georgia actively supports the implementation and popularity of these programs within the country.

The Association Agreement⁵⁶ is an action plan for the development of Georgia, which covers all spheres of the political, social and economic life of the country. It is the most effective way towards European integration, which serves to increase the well-being of Georgian citizens.

It is true that this agreement does not say anything about EU membership, but it is also worth noting that the agreement offered to the countries of the "Eastern Partnership" includes much more than the documents offered for example to Tunisia and Morocco, which excluded the prospect of eventual membership. For example, it took Croatia 12 years to become a member of the European Union after signing the Association Agreement. Turkey signed the Association Agreement in 1962 and is still waiting for the opening of the road to the EU membership.

Thus, the ongoing processes in Georgia and the implementation of reforms in accordance with European standards is vital for the country's European integration. Several years have passed since the signing of the Association Agreement, and it should be noted that significant reforms have been carried out, both in the penitentiary system and health care, environmental protection and many other spheres as well. However, this is a drop in the ocean compared to the many obligations that the country has to fulfill. Undoubtedly, taking the right steps by the state will bring the greatest benefit to every citizen, though the supervision of every reform is a must. The role of the civil sector and the media is of a great importance.

Negotiations on the Association Agreement (which includes the "Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement" (DCFTA)) began on 15 July 2010 and were signed in June 2014.

On July 18, 2014, the Parliament of Georgia unanimously supported the ratification of the Association Agreement with the European Union.

⁵⁶ For more details see Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part

In December 2015, the process of ratification of the Georgia-EU Association Agreement by the EU member states was completed, and on July 1, 2016, the Georgia-EU Association Agreement was fully implemented.

One of the main parts of the Association Agreement is the Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement (DCFTA).⁵⁷

In the introductory part of the Association Agreement, we read: "They undertake an engagement to achieve economic integration, in particular through the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) as an integral part of this Agreement, including regulatory convergence and the rights arising from the membership of the Parties in the World Trade Organization (WTO) and in accordance with obligations."

Years ago, Georgia had a preferential trade regime with the European Union - GSP, through which it could import 3200 products without customs tariffs. Before that, the Generalized System of Preferences-GSP+ was given to Georgia and the list of tariff-free products increased to 7200.

Today, Georgia has much improved trade regime with the European Union - DCFTA, which allows the export of 9,600 products with zero customs tariff. The process of preparation for DCFTA negotiations started in 2009. The European Commission has submitted recommendations regarding reforms to be implemented in various fields to the Government of Georgia (EU Commission's Recommendations regarding Georgia's readiness for the DCFTA Negotiations). Finally, DCFTA was officially launched on September 1, 2014.

According to the recommendations, the following four areas were prioritized by the European Commission for the start of negotiations:

⁵⁷ For more details see the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement (DCFTA) with the European Union. <http://www.economy.ge/index.php?page=economy&s=7> (verified on 25.10.2022).

technical barriers of the trade, sanitary and phytosanitary measures (food safety), intellectual property rights and competition.

Unlike other free trade agreements signed by Georgia, the DCFTA implies the liberalization of trade in the spheres of goods and services as well. Besides, the DCFTA covers a wide range of issues related to trade (e.g.: food safety, competition policy, intellectual property protection, financial services, etc.) and envisages the gradual convergence of trade-related legislation of Georgia with the legislation of the European Union.

DCFTA allows Georgia to gradually obtain the right to free mobility of goods, services and capital.

DCFTA covers the following chapters:

- Goods trade;
- Trading protective measures;
- Technical barriers in trade;
- Standardization, metrology, accreditation and conformity assessment;
- sanitary and phytosanitary measures;
- Promotion of customs activities and trade;
- Current payments and capital movement;
- Public procurement;
- Intellectual property rights;
- Competition;
- Provisions related to trade in the field of Energy;
- Transparency;
- Trade and sustainable development;
- Resolving disputes;
- General provisions of approximation.

With the implementation of this agreement, goods and services produced in Georgia, if certain conditions are met, the world's largest market opens for Georgia, which currently unites 27 countries and more than 500 million consumers. The free movement of goods and services contributes to the growth of Georgia's export potential.

According to this trade agreement, Georgia is given the opportunity to become attractive to investors, which will lead to an increase in investment flows in the country and the creation of new jobs. In addition, the implementation of DCFTA will assist to create the new enterprises and products for the export. Besides, it should provide safe and harmless goods to Georgian consumers.

The uniqueness of the agreement is expressed in an opportunity to develop state administration bodies in accordance with the best practices of Europe. In addition to the liberalization of tariff and non-tariff restrictions, the agreement on a Deep and Comprehensive Free Trade space provides an opportunity for institutional development and strengthening of Georgia. That is why this agreement is deep and comprehensive. In the end, all this has a positive impact on the economic growth and development of the country.

All Georgian products (only garlic within the quota) will enter the EU market with tariff-free if certain conditions (food safety and product safety) are met. Services' export from Georgia should be much simplified. Georgian companies of the service field should have an opportunity to:

- Establish branches in EU countries and provide services to European customers via them;
- Give the job to Georgian managers, specialists in their European branches and give their employees the opportunity to take professional trainings;
- Send their sales representatives to EU countries to negotiate for the sale of their products;
- Provide services to the EU market from Georgia, without opening branches in the EU.

Georgian specialists, individually or on the basis of contracts signed between companies, are given the opportunity to provide services in the European Union. The agreement also includes mechanisms for recognition of professional qualifications. Qualification documents (diplomas, certificates, etc.) issued in Georgia will be recognized by the European Union, which means that these

documents will have the same validity as similar documents issued in the European Union. After that, a service provision by Georgian specialists in EU countries will become much easier.

Besides, Georgian provision and services will gradually be admitted to the state procurement of EU member states.

The European Union market, which unites up to 500 million consumers from 27 countries, in turn means: a stable and competitive market where regulations are made in full compliance with legal norms.

Considering the possibilities of DCFTA, Georgia has quite a good potential in the direction of production and supply of food products.

This program is implemented with the support of the European Commission, the European Investment Bank (EIB) and the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). The program provides support to small and medium-sized businesses so as to attract necessary investments in order to set up production in accordance with the regulations provided by the DCFTA. Small and medium-sized businesses are given the opportunity to make the most of the trade opportunities provided by the DCFTA with the EU.

The DCFTA Facility will give entrepreneurs the opportunity to bring sanitary and phytosanitary requirements into compliance with EU standards, as well as help them to shift to new standards. The components of the DCFTA Facility are:

- Technical assistance that will help entrepreneurs to take market opportunities and prepare project proposals acceptable to banks;
- Risk sharing mechanism, which will reduce the risks of bank loan to entrepreneurs;
- Protecting the currency from fluctuating exchange rates - this component will give local banks the opportunity to issue loans in national currency;
- Boost - under this component, entrepreneurs whose enterprises meet the EU standards will be able to take credit under improved conditions.

On February 2, 2017, the European Parliament supported the cancellation of the visa regime for Georgian citizens. Visa liberalization

implies the possibility of visa-free travel to EU member states for Georgian citizens.

The introduction of the visa-free regime means free movement within the territory of the Schengen zone for 90 days within 180 days in 22 EU member, 4 non-member and 4 Schengen candidate countries (except Great Britain and Ireland).

The visa-free regime with the European Union allows Georgian citizens to move freely within the European Union. It helps Georgia's integration with the European Union.

As a result of visa liberalization Georgia will obtain potential economic benefits. In addition, entrepreneurs will have the opportunity to develop their own business activities to EU member states - get acquainted to the local market, share experience and meet potential business partners, get acquainted to EU regulations and agricultural policy. Meeting the standards stipulated by the Common Agricultural Policy (CAP) is one of the important keys to integration into the European Union. Georgian farmers will have an additional opportunity to export Georgian wine, nuts, citrus and other products through state programs, subsidies, and approximation to EU standards.

Offering Georgian passports to the residents of the occupied territories of Georgia - Abkhazia and South Ossetia is of a great importance. It will give them the opportunity to move freely in the European Union.

In Moldova, by the end of 2015, one third of the population of Transnistria, or about 200,000 people, received a biometric passport. Visa-free travel made Moldova more attractive for the residents of Transnistria.

It should be noted that the people of Transnistria had Soviet passports before the introduction of the visa-free regime, but today the path to the European Union is open for them. However, there are a number of obstacles for our country in this direction. In particular, the generation born after the 1990s has no documents other than those issued by illegitimate bodies. Therefore, in order to receive various types of services over the controlled territory of Georgia, going through

a number of bureaucratic barriers is a must, which makes them to face difficulties and takes a lot of time. To be more specific, in some cases it is necessary to apply to the Court and present witnesses to prove the origin. Thus, it is difficult to grant Georgian citizenship to a person who does not have a Georgian passport. In addition, Russian passports are issued to Abkhazians and Ossetians, which creates additional problems for them. The example of the Ukraine is interesting - official Kyiv considers the automatic or forced granting of citizenship by Russia illegal and does not consider it as a basis for the loss of Ukrainian citizenship. Like the practice of Ukraine, it would probably be better if the Georgian state does not consider Abkhazians and Ossetians with Russian passports as citizens of a foreign country and does not become an obstacle for granting Georgian citizenship.

It is also notable that the European Court of Human Rights issued a decree on Cyprus, stating that the decisions of the Court of the Turkish Republic of Northern Cyprus should be considered as a mechanism for the protection of domestic law. The European Court noted that the use of local courts to protect the rights of people living in the territory did not legitimize the Turkish Republic of Northern Cyprus, and this approach ensured that a vacuum of rights protection in the territory was avoided. Thus, based on this practice, documents issued by illegitimate authorities to persons living in the occupied territories of Georgia will not be considered as their legitimacy.

In addition, the introduction of visa-free traffic for Georgia will be a kind of answer to Eurosceptics and pro-Russian groups that the country's pro-European policy has tangible results and the European Union perceives Georgia as a strong partner.

At first, many Members of Euro Parliament were skeptical about the introduction of visa-free traffic for Georgia, which was caused by the migration crisis and the criminal situation in the European Union.

The opinion that the initial postponement of visa-free traffic in the European Union was caused by the criminal activities of Georgian citizens turned out to be false, since according to statistics, Georgians

are on the 27th place among 28 countries in the world in terms of criminal.

As of today, visa liberalization has brought the country even closer to the European family. By decision on the possibility of visa-free travel for our citizens, the European Union and its member states recognized Georgia as a reliable and worthy partner and the European integration process of Georgia was confirmed by the European Union.

Already by 2021, more than half a million citizens of Georgia have benefited from visa-free travel to EU/Schengen countries, and more than a million visits have been made.

Implementation of the ENPARD project began in 2013, with the aim of promoting the capacity and effectiveness of the Ministry of Agriculture and sector institutions; development of farmers' initiatives and capacities; cooperation improvement between farmers for production increasement; improving living conditions in rural areas.

With the help of the European Union and the involvement of European experts, the 2015-2020 strategy for the development of agriculture in Georgia was developed for the first time, where the priorities of the sector were determined and the deadlines for implementation have been scheduled.

After ENPARD 1 completion, ENPARD 2 and ENPARD 3 project is planned to commence, the budget of which will be more than one hundred million euros. In the next stages, the components of agricultural development will be on a relatively small scale, although the project will serve more to promote rural development and job creation in rural areas in Georgia.

Within the framework of this project, it is planned to implement the comprehensive institutional development program (Comprehensive Institutional Building - CIB).

The goal of the CIB program at the first stage, was to equip the National Food Agency, increase its capabilities and raise the qualifications of the agency employees through training.

At the second stage, the agricultural laboratory and the revenue service got involved in the project, as the revenue service provides

phytosanitary and other types of control of the products, which comes to our country from abroad.

With the support of the CIB project, several border checkpoints were equipped with the necessary equipment to fulfill the obligations of the DCFTA and implement effective controls. The second stage of the project has been completed by the end of 2016.

The main goal of the CIB project is for the National Food Agency to be able to implement appropriate control of the new legal regulations in accordance with the commitment made in relation to the DCFTA.

Based on the existing niches in the European Union market, Georgia has the potential to export food products, although fulfilling certain obligations is a must. The State Food Safety Control system was not satisfied at the beginning of the DCFTA negotiation process. Even today, the National Food Agency is not able to carry out control in the country in accordance with the European Union standards. Assistance programs are aimed at fulfilling the obligations of the DCFTA. It is impossible to think about the export of high-risk products, especially of animal origin, without the recognition of the capacities of the National Food Agency by the European Union.

"For the National Food Agency, the three very important segments of institutional development are the approximation of Georgian laws with European legislation, improvement of the skills of the employees and infrastructure development as well. The activity of the National Agency has significantly improved since retraining of the Georgian employees in Europe and constant participation of the European experts. The country has several well-equipped modern offices. With the efforts of European specialists, part of the normative acts was refined. Legislative approximation has positive results. Every step taken by the agency ensure the existence of a Food Safety System in Georgia. Today, the agency carries out a way wider and qualified control."

Georgian entrepreneurs wishing to enter the tariff-free EU market are also required to meet international standards. The new Provision, Food Safety, Veterinary and Plant Protection Code requires the

introduction of a HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point) system for animal/poultry slaughterhouses and the producers of the milk products.

HACCP is an organized system of science-based management, which provides for the identification of hazards and the production of safe food as a result of their control. At the request of the US National Aeronautics and Space Administration, NASA, the food manufacturing company - Pillsbury developed a unique method of product safety - HACCP. Based on the study and analysis of each specific production line, such stages ("points") are revealed in it, at which any error, carelessness, accident or other circumstance may cause a defect (contamination, spoilage) of the final product. All such stages (for the safety of the product) are "critical points" that must be constantly monitored. Since 1997, HACCP has become a constituent part of the requirements of International Food Hygiene.

Food quality (taste, smell, color, consistency, packaging, weight, design, delivery time) is an attribute added to safety and is not controlled within the framework of the HACCP system. HACCP certification is not mandatory according to Georgian legislation.

However, GLOBAL GAP is a popular and demanded standard in the European Union. It is a standard of exemplary agricultural production practice. The field of GLOBAL GAP is: agricultural crops, livestock, aquaculture, etc. In addition to food safety, it also covers environmental protection, employee health and safety issues as well.

The Standard covers the full cycle of agricultural product production, from site selection and soil cultivation to product manufacturing, packaging, and stages of the packaging. GLOBAL GAP does not apply to wild crops, but it can be used for the production of genetically modified products. The standard consists of 234 requirements.

In the process of legislative approximation with the European Union, the base of normative acts of Georgia should be brought closer to the European one within the prepared schedule. After the implementation of certain reforms by the Georgian government,

statistics show that no significant economic boom has started 16 months after the implementation of the DCFTA, and the indicator of the export has slightly increased.

The list of export products is quite diverse. In addition to agricultural products, beer, mineral water, clay, colored and uncolored sand, granite, lime, cement, oil and oil products, mineral substances, manganese oxides, chemical radioactive elements, radioactive isotopes and their compounds, glands and other organs intended for organ therapy were exported. Besides, human and animal blood, inexpensive medical products, pharmaceutical products, mineral, chemical and nitrogen fertilizers, paints and varnishes, perfumes, cosmetics, packaging materials for transportation, dishes, cattle skins, clothing, timber, construction materials, paper packages, books, newspapers, ferroalloys, jewelry, waste and scrap of ferrous metals, jewelry, electrical appliances, glasses and similar optical devices, paintings and drawings, second-hand items, etc. were exported as well.

Within 16 months since the launch of the Deep and Comprehensive Trade Area, the total volume of foreign trade (export-import) with the EU reached almost four billion dollars.

DCFTA implies strengthening of institutions as well as raising the capacity of people working on legislative approximation. This is necessary in order to meet the EU regulations.

"In order to enter the European market, it is necessary to work in several directions:

1. Study of the European Union market and determination of the sectors or sub-sectors in which Georgia has a competitive advantage;
2. Working with farmers and entrepreneurs to produce products that are in demand in the EU;
3. Encouraging the production of products in accordance with the EU standards;
4. Development of export logistics;
5. More "aggressive" promotion of Georgian products on the European market and creation of the Georgian national brand as a high-quality, natural product.

6. Further development of agrotourism, which on the one hand would increase the popularity of Georgia and Georgian products, and on the other hand would bring additional income to farmers and all the involved in this field”.

Although the export of many products to the EU is a distant prospect, the partial fulfillment of DCFTA obligations on the production of food products has had a kind of positive effect. Technical regulations for milk and milk products were developed last year. This legal norm made it possible to separate natural milk and vegetable fat products and gave the consumer a way to make a choice based on his/her financial situation.

Another technical regulation was processed for a potentially exportable product, namely honey. According to this regulation, honey growers have a chance to improve the quality of the product and export it in the near future.

The draft law on technical regulation of tea is important. In the recent past, Georgia was on the fourth place among the world's tea producers. Very soon, the government plans to start a rehabilitation program for tea plantations. The regulation is one of the prerequisites for the development and regulation of the industry.

The big credit to DCFTA for introducing animal registration rules.

As for the export of industrial products, here, the case is more simple - entrepreneurs are required to meet regulations, which are way simple.

Indeed, since the implementation of the DCFTA, the situation has not drastically changed in terms of exporting Georgian products or production focused on the local market. At the same time, the trend of improving food safety and quality infrastructure in the local market can be observed at least at a small pace. At this stage, more and more entrepreneurs are introducing European standards rather than before signing the association agreement with the European Union.

Besides improving product safety and quality, entrepreneurs should also think about solving problems of continuity of supply, quantity provision, logistics and distribution as well.

Thus, unlike other free trade agreements, DCFTA envisages the harmonization of Georgian legislation with the European one, which should be practically implemented within the next 10 years.

The process of harmonization does not mean “copy-paste” of the EU legislation, but gives a space to adapt the latter to the local reality, which should result general welfare and benefits to the country.

Ultimately, the agreement on the Deep and Comprehensive Free Trade Area, as part of the Georgia-EU Association Agreement, is an important step towards European integration. This process has already been successfully implemented in several countries.

The agreement will also contribute to the economic development of Georgia in terms of creating a favorable business environment, increasing the attractiveness of the country for investors (especially in the field of agriculture), including increasing export trade indicators.

Thus, the Association Agreement, which covers all spheres of the country's political, social and economic life, will contribute to the protection of human rights, the development of democracy, ensuring transparency, improving effective governance, security and regional cooperation, protecting private property rights, and providing a stable macroeconomic environment.

The successful implementation of the Association Agreement is of great importance for the irreversibility of the country's European integration process, for the political support of Georgia from the European partners, including issues related to the protection of the country's sovereignty and territorial integrity.

Articles related to foreign and security policy are particularly noteworthy, in which the parties once again highlight their commitment to the principles of territorial integrity, inviolability of internationally recognized borders, sovereignty and independence of Georgia.

The Deep and Comprehensive Free Trade Agreement is one of the main tools for Georgia's integration into the EU economic space.

The establishment of a DCFTA with the European Union has improved the attraction of foreign investments, stimulation of economic growth and, the economic development of the country in general, which is of a vital importance for the population of our country.

Chapter VII.
"SILK ROAD" - A BRIDGE BETWEEN
EUROPE AND ASIA

RESTORING THE HISTORICAL FUNCTION
OF THE "SILK ROAD"

The historical trade-caravan route (or as it was called "Silk Road"), which connected the East with the Black and Mediterranean seas, was laid to foundation in II century B.C.

The caravan route, which was laid through Georgia, crossed Georgia from the Caspian Sea through Transcaucasia, and was connected to Byzantium and Rome via the Black Sea from Phasis.

Historically, this road was a constituent part of the existing land, sea and river international trade routes system.

It should be noted that the trade routes in Georgia existed even before VIII-VII centuries BC., particularly at the Black Sea coast of Colchis, from where the Greek products used to be imported via Mtkvari and Rioni –Kvirila rivers.

Silk fabrics, carpets, textile products, etc. were brought on the Black Sea coast of Colchis, from where Greek products Byzantium and Iran through the Transcaucasia and Georgia trade routes and mainly Chinese silk and gold were exported from China to Rome. Silk products were also exported to Rome from Middle East – Parthia, and later Sassanid Iran. It was Great Silk Road for which Rome and Byzantium had centuries-old wars against Parthia and Sassanid Iran.

Later, in the VII-IX centuries, the trade of goods on this road was controlled by the Arab Caliphate.

And from the XIII century on, the Great Silk Road was captured by the Mongols and completely ruined the above-mentioned trade route. Georgia has completely lost the central role, played by them for centuries in connecting these two regions (Avdaliani, 2022, p. 11).

After capturing Constantinople by the Ottomans in 1453, Transcaucasia has been cut off from the Western civilization for a long time. Gradually, the Silk Caravan and Trade Road lost its importance,

and eventually at the end of the 17th century, when the Europeans finally mastered the ocean route around Africa, the Great Silk Road ceased to exist.

Thus, the historical Silk Road, on its own, played an important role in the development of economic and cultural relations between the countries of the East and the West.

TRANS STATE PROJECTS OF GEORGIA AND THE EUROPEAN UNION (TRACECA)

As for the "New Silk Road" project, it envisages the restoration of the above-mentioned ancient route by which Asia was connected to Europe and which had ceased to exist a long time ago.

"New Silk Road" or Europe-Caucasus-Asia Transport Corridor - TRACECA is an interstate program, which was founded in 1992, within the framework of the concept of restoration of the "Great Silk Road"⁵⁸.

In 1993, a meeting was held in Brussels between the European Union, South Caucasus (Georgia, Azerbaijan, Armenia) and Central Asian countries (Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan). Later, in 1996, it was joined by Mongolia and Ukraine, in 1998 by Moldova, and in 2000 by Turkey, Romania and Bulgaria.

The commencement of the implementation of the projects assisted the full-scale construction process of the "East-West Energy Corridor", which encouraged Georgia to become a powerful transit country in the region.

The goal of the presented interstate project was to support the political and economic development of the Black Sea region, the Caucasus and Central Asian countries through the improvement of international transport, ports, railways and highways and the goal still remains the same today.

⁵⁸ For more details see Decree of the President of Georgia No. 492, dated July 7, 2002, on coordination of the Baku-Tbilisi-Ceyhan main export oil pipeline and Baku-Tbilisi-Erzurum South Caucasian gas pipeline projects and measures to ensure their implementation)

The TRACECA program envisages the creation of a strong transport corridor from Europe to Asia via the Black Sea, Central Asia and the Far East. The project will be implemented with the financial assistance of the European Union.

It is a transport corridor that includes railroad, ground, air, sea, pipelines, seaports, passenger and cargo terminals.

TRACECA is an integral part of the single European system. The countries participating in the treaty today already cover a huge part of the world space from America to Japan.

On September 29, 2001, the presidents of Georgia and Azerbaijan signed the "Agreement on transit, transportation and sale of natural gas between the Republic of Georgia and the Republic of Azerbaijan through the South Caucasus Pipeline System in the territories of the Republic of Georgia and Azerbaijan and beyond these territories" (hereinafter - the "Intergovernmental Agreement"),⁵⁹ which was unanimously ratified by the Parliament of Georgia on December 19, 2001. This was the commencement of the process of full-scale implementation of the "East-West Unified Energy Corridor".

In Baku, the presidents of Georgia, Azerbaijan and Turkey announced the commencement of the construction of the "Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Export Oil Pipeline" and the "Baku-Tbilisi-Erzurum South Caucasian gas pipeline", on September 18, 2002.

Considering the new world realities, special attention was paid to the issues of energy security of the countries of the anti-terrorist alliance. Accordingly, the US and European countries are trying to establish new, safe and independent routes for the energy transportation. Therefore, the support of the "South Caucasian Pipeline System (Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline)" project and its accelerated development is one of the most important tasks facing these countries, as said in the contact.

⁵⁹ For more details see Agreement between the Republic of Georgia and the Republic of Azerbaijan on the transit, transportation, and sale of natural gas through the South Caucasus pipeline system on the territories of Georgia and the Republic of Azerbaijan and beyond these territories". Legislative Gazette.

The implementation of the "East-West Energy Corridor" projects, via which a significant amount of oil and gas extracted from the countries of the Caspian Sea basin will be transported through the territory of Georgia to the Turkish, European and world markets will facilitate and ensure:

- The growth of the interest of the world's leading countries both for Georgia and the countries of the Black and Caspian Sea basin and determine the increasing support from them to the countries of this region;

- Safe, peaceful and democratic development of the countries of the region;

- Their integration into World Union;

- The creation of attractive environment for foreign investment in the countries of the region;

- The rapid development of energy, transport and communication corridors of East-West and North-South;

- Establishment of the regional cooperation and the solution of the existing conflicts in the region.

All this creates prerequisites for establishing sustainable systems of regional cooperation and resolving conflicts in the region.

In addition to the fact that the mentioned projects provide Georgia and its participating countries with the most important strategic function of a transit country, their implementation also ensures the energy independence of these countries.⁶⁰

It should be noted that in 2013, Chinese President Xi Jinping presented a new initiative - "One Belt - One Road", which also aimed to expand the ancient Silk Trade Road both infrastructurally and economically.

With the presented initiative, China planned to connect economically and socially underdeveloped regions with Europe through Central Asia. That is why the above-mentioned project was

⁶⁰ For more details see the Decree of the President of Georgia on the development of the "South Caucasian pipeline system (Baku-Tbilisi-Ezerum gas pipeline)" project. Legislative Herald of Georgia. 25, 14/03/2002.

called the Silk Road Economic Initiative. As for the sea, mentioned in the initiative, one of the 21st century's no less important maritime Silk Road strategies, which aims to connect the part of Southeast Asia with the Southern provinces of China, is considered there. (Peter Cai 2017)

The "Silk Road - Economic Zone" initiative is no less important for Georgia, since the realization of the mentioned project gives the country another unique opportunity to become a connecting hub between China and the European Union and enjoy the economic benefits obtained in this way. Georgia has already signed a Free Trade Agreement with China and a Deep and Comprehensive Free Trade Agreement with the European Union.

Based on the above, the construction of the "Anaklia Deep Sea Port" is particularly important, which is a vital factor in terms of ensuring the country's security and credibility in the international arena. According to the Chinese project, the Anaklia Deep-Sea Port will be used for transit shipments.

Georgia joined the "Silk Road" initiative initiated by China in 2015, when the New Silk Road Memorandum was signed. The above-mentioned document laid the foundation for a new type of cooperation between China and Georgia on infrastructure, logistics, energy, agriculture and other fields, which significantly increased Chinese investments in Georgia.

As the successful implementation of the "New Silk Road" and "One Road - One Belt" projects was against the interests of Moscow, as a counterweight to these initiatives, in 2016, Russia put forward the initiative of a new project - "Great Eurasian Cooperation", which represented a kind of continuation of the "Eurasian Economic Union".

Therefore, Moscow wanted both to maintain, and increase its influence on the entire post-Soviet space and particularly on Central Asia and the Central Caucasus. Based on the latter, Moscow was not interested in the functioning of the "Silk Road" transport corridor passing through the Central Caucasus. That is why it was considered one of the threats to the successful implementation of the "Silk Road" projects.

Overall, all three projects are of a global economic importance. Besides, they also comprise of deep geopolitical and ideological load, since the participants - European Union, China and Russia have always assigned a special role to the Eurasian region.

BAKU-TBILISI-KARS RAILWAY MAINLINE

The Baku-Tbilisi-Kars project aims to connect the railways of the South Caucasus with Europe through the Turkish Railroads. The construction of the "Marmaray" railway tunnel under the Bosphorus Strait in Istanbul has been completed by the Turkish Railways Development Project, which ensures the connection to the Common European Railway network.

With this project, the Baku-Tbilisi-Kars railway will become the most important railway corridor of Europe-Caucasus-Asia, which will ensure cargo circulation not only between Georgia and Turkey, but also the transportation of cargoes from the Caspian coastal states, primarily oil and petroleum products, to the port of Ceyhan on the Mediterranean Sea. From Ceyhan, these cargoes will get to the world market and pass through the Bosphorus Strait to Europe. Thus, the countries of Europe and the Mediterranean basin will be connected to the countries of North, Middle and Far Asia by railway through Georgia and Azerbaijan.

The above-mentioned project in itself envisages the running of passenger trains and the transportation of passengers as well, which is also important for increasing the tourism potential of Georgia.

It in itself means that the implementation of a project of this scale will compete with the Trans-Siberian mainline passing through Russia.

Against the backdrop of the Russia-Ukraine war, the growing economic interests of Europe and China, the role of the mentioned mainline will increase significantly. That is why the Baku-Tbilisi-Kars railway project will contribute to the development of the Silk Road project.

In addition, this railway will connect not only Azerbaijan, Georgia and Turkey, but also East and West. This highway will give

many countries the opportunity to promote their own business interests, first of all - the countries of Central Asia - as an alternative way of transiting their energy resources to the West. (Zabakhidze, M., Bakradze G., Kutelia B, 2017, p. 7)

This railroad itself, as an important component, logically fits into the project of "One Belt - One Road" initiative. (Iarseni, 2017, pp. 22-23)

Besides, the Baku-Tbilisi-Kars railway project will make the relationship between the three countries very dynamic and will become a component of the new energy security system in the future.

Simultaneously, this corridor will represent one of the mechanisms to avoid risks related to Russia.

What concerns the Baku-Tbilisi-Kars railway itself, its construction began in 2007, when the heads of Azerbaijan, Georgia and Turkey signed an agreement.

The length of the railway is 826 kilometers, and 254 kilometers are on the territory of Georgia. The first test train run through the Georgian part of the railway in January 2015, and in July 2017, the first train arrived from Kars to the Georgian border. The railway route for cargo transit has been active since 2018.

According to the data of the Ministry of Economy of Georgia, comparing to the previous year, the number of containers transported from China through Georgia is 35.1% higher in January-October 2020.

The Baku-Tbilisi-Kars railway is the shortest route between China and Europe, which makes cargo cheaper and increases Georgia's competitiveness in this corridor.

The first Turkish-Chinese export cargo on the Baku-Tbilisi-Kars railway left Istanbul in December 2020 and arrived in Sian province. The train had to travel a total of 8,693 km and covered it in 12 days.

In 2021, the transportation of Turkish freight via the Baku-Tbilisi-Kars (BTK) railway line increased almost twice, by 98%⁶¹, which is the highest growth rate.

⁶¹ For more details see Georgian railway.

http://www.railway.ge/?web=0&action=page&p_id=289&lang=geo

Thus, the Baku-Tbilisi-Kars railway will increase the function of the Georgian Railways as an alternative transport corridor between Europe and Asia, which will lead to the implementation of other important regional projects, which at the same time will ensure "long and predictable" cooperation and peace between the countries participating in this project.

INOGATE PROJECTS

INOGATE is an energy program promoting international cooperation between the European Union, the Black and Caspian Sea states and their neighboring countries. INOGATE was founded in 1995 with the aim of providing transportation of oil and natural gas resources to Europe.

The member states of the European Union (EU), Turkey and the countries of the former Soviet Union, excluding the Baltic states and the Russian Federation are involved in this program. This program is run with the support of the Europe Aid program of the European Union.

Officially, Georgia joined the INOGATE program on July 22, 1999 and indeed is one of its first member states. On November 13, 2004, at the ministerial conference held in Baku, the foundation was laid for a new political dialogue known as the "Baku Initiative". Its main goal is the integration of the energy markets of the Black Sea and Caspian Sea regions with the European energy market. One side of this initiative is represented by the European Union, and the other side - Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Iran, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russian Federation, Ukraine, Uzbekistan, Tajikistan, Turkey, Turkmenistan. The coordination office is located in Kyiv (Ukraine).

Initially, this program was focused on the construction of oil and natural gas pipelines. However, at the conferences held in Baku (2004) and Astana (2006) the decision on the expansion of the program scope has been made. It covered four main directions:

- Promotion of energy security;

- Integration of the energy markets of the member states in accordance with the EU internal energy market principles;
- Support for sustainable energy development;
- Provision of the investments' attraction for the implementation of joint energy projects of regional importance.

Since 2007, the INOGATE program has been financed through the European Neighborhood and Partnership Instrument.

Turkey, as INOGATE partner country, regularly attends meetings within the framework of the program, but is not a beneficiary country.

Since February 2009, the mentioned project also includes new initiatives related to ensuring the safety of oil and gas transit infrastructure, developing a coordinated national energy policy in Central Asian countries, and developing energy markets and energy projects in partner countries.

On April 14-18, 2008, workshops on "Energy efficiency, Renewable Power and Demand Management – A Sustainable Way" were held in Brussels within the framework of the INOGATE program of the European Union.

On February 9-13, 2009, the "Energy Security Seminar" was held in Brussels within the framework of the program.

On April 25-27, 2010, in Kyiv, Ukraine, within the framework of the INOGATE program, the first meeting of the technical group on the project "Harmonization of Electricity Standards" was held.

May 17-22, 2010 – meeting of INOGATE country coordinators and working groups, Brussels, Belgium.

December 8-12, 2010, Chisinau, Moldova – meeting on the project "Harmonization of Electricity Standards".

January 16-23, 2011, Brussels, Belgium – another meeting on the project "Harmonization of Electricity Standards".

7-9 February, 2011, Kiev, the Ukraine – the final conference the completion of the project "Harmonization of Electricity Standards", within the framework of INOGATE program.

May 17-21, Brussels, Belgium – semi-annual meeting of INOGATE country coordinators and working group members.

December 13-15, 2011 – The Ministry took part in the INOGATE country coordinators' and working members' meeting as well as in the final conference of SEMISE project in Brussels.

In 2012, the Ministry of Energy was once again represented at the meeting of INOGATE country coordinators and working group members and at the final conference of the SEMISE project in Brussels.

On April 4, 2013, a working meeting on "Energy efficiency in the Transport Sector" was organized by the Ministry of Energy and the technical secretariat of the INOGATE program.

May 10, 2013, - a presentation, held at the Ministry of Energy on the preparation of the Energy Sector Status Report of each member country, organized by the INOGATE Technical Secretariat and the International Energy Agency.

September 20, 2013 - the Ministry participated in the INOGATE Program Energy Statistics Course of Action Implementation Seminar.

July 17, 2014 - an information event was held in the Ministry of Energy, together with the organization of the INOGATE Technical Secretariat program of the European Union.

November 25-27, 2014, - the Ministry participated in an international conference on "Energy Statistics Network", achievements of Energy Statistics Course of Action (2012-2014) and importance of improving data quality. For energy statistics, balance and planning. Zagreb, Croatia

As of 2022, the INOGATE project is still ongoing through various programs.

BAKU-SUPSA PIPELINE

The Western Route Export Pipeline (WREP), known as the Baku-Supsa Pipeline, is the first investment made by the International Oil Consortium in Georgia.

It is notable that the establishment of the "East-West Energy Corridor" has been initiated with the successful implementation of the "Baku-Supsa Early Oil Pipeline" project. It was the implementation of

the "Baku-Supsa Early Oil Pipeline" project that became the basis for the establishment of the necessary trust in Georgia on the part of Western oil companies and financial institutions, without which the realization of "Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Export Oil Pipeline" and "Baku-Tbilisi-Erzurum South Caucasian Gas Pipeline" projects would have been impossible in Georgia.

Oil extracted from the Chirag layer in the Caspian Sea, Azerbaijan, passes through the Sangachal terminal to the Supsa terminal in western Georgia, via pipeline.

The length of the export pipeline of the Western route is 830 km. From this, the Georgian section consists of 375 km and it mostly repeats the route of the Samgori-Batumi oil pipeline built during the Soviet period. The fundamental rehabilitation of the latter and the construction of new buildings were financed by the International Oil Consortium. The construction of the Supsa terminal, the capacity of which exceeds one million barrel has been arranged in the framework of the pipeline construction.

Oil was released from Sangachal through WREP in December 1998, and oil entered Georgia in the first week of January 1999.

The Western Route Export Pipeline (WREP) transported 0.9 million tons of oil in the first quarter of 2022.

The project management in the territory of Georgia is carried out by BP company, the owner of the largest share of the consortium.

Project partners: BP – 34.1%, Chevron – 10.3%, SOCAR – 10%, INPEX – 10%, Statoil – 8.6%, ExxonMobil – 8%, TPAO – 6.8%, Itochu – 3.9%, Amerada Hess – 2.7%.

BAKU-TBILISI-CEYHAN (BTC) PIPELINE

Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) is one of the successful projects implemented within the INOGATE framework. It is one of the longest pipelines in the world. Its construction in Georgia was completed in 2005.

The full exploitation of the BTC pipeline started in 2006. The trend of oil flow through the pipeline is increasing.

The pipeline is one of the biggest engineering projects of the new millennium. Its total length is 1768 km. Of these, 443 kilometers pass through the territory of Azerbaijan, 249 kilometers through the territory of Georgia and 1076 kilometers through Turkey. The diameter of the oil pipe is 42-46 inches; It has 8 gas stations (2 in Azerbaijan, 2 in Georgia and 4 in Turkey)⁶².

The capacity of the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline is increasing day by day. According to the latest data, in 2021, 30.4 million tons of oil were transported through these pipelines via Georgia, and the volume of oil transported through the pipeline amounted to 26 million tons. Besides, 6.7 million tons of oil were transited in the first quarter of 2022.

It should be noted that with the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline, Georgia receives 90-110 million GEL a year in the form of economic benefits. BTC pipeline mainly serves for transportation of Azerbaijani oil and relatively few Turkmen and Kazakh oil.

The Ceyhan Pipeline Company was founded by a consortium of International Energy Companies and is directly controlled by the pipeline operator British Petroleum, which owns a 30.1% stake. In this consortium, the next highest share - 25% - is held by the Azerbaijan oil company AZBTC. The other shareholders are: Chevron (8.90%); Statoil (8.71%); TPAO (6.53%); ENI (5.00%); Total (5.00%), Itochu (3.40%); INPEX (2.50%), ConocoPhillips (2.50%) and Hess (2.36%).

BAKU-TBILISI-ERZRUM SOUTH CAUCASUS GAS PIPELINE (SCP)

The length of the "Baku-Tbilisi-Erzurum" South Caucasian gas pipeline in the section of Azerbaijan and Georgia is 691 km. (In Georgia - 249 km). The Baku-Tbilisi-Erzurum South Caucasian gas pipeline is

⁶² For more details see Georgian Oil and Gas Corporation website. <https://www.gogc.ge/ka/project/baqo-tbilisi-jeihanis-milsadeni/28>

parallel to the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline. Baku-Tbilisi-Erzrum South Caucasian gas pipeline (project cost 1 billion USD) should transport natural gas extracted from Shah-Deniz and other layers of the Caspian Sea basin in the Caspian Sea sector of Azerbaijan to the markets of Georgia, Turkey and later – to Europe.

Shah-Deniz is considered to be the largest gas layer in Azerbaijan. According to the contract Georgia is not only a transit country, but also a consumer of natural gas.

Georgia, as a transit state, will purchase up to 5% of gas transported from Azerbaijan to Turkey at a preferential price. In addition, within 20 years from the beginning of the operation of the project, the country will purchase an additional volume of natural gas from the investors of the project - half a billion cubic meters of gas per year at a special price.

The South Caucasus gas pipeline should deliver gas to Europe by connecting the Turkey-Greece and Greece-Italy gas pipelines in the long-term.

TRANS-ANATOLIAN PIPELINE (TANAP)

The Trans-Anatolian Gas Pipeline (TANAP) represents the continuation of the South Caucasus pipeline to the eastern border of Turkey, where it should join the Trans-Adriatic gas pipeline, cross Greece and join the Italian gas transportation network. This pipeline can be called one of the most priority energy projects for the European Union, because it can not only diversify sources and routes of energy supply, but also end Russia's monopoly on the export of energy resources to Europe. Its importance doubled after the conflict between Russia and Turkey.

In general, the goal of the project is the expansion of the South Caucasian gas pipeline (Baku - Tbilisi - Erzurum), the construction of the Trans-Anatolian gas pipeline in Turkey and its extension to the European territory through the Trans-Adriatic Pipeline (TAP).

TANAP is the most important project of the Southern Corridor, through which natural gas from the Azerbaijani layer should reach the borders of Greece through Georgia and Turkey. Europeans will bring 20 billion cubic meters of natural gas to their countries, Turkey should receive 6 billion cubic meters of "blue fuel" through this pipeline. In the future, it is planned to increase the capacity of the gas pipeline to 31 billion cubic meters. What concerns to the construction, it is already underway, and on March 17, 2015, a symbolic ceremony of laying the pipe at the Turkish section took place in Kars.

The main problem of TANAP is to load the pipeline fully. Other countries can also have an opportunity to fill it. First of all, of course, Turkmenistan, whose gas reserves range from 13 to 21 trillion cubic meters, which is the fourth largest in the world. Ankara and Baku are already actively working in this direction. For example, at the beginning of February 2015, a meeting between the foreign ministers of Turkmenistan, Azerbaijan and Turkey took place in Ashkhabad. Ultimately, Turkish Foreign Minister Cavuşoglu announced that "Turkey and Azerbaijan call on Turkmenistan to join the TANAP project."

Surely, the Caspian zone still remains the main obstacle for the inclusion of Turkmenistan in the project and of course, it is still unresolved issue. The fact is that the most optimal option for supplying Turkmen gas to Europe is the potentially possible 300-kilometer Trans-Caspian gas pipeline. However, this requires the five Caspian states to determine the status of the Caspian Sea. Among them are Russia and Iran. It is also clear that the new route, which bypasses these two countries, is unacceptable to them. Certainly, it is possible to build an alternative pipeline if necessary, although it will be way more expensive pleasure.

The launch of the gas pipeline connecting Bulgaria and Greece (IGB) was officially announced at a ceremony held in Sofia, on October 1, 2022. The presidents of Bulgaria, Serbia, North Macedonia, Azerbaijan, as well as the heads of state of Romania and Greece, chairman of the European Commission participated in it.

With the new 182 km long pipeline, Bulgaria should receive up to 3-5 billion cubic meters of gas from Azerbaijan, as well as liquefied

gas from Greece. One of the goals of the project is to free Europe from Russian natural gas dependence. The launch of the pipeline has been called a "turning point" for Bulgaria's energy security, "the beginning of a new era" for the country and for all the Southeast Europe.

Thus, the transit projects in the Caucasus region, connecting Asia and Europe, give the participating countries an opportunity to actively participate in world integration processes and become an integral part of the unified European Security System, which, in turn, will give Georgia the most important strategic function of a transit country. Therefore, implementation of these projects will ensure complete energy independence of Georgia and accelerate economic development.

Besides, the implementation of the mentioned projects is vital, both for Georgia and for the country participating in this project, whose geopolitical role will increase greatly, not mentioning the economic benefits.

Finally, the implementation of the above-mentioned transit projects will reduce Russia's influence on European oil politics.

AZERBAIJAN-GEORGIA-ROMANIA INTERCONNECTOR

The Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector (AGRI-Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector) project, created with a purpose to establish a new gas transportation route within the Southern Corridor, initiated on the basis of the agreement reached as a result of the negotiations held in 2009-2010. The project envisages transportation of natural gas through the territory of Georgia and the Black Sea (in liquefied form) to Romania and further to the European market.

The presidents of Georgia, Azerbaijan and Romania and the prime minister of Hungary signed a declaration supporting the project on September 14, 2011, Baku. Within the framework of the same event, the respective companies of the three countries - SOCAR (Azerbaijan), GOGC (Georgia) and ROMGAZ (Romania) signed the contract of the joint company implementing the Azerbaijan-Georgia-Romania interconnector project - SC AGRI LNG Project Company S.R.L. the

founding agreement and the memorandum of understanding regarding the implementation of the project. Later SC AGRI LNG Project Company S.R.L. was joined by the Hungarian company MVM.

English consulting company Penspen Ltd. was hired by the joint company for preparing the feasibility study of the Azerbaijan-Georgia-Romania interconnector project. In January 2015, the board of directors of AGRI LNG Project Company S.R.L. accepted feasibility study of Penspen for the AGRI project.

AGRI responds to the policy of European Union on energy diversification and development of alternative routes for natural gas suppliers. The project is a constituent part of the "Southern Gas Corridor" and has international support.

Since the annexation of Crimea in 2014, the Azerbaijan-Georgia-Ukraine route "White Stream", Odesa-Brod-Plotsk-Gdansk and AGRI (LNG) liquefied natural gas transportation projects to Europe were delayed.

EURASIAN OIL TRANSPORT CORRIDOR PROJECT

The Eurasian Oil Transport Corridor (EAOTC) project is an important international project aimed at strengthening the energy security of the participating states and the European Union. It implies the implementation of a package of activities of an organizational, technical, legal and commercial issue, which will allow the creation of a new route for the transportation of oil from the Caspian region to consumers in Europe. The route will start from the coast of the Caspian Sea in Azerbaijan, pass through the territory of Georgia, the Black Sea and the Ukraine, and then the route should split into two directions. A southern route would deliver Caspian oil to customers in Slovakia, the Czech Republic and possibly Hungary. The northern direction will meet the requirements for Caspian oil in Poland, Germany and other Baltic countries through Gdansk Naftoport. The above route is planned to be not only reliable, but also profitable and competitive with the existing transport routes of this energy raw material.

The leaders of the participant countries - Azerbaijan, Georgia, Lithuania, Poland and Ukraine, on May 11, 2007 in Krakow, and the ministers on June 5 in Gdansk signed a communique, supporting the creation of a corridor for the transportation of Caspian oil to European and world markets.

Until that time, in May 2003, Ukraine, Poland and the European Union signed a declaration, according to which they supported the transportation of Caspian oil by tankers through Georgia to the port of Odesa, transit through the Odesa-Brod pipeline, as well as its continuation to Plotsk, from where the oil was supposed to reach Gdansk through the existing oil pipeline.

Currently, there is already an infrastructure from Odesa to Brody, but the Brody-Adamovo section needs to be built.

The project will improve the prospect of oil transportation from the territory of Poland both to the Ukraine and Belarus.

On the basis of the decisions taken by the heads of the governments of Poland, Lithuania, Ukraine, Georgia and Azerbaijan at the energy summit held in Vilnius, 2007, the international pipeline company "Sarmatia" LLC was founded. Currently, the basic capital of "Sarmatia" LLC is 20.06 million zlotys. SOCAR (Azerbaijan), AB "Klaipėdos Nafta" (Lithuania), PERN "Przyjaźń" S.A. (Poland), "Ukrtransnafta" (Ukraine) and JSC "Georgian Oil and Gas Corporation" (Georgia) are the shareholders of the company. SNGK's share in Sarmatia LLC is 16.9% at this stage.

The main goal of "Sarmatia" LLC is the implementation of the Eurasian Oil Transport Corridor (EAOTC) project.

Unfortunately, in 2008 - after the government change in Poland, the project stopped, as they reckoned that the project, along with its profitability, caused a geopolitical conflict under the existing conditions and was against the interests of Moscow, which was most likely caused by Russian pressure.

In 2022, considering the new geo-economic reality created as a result of the Russia-Ukraine war, the halted Eurasian project regained new opportunities.

Chapter VIII.

GEORGIAN-EUROPEAN VALUES

EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA

One of the important topics in the modern Georgian academic and political discourse is the issue of the European identity of Georgia, the scientific research and correct perception of which is vital for the European future of the Georgian state.

Since the presented issue is only a compilation of our research, it will be difficult for us to analyze it fundamentally (we believe that in relation to the mentioned topic, considering its relevance and importance, separate deep and thorough studies should be conducted), therefore a brief overview of the issue should be enough. Thus, the markers of European identity will be discussed only in terms of the compatibility of European identity to the Georgian one. Besides, a short introduction will be made on the genesis and markers of the European identity in order to make it easier for us to determine the cause-and-effect relationship of the European identity of Georgia.

First of all, when discussing the above-mentioned issue, the characteristics of civilizational and then national identities will be taken into account, because civilizational identity is more extensive and versatile than national identity. Nevertheless, civilizational and national identities are united by the markers such as common origin, belonging to a certain group, political, economic, social, cultural or other factors. This fact enables to determine the matrix of these two identities, and then to compare them with each other and define the similarity or difference.

Since our goal is to reveal and determine the characteristics of the European identity of Georgia, we will try to reveal the similarities of the Georgian-European identities with this approach.

The condition is eased by the fact that European countries, together with the common European civilizational identity, also have their own national identities (for example: German, French, Spanish, etc.).

Based on all of the above, it is quite logical to consider all those people who meet the mentioned characteristics under the European civilizational identity.

What concerns to the European identity, it originates from the ancient period (Meier, 2012.), from the Greco-Roman world, and is considered a synthesis of the civil idea of this world, Christianity," which is reflected in the consciousness of Europeans (Pagden, 2002), according to the researchers.

Roman law and Christian faith also play an important role in the formation of European identity.

In addition to this, scientists consider the city factor, science and education issues vital in the formation of European identity as well (Pagden, 2002).

As for the exact date of the genesis of the European identity, some scholars believe that it was Greece of the 7th century B.C.. (Patôcka , 1998) Another part of them reckons that Europe as a reality emerged in the XI-XIII centuries, when a broad wave of Christianity covered Europe. (Le Goff, 2005).

Thus, despite the different viewpoints, a large number of scientists believe that the foundations of European identity originated in the heart of ancient civilization and discusses identity mainly in a cultural context, and here, role of ancient Greece (Nadareishvili t Cheishvili K, 2014) is undoubtedly significant.

However, it should also be said that the researchers of the ancient period consider the identity of Europe from another point of view.

Greek identity with Homer, for example, is based on an imaginary common ancestor - a genealogy. With Herodotus, the cultural identity is mainly created by a political model (Thomas), while with Isocrates, the confrontation between the Greeks and the barbarians is replaced by the confrontation between Europe and Asia (barbarians) and goes through the factor of civilization. (Romilly, 1992 v. XXXIX, # 1)

ORIGIN OF THE GEORGIANS – ETHNIC MARKER

As for the origin of the Georgians, both scientific, mythological and religious versions are interesting in this regard.

The European (Humboldt, Kretchmer, Blumenbach) and Georgian scientists (Niko Mari, Akaki Urushadze, Rismag Gordeziani, Zviad Gamsakhurdia and others) of the 19th century believed that the Proto-Georgians were ethnically, linguistically and culturally related to the European aborigines - with pre-Indo-Europeans, pre-Aryans, pre-Celts (pre-Indo-European, pre-Aryan, pre-Celtic), including Etruscans, Pelasgians and Proto-Basques. Ancient Greeks and Romans called these first inhabitants of Europe - Iberians. The latter European population that lived in the Iberian Peninsula, in the Mediterranean basin, in the Balkans, in modern Greece, in the Caucasus came from them. This is the area of the Proto-Iberian race flourishing, which had many branches. (Anchabadze, 2015.)

In this regard, the researches of the famous Georgian scientist Rismag Gordesiani are worth noting. He points out: "...One very important factor nurtures the longing for a common European heritage in our country. Our country has participated in the ongoing processes in the Mediterranean basin since time immemorial. As it turns out, the Kartvelian tribes may have had genetic relations with the peoples of pre-Greek civilization (Pelasgians, Lelegs, Minoans, etc.), as well as with the ancient population of Italy - the Etruscans. (Gordeziani, R Tonia N, 2007, p. 8)

As for the mythological version of the origin of Georgians, "it seems that the centuries-old history of Greek-Georgian relations originates from the Mycenaean era, which was reflected in the Greek myths about Prometheus and the Argonauts' expedition. Ancient Colchis – the scene of the Argonautic myth, became one of the most important countries outside Greece. As for Medea, Aetees, Circe, Apsirtos and other Colchian mythological characters, they firmly occupied their place in Greek literature (Gordeziani, R Tonia N, 2007).

According to Niko Mari, the Georgian tribe was a descendant of Noah's son, Japheth, and represented the indigenous population of

Iberia in Europe, which later joined the Celts. As a result, they became Celt-Iberians and later united with the Goths, Germanic tribes (Marr, 1923), which in itself attributes Georgia to Europe. (Javakhia , 2010, p. 103).

In addition to this, Zviad Gamsakhurdia points out the mythological origin of Georgians. He believed that the myth of Prometheus is the most important in this regard, both from the evolution of mankind and the ethnogenesis of Georgians the point of view of. Who is Prometheus? Prometheus is a representative of the humanity that must develop prophetic, intuitive thinking, and Epimetheus – the one who must develop judgmental, intellectual thinking. Whose son is Prometheus? He is the son of Iapetus (Gamsakhurdia, 1990, p. 197).

GEOGRAPHICAL MARKER

As for the area of geographical settlement of the Kartvelian tribes, it is believed that from ancient times Asia Minor, the island of Crete and a lot of areas of the Mediterranean Sea were the home of the pre-Hellenic-Pelasgian (proto-Georgian) population. The ancient Colchis (Georgian) tribes should have had a notable role in the so-called "Minoan population" of the Crete. (Janashia, 1959). According to ancient Greek and Roman authors, the Pelasgians are considered to be related tribes to the Thessalians, the Trojans of Asia Minor, the inhabitants of the island of Lemnos, and the Colchis (Urushadze, 1964, p. 121). It was the people of this tribe who created large cultural centers in the territory of the former Asia and in Southern Europe. (Urushadze, 1964 , p. 121).

Zviad Gamsakhurdia is of a same opinion and concludes that Troy is the same Colchian world, since during the dispute between the Achaeans and the Trojans, the Trojans explain the abduction of Helen as a kind of revenge for their earlier abduction of Medea (Gamsakhurdia, 1990).

Thus, according to Zviad Gamsakhurdia, the Colchian, Pelasgian, Trojan, Minoan worlds are related worlds, or rather, they represent one world.

Regarding the resettlement of Georgians, Zviad Gamsakhurdia shares the opinion of Wilhelm Humboldt, who believed that the autochthonous population of Southern Europe: the Pyrenees, Italy, and the Mediterranean islands were Iberian, who were called Proto-Iberians, and the later European population was derived from them. In science, the term - Mediterranean race has also been adopted, a Mediterranean race that lived from the Pyrenees peninsula to the Mediterranean basin, the Balkans, modern Greece, the Caucasus and the modern territory of India, as well as in Asia Minor and Palestine. This is the spread area of the Proto-Iberian lineage, which had many branches. (Kaukhchishvili, 1934, p. 24).

The ancient Greeks and Romans themselves, called the first inhabitants of Europe - Iberians.

According to Procopius of Caesarea, the river "Phasis" (Rioni) divides the land in two - the left side of the flowing water is Europe, and the right side is called Asia. The residential areas of the Laz (Georgian tribe) are located in the European part (Kaukhchishvili, 1934, p. 24).

Thus, the area of geographical settlement of Georgian tribes since ancient times is Asia Minor, the island of Crete and the Mediterranean and Black Sea areas. As for Western Georgia, more precisely – Colchis, historically neighboring Greece and Byzantium, and for centuries it was a kind of bridge and binding factor between Europe and Asia as well.

CULTURAL MARKER

A cultural marker represents a wide spectrum, including religion, language, written language, traditions, and so on.

Since religion is the most essential sign (Toynbee, 2002, pp. 86-88) of civilization and is the real basis and driving force of its development, we must consider the adoption of Christianity by

Georgians in this context, which was of great importance for the further development of the country, which resulted in the final civilizational separation of Georgia from the Asian world. It was a decisive stage in the history of the Georgian state and it finally defined the country's European identity. This decision was so important that despite the multiple conquests of Georgia by foreign enemies, the occasional interruption of relations with Europe, the country has preserved its identity and statehood to this day. (Huntington) (Pazhava, Georgia at the origins of the European Orientation, 2020).

Even today, Georgians perceive themselves as part of a united Christendom, which was based on the civilization of common European or Christian Middle Ages (Javakhia , 2010).

SIMILARITY OF GEORGIAN LANGUAGE TO EUROPEAN LANGUAGES

As for the similarity of the Georgian language with European languages, numerous interesting opinions exist about this issue.

The first scientist who tried to link the Georgian language with European languages (Greek, Latin...) was Lorenzo Hervás.

The German philosopher Leibniz also considered the Georgian language to be a language of European origin.

Although the factual material verified by Leibniz was not convincing enough to draw proper conclusions, the discussion about the Georgian language contained in the works of this great authority was undoubtedly of great importance in terms of showing interest in the problem of the Georgian language in the scientific world.

The beginning of a new period in the field of research on the relation of the Georgian and, in general, the Kartvelian languages is tied with the name of the famous French Kartvelologist - academician Marie Brosse (1802-1880).

Brosse believed that the Georgian language is genetically related to the Indo-European languages. The conclusions of the mentioned

studies are presented in his fundamental book "Georgian Grammar" (1834). (Brosse, 1834.).

One of the founders of linguistic science, the greatest German scientist, - Franz Bopp drew his interest to the issue of the genealogy of the Georgian language.

Bopp's interest in the problem of the origin of the Georgian language had a special significance in terms of drawing attention to this language in scientific circles. The international flagman of linguistic science read his report about the Georgian language at the Berlin Academy of Sciences first on December 11, 1842, and for the second time – in Berlin as well, on October 23, 1845.

In 1846, Bopp published a paper in the Memoirs of the Philosophical-Historical Department of the Berlin Academy of Sciences: "About Georgia from the viewpoint of language relations", and the same paper was published as a separate book in 1847 under the title: "Caucasian members of the Indo-European language family".

Bopp believed that in the declination of nouns, adjectives, stems and declinations of pronouns, in numerical nouns, as well as in conjugation of verbs - according to persons, numbers, tenses and dialects, the Georgian language is related to Indo-European languages (Sanskrit, etc.).

THE THEORY OF ORIGIN OF GEORGIAN WRITTEN LANGUAGE (SCRIPT) FROM GREEK

In modern scientific literature, the European one is considered one of the main theories of the origin of the Georgian alphabet, according to which the Georgian alphabet originated from the Greek. This hypothesis belongs to the German paleographer Victor Gardthausen. This theory is shared by Akaki Shanidze, Tamaz Gamkrelidze, Dimitri Bakradze, Korneli Kekelidze and others.

According to this theory, the phonetic meaning and sequence of letters and signs in Georgian is similar to Greek.

In Georgia, the theory of the origin of the Georgian alphabet from Greek was first proposed by Dimitri Bakradze. Korneli Kekelidze also shares this opinion. He reckons that "from the hypotheses that have been put forward in our country and abroad about the origin of the Georgian alphabet, the one that derives our alphabet from Greek is more acceptable."

Pavle Ingorokva considered the Georgian alphabet to be created on the basis of the archaic Greek alphabet. According to T. Gamkrelidze, the Georgian Asomtavruli alphabet comes from Greek and was created after the adoption of Christianity.⁶³

Thus, we can consider Georgian written language, like Greek and Latin in the framework of European civilization.

A CITY FACTOR

As we have already mentioned, all scientists recognize the existence of cities as one of the primary signs of Western (European) civilization, and not only the Western one. It is well known that cities were built at the stage of historical development when social division of labor and social differentiation took place in society. Because of this, the main part of the population related to agricultural work was separated from other social groups (artisans, merchants), whose concentration in certain settlements led to the creation of urban-type settlements. The creation of cities had a great impact on the development of society. They became organizational centers of the state government and cultural development, in particular, the development of construction and architecture, promoted the development of handicrafts and trade. Trade and usurious capital were formed in the cities. The progress of technology was directly related to the craftsmanship of the city.

⁶³ For more details see Gamkrelidze T, „Dzveli kartuli asomtavruli damtserloba“ Tbilisi, 2011; „tseris anbanuri sistema da dzveli kartuli damtserloba. anbanuri tseris tipologia da tsarmomavloba“ Kk'. shanidzis redaktsiita da tsinasit'q'vaobit, tTbilisi, 1989.

The cities in Georgia have been existed since antiquity. The Georgian cities that arose in different periods of history were: Sarkine, Uplistsikhe, Urbnisi, Mtskheta, Vani, Tsunda, Phasis, Dioskuria, Bitchvinta, Gyenos, Samshvilde, Khunani, Shorapani, Dimna, Tukharisi and others.

At the end of the ancient period, new cities appeared and promoted, such as: Ujarma, Zhaleti, Tbilisi, Rustavi, Khornabuji. International trade and transit routes passed through these cities. Tbilisi, Ujarma, and Tcheremi advanced from the early Middle Ages. It is true that in the late Middle Ages, many cities have ruined and turned into a site of the former city, though, city life has never died in Georgia.

EUROPEAN IDENTITY MATRIX OF GEORGIA EDUCATION, SCIENCE

What concerns education, science, art and writing (implying literature as well), this sign of civilization has been noticed by the Georgian people since the early Middle Ages.

The thought conveyed by the Georgian nobleman Fartazi conveyed in the work of Agathias Scholasticus in the middle of the VI century, should be considered as a fact of the cultural and political unity comprehension of Georgia with Byzantium (Europe). According to him, Georgians had many things in common with Byzantines, such as: "social laws, state structure and life", "unity of opinions", faith, "immaculateness of holy mysteries" and, in general, "native rules." (Javakhia , 2010).

In the XI-XII centuries, there were already centers of science and education in Georgia (Gelati and Ikalto Academies). The oldest Georgian artistic work dates back to the V century. The creation of fiction has not stopped in Georgia, throughout history. In the 12th century, the masterpiece of Georgian literature Shota Rustaveli's "The Knight in the Panther's Skin" was created. The work of the 10th century "The Life of Grigol Khandzteli" is not only an artistic work, but also carries a historical character.

The first Georgian book was printed in Rome in 1629. It was a Georgian-Italian dictionary compiled by Stephane Paolini with the help of Nikifore Irbakh (Nikoloz Cholokashvili), the ambassador of Teymuraz I. This dictionary has been published many times, one of them is still preserved in Vatican.

The second Georgian book, which was printed in the same year in the same printing house, was the Georgian alphabet with prayers. (Karichashvili, 1929, pp. 31-34). The missionary Mario Maggio published twice the "Grammar of the Georgian language" in 1643 and 1670 respectively, which was compiled in both "Nuskhuri" and "Mkhedruli" script.

The next Georgian book was printed in Rome in 1681. Mikheil Tamarashvili remembers it in the following way: "The Christian doctrine was handed down in symbols from Cardinal Bellarmine and translated from Italian language into Georgian Mkhedruli by Patri Bernardo Mariam of Naples - Capuchin, preacher and theologian." Bernardo Mariam from Naples was one of the missionaries, who was absolutely fluent in Georgian. The missionaries used to translate the books as well. Hugo Schuhart saw 14 Georgian manuscripts rewritten by Bernardo of Naples in the old Capuchin church in Torre del Greco (Italy). In 1741, the Christian Doctrine translated and prepared by Davit Tlukashvili was printed. He worked in the collegium of foreigners created by Pope Urban II in Rome. In the same year, another small Georgian book was printed under the title of Christian teachings. In Europe, book printing in Georgian was of great importance.

European missionaries were very interested in Georgian culture. Fathers from Theatine made an invaluable contribution to the introduction of Georgia to the European world of the 17th century. Their famous representatives (Don Pietro Avitabile, Don Giuseppe Giudice, Don Clemente Galano, Don Cristoforo Castelli, Don Arcangelo Lambert) in their works (reports, paintings, books) showed European readers that the mentality, talents, and customs of Georgians (despite the differences), the longing for a religious connection with the papacy did not distinguish these people much from the Europeans.

(Papashvili, sakartvelo shua sauk'oneebis evropul samqaroshi, 2011, p. 139)

Moreover, they thoughtfully, with deep hints, show the closeness of Georgians to Western Europeans, which did not need to be explained in detail to their contemporaries. Besides, Catholic missionaries created a new reality in the Georgian world. With their work in Georgia, cut off from the Western world, the country expanded its ideas about the reality of Europe, and they were accepted as "native" without giving up the Orthodox faith. This indicated that "cultural adaptation" and "Europeanization" were acceptable to the Georgian reality without religious compromises. In such a case, we would not have to deal with holding a religious dialogue. Communication with Georgians following the Greek schism was aimed at understanding the "truth" of Catholic doctrines. (Papashvili M., 2021, p. 7)

Georgians greatly appreciated the theological education of the missionaries and their moral excellence. The Georgian clerics of that time wanted to set these pious and educated people as an example of morality for their people. Also, through them, to raise the level of education and culture of the Georgian clergy. The role of the Theatine fathers in the cultural and educational arena was immeasurably great. (Papashvili M., sakartvelo-vatikanis urtiertoba XVII-XVIII saukuneebshi, 1998, p. 27).

Georgian youth received education in the schools founded by them (Gori, Ozurgeti, Zugdidi). Probably, Anton (Antonio) Jeremiah, who was admitted to the College of the Congregation in Rome on December 8, 1644, received his education at the Tsifuria (Zugdidi) school of the Theatines. Having studied here for 7 years, he maintained his thesis on theological morality at the age of 22. This fact reflects the situation that Georgian talent and genes, under equal conditions, in a civilized environment, could show the nature of a European in the field of study and education: tireless hard work, savvy, purposefulness, love for learning, talent and ability to create a name. (Papashvili M., sakartvelo shua sauk'oneebis evropul samqaroshi, 2011, p. 139).

Georgian historical writing is also rich. Philosophical science was also developing decently in Georgia (Ephrem Mtsire, Ioane Petritsi). Georgian fine art and engraving was of a high level. Georgians created excellent miniatures and relief sculptures. Georgian mosaic and fresco art were widely known. Georgian musical culture is especially noteworthy. Georgian people have many masterpieces in the field of songs (two-, three- and four-part choral songs). Georgian folk choreography has a centuries-old tradition. In the process of its development, theatrical Georgian dances were also created.

There was an interesting situation in the field of law as well. Georgians owned written state law. For example, we can name the legal codes of Bagrat Kurapat, Beka-Agbugha and Vakhtang VI.

There was also accountability system in Georgia: every seven years, the royal court conducted the population accountability.

As we can see, Georgian culture was created and developed by coexisting with Western culture, which gives us a reason to discuss the similarities between these two cultures.

EUROPEAN IDENTITY MARKERS OF THE GEORGIAN POLICY

In modern reality, the issue of political identity is one of the important issues. (Hekman, 2004, p. 33).

It is worth noting that Georgia was actively involved in the world political processes that took place in its geographical proximity from the ancient period, which initially included Greece, later Rome and Byzantium.

As an example of this, we can consider the Colchis political-economic relations with the Greek world from the VI century B.C., the "friendship and alliance" of the Kingdom of Kartli with the Roman Empire and the inclusion of the Kingdom of Colchis in the Roman political system from the 60s of the 1st century B.C. (Pipia, 2012, p. 3) Later, after the fall of the Roman Empire (476), these relations continued with the Byzantine Empire.

The proof of these relations is the granting of Roman-Byzantine titles to hundreds of Georgian political elite representatives.

Based on all of the above, it is clear that Georgian politics was based on Greek, Roman and Byzantine doctrines at some extent and it represented a kind of source of legitimacy in the given situation. Therefore, the Georgians in that period tied their political identity with that world, which continued with more or less intensity throughout history and it still continues today.

This is confirmed by the opinion of Egrisi noble Fartazi and his supporters at the public assembly of Egrisi Kingdom, where the issue of the future political orientation of the kingdom was decided, according to which Georgians have more in common with the Byzantines than with the countries of the East.

As for the modern European dimension of Georgian politics, it also has the function of legitimation in the socio-political spectrum and plays an important role in determining the direction of political thinking of both national and Europe-oriented elites.

The current policy of the Georgian state is trying to form such an identity that fits well with the European political agenda, which implies raising civil responsibility and trust in the political institutions of the country. (Tarkhan-Mouravi, 2009, pp. 9-33). However, populist rhetoric also takes place in many cases.

Thus, the political identity matrix of Georgia is based on the European one, and its modern markers are also European. It is another issue how well these institutions work.

The entry in the Constitution of Georgia "Constitutional bodies should take all measures within their authority to ensure the full integration of Georgia in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization" is also worth noting. (Constitution of Georgia, 1995 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36#!>, Article 78. 24/08/).

In addition, the Association Agreement (since 2016) and Visa Liberalization (since 2017) programs are already being implemented in

the country, which processes enormous benefits both to the country and society.

And on June 23, 2022, at the summit of the leaders of the EU member states held in Brussels, a decision was made regarding the status of Georgia's EU membership candidacy, according to which Georgia was given a European perspective and conditions for obtaining the candidate status.

The European Council is ready to grant the status of a candidate country to Georgia after the priority issues mentioned in the opinion of the European Commission regarding Georgia's application are resolved.

Thus, as we can see, Georgia actively participated in the current processes in Europe and created common values in the geographical, political and cultural arena.

Despite the fact that Georgian political-economic and cultural existence was directly related to the area of inter-civilizational and inter-cultural conflict, it (Georgia) managed to preserve its own identity.

It is noteworthy that the first unified Georgian state (during the reign of King Parnavaz) was formed as a heterogeneous - Western-Eastern formation, which was able to wisely solve the problems of synthesis of various civilizational principles, and later transformed as a part of Western - Greek, Roman and then Byzantine civilization. (Chkhartishvili, 2014).

Finally, the research analysis showed that the matrix of the European identity of Georgia was mainly based on all those markers that are based on the characteristics of the European and Georgian identity - the common ancestor, myths, geographical and cultural factor with its wide spectrum, in particular.

INDIVIDUAL CHARACTERISTICS (MARKERS) OF GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITY

As for the individual markers of the Georgian identity, like the collective one, it was formed over the centuries and was accompanied by many obstacles: the foreign enemy or the domestic disorder. First, the conquest wars of the Persians, then the Arabs, the Mongols, the Turkish-Seljuks, Tsarist Russia, the Soviet Union, and finally the Russian Federation, and ultimately - the occupation.

Certainly, such a complex historical heritage had a great impact on the vision of the past, present and future of the nation as a whole in the majority of the population and contributed to the formation of the Georgian identity. Moreover, it intensified the feeling of "Being Georgian", which in turn was the main tool for saving the identity of the nation for centuries, in the numerous fights against the enemies, especially "against the pressure of Russification and communist pseudo-internationalism". (Tarkhan-Mouravi, 2009.).

Therefore, the individual matrix of Georgian identity was mostly based on such primordial "givens", (Smith, 1994.) such as: language, territory, religion, traditions, family ties, culture and etc.

GEORGIAN-EUROPEAN IDENTITIES

In order to comprehend Georgian-European values, it is essential to discuss several different discourses on their compatibility based on the Georgian mentality, according to which Georgians and Europeans have similar or different values. (Tsulade I, Esebua P, kakhidze I, Kvintradze A, Osepashvili I, Amashukeli M, 2016).

According to this discourse, an example of the similarity of Georgian-European values is - tolerance, acceptance of ethnic and religious minorities, respect for women (which is considered an expression of gender equality), and in this sense, Georgia is a unique country. Thus, Georgia was able to be receptive to different cultures throughout all the stages of history, and this is what contributed to it.

And this helped to preserve the Georgian identity (Baramidze, 2014, p. 52).

The aspiration of modern Georgians towards establishment of democratic values and civic engagement, which are both democratic and European principles, should be considered in the same context. Thus, the attempt to build a democratic country for Georgians is an expression of the Europeanness (Tsulade I, Esebua P, kakhidze I, Kvintradze A, Osepashvili I, Amashukeli M, 2016, p. 139), which is reckoned a characteristic historical feature of Georgians. Most of the Georgians who lived abroad (in Europe) should tell you that they got accustomed to Europe easily. They were able to communicate well and make friends with the locals, which emphasizes that European culture is completely acceptable for Georgians.

A part of the population does not consider democratic values specific-European, but universal, and precisely because of this universality, Georgians can be considered as bearers of the same values. If the protection of human rights and are European values, they should be considered as universal values.

Supremacy of the law, freedom of speech, protection of human rights does not contradict to any Georgian value. And showing respect to family members is a European value as well.

As for the difference between Georgian and European values, it is obvious that the difference between Georgian and European values is not fundamental. There are more similarities than differences between them. It is noteworthy that the same kind of differences can be observed among the EU member states, although the motto of the European Union - "Unity in diversity" unites nations with different cultural characteristics, and these differences has not created an obstacle for them on the way to European integration.

There are no fundamental differences in Georgian-European values. On the contrary, there is much of a compatibility both historically and culturally. Certainly, there are differences within the EU countries, and if we generalize, we can find much more things in common rather than the differences.

According to rumors, Georgians are less tolerant, even towards religious minorities. It is a lie, because the shrines of different religions, built side by side can be cited as an example of the remaining tolerance.

It is interesting that tolerance, which is considered a European value, is not alien to Georgian reality, moreover, Georgia has historically always been tolerant, where the rights of others were traditionally respected. There was never any hostility towards ethnic minorities and people who were not members of the local culture. This approach is a Soviet phenomenon and totally carries a Soviet character.

And the essential difference between Soviet and European values is precisely the attitude towards minorities. European individualism cares about every person, while Soviet collectivism ignores the individual.

Ultimately, Georgian and European values differ at this stage and European values are superior. (Tsulade I, Esebua P, kakhidze I, Kvintradze A, Osepashvili I, Amashukeli M, 2016) Here, the authors rightly believe that hard work, acceptance of minorities, appreciation of time, pluralism, etc. are examples of the European values: It is believed that Georgians lack all these things, although in this respect and in case of proper development of the country and society it is possible to get closer to these values of Europe.

Nor human rights are unfamiliar to Georgian society, which, on the one hand, is based on the individual, who must be protected and taken care of by the state, which is the basis of democratic governance and on the other hand, the Soviet mentality still exists, which completely ignores the individual and absolutely denies his/her fundamental rights.

Thus, presenting Georgian and European values differently is anti-Western propaganda, because European values are also Georgian at the same time.

Chapter IX.
SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL -
A BRIDGE TO EUROPE

SANCTUARY OF GEORGIANS IN ISTANBUL

The importance of the cultural heritage abroad is inestimable for the Georgian state, which was the greatest merit of the Georgian cultural centers abroad for centuries, through which Georgia was able to keep an eye on the cultural development of the highly developed countries of that time.

In this regard, one of the outstanding places is represented by the Sanctuary of Georgians in Istanbul, - the most important center of Georgian culture and education abroad. This Sanctuary was a kind of bridge for Georgian-European relations. This was also due to the fact that Istanbul (Constantinople) itself was one of the important centers of human culture and education and was attracted by Georgians since ancient times. This way the main route for the European civilization to enter Georgia. Georgian philosophers, translators, prominent religious figures worked there for years. (Putkaradze, 2012).

For years, the Georgian Sanctuary of Istanbul was supplied with scientific and artistic literature from Georgia and cultural centers of many other foreign countries. Its archive contains a vast epistolary legacy, historical sources that present hitherto unknown sections of the life and work of our famous ancestors. These materials are worthy not for the past and present of our country, but for the future generations as well.

The Georgian Catholic Sanctuary, its library and archive were founded by the Akhaltsikhe priest - Petre Kharistchirashvili in one of Istanbul's districts, - Ferikoi (district of Angels) in 1861), where Georgian Catholics began to settle in the 18th century. Since then, The Sanctuary has been a communication center for National Forces abroad for a long time. Simultaneously, the cathedral was also a gathering place for Georgian immigrants who used to come to Istanbul for work. The

archive of the library of the Georgian Catholic Church was located nearby, in a modern building next to the cathedral.

In March 1921, the migrated government of the Democratic Republic of Georgia, took shelter in the Georgian Sanctuary of Istanbul. Hence, there are many journalistic and personal letters of Georgian political and public figures, memoirs, service cards of the exiled members of the government of the First Republic of Georgia, documents describing their activities, historical sources.

The materials of the 1920s are especially valuable. Due to the totalitarian regime of the Soviet government, there was not much source on the work of the Georgian emigrants of that period. Though at the Sanctuary many historical documents, private letters, manuscripts of works are kept, which shows us a clear picture of the activities of the Georgian emigration of the 20th century. (Iomtadze, 2019, p. 3). By that time, Sanctuary in Istanbul was a reliable shelter indeed for Georgian emigration.

The archive of the Church library also contains a lot of documents about the Georgian Catholic Church in Istanbul, which were found by the scientist Murad Kassab. Most of the documents are written in Ottoman language. (kartvelta savanestambolshi)

In 1966, a fund for the maintenance of the church-monastery was founded, and Pavle Zazadze was elected as a chairman. After his death, the heirs of the Georgia **Sanctuary** - Simon and Pavle (Paul) Zazadze, took over. (Janelidze)

THE CONTRIBUTION OF THE ZAZADZE FAMILY TO THE PRESERVATION OF GEORGIAN CULTURAL HERITAGE

For the promotion of Georgian culture abroad, preservation of Georgian cultural-historical heritage and selfless provision of its accessibility for Georgia, the President of Georgia, Salome Zurbishvili awarded the Chairman of the Georgian Catholic Association of Istanbul Pavle Zazadze with the Order of the Golden Fleece. The awarding ceremony was held in the Orbeliani Palace, the President of Georgia

thanked Zazadze and his family for their special contribution to the preserve of Georgian cultural heritage.

"This award is very symbolic, because your family earned it from the period when they settled in Istanbul and became guardians of the Georgian Sanctuary.

This Sanctuary indeed is a Georgian treasure in Istanbul, where many manuscripts and books are kept. It is a pity that the Georgian society does not know yet what value is stored there. Without your family and your father, all of this would have been lost.

This award is actually an award given for the work of your father and your whole family, and it is a sign that Georgia appreciates this work, your contribution to the preservation of Georgian cultural heritage and the Georgian Catholic Church as well.

I want to highlight the fact that the Georgian Catholic Church is a notable part of our history and our reality. Georgian cultural life within the Georgian Catholic Church existed and exists for so many years, our diversity and tolerance are expressed in it. We cannot forget it as our part of our country and culture and we owe it the remarkable place in our country's culture.

I am happy that today I can present this award to you on behalf of the Georgian people and the nation", -said the President of Georgia.

Pavle (Paul) Zazadze, who came from Istanbul specially to receive this state award, in turn thanked the President of Georgia for appreciating the activities of his family's three generations.

"It is a great honor for me to receive this unique award today, designated for my family contribution for the Georgian-Catholic Church and Georgian society.

We have taken a very important responsibility - to save, preserve and enrich this religious and cultural, truly Georgian treasure. And since we are Georgians, we want to somehow benefit Georgia. My ancestors preserved this place with their own blood and heart and left us the opportunity to do the pleasant and beneficial things that would be useful for Georgia.

We have a very rich library with about 80,000 books, documents, pictures and letters, which would enrich the culture and history of Georgia. So, this is our role, we do it and we try to do everything for Georgia", - said Paul Zazadze. (Janelidze).

It is hard to oppose with these words of Paul Zazadze jr. "Indeed, Paul, Paul's father - Simon and grandfather Pavle were the tireless guardians of the Georgian Sanctuary of Istanbul throughout their lives, (Marmara, 2018)" - thereby making a great contribution to the history of the development of Georgian culture.

Also, the role of the Turkish state in the preservation of the Sanctuary should be particularly stressed and appreciated.

Shushana Putkaradze's merits in terms of studying and obtaining materials preserved in the Georgian Sanctuary of Istanbul are worthy of special attention. For years, Putkaradze has been actively researching the Georgian Sanctuary of Istanbul, she published a rather extensive monograph "Letters from the Georgian Sanctuary of Istanbul" based on the materials obtained within the framework of the scientific project: "Study of epistolary and memoir heritage of the archive and library of the Georgian Sanctuary of Istanbul" (Malaqmadze R, Putkaradze Sh, Putkaradze E, 2020). This book is the source study base on the basis of which of which researchers interested in recent history of Georgia can prepare various scientific articles.

Nevertheless, it must be said that the materials kept in the library and the archive of the Georgian Sanctuary in Istanbul have not been properly studied until now. Therefore, it is necessary to continue the scientific research of this epistolary heritage, through which completely new, hitherto unknown material will enter the scientific circulation, which will enrich and diversify the common Georgian cultural heritage.

BIBLIOGRAPHY

- Aavalishvili, Z. (1989). *jvarosanta droidan (otkhi saistorio narkvevi)*,. Paris.
- Albertoni , G. (2003). *Europa in costruzione. La forza delle identità, La ricerca di unità (Secoli IX-XIII)*. Trento.
- Aristotle. (1911). *Politics*. Moscow.
- Brisku A. (2015, Vol. 65, No. 7/10). So fern und doch so nah Das Europabild in Georgien: Eine Ideengeschichte. pp. 515-529.
- Brosse, M. (1834.). *L'art libareli ou grammaire georgienne*. Paris.
- Daniel C. Villanueva. (2005). Richard von Coudenhove-Kalergi's "Pan-Europa" as the Elusive . *Object of Longing Rocky Mountain Review of Language and Literature*. Vol. 59, No. 2 .
- Dawson , C. (1947). *Religion and the Rise of Western Culture* . New York.
- Francisco, J. (1999., September). How thick is blood? The plot thickens . . . : if ethnic actors are primordialists, what remains of the circumstantialist/primordialist controversy? *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, # 5, pp. 789–820.
- Gamkrelidze, G. (2014). *sakartvelos romauli periodis arkeologia*. Tbilisi.
- Gamsaxurdia, Z. (1990). *Sakartvelos sulieri missia. Ganatleba. (English translation: The Spiritual Mission of Georgia. Tbilisi: 1991)*. Tbilisi: Ganatleba.
- Gardapkhadze st. Gordeziani L, Dularidze T, Tarkhnishvili T, Nadareishvili K, Fkhakadze M. (2012). *demokratiuli tendentsiebi: ant'ikuri samqaro da sakartvelo* . Tbilisi.
- German A, Reza De La. (2015). The 1623 Plan for Global Governance: the obscure history of its reception. *Revista Brasileira de Política Internacional* 58, núm. 2, pp. 146- 160.
- Gordeziani, R Tonia N. (2007). *Antikuri literatura sauniversiteto kursi*. Tbilisi: logosi.
- Heater, D. (1992). *The Idea of European Unity* . Palgrave Macmillan.
- Hekman, S. (2004). *Private Selves, Public Identities: Reconsidering Identity Politics*. Pennsylvania: State University Press.
- Herodotus. (2008). *History. Book I.* . Tbilisi .

- Homer. (1979). *Iliad.*. Tbilisi : Soviet Georgia.
- Janashia, S. (1959). *khetebis istoriisa da enis sakitkhistvis, T. III.* Tbilisi.
- Javakhishvili, M. (Tbilisi). *sakartvelos martlmadidebeli eklesiis urtiertoba romis katolikur eklesiastan XI-XIV saukuneebshi.* 1997.
- Klaproth, J. (1814). *Kaukasische Sprachen. Anhang zur Reise in den Kaukasus und nach Georgien.* Halle & Berlin: Buchhandlung des Hallischen Waisenhauses.
- Le Goff, J. (2005). *The Birth of Europe,* . Blackwell Publishing.
- Mansfield, A. (2013). Émeric Crucé's "Nouveau Cynée" (1623), universal peace and free trade. *Interdisciplinary History of Ideas* 2(2013, 2-22).
- Marmara, R. (2018). *Document's pour l'histoire de L'eglise Georgiane.* Topkapi,.
- Marr, N. (1923). *Der japhetische Kaukasus und das dritte ethnische Element im Bildungsprozess der mittelländischen Kultur.* Kohlhammer, Berlin/Stuttgart/Leipzig.
- Meier, C. (2012.). *A Culture of Freedom: Ancient Greece and the Origins of Europe .* New York .
- Ögütcü, Ö. (2017.). *Baku-Tbilisi-Kars Railway and Regional Connectivity.* Daily Sabah, February 20,.
- Pagden, A. (2002). *Europe: Conceptualizing a Continent, 33* in Pagden A. (ed.), *The Idea of Europe from Antiquity to the European Union.* Cambridge.
- Papashvili, M. (1995). *sakartvelo romis urtiertoba VI-XX ss.* Tbilisi: Agmashenebeli.
- Papashvili, M. (1998). *sakartvelo-vatikanis urtiertoba XVII-XVIII saukuneebshi.* Tbilisi,.
- Papashvili, M. (2019). *sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi).* Tbilisi.
- Papashvili, M. (tbilisi). *sakartvelo dasavletis aghmosavluri politikisa da eklesiata uniis kontekstshi (XIII-XIV saukunis 30-iani tslebi),* 96-126. 2019.
- Patôcka , J. (1998). *Spiritual Crisis of European Humanity in Husserl and Masaryk, in: Novak J.*
- Richard, J. (1996). *Histoire des croisades. Le grand livre du mois.*
- Richard, J. (1996). *Histoire des croisades. Le grand livre du mois.*
- Romilly, J. D. (1992 v. XXXIX, # 1, April). *Isocrates and Europe, Greece and Rome.* pp. 2-63.

- sakartvelos istoria tomi II.* (2010). Tbilisi.
- sakartvelos istoriis nark'vevebi tomi I.* (1970). Tbilisi.
- sakartvelos istoriis narkvevebi tomi I.* (1970). Tbilisi.
- Shaff, F. (2008). *Istoriya Khristianskoy Tserkvi.Srednevekovoye khristianstvo 1049-1294 g. po R. KH. T. V. , s.105.* Sankt-Peterburg.
- Smith, A. (1994., July). The problem of national identity: ancient, medieval, and modern? *Ethnic and Racial Studies, Volume 17, Number 3*, pp. 375–399.
- Stinge L. Charles. (1977). *Humanis and the Church Fathers: Ambrogio Traversari (1386-1439) and Christian Antiquity in the Italian Renaissance.* State University of New York Press.
- Stinge, L. C. (1977). *Humanis and the Church Fathers: Ambrogio Traversari (1386-1439) and Christian Antiquity in the Italian Renaissance.* New York Press.
- Strabo. (1967.). *Geography*, . Leningrad.
- Tardy, L. (1968). Relations entre la Hongrie et la Géorgie au XIII-e-XVIII-e siècles. *Bedi Kartlisa revue de kartvelologie, vol. XXV*, p. 76.
- Tarkhan-Mouravi, G. (2009.). "Political Process and Parties in Georgia". In: Kay Lawson (Ed.) , Vol. III. Post-Soviet and Asia Political Parties (Volume Co-Editors: Baogang He, Anatoly Kulik and Kay Lawson). Santa Barbara, Oxfo. *Political Parties and Democracy*, 9-33.
- Tarkhnishvili , M. (1994). *Tserilebi.* Tbilisi.
- Thomas, R. (n.d.). Ethnicity, Genealogy and Hellenism in Herodotus. In *in: Malkin I. (ed.), Ancient.*
- Thucydides. (1981). *History.* Moscow.
- Tinikashvili, D. (2015). *kartvelebisa da dasavlet evrop'elta religiur-polit'ik'uri urtiertoba XI-XIII saukuneebshi.* Tbilisi.
- Tvaradze, A. (2004). *sakartvelo da kavkasia evropul tsqaroebshi.* Tbilisi .
- Tyerman, C. (2007). *God's War: A New History of the Crusades.* London.
- Tyrenan, C. (2007). *God's War: A New History of the Crusades.* London.
- Urushadze, A. (1964). *dzveli koli argonavtebis avtorizebuli ts'.* 83.110. Tbilisi.
- Zabakhidze, M., Bakradze G., Kutelia B. (2017). *Georgia and China: "Carry Away Small Stones to Move a Big Mountain.* Tbilisi.

- Аристотель. (1911). *Политика* . Москва.
- Геродот. (1972.). *История в девяти книгах*. Москва.
- Медведев С. А. *Европейский проект и Европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, М.,, дз.42. (1995).*
- Медведев, С. А. (1995). *Европейский проект и европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук*. Москва.
- Страбон. (1967). *География*. Ленинград.
- Фукидид. (1981). *История*. . Москв.
- Шафф , Ф. (2008). *История Христианский Церкви. Средневековое христианство 1049-1294 г. по Р. Х. Т. V*. Санкт-Петербург.
- Dan, T. (2016). *Doctoral Thesis: Pope Innocent III (1198-1216)* . Sibiu.
- Albertoni , G. (2003). *Europa in costruzione. La forza delle identità, La ricerca di unità (Secoli IX-XIII)*. Trento.
- Brisku A. (2015, Vol. 65, No. 7/10). So fern und doch so nah Das Europabild in Georgien: Eine Ideengeschichte. pp. 515-529.
- Brosse, M. (1834.). *L'art libareli ou grammaire georgienne*. Paris.
- Daniel C. Villanueva. (2005). Richard von Coudenhove-Kalergi's "Pan-Europa" as the Elusive . *Object of Longing Rocky Mountain Review of Language and Literature*. Vol. 59, No. 2 .
- Dawson , C. (1947). *Religion and the Rise of Western Culture* . New York.
- Francisco, J. (1999., September). How thick is blood? The plot thickens . . . : if ethnic actors are primordialists, what remains of the circumstantialist/primordialist controversy? *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, # 5, pp. 789–820.
- Gamkrelidze , G. (2014). *sakartvelos romauli p'erioidis arkeologia. tb. ts'. gv.133*. Tbilisi: Tbilisi.
- Gamsakhurdia , Z. (1991). *sakartvelos sulieri misia*. Tbilisi: Khelovneba, p. 9.
- German A, Reza De La. (2015). The 1623 Plan for Global Governance: the obscure history of its reception. *Revista Brasileira de Política Internacional* 58, núm. 2, pp. 146- 160.
- Gordeziani , R; Tonia N. (2007). *antikuri literatura sauniversiteto kursi, ts'. gv.8*. Tbilisi: Logosi 8.
- Heater, D. (1992). *The Idea of European Unity* . Palgrave Macmillan.

- Hekman, S. (2004). *Private Selves, Public Identities: Reconsidering Identity Politics*. Pennsylvania: State University Press.
- Janashia, S. (1959). *khetebis istoriisa da enis sakitkhistvis, T. III*. Tbilisi.
- Klaproth, J. (1814). *Kaukasische Sprachen. Anhang zur Reise in den Kaukasus und nach Georgien*. Halle & Berlin: Buchhandlung des Hallischen Waisenhauses.
- Le Goff, J. (2005). *The Birth of Europe*, . Blackwell Publishing.
- Mansfield, A. (2013). Émeric Crucé's "Nouveau Cynée" (1623), universal peace and free trade. *Interdisciplinary History of Ideas* 2(2013, 2-22).
- Marmara, R. (2018). *Document's pour l'histoire de L'eglise Georgiane*. Topkapi,.
- Marr, N. (1923). *Der japhetische Kaukasus und das dritte ethnische Element im Bildungsprozess der mittelländischen Kultur*. Kohlhammer, Berlin/Stuttgart/Leipzig.
- Meier, C. (2012.). *A Culture of Freedom: Ancient Greece and the Origins of Europe* . New York .
- narkvevebi, s. i. (1970). tomi I . Tbilisi.
- Öğütçü, Ö. (2017.). *Baku-Tbilisi-Kars Railway and Regional Connectivity*. Daily Sabah, February 20,.
- Pagden, A. (2002). *Europe: Conceptualizing a Continent*, 33 in Pagden A. (ed.), *The Idea of Europe from Antiquity to the European Union*. Cambridge.
- Patôcka, J. (1998). *Spiritual Crisis of European Humanity in Husserl and Masaryk*, in: Novak J.
- Pazhava, E. (2020). Georgia at the origins of the European Orientation. *Diamond Scientific Publishing*. Tbilisi.
doi:<https://www.dpublication.com/abstract-of-ivcss/44-163/>
- Richard, J. (1996). *Histoire des croisades. Le grand livre du mois*.
- Romilly, J. D. (1992 v. XXXIX, # 1, , April). Isocrates and Europe, Greece and Rome. pp. 2-63.
- sakartvelos istoria. (2010). *T I*. Tbilisi: Palitra.
- Smith, A. (1994., July). The problem of national identity: ancient, medieval, and modern? *Ethnic and Racial Studies*, Volume 17, Number 3, pp. 375–399.

Sting L. Charles. (1977). *Humanis and the Church Fathers: Ambrogio Traversari (1386-1439) and Christian Antiquity in the Italian Renaissance*. State University of New York Press.

Tardy, L. (1968). Relations entre la Hongrie et la Géorgie au XIII-e-XVIII-e siècles. *Bedi Kartlisa revue de kartvelologie*, vol. XXV, p. 76.

Tarkhan-Mouravi, G. (2009.). Political Process and Parties in Georgia”. In: Kay Lawson (Ed.) , Vol. III. Post-Soviet and Asia Political Parties (Volume Co-Editors: Baogang He, Anatoly Kulik and Kay Lawson). Santa Barbara, Oxfo. *Political Parties and Democracy*, 9-33.

Thomas, R. (n.d.). Ethnicity, Genealogy and Hellenism in Herodotus. In in: *Malkin I. (ed.), Ancient*.

Tyrenan, C. (2007). *God’s War: A New History of the Crusades*. London.

Urushadze, A. (1964). *dzveli kolkheti argonavtebis tkmulebashi*. Tbilisi: 110.

Zabakhidze, M., Bakradze G., Kutelia B. (2017). *Georgia and China: “Carry Away Small Stones to Move a Big Mountain*. Tbilisi.

Аристотель. (1911). *Политика* . Москва.

Геродот. (1972.). *История в девяти книгах*. Москва.

Медведев С. А. *Европейский проект и Европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, М., 83.42. (1995).*

Медведев, С. А. (1995). *Европейский проект и европейская политика Папы Римского Иоанна Павла II. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук*. Москва.

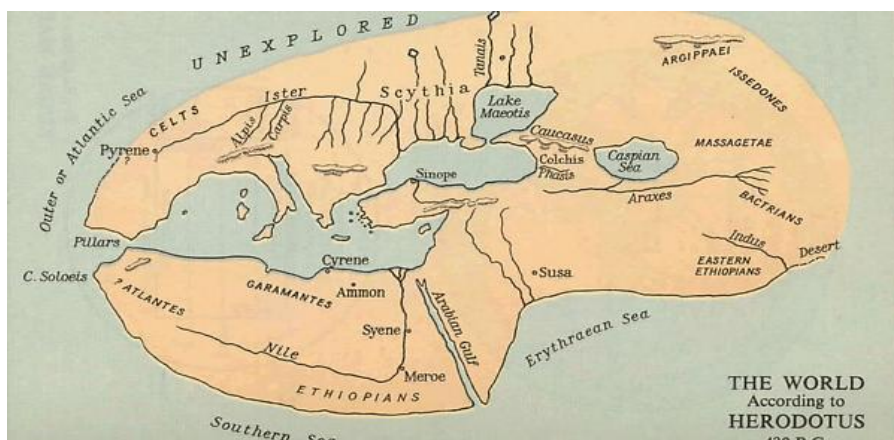
Страбон. (1967). *География*. Ленинград.

Фукидид. (1981). *История*. . Москв.

Шафф , Ф. (2008). *История Христианский Церкви. Средневековое христианство 1049-1294 г. по Р. Х. Т. V*. Санкт-Петербург.

ილუსტრაციები
Illustrations

საქართველო და ევროპული სამყარო
Georgia and the European world

სამყარო ჰეროდოტეს მიხედვით, 430 ძვ. წ.
The world according to Herodotus, 430 BC.

ანტიკური პერიოდის კოლხეთისა და იბერიის სამეფოები.
Kingdoms of Colchis and Iberia in the ancient period.

ევროპეს მოტყევა. თისენ-ბორნემისას
ხელოვნების მუზეუმი მადრიდში

**The Rape of Europa. Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid
From Wikimedia Commons, the free media repository**

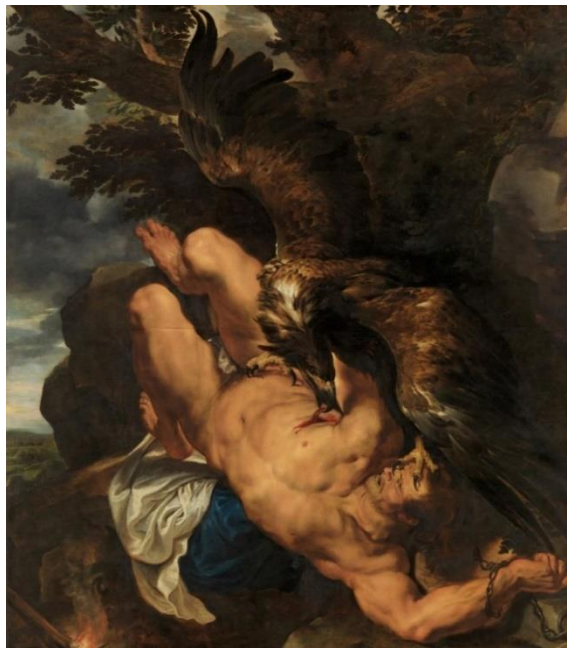
მედეას დაბრუნება არგონავტებთან ერთად. ჰაინრიხ შონფელდი

The Flight of Medea with the Argonauts. Heinrich Schonfeld

From Wikimedia Commons, the free media repository

იასონი და მედეა". ჟან ფრანსუა დეტროა (1679 - 1752).
ეროვნული გალერეა. ლონდონი.
Jason and Medea". Jean Francois Detrois (1679 - 1752).
National Gallery. London.
From Wikimedia Commons, the free media repository

პიტერ პოლ რუბენსი. მიჯაჭვული პრომეთე
Peter Paul Rubens. Prometheus Bound

კოლხური თეთრი
Colchian Tetri

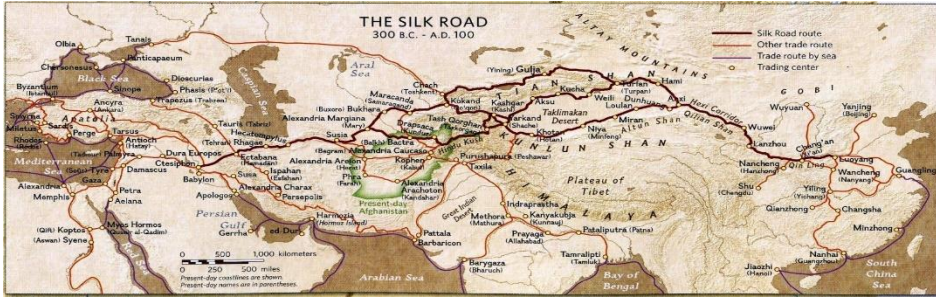

ძველი ქართული დამწერლობა. ბოლნისის სიონის უძველესი
წარწერები: სამი უძველესი წარწერა. V საუკუნე
Old Georgian Script. Ancient Inscriptions of Bolnisi Sion: Three Ancient
Inscriptions. V century

ჯვაროსანთა არმია
Crusader army

"აბრეშუმის გზა" - ხიდი ევროპასა და აზიას შორის
"Silk Road" - a bridge between Europe and Asia

აბრეშუმის გზის რუკა. 300 ძვ.წ. – 100 ახ. წ
Silk road map 300BC - 100AD

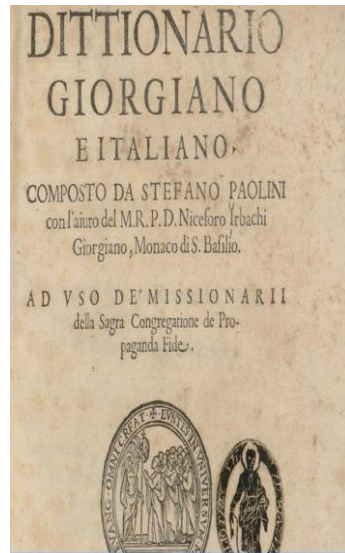
ევროპა აზიის რუკა
Europe Asia Map

დადიანების სასახლე. ზუგდიდი
Palace of the Dadians, Zugdidi

სალომე დადიანი და
აშილ მურატი
Salome Dadiani and
Ashil Murat

პირველი ქართული ნაბეჭდი
წიგნი
The first Georgian printed book

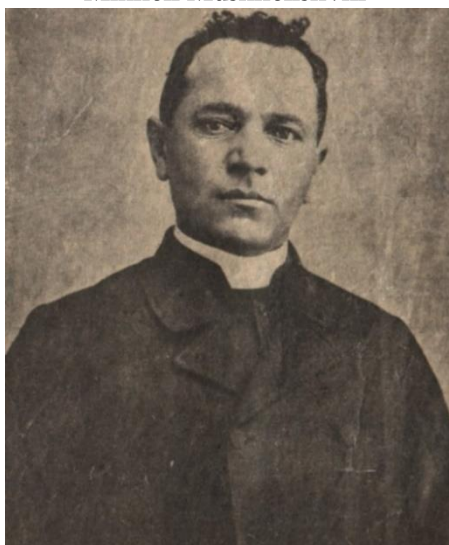
ქართველი ემიგრანტი მეცნიერები ევროპული იდეალების შესახებ
Georgian emigrant scientists about European ideals

მიხეილ მუსხელიშვილი
Mikheil Muskhelishvili

ალექსანდრე ნიკურაძე
Aleksandre Nikuradze

მიხეილ თამარაშვილი
Mikheil Tamarashvili

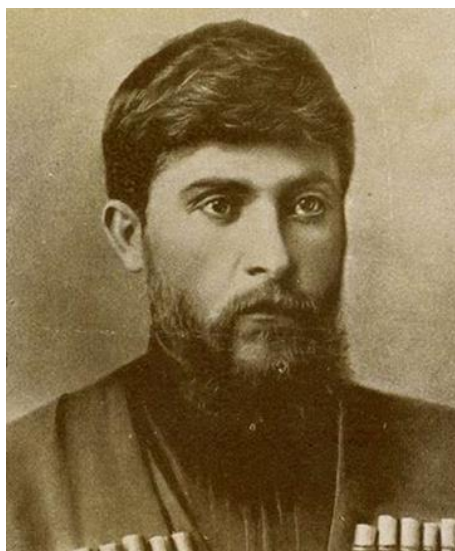

ზურაბ ავალიშვილი
Zurab Avalishvili

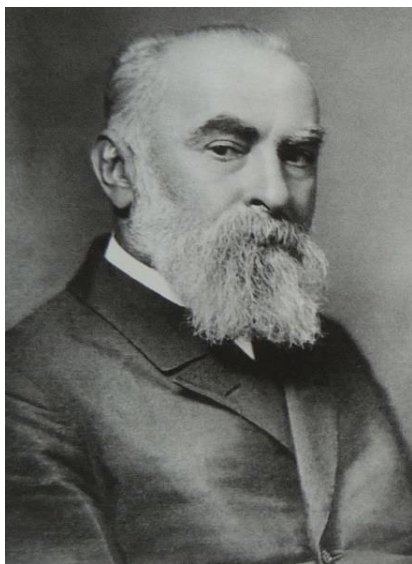
ქართველი განმანათლებლები ევროპული ფასეულობების შესახებ
Georgian enlighteners about European values

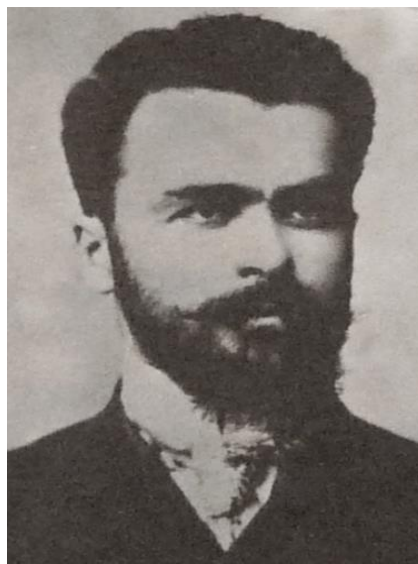
ილია ჭავჭავაძე
Ilia Chavchavadze

ვაჟა ფშაველა
Vazha Pshavela

ნიკო ნიკოლაძე
Niko Nikoladze

არჩილ ჯორჯაძე
Archil Jorjadze

სტამბულის ქართველთა საფანე
Sanctuary of Georgians in Istanbul

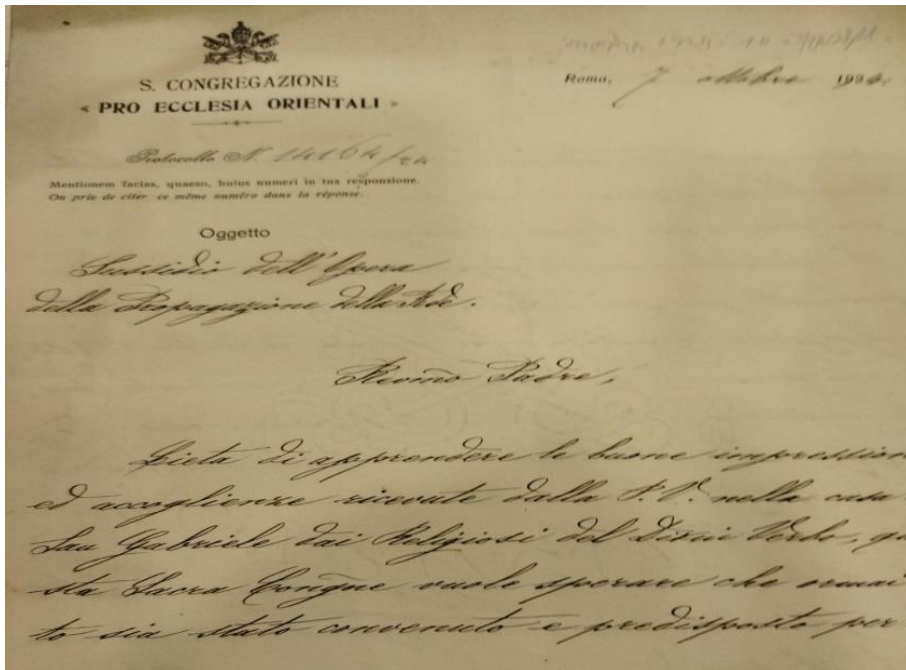

სტამბულის ქართველ კათოლიკეთა ეკლესია და მამათა ნონასტერი

XXXIII. ემიგრანტი ქართველები სტამბულის ქართულ საფანეში (1921 წლის მარტი).

ზაზაძეების ოჯახის წვლილი ქართული კულტურული
მემკვიდრეობის შენარჩუნების საქმეში
The contribution of the Zazadze family to the preservation of
Georgian cultural heritage

ნაშროში გამოყენებული ილუსტრაციების წყარო: Wikimedia Commons,
the free media repository

Source of illustrations used in the paper: Wikimedia Commons, the free media
repository